

İRADƏ HÜSEYNOVA

**MÜSTƏQİLLİYİMİZİN
TƏMİNATÇISI**

**İRADƏ
HÜSEYNOVA**

**MÜSTƏQİLLİYİMİZİN
TƏMİNATÇISI**

BAKI-2003

İRADƏ HÜSEYNOVA

**MÜSTƏQİLLİYİMİZİN
TƏMİNATÇISI**

“TƏHSİL” NƏŞRİYYATI
BAKI-2003

84.2 Az
H95

Elmi redaktor:
tarix elmləri doktoru

Ə.M.Həsənov,

Rəyçilər:

Y.M.Mahmudov,
Əməkdar elm xaditni,
tarix elmləri doktoru, professor

Q.M.Bayramov,
tarix elmləri doktoru, professor

H95 İradə Hüseynova. Müstəqilliyimizin təminatçısı.
(Məqalələr, çıxışlar, müsahibələr, rəylər..). Bakı, «Təhsil», 2003, 504
səh.

Bu kitaba müəllifin ayrı-ayrı illərdə respublika mətbuatında dərc olunmuş və xalqımız dahi oğlu Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunub saxlanılması, möhkəmləndirilməsi uğrunda yorulmaz mübarizəsinə, ölkəmizdə hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət yaradılması məqsədilə həyata keçirdiyi məqsədyönlü islahatlara, ölkə başçısının Qafqazda sülhün və əmin-amanlığın qorunub saxlanmasına yönəlmiş xarici siyasət strategiyasına, bu sahədə əldə edilmiş mühüm uğurlara həsr olunmuş elmi, elmi-publisistik məqalələri daxil edilmişdir. Əsərin müəllifinin indiyədək Heydər Əliyevin dövlətçilik və siyasi fəaliyyətinə həsr olunmuş «Dövlətçilik naminə» (Bakı, 2001) kitabı, bir çox elmi məqalələri, dərs vəsaitləri və elmi-publisistik əsərləri nəşr olunmuşdur.

84.2 Az

H $\frac{4502020000}{053}$ 2003

© «Təhsil», 2003

Elmi redaktordan

Qədim dövlətçilik ənənələri olan Azərbaycan xalqı XX əsrdə iki dəfə öz dövlət müstəqilliyini bərpa etməyə nail olub. Əsrin əvvəllərində (1918-1920) qurulmuş və cəmi 23 ay yaşamış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən fərqli olaraq, əsrin sonlarında – 1991-ci ildə müstəqil dövlət kimi tarix səhnəsinə qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası artıq öz tarixinin ikinci onilliyini yaşayır, ölkəmizdə milli dövlətçilik möhkəmlənir və inkişaf edir.

Sovet imperiyasının qalıqları üzərində ucalmış Azərbaycan Respublikasının qısa tarixə malik müstəqillik yolu mürəkkəb və keşməkeşli olmuşdur. İlk günlərdən özünü açıq şəkildə büruzə verən sosial-iqtisadi və siyasi problemlər Ermənistanın hərbi təcavüzü və Dağlıq Qarabağda vüsət alan erməni separatizmi ilə daha kəskin xarakter almışdı. Müstəqil dövlətçiliyin siyasi və iqtisadi dayaqlarının yaradılması sahəsində zəruri vəzifələrin həll edilməməsi, daxili və xarici siyasətdə buraxılan ciddi səhvlər respublikada sosial-iqtisadi böhranın dərinləşməsinə və ictimai-siyasi sabitliyin pozulmasına səbəb olmuşdu.

Hakimiyyət orqanlarının iflic vəziyyətə düşməsi, şəxsi iddialarını həyata keçirməyə say göstərən müxtəlif qüvvələr arasında qarşıdurmanın güclənməsi 1993-cü ilin yayında ölkəni anarxiya girdabına sürükləyərək vətəndaş müharibəsi ilə üzbəüz qoymuşdu.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin başı üzərində real təhlükənin yarandığı məqamda xalqın təkidlə çağırışına cavab olaraq hakimiyyətin ağır yükünü öz üzərinə götürməkdən çəkinməyən Heydər Əliyev 1993-cü il iyun ayının 15-dən etibarən Azərbaycan dövlətçiliyinin xilasını uğrunda gərgin mübarizəyə başladı. Həyata keçirilən ardıcıl tədbirlər nəticəsində Gəncədəki gərginlik ocağı aradan qaldırıldı, ölkə ərazisində tüğyan edən separatçılıq və cinayət xarakterli fəaliyyətlərə son qoyuldu.

Xalqın geniş dəstəyinə arxalanan Heydər Əliyevin qətiyyətli addımları sayəsində ölkədə ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar olması və 1994-cü ilin mayında Ermənistanla atəşkəs haqqında sazişin imzalanması Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu sahəsində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsinə əlverişli zəmin yaratdı.

Bazar iqtisadiyyatına əsaslanan demokratik dövlət quruculuğu yolunu seçən Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən genişmiqyaslı iqtisadi islahatlar artıq 1995-1996-cı illərdə sosial-iqtisadi tənəzzülün qarşısını alaraq makroiqtisadi sabitliyi təmin etmişdir. Özəlləşdirmə prosesinin vüsət alması, aqrar islahatların həyata keçirilməsi, torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi iqtisadiyyatın strukturunda əsaslı yeniliklər yaradaraq mülkiyyət

formasının dəyişməsinə və yeni sosial-iqtisadi sistemin formalaşmasına təkan vermişdir.

1994-cü il sentyabrın 20-də Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının işlənməsinə dair «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanması ilə ardıcıl şəkildə reallaşdırılmağa başlayan «neft strategiyası» iqtisadiyyatın kəskin ehtiyac duyduğu xarici investisiya qoyuluşunun dinamik şəkildə artmasına, ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf yoluna çıxmasına və dünya birliyinə hərtərəfli inteqrasiyasına mühüm təsir göstərmişdir.

1996-cı ildən etibarən davamlı surətdə artmağa başlayan ümumi daxili məhsul istehsalının illik həcmi son illərdə sabit olaraq 9-10 faiz təşkil etmişdir. Neft gəlirlərinin səmərəli idarə və istifadə olunması məqsədi ilə Prezident Heydər Əliyevin fərmanına uyğun olaraq 1999-cu ilin dekabrında Dövlət Neft Fondu yaradılmışdır. İqtisadiyyatın dirçəlişi və fondun valyuta ehtiyatları respublikamızın sosial-iqtisadi problemlərinin ardıcıl olaraq həll edilməsinə təminat verir.

Yeni iqtisadi sistemin yaradılması ilə yanaşı ölkədə əsaslı hüquqi siyasi islahatlar həyata keçirilmiş, hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası qəbul edilmişdir. Ölkədə çoxpartiyalı sistem formalaşmış və demokratik prinsiplər əsasında prezident, parlament və bələdiyyə seçkiləri keçirilmişdir.

Beynəlxalq standartlara uyğun qanunvericilik bazasına söykənən geniş hüquqi islahatlar aparılmış və 1998-ci ildə Prezident Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Şərqdə ilk olaraq Azərbaycan Respublikasında ölüm hökmü ləğv edilmişdir.

Azərbaycanda ardıcıl olaraq cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü siyasət həyata keçirən Heydər Əliyev kütləvi informasiya vasitələrində senzuranı aradan qaldırmış, söz və mətbuat azadlığının tamamilə bərqərar olması üçün qətiyyətli tədbirlər görmüşdür.

Beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın milli mənafelərinin qorunmasına yönəlmiş ardıcıl xarici siyasət kursunun həyata keçirilməsi müstəqil dövlət quruculuğu prosesinin mühüm tərkib hissəsi olmuşdur. Dövlətlərarası və ölkədaxili münasibətləri tənzimləyən hüquqi normativ sənədlərin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması sahəsində respublikamızda aparılan işlər Azərbaycanın hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət kimi Avropa və dünya birliyinə inteqrasiya olunmasına xüsusi təkan vermişdir.

Heydər Əliyevin hazırlayıb həyata keçirdiyi xarici siyasət konsepsiyası Azərbaycanın dünyanın aparıcı dövlətləri ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq münasibətləri qurmasına, nüfuzlu beynəlxalq və regional təşkilatlara qəbul edilməsinə şərait yaradaraq beynəlxalq mövqelərinin möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynamışdır.

Oxuculara təqdim edilən bu kitabda müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin qurulması və möhkəmləndirilməsi sahəsində Heydər Əliyevin çoxşaxəli

fəaliyyəti təhlil edilir və elmi, tarixi qiymətini alır. Azərbaycan Respublikasının keçdiyi qısa tarixi yolu dərinlən dərk etmək və gələcək perspektivlərini müəyyənləşdirmək üçün Heydər Əliyevin dövlət idarəçilik işinin araşdırılması və geniş ictimaiyyətə çatdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müəllifin qələmə aldığı bu kitab həmin vəzifənin yerinə yetirilməsinə mühüm töhfədir.

Əli Həsənov

Müəllifdən

Azərbayjanda milli dövlətçilik ənənələrinin yaranması və formalaşması prosesi kifayət qədər çətin və mürəkkəb mərhələlərdən keçmişdir. 1991-ji ildə müstəqilliyini bərpa etməyə müvəffəq olmuş Azərbaycan xalqı səriştəsiz hakimiyyətlərin milli maraqlarımıza uyğun gəlməyən siyasəti nətişəsində faktiki olaraq onu itirmək təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Bu, həm də elə bir dövr idi ki, Ermənistanın təjavüzkar siyasəti nətişəsində torpaqlarımız işğal olunur; qaçqın və məjburi köçkünlərin sayı günbəgün artırdı. Ölkədə iqtisadi, siyasi, sosial və eyni zamanda mənəvi-psixoloji böhran dövrü başlamışdı.

1993-jü ildə yaranmış ijtimai-siyasi gərginlikdən, hərj-mərjlikdən jana doymuş xalqın tələbi və təkidli xahişi ilə qüdrətli şəxsiyyət Heydər Əliyev Naxçıvandan Bakıya – ölkənin paytaxtına gəlməli oldu. Beləliklə də 1993-jü il iyun ayının 9-u müstəqil Azərbaycanın tarixinə böyük dönüş mərhələsinin başlanğıj dövrü kimi daxil oldu. XX əsrin axırlarında sonsuz bəlalara düçar edilən Azərbaycan xalqının yeganə xoşbəxtliyi və təsəllisi ondadır ki, taleyinin müstəqillik məqamı həll olunduğu illərdə bu ağır missiyanı həyata keçirməyə qadir nəhəng siyasi xadim, qeyri-adi zəka və qabiliyyət sahibi jənob Heydər Əliyev yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıtdı. Bu, həm də ona xalqın min illik tarixinə həkk olunmaq, ümummilli lider səviyyəsinə yüksəlmək imkanı vermişdir.

Hakimiyyətə qayıtdıqdan dərhal sonra xalqımızın misilsiz təəssübkeşi Heydər Əliyev ölkədə ijtimai-siyasi sabitlik yaratmağa müvəffəq oldu. Vətəndaş müharibəsi təhlükəsi tamamilə aradan qaldırıldı, iqtisadiyyatda inkişaf, ijtimai münasibətlər sistemində sabitlik yaradıldı.

Respublikanı uçuruma sürükləməkdə olan siyasi xaos dövrünə son qoyuldu. Bu proses 1995-ji ilin əvvəllərinə kimi davam etmişdir və həmin ilin martında, dövlət çevrilişi jəhdinin aradan qaldırılmasından sonra Azərbaycanı sabit və eyni zamanda dinamik bir inkişaf start götürdü. Möhtərəm Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın təşəkkül və inkişaf tarixində əhəmiyyətli rol oynayan ən mühüm sənədin – Azərbaycan Konstitusiyasının müəllifi və yaradıcısı oldu. Azərbaycan elmi, təhsili, mədəniyyəti, inşəsənəti, musiqisi, rəssamlığı, tətbiqi sənəti bu böyük şəxsiyyətin qayğısı və himayəsi, yardımı və mənəvi dayağı nəticəsində tərəqqi tapdı, xalqda gələcəyə ümid və nikbinlik çırağı yandırdı. Böyük rəhbərin hakimiyyətə ikinci dəfə gəlişi yeni sivilisasiyanın qərar tapmasında mühüm rol oynadı. Ölkəni bürüyən quruçuluq atmosferi, islahatçılıq meyli, insanların sahibkarlıq və mülkiyyətçilik səylərinə rəvay verilməsi, torpaqların əhaliyə paylanması, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi və s. kimi radikal dəyişikliklərə meydan verilməsi insanların öz güllərinə inamlarını artırdı.

Biz artıq tariximizin mürəkkəb və ziddiyyətli mərhələlərini arxada qoymuşuq. Amma şübhəsiz ki, bu mərhələlər hər zaman tədqiqatçıların elmi araşdırmalarının mövzusu ola biləcək proseslərlə, hadisələrlə zəngindir. Lakin yalnız indi deyil, gələcəkdə də aparılacaq bütünlükdəki tədqiqatların gəldiyi yekun nəticə bundan ibarət olacaq ki, XX əsrin sonu Azərbaycanda müstəqil dövlətçilik ənənələrinin formalaşması mərhələsidir və bu mərhələnin şəriksiz müəllifi Prezident Heydər Əliyevdir. O, yaşadığımız ölkədə və onun hüdudlarından kənarında yalnız dövlət başçısı kimi yox, həm də dövlətin qurucusu, banisi kimi qəbul olunmaqdadır. Azərbaycan jəmiyyətində xalqımızın böyük

oğlu Heydər Əliyevin ijtimaləşmiş obrazı ümummilli lider anlayışını özündə təjəssüm etdirir. Oxujuların diqqətinə təqdim etdiyimiz bu kitab Azərbaycan tarixinin həmin şanlı dövrlərini əks etdirir. Belə bir məşhur deyim var: “Ağıllı siyasətçilər şəraitə uyğun hərəkət edirlər, dahi siyasətçilər isə şəraiti dəyişdirib və yaranmış prosesi lazımi məjraya yönəldib xalqın rifahına xidmət edirlər». Bu mənada görkəmli siyasi xadim Heydər Əliyevin Azərbaycanda yaratdığı tarixi şərait ijtimai-siyasi sabitlik, iqtisadi inkişaf və sosial tərəqqiyə xidmət etmişdir. Çoxillik dövlət rəhbərliyi praktikasında qazanılan zəngin təjribə bu sahədə uğurla istifadə olunmuş, Azərbaycan dövlətçiliyinin siyasi, hüquqi, mənəvi dəyərlər sistemi formalaşdırılmışdır.

Kitabda Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə ölkədə baş vermiş müsbət dəyişikliklərdən, bu fenomenal dövlət xadiminin fəvqəladə idarəçilik və islahatçılıq keyfiyyətlərindən bəhs olunur. Milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması, vətəndaşların sosial həyat tərzinin yaxşılaşdırılması, demokratik inkişaf tərzinin sürətləndirilməsi, təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi, ölkəmizin geopolitik məkanda öz mövqelərini möhkəmləndirməsi və s. bu kimi vacib məsələlər nəşrdə geniş əhatə olunub. Bu sətirlərin müəllifi ali məktəblərin magistratura pilləsi üçün «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» adlı tədris proqramını da üç dildə (Azərbaycan, rus, ingilis dillərində) çap («Təhsil» nəşriyyatı, Bakı, 2003, 110 səh.) etdirmişdir. Yeni kitabda habelə dünya azərbaycanlılarının monolit bir qüvvə olaraq xalqımızın sevimli oğlu Heydər Əliyevin jəsarətli və qətiyyətli səyləri nətişində təşkilatlanması istiqamətində görülən işlər də diqqətdən kənarında

qalmamışdır. Bundan başqa, qadınlarımızın və gənjlərimizin bir ijtimai qüvvə və sosial təbəqə olaraq dövlətçiliyimizin inkişaf etdirilməsi prosesinə jəlb olunması sahəsində nəzərə çarpan irəliləyişlər də məhz Heydər Əliyev strategiyasının uğurlu təzahürü kimi göstərilmişdir.

Kitabda Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi, respublikamızın beynəlxalq münasibətlər sistemində qüdrətli bir ölkə kimi təmsil olunması prosesində Avropa Şurası Parlament Assambleyasının vitse-prezidenti və büro üzvü İlham Əliyevin fəaliyyətini işıqlandıran materiallara da geniş yer ayrılmışdır. Mahir siyasətçi İlham Əliyevin ölkəmizdə gedən quruculuq işlərində, gənjliliyin mütərəqqi qüvvə kimi yetişməsində və təşkilatlanmasında, yeni neft strategiyasının gerçəkliyə çevrilməsində, idmanın inkişafında və Yeni Azərbaycan Partiyasının avanqard siyasi təşkilat kimi formalaşmasında oynadığı rol təhlil edilmişdir.

Biz, Azərbaycan vətəndaşları indi – XXI əsrin başlanğıcında tamamilə müstəqil, azad və suveren bir dövlətdə yaşayırıq. Bu dövlət Şərqdə demokratiyanın beşiyi sayılır, regionun iqtisadi və siyasi baxımdan ən qüdrətli ölkəsidir, dünyanın ən güclü dövlətlərinin strateji müttəfiqinə çevrilib və bütün bunların hamısı görkəmli dövlət xadimi, böyük siyasətçi Heydər Əliyevin titanik fəaliyyəti, uzunillik zəhməti bahasına başa gəlib. Azərbaycanda milli dövlətçilik düşüncəsinin formalaşması və dövlətin mənəvi-sosioloji, siyasi, ideoloji əsaslarının yaradılması Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Inanırıq ki, diqqətinizə təqdim etdiyimiz bu əsər Heydər Əliyev şəxsiyyətinin özəlliklərini, onun ölkəmizin tarixində oynadığı əvəzedilməz rolunu, fədakar

xidmətlərini öyrənmək istəyən hər bir oxujuya dəyərli yardımçı ola biləcəkdir.

Böyük rəhbər, ümummilli lider Heydər Əliyev dühasının mahiyyətini açmaq üçün daha böyük araşdırmalar aparmaq, jild-jild kitablar yazmaq mümkündür. Bu kitabda tarixi həqiqətlərin və qüdrətli tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafında göstərdiyi böyük xidmətlərdən bəhs olunur.

Kitab üç bölmədən ibarətdir. Birinci bölmə «Heydər Əli-yev – müstəqilliyimizin keşiyində», ikinci bölmə «Heydər Əli-yev ideyaları qalib gəlir», üçüncü bölmə isə «Rəylər, düşüncələr, təbriklər» adlanır.

Qeyd edim ki, ölkə Prezidenti Heydər Əliyevin çoxşaxəli fəaliyyətinə həsr olunmuş «Dövlətçilik naminə» kitabım 2001-ci ildə çapdan çıxmışdır. Hörmətli oxujuların mühakiməsinə təqdim olunan bu monoqrafiyada toplanmış elmi və elmi-publisistik yazılar isə «Dövlətçilik naminə» kitabında əksini tapmayan və həmin kitabdakı araşdırmaların davamı olan orijinal araşdırmalardan ibarətdir.

İ B Ö L M Ə

HEYDƏR ƏLİYEV – MÜSTƏQİLLİYİMİZİN KEŞİYİNDƏ

Naxçıvan demokratik inkişaf yolunda

**Naxçıvanın muxtariyyəti tarixi nailiyyətdir.
Biz bunu qoruyub saxlamalıyıq, Naxçıvanın
muxtariyyəti Naxçıvanın əldən getmiş başqa
torpaqlarının qaytarılması üçün ona xidmət
edən çox böyük bir amildir.**

*1998-ci il yanvarın 14-də Azərbaycan
Respublikası Konstitusiyası Komissiyasının
iclasında Azərbaycan Prezidenti Heydər
Əliyevin nitqindən*

Bu il Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaradılmasının 75 ili tamam olur. Naxçıvanda muxtar respublika yaradılması tarixi-siyasi əhəmiyyətə malikdir və Azərbaycan xalqının tarixində özünəməxsus yer tutur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1999-cu il fevralın 4-də «Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illiyinin keçirilməsi haqqında» xüsusi fərman verməsi bu baxımdan təqdirəlayiqdir. Naxçıvan Azərbaycanın qədim diyarıdır, ayrılmaz tərkib hissəsidir. Onun 3500 ildən çox yaşı var. Bəzi mənbələrdə bu şəhərin əsasının hələ eramızdan əvvəl 1539-cu ildə qoyulduğu qeyd edilir.

Azərbaycan xalqı tarixən öz müstəqilliyi uğrunda, öz torpaqlarının bütövlüyü uğrunda mübarizə aparmış və bu yolda saysız qurbanlar vermişdir. XX əsrdə Azərbaycan xalqı müstəqilliyi əldə etmək imkanına iki dəfə müvəffəq olmuşdur. 1918-ci ildə yaranmış və fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, Naxçıvan və Şərur-Dərələyəz qəzalarını özündə birləşdirən Araz–Türk Respublikası qısa ömür sürmüş, Sovet imperiyasının işğalçılıq siyasətinin qurbanı olmuşdur. Lakin onların hər biri

dövlətçiliyimizin yaranması və inkişafında, xalqımızın tarixi taleyində böyük rol oynamışlar. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, «ən böyük nailiyyət, tariximizə yazılmış qızıl səhifə ondan ibarətdir ki, çoxəsrlik tariximizdə ilk dəfə Azərbaycan xalqı dövlət müstəqilliyini əldə edə bilmişdir, müstəqillik əhval-ruhiyyəsini hiss edə, dərk edə bilmişdir, müstəqil yaşamaq, öz taleyinin sahibi olmaq duyğularını dərk edə bilmişdir».

1980-ci illərin sonunda SSRİ-nin dağılma prosesindən istifadə edən erməni millətçiləri Azərbaycan Respublikasına qarşı yeni ərazi iddiaları irəli sürdülər. Əsrin əvvəlindən başlayaraq tarixi Azərbaycan torpaqlarının – İrəvan, Göyçə və Zəngəzur mahallarının işğal edilməsi ilə kifayətlənməyən ermənilər «Böyük Ermənistan» xülyalarını yenidən ortaya atdılar. Bu siyasət Qərbi Azərbaycandan (müasir Ermənistan Respublikası) azərbaycanlıların kütləvi şəkildə qovulması, hadisələrin təkrar alovlanması, Azərbaycan–Ermənistan qarşıdurması ilə nəticələndi.

Dağlıq Qarabağ ətrafında cərəyan edən proseslər Naxçıvanda da öz əks-sədasını tapırdı.

Naxçıvanın çətin və mürəkkəb dövründə, ermənilər tərəfindən işğal təhlükəsi qarşısında qaldığı bir zamanda xalqın iradəsi və xahişi ilə Heydər Əliyev Naxçıvana gəldi.

Heydər Əliyevin Naxçıvana bu gəlişi müstəqillik uğrunda, vətənin toxunulmazlığı naminə elliklə ayağa qalxmış naxçıvanlıların mübarizəsinə təkan verdi, onu yeni səviyyəyə yüksəltdi.

İyulun 22-də axşam Naxçıvanda Heydər Əliyevin əhali ilə görüşü olmuşdur. Naxçıvan şəhərindəki mərkəzi mey-

dana 80 min nəfərdən çox adam toplaşmışdı. Bu, böyük şəxsiyyətə sonsuz inam və məhəbbətin nümunəsi idi.

Naxçıvan diyarının ağır günlərində öz həyatını təhlükələrə məruz qoyaraq vətənə qayıtması, doğma xalqa çətin günündə dayaq durması, böyük dövlətçilik təcrübəsini naxçıvanlıların güzəranının yaxşılaşdırılması üçün tərəddüdsüz sərf etməsi möhtərəm Heydər Əliyevin yüksək vətənpərvərlik göstəricisi idi.

Elə o zaman Heydər Əliyev Babək rayonunun 340 sayılı Nehrəm seçki dairəsindən Azərbaycan SSR xalq deputatlığına və Naxçıvan MSSR xalq deputatlığına namizəd irəli sürüldü.

Heydər Əliyev seçicilərlə görüşündə demişdi: «Mən bütün səyimi, bacarığımı və qüvvəmi Azərbaycanda əmin-amanlığın təmin olunmasına sərf edəcəyəm, Azərbaycanın milli ənənələri, milli xüsusiyyətləri ilə inkişaf etməsinə çalışacağam. Azərbaycan Respublikasının milli dövlət kimi inkişaf etməsi indi əsas məsələdir. Bunun üçün Azərbaycan tam müstəqil, azad, demokratik respublika olmalıdır».

Sentyabrın 30-da Azərbaycan SSR xalq deputatlarının və yerli xalq deputatları sovetlərinin seçkiləri keçirilmiş, Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan SSR-in xalq deputatı və Naxçıvan MSSR-in xalq deputatı seçilmişdir.

1990-cı il noyabrın 17-də Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası Ali Sovetinin ilk sessiyası keçirilir. İclasın aparılması bir ağsaqqal deputat kimi Heydər Əliyevə həvalə olunur. Azərbaycanda ilk dəfə olaraq bu sessiyada milli dövlətçilik ənənələrinin dirçəldilməsi baxımından müstəqilliyə can atan xalqımız üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən bir sıra qərarlar qəbul edilir.

Sessiya Naxçıvan Muxtar Respublikasının adından «sovet» və «sosialist» sözlərinin çıxarılması, Naxçıvanın Ali Sovetinin adını dəyişərək onun bundan sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi adlandırılması haqqında qərar qəbul edir.

Ali Məclisin birinci sessiyasında ilk Azərbaycan Respublikasının rəmzi olan üçrəngli dövlət bayrağının bərpa edilməsi, onun Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi haqqında məsələyə baxıldı. «Təklif qəti idi – Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin 1918-ci il noyabrın 9-da Şərqdə ilk müstəqil dövlət kimi ucaltmış olduğu üçrəngli milli bayraq qəbul edilməli idi. Sessiya iclasını istiqamətləndirən, ona ağsaqqalıq edən Heydər Əliyev təklifi səsə qoydu və yekdilliklə, deputatların alqış sədalarıyla qəbul edildi».

Bununla yanaşı, muxtar respublikanın Ali Məclisi Azərbaycan SSR Ali Soveti qarşısında həmin bayrağın bütövlükdə Azərbaycanın rəsmi dövlət rəmzi kimi tanınması haqqında vəsatət qaldırdı. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında Heydər Əliyev demişdir: «Əgər 1918-ci ildə yaranmış Azərbaycan Demokratik Respublikası Azərbaycan xalqının həyatında əlamətdar və tarixi bir hadisədirsə, biz bunu açıq deməliyik və bu, Azərbaycan dövləti tərəfindən müəyyən qədər qanuniləşdirilməlidir. Əgər biz bunu qəbul ediriksə, 1920-ci ildə Azərbaycan Demokratik Respublikasının devrilməsi pislənilməlidir, qeyri-qanuni hal kimi qəbul olunmalıdır».

Azərbaycan xalqının qan sızan yarası olan 20 Yanvar faciəsinin respublika rəhbərliyi tərəfindən araşdırılmadığı, heç bir tədbir görülmədiyi, günahkarlar aşkar edilmədiyi bir şəraitdə sırayı deputat kimi Heydər Əliyev «1990-cı

ilin yanvar ayında törədilmiş Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında» qərar layihəsini işləyib Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin müzakirəsinə təqdim edir və bu layihə müzakirə edildikdən sonra Heydər Əliyevin siyasi nüfuzu nəticəsində qəbul olunur. Bu qərarla ilk dəfə Bakıda baş vermiş Yanvar faciəsinə siyasi qiymət verilir, qanlı hadisələri törədən şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunması tələb edilirdi. Qərarla deyilirdi: «1990-cı ilin yanvar ayında Bakı şəhərində törədilmiş qanlı hadisələr Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarına, respublikada gedən demokratik proseslərə qəsd kimi qiymətləndirilsin. Dinc əhaliyə, silahsız kütləyə, heç bir müqavimət göstərməyən günahsız adamlara qarşı müasir silahlarla, hərbi texnika ilə zorakılıq edilməsi, qocaların, qadınların, uşaqların qətlə yetirilməsi Azərbaycan xalqına qarşı açıq təcavüz kimi ittiham edilsin».

Sənəddə ilk dəfə olaraq 20 Yanvar gününün hər il Naxçıvan Muxtar Respublikasında milli matəm günü kimi qeyd edilməsi qərara alınmışdı.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyətə də öz münasibətini bildirmişdi: «Hüquqi əsas olmadan 1990-cı ilin yanvar ayında Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət elan olunması qeyri-qanuni hesab edilsin və pislənilsin». Fəvqəladə vəziyyətin elan olunması, ən adi hüquq normalarına əməl edilməməsi, qırğının qarşısının alınması mümkün və zəruri olduğu halda kütləvi insan tələfatı ilə nəticələndiyi qeyd edildi.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxta

r Vilayətində, keçmiş Şaumyan rayonunda və Xanlar rayonunun Çaykənd kəndində yaranmış ağır vəziyyətə öz

birmənalı münasibətini bildirmişdir: «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Azərbaycan SSR-in ayrılmaz tərkib hissəsi, tarixən Azərbaycan torpağıdır». Azərbaycan Ali Sovetindən xahiş olunurdu ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaranmış vəziyyət və respublikanın bütün ərazisində dövlət suverenliyini təmin edən tədbirlər haqqında məsələ birinci sessiyanın müzakirəsinə çıxarılsın.

1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan Ali Sovetinin birinci sessiyasındakı çıxışında Heydər Əliyev özünə-məxsus məntiqlə Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında cərəyan edən hadisələrin obyektiv təhlilini verərək, orada yaranmış gərgin vəziyyətin köklərini cəsarətlə açıb göstərərək onu «müttəfiq respublikanın hüquqlarının tapdanması, mərkəzin imperiya siyasətinin nəticəsi» kimi səciyyələndirdi. Sessiyanın stenoqramında göstərilmişdi: «Milli siyasət sahəsində buraxılmış böyük səhvlər ölkənin bir çox respublikalarında faciəvi vəziyyət yaratmışdı... Dağlıq Qarabağ məsələsini, süni surətdə yaranmış məsələni, Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bu bəlanı biz üzərimizdən götürmək üçün gərək çox dərin, ətraflı təhlil edək».

Sessiyada Heydər Əliyev belə bir təklif də irəli sürdü ki, «Bir Dağlıq Qarabağ məsələsi yox, bütün 1920-ci ildən indiyədək Azərbaycan ərazisindən Ermənistanı verilmiş torpaqların hamısının haqq-hesabı aparılsın, hansı dövrdə, hansı torpaq sahələri hansı qərarla verilib, onlar müəyyən olunsun və o torpaqları kim verib, hansı qərarlarla verib, qoy tarix üçün o adamlar da müəyyən olunsun. Bizim sessiyamız Ermənistanı təcavüzkar dövlət adlandırmalıdır».

1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin fəvqəladə sessiyası Azərbaycan

Respublikası Ali Sovetinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatı Heydər Əlirza oğlu Əliyevi yekdilliklə sədr seçdi.

Heydər Əliyevin sədrliyi ilə işini davam etdirən sessiya «Azərbaycan Kommunist Partiyasının və onun strukturlarının fəaliyyətinə münasibət haqqında» qərar qəbul etdi. Bu qərara əsasən, Azərbaycan KP Naxçıvan Vilayət Komitəsinin bütün strukturlarının ləğv edilməsi və əmlakın milliləşdirilməsini təmin etmək üçün Ali Məclisin deputatlarından ibarət deputat komissiyası yaradıldı. Bununla yanaşı, sessiya «Azərbaycan Respublikası prezidentliyinə seçkilər haqqında məsələyə baxmış və Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində Azərbaycan prezidenti seçkilərinin dayandırılması haqqında qərar qəbul etmişdir».

Belə bir qərarın qəbul olunması bir çox obyektiv səbəblərlə bağlı idi. Qərar da göstərilirdi ki, «prezident seçkiləri Azərbaycanda demokratiyanın və xalqın səsinin bölgülməsi şəraitində keçirildiyindən bütün demokratik qüvvələr həmin seçkilərin təxirə salınmasını» tələb edir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həmin dövrdə Naxçıvan parlamentinin bu qərarı bəzi qüvvələr tərəfindən birmənalı qəbul olunmamışdır və onlar şayiə yaymaq məqsədilə bu qərarı Azərbaycandan ayrılmaq cəhdi kimi qiymətləndirməyə çalışırdılar.

Sessiya yekdilliklə həmin məsələ barəsində muxtar respublika Ali Məclisinin bəyanatını qəbul etmişdir. Bəyanatda, muxtar respublika Ali Məclisinin sessiyasında qəbul edilmiş sənədlərdə, Ali Məclisin sədrinin həm sessiyada, həm də Naxçıvan televiziyası ilə çıxışında Azərbaycanın bütövlüyü və bölünməzliyi haqqında qətiyyətli fikir söylənilmiş, Naxçıvan Muxtar Respublikasının

Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olduğu bir daha təsdiq edilmişdir.

Bu fikri Nehrəm kəndində seçicilərlə görüşəndə Azərbaycanın xalq deputatı, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev bir daha vurğuladı: «...Biz həmişə olduğu kimi, indi də deyirik ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsidir və belə də olacaqdır».

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin ikinci sessiyası Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktını qəbul etmişdir. Bu tarixi hadisə ilə bağlı Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev «Həyat» qəzetinin redaksiyasına teleqram göndərmişdir. Teleqramda deyilirdi: «Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı münasibətilə bütün Azərbaycan xalqını təbrik edir və bunu tarixi hadisə kimi qəbul edir... Biz bu gün xoşbəxtik ki, nəhayət, Azərbaycan Respublikasının ali hakimiyyət orqanı tərəfindən milli-azadlıq niyyətlərimizin həyata keçirilməsi üçün ilk addım atılıbdır. Azərbaycan xalqı tam əmin ola bilər ki, naxçıvanlılar milli-azadlıq hərəkatı uğrunda mübarizəni daha əzmlə davam etdirəcəklər».

Demokratik proseslər Naxçıvanda geniş vüsət almaqda idi. İnsanların siyasi və şəxsi hüquqlarına qəsd edən hərəklərə etiraz edərək muxtar respublikanın Ali Məclisi «Vətəndaşların siyasi əqidəsinə görə təqib olunmasına münasibət haqqında» qərar qəbul edir. Orada deyilirdi: «Qeyd edilsin ki, demokratik təsisatlara uyğun olaraq ictimai həya-

tın siyasiləşdirilməsi proseslərinin sürətləndirilməsi, azad-fikirlilik, insan azadlığı, siyasi partiya və hərəkatların azad və müstəqil, muxtar respublikanın Konstitusiyaya tələblərini pozmayan, insan hüquqları haqqında beynəlxalq akta müvafiq fəaliyyətləri bundan sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasında dövlət tərəfindən qorunur və müdafiə edilir».

Naxçıvan parlamentinin vacib tarixi addımlarından biri də «31 Dekabr – dünya Azərbaycan türklərinin həmrəylik və birlik günü haqqında» qərarın qəbul edilməsi idi.

Qərarın qəbul edilməsi ərəfəsində bu məsələyə 1991-ci il dekabrın 9-da muxtar respublika Ali Məclisinin Rəyasət Heyətində baxılmış və Naxçıvan ilə Cənubi Azərbaycan arasında SSRİ–İran dövlət sərhədindəki tikanlı məftil qurğularının söküldüyü 1989-cu ilin 31 dekabr gününün dünya Azərbaycan türklərinin milli həmrəylik günü kimi dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi barədə təkliflər irəli sürülmüşdür.

Dekabrın 16-da Naxçıvan Ali Məclisi sessiyasının iclası keçirilmişdir. Ali Məclis qərara almışdır ki, 31 dekabr dünya Azərbaycan türklərinin həmrəylik və birlik günü elan olunsun və hər il bayram kimi qeyd edilsin. Naxçıvan parlamenti həmin gün dünya Azərbaycan türklərinin həmrəylik və birlik gününün bütün Azərbaycan Respublikasında rəsmi qeyd edilməsi üçün qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinə təklif vermişdi. Bununla bağlı Ali Məclisin sədri Heydər Əliyev demişdir: «Dünya Azərbaycan türklərinin milli həmrəylik və birlik günü haqqında məsələnin Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında müzakirə olunması, böyük siyasi əhəmiyyətli qərar qəbul edilməsi Azərbaycan türklərinin uzun

ayrılıqdan sonra birləşməsi yolunda ilk addımdır. Biz böyük qürur hissi ilə qeyd edə bilərik ki, bu, məhz Naxçıvanda – qədim türk diyarında irəli sürülmüşdür».

Demokratik dəyişikliklərə baxmayaraq, Azərbaycanın əsas hissəsindən ayrı düşmüş, Ermənistan ərazisi ilə əhatə olunmuş və hərbi təcavüzə məruz qalmış Naxçıvan Muxtar Respublikası çətin vəziyyətdə idi. İqtisadi və kommunikasiya blokadası şəraitində yaşayan Naxçıvana İran İslam Respublikası və Türkiyə Respublikasından humanitar yardım daxil olurdu. Heydər Əliyev demişdir: «Qədim türk diyarı Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir. Qarşılaşdıqları çətinliklərə dözə-dözə naxçıvanlılar Azərbaycanın bütövlüyü, müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparırlar. Rusiyanın əsarətindən çıxandan sonra Azərbaycan türk-islam aləminə yaxınlaşıb qovuşmalıdır. Bu mənada Naxçıvan türk-islam dünyasına bir qapıdır».

Və bu istiqamətdə də Naxçıvan parlamentinin rəhbəri bir sıra tutarlı addımlar atmışdır. 1992-ci il martın 22-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev Türkiyə Respublikasının prezidenti Turqut Özalın və Baş nazir Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə Türkiyə Respublikasına rəsmi səfərə getmişdi. Səfərin gedişində – martın 24-də əməkdaşlıq haqqında protokol imzalanmışdır. Sənəddə Türkiyə və Naxçıvan arasında iqtisadiyyat, təhsil, nəqliyyat və rabitə sahəsində münasibətlərin inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulurdu. Ankara Naxçıvana 100 milyon dollar məbləğində kredit verərək hər il yüz naxçıvanlı tələbəni qəbul edəcək, muxtar respublikanı Türkiyənin televiziya və telefon sistemlərinə qoşmaq sahəsində işlər görəcək, Türkiyə ilə Naxçıvan arasında hava və dəmiryol əlaqəsi yaratmağa

başlayacaqdı. Türkiyə Araz çayı üzərində körpü salmaq barəsində də öhdəlik götürmüşdü.

Türkiyə ilə Naxçıvanın yaxınlaşmasında Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsiz idi. Naxçıvan tədricən türk dünyasına qovuşurdu. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında sərhəd keçidi yaratmaq məqsədilə Araz çayı üzərində Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Sədərək-Dilucu bölgəsində Türkiyə Cümhuriyyəti avtomobil nəqliyyatı üçün körpü salınmışdır. Türkiyənin «Milliyət» qəzeti hələ 4 may 1992-ci il tarixli nömrəsində Türkiyəni Naxçıvanla birləşdirəcək körpünün tikintisinin tamamlanmaq üzrə olduğunu və onun may ayında açılacağını bildirmişdi. Orada qeyd olunmuşdu ki, Naxçıvan körpüsü Türkiyənin Qafqaz və Orta Asiya dövlətlərinə keçidini təmin edən bir qapı olacaqdır. 1992-ci il mayın 28-də Sədərəkdə Naxçıvanla Türkiyə arasında körpünün açılışı olmuşdur. Körpünün rəsmi açılışında Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri Süleyman Dəmirəl başda olmaqla Türkiyədən Naxçıvana böyük nümayəndə heyəti gəlmişdir. Süleyman Dəmirəl körpünün açılışını Azərbaycan və Türkiyə arasında əməkdaşlığın yeni dövrünün başlanğıcı adlandırdı. O, qeyd etdi ki, böyük Türk dünyası artıq reallığa çevrilmişdir. S.Dəmirəl sözünə davam edərək demişdir: «Bu körpü təkcə Azərbaycanı və Türkiyəni birləşdirmir, bu, Avropa ilə Asiya arasında körpüdür» .

Körpünün açılışında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının uzun illər qəlbində gəzdirdiyi, yaşatdığı fikri ifadə edərək dedi: «Bu gün bizim arzu və ümidlərimizin körpüsü açılır. 70 ildən artıq idi ki, biz bu günü gözləyirdik və arzularımız həyata keçdi».

Bu əlamətdar hadisə ilə bağlı muxtar respublikanın parlamenti qərar qəbul etdi. Qərarda deyilirdi: «İstifadəyə

verilmiş Sədərək-Dilucu körpüsü Türkiyə Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında rəsmi sərhəd keçid qapısı elan edilsin».

İranla da muxtar respublikanın əlaqələri genişləndirdi. 1992-ci il avqustun 24-də Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti İrana yola düşmüşdü və elə həmin gün İran İslam Respublikası ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq haqqında protokol imzalanmışdı. Bağlanmış protokola əsasən, muxtar respublikanın kommunikasiya xətlərinin İran ərazisindən keçirilməsi, bir il ərzində qaz kəmərinin İran hökumətinin vəsaiti hesabına çəkilməsi, sentyabr ayından başlayaraq hər ay yüz ton maye qaz verilməsi kimi həyati vacib məsələlər həll olunmuşdur.

Naxçıvanın Türkiyə və İranla iqtisadi, ticarət, mədəni əməkdaşlığının genişlənməsi Azərbaycanda və Naxçıvanda bəzi qüvvələrin narahatlığına səbəb olmuşdu. Belə ki, onlar bu addımları Naxçıvanda separatizm meyillərinin güclənməsi kimi təqdim etməyə çalışırdılar.

Azərbaycan dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri muxtar respublikaya kömək etmək əvəzinə onun rəhbərliyinə təzyiq göstərməyə cəhd edirdilər, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyaya statusunda dəyişiklik etmək, onun Konstitusiyaya hüquqlarını məhdudlaşdırmağa çalışırdılar. Bununla əlaqədar muxtar respublika Ali Məclisi Rəyasət Heyətinin 7 dekabr 1992-ci il tarixli qərarında göstərilirdi: «Ali Məclisin Rəyasət Heyəti bəyan etməyi zəruri hesab edir ki, Bakıda və Naxçıvanda ayrı-ayrı dairələr tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikası rəhbərliyinin fəaliyyətindəki separatizm haqqında yayılan şayiələr uydurmadır, böhtan xarakteri daşıyır və heç bir əsası yoxdur. Türkiyə və İranla əlaqələrin inkişaf etdiril-

məsi Azərbaycan Respublikasının ümumi siyasətinin tərkib hissəsidir, uzun müddət blokada şəraitində olan muxtar respublikanın sosial-iqtisadi problemlərinin həll edilməsinin zəruriliyindən irəli gəlir».

Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət gərgin idi. AXC iqtidarının dövləti idarəetmə səriştəsizliyi, taleyüklü məsələlərə dair düzgün qərarlar qəbul edə bilməməsi, ciddi siyasi səhvləri ölkə daxilində çəkişmələrin artması ilə müşayiət olunurdu və dövlət müstəqilliyi üçün təhlükə yaranırdı. 1992-ci il oktyabrın 16-da Azərbaycanın bir qrup ziyalısi Heydər Əliyevə müraciət edir, Yeni Azərbaycan Partiyası yaratmağı və ondan bu partiya rəhbərlik etməsini xahiş edir. Müraciətdə deyilir: «Əgər bu partiyanın bünövrəsini Sizin kimi güclü dövlət xadimi qoyarsa, o, uzun illər xalqımızın bir neçə nəslə üçün də siyasi yetkinlik məktəbi olar... Yeni qüvvələrin öncülü, aparıcısı Sizin kimi şəxsiyyət olarsa, tezliklə müstəqil respublikamızın inkişaf istiqamətləri həm müəyyənləşdirilər, həm də uğurlu addımlar atılar». Oktyabrın 24-də Heydər Əliyev ziyalıların müraciətinə müsbət cavab verdi. Cavabda Heydər Əliyev özünəməxsus məntiqlə, analitik düşüncə tərzilə yaranmış ictimai-siyasi vəziyyəti obyektiv təhlil etmiş və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin qorunması istiqamətində öz dəyərli təkliflərini bildirmişdir. Belə bir partiyanın yaradılmasının tarixi zərurətdən doğduğunu qeyd etmiş və onun fəaliyyətində iştirak etməyə hazır olduğunu bildirmişdir. Noyabrın 5-də Yeni Azərbaycan Partiyası Təşkilat Komitəsinin yığıncağında Heydər Əlirza oğlu Əliyev yekdilliklə təşkilat komitəsinin sədri seçildi.

Noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində Azərbaycanın müxtəlif regionlarından təəssübkeş qrupların 550-dən artıq nümayəndəsinin iştirakı ilə Yeni Azərbaycan Partiyasının

(YAP) təsis konfransı keçirilmiş, YAP-ın proqram və nizamnaməsi qəbul edilmiş, Heydər Əlirza oğlu Əliyev konfrans nümayəndələri tərəfindən Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri seçilmişdir.

Konfransdan sonra Heydər Əliyev «Naxçıvan» qəzetinin müxbirinə demişdir: «Respublika ziyalılarının, geniş xalq kütləsinin təklif və istəyi ilə mən bu partiyanın sədri olmağa razılıq verirəm. Partiyanın siyasi məqsədi Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmlətmək, demokratiyanın, aşkarlığın inkişafına təkan verməkdir». Başqa bir müsahibəsində isə Heydər Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının məqsəd və vəzifələrini belə şərh edir: «Yeni Azərbaycan Partiyası parlament tipli partiya və qəbul etdiyi proqramına uyğun olaraq aşağıdakıları özünün məqsədləri hesab edir: Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, milli, din və dil mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün vətəndaşlarının bərabər hüquqlara malik olduğu sivilizasiyalı, demokratik, hüquqi dövlət yaradılması. Lakin ön planda Azərbaycanın qarşısında duran ən mühüm və təxirəsalınmaz problemlərin həlli dayanır – hər şeydən əvvəl respublikanın genişmiqyaslı xarakter almış müharibə vəziyyətindən çıxarılması, Qarabağ probleminin həll olunması, habelə ağır sosial-iqtisadi böhranın dəf edilməsi».

Qeyd etmək lazımdır ki, bu məsələlər Naxçıvan parlamentinin sədri Heydər Əliyevin daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

1992-ci il mayın 18-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Sədərək rayonu Ermənistan tərəfdən hərbi təcavüzə məruz qalmışdı. Milli Ordunun sərhəd boyunca yerləşən əsas mövqeləri hücum zamanı güclü hərbi texnikadan istifadə edən düşmənin əlinə keçmişdi. Heydər

Əliyev yaranmış vəziyyətlə əlaqədar Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində vəziyyəti müzakirə edib dərhal təcili tədbirlər görməklə məşğul olur. Naxçıvanın müdafiəsini təşkil etmək və eyni zamanda, atəşin dayandırılması üçün Ermənistan prezidenti, Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl və Türkiyənin xarici işlər naziri Hikmət Çətin ilə telefon danışıqları aparır və danışıqlar zamanı Ermənistan prezidentindən sərhəddə atışmanı dayandırmağı tələb edir. S.Dəmirəl və H.Çətindən isə buna kömək göstərməyi xahiş edir. Türkiyə hökuməti Naxçıvana edilən təcavüzlə bağlı bütün dünyaya bəyanat yayır. May ayının 18-də Türkiyənin Bakanlar Qurumunda (Nazirlər Kabinetində) qəbul olunmuş bəyanatın çox mühüm cəhəti bir də ondan ibarətdir ki, Heydər Əliyevin göstərdiyi kimi, «Bəyanatda Türkiyə hökumətinin 1921-ci il Qars müqaviləsinə əsasən Naxçıvan Muxtar Respublikası haqqında xüsusi söz sahibi olması, qarant rolunu oynaması» məsələsi qeyd olunubdur və bu da bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırılıbdır. Həmin günlərdə bütün dünya informasiya orqanlarının verilişlərində, məlumatlarında 1921-ci il Qars müqaviləsi, onun mənası və Naxçıvan Muxtar Respublikası üçün əhəmiyyəti göstərilmişdir.

Bununla yanaşı, Naxçıvana xarici müxbirlərin böyük axını olmuşdur. Onlar Naxçıvan parlamentinin sədri Heydər Əliyevlə görüşmüş, ondan vəziyyət haqqında məlumat almış, «operativ hərəkət edərək məlumatları bütün dünya informasiya orqanlarına çatdırmış və bunun nəticəsində dünya ictimaiyyətində böyük bir ciddi rəy yaranmışdır... Hücum Ermənistan tərəfindən olubdur və bu, Naxçıvana, Azərbaycana Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzdür».

Ciddi bəyanatlar başqa böyük dövlətlər tərəfindən də verilmişdir – Amerikanın dövlət katibi Beyker, İngiltərənin xarici işlər naziri, Fransanın xarici işlər naziri... Bütövlükdə 57 dövlət rəsmi surətdə Ermənistanın Naxçıvana hərbi hücumunu pisləyib etirazını bildirmişdir.

Heydər Əliyevin düzgün, çevik siyasəti nəticəsində Naxçıvan həqiqətləri bütün dünyaya yayılırdı. Muxtar respublika dünya ictimaiyyətinin daim diqqət mərkəzində olmuşdur. 1992-ci il iyunun 17-də ABŞ-ın Azərbaycandakı müvəqqəti işlər vəkili Riçard M.Mayls vəziyyətlə tanış olmaq üçün Naxçıvana gəlmiş və Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edilmişdir. Heydər Əliyev ümidvar olduğunu bildirmişdir ki, ABŞ çətin problemlərin həllində, xüsusilə Qarabağda və Naxçıvanda sülhün və əmin-amanlığın bərqərar olması üçün Azərbaycana öz köməyini əsirgəməyəcək. Amerika diplomatı Riçard M.Mayls Naxçıvanda ictimai-siyasi vəziyyətlə tanış olduqdan sonra «Həyat»ın müxbirinə demişdir: «Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında mühüm və əhəmiyyətli rol oynadığı üçün ilk tanışlığa buradan başlamalı qərara aldım. Bir də mən Heydər Əliyevin adını eşitmiş, böyük nüfuzundan xəbərdar idim, şəxsən tanış olmaq arzum var idi. Biz onunla çox faydalı söhbətlər apardıq. Məndə xoş təəssürat oyandı».

AXC-nin apardığı yararsız kadr siyasəti Naxçıvanda daxili vəziyyəti kəskinləşdirmişdi. Azərbaycan Respublikası daxili işlər nazirinin Bədən Tərbiyəsi İnstitutunu bitirmiş, daxili işlər orqanlarında heç bir təcrübəsi və səriştəsi olmayan, AXC-nin fəal üzvü S.Mustafayevi Naxçıvan Muxtar Respublikasına daxili işlər naziri təyin etməsi böl-gədaxili münasibətlərin gərginləşməsinə və

qarşıdurmaya gətirib çıxardı. 1 sentyabr 1992-ci il tarixli Naxçıvan Muxtar Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi polis əməkdaşlarının bəyanatında bu qərarın şəxsi heyətin ciddi etirazına səbəb olduğu və daxili işlər orqanlarını siyasi məqsədlərə tabe etdirən hərəkətlərə və cəhdlərə yol verilməyəcəyi bildirilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının daxili işlər naziri təyin edilməsi haqqında məsələyə baxılır və səs çoxluğu ilə qəbul edilmir.

1992-ci il oktyabrın 24-də AXC Naxçıvan şöbəsinin silahlı dəstələri və Ordubad rayon polisi tərəfindən Naxçıvanda dövlət çevrilişinə cəhd göstərilir. Muxtar respublikanın televiziya şirkətini, Texniki İstismar Rabitə İdarəsinin Elektrik Mərkəzini, Daxili İşlər Nazirliyini tuturlar. Belə şəraitdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qarşısında izdihamlı mitinq keçirilir. Mitinq iştirakçıları Heydər Əliyevlə həmrəy olduqlarını bildirir, silahlı dəstələrdən Daxili İşlər Nazirliyinin və Teleradio Verilişləri Komitəsinin binasını boşaltmağı tələb edirlər. Heydər Əliyev bir neçə dəfə AXC sədri, Azərbaycan Prezidenti Ə.Elçibəylə telefonla danışaraq AXC Naxçıvan şöbəsi tərəfindən törədilən təxribata son qoyulmasını tələb edir. Oktyabrın 25-də Heydər Əliyev Naxçıvan radiosu ilə əhaliyə müraciət edir. Elə

həmin gün Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin fəvqəladə sessiyası keçirilmiş, 24 oktyabr dövlət çevrilişi cəhdi pislənmiş, məclis AXC silahlı qüvvələrinin tərksilah olunması haqqında qərar qəbul etmişdir. Oktyabrın 27-də Naxçıvanda Azadlıq meydanında keçirilən ümumrespublika mitinqinin iştirakçıları Azərbaycan Prezidentindən Naxçıvana qarşı zorakılıq hərəkətlərini aradan qaldırmağı tələb etmişlər. Oktyabrın 28-də «Real» agentliyi xəbər vermişdir ki, 3 gün davam edən gərgin vəziyyətdən sonra Naxçıvan şəhərində, eləcə də muxtar respublikanın başqa bölgələrində nisbi sakitlik yaranmışdır. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində idarə, müəssisə, nazirlik, müxtəlif partiyaların, ictimai təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən müşavirədə Heydər Əli-yev demişdir: «Hazırda xalqımız müharibə şəraitində yaşayır. Belə vəziyyətdə sabitliyi pozmaq, xalq arasında münaqişə salmaq ümumi işimizə mənfi təsir göstərir». Naxçıvanda Heydər Əliyevin siyasəti nəticəsində xalq dövlət çevrilişi cəhdinin qarşısını ala bildi.

Tarixi baxımdan qısa bir müddət – cəmi 3 il ərzində Naxçıvanda əvvəl sırayı deputat, sonra parlament başçısı kimi fəaliyyət göstərən, təzyiqlər və təqiblərə məruz qalmasına baxmayaraq, xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyev öz həmvətənləri qarşısında misilsiz xidmətlər göstərmiş, Naxçı-

vanın ağır iqtisadi, hərbi mühasirə şəraitində yaşamasını, inkişaf etməsini, əhalinin normal fəaliyyət göstərməsini təmin etmişdir. Onun Naxçıvanı mühasirədən çıxarmaq, qoruyub müdafiə etmək məqsədilə böyük məharətlə, zərgər incəliyi ilə Moskva və Qars müqavilələrinin müddəalarından istifadə etməsi özü də böyük istedad, bacarıq, çeviklik və uzaqgörənlik tələb edirdi. Qazsız, işıqsız qalan Naxçıvan ümitsiz deyildi. Naxçıvanın həyat nəbzi tam vururdu, çünki onun başında qüdrətli, cəsarətli, əyilməz, müdrik bir siyasətçi dururdu. Azərbaycanın o zamankı rəhbərliyinin Naxçıvana ögey münasibət bəslədiyini, bu diyarın çoxsaylı problemlərlə üzbəüz qaldığı bir şəraitdə məhz Heydər Əliyevin misilsiz təşkilatçılıq qabiliyyəti və gərgin əməyi sayəsində muxtar respublika əhalisi bu çətinliklərə duruş gətirə bildi.

*Naxçıvan Muxtar Respublikası – 75. «Bakı
Universiteti xəbərləri»nin
xüsusi buraxılışı. Bakı, 1999, №3*

Heydər Əliyev və Azərbaycan dövlətinin inkişafı

Heydər Əliyevin bacarıqlı dövlət başçısı, təcrübəli siyasətçi, Azərbaycan Respublikasının dövlətçiliyini möhkəmləndirən və inkişaf etdirən qüdrətli şəxsiyyət kimi həyatı və fəaliyyəti Azərbaycan tarixində mühüm mərhələ təşkil edir.

Heydər Əliyevin fəaliyyəti bir-birinə zidd olan iki müxtəlif ictimai-siyasi sistemin qovuşduğundan keçmiş və bunların hər ikisindən o, bacarıqla istifadə edib respublikamızın tərəqqisini təmin etmişdir.

1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycanda siyasi rəhbərliyə gələn Heydər Əliyev keçmiş İttifaqın iqtisadiyyatı üçün xammal mənbəyinə çevrilmiş respublikamızın yeni inkişaf strategiyasını hazırlayıb qısa müddətdə həyata keçirdi. Bunun nəticəsində əvvəllər bütün əsas göstəricilər üzrə ölkə miqyasından geri qalan Azərbaycan tezliklə İttifaqın ən inkişaf etmiş respublikalarından birinə çevrildi. 1969-1982-ci illər ərzində respublikada milli gəlirin ümumi həcmi 2,5 dəfə, sənaye istehsalı, həmçinin əmək məhsuldarlığı 2 dəfə, kənd təsərrüfatında istehsal olunan məhsulun ümumi həcmi 2,7 dəfə, xalq istehlakı mallarının istehsalı isə 3 dəfə artmışdır.

Azərbaycanın iqtisadiyyatında köklü struktur və keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Təhsil, elm və mədəniyyət sahələrində böyük uğurlar qazanılmışdır.

Heydər Əliyevin siyasəti nəticəsində 14 il ərzində respublikada yaranmış güclü sosial, iqtisadi və intellektual potensial Azərbaycanın müstəqilliyi üçün mühüm zəmin yaratmışdır.

Müasir Azərbaycan dövlətinin inkişafı məhz həmin illərdə yaradılmış bünövrə üzərində qurulub və bu gün də uğurla davam edir.

1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda ictimai-siyasi böhran yaranmışdı, hakimiyyət iflic vəziyyətdə idi. Respublika idarə olunmurdu, parçalanma və məhvölma qarşısında idi. Belə bir vəziyyətdə Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı bütün bu təhlükəli proseslərin qarşısını aldı. Prezident Heydər Əliyevin ən böyük xidməti ondan ibarətdir ki, o, Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxladı. Dövlətçiliyimizin qorunub saxlanılması isə müstəqilliyimizin, azadlığımızın möhkəmlənməsi deməkdir.

O vaxtdan keçən müddət ərzində Azərbaycanda həyatın bir sıra sahələrində pozitiv dəyişikliklər, köklü islahatlar aparılmış, ictimai-siyasi sabitlik təmin edilmiş, demokratiyanın inkişafı yolunda mühüm addımlar atılmışdır. Azərbaycan nüfuzlu, etibarlı, perspektiv imkanları olan bir dövlət kimi dünya dövlətləri birliyinə daxil olmuş və layiqli yerini tutmuşdur.

***Bakı Dövlət Universiteti – 80
(Elmi konfransın materialları.
Bakı, 1999-cu il)***

ГЕЙДАР АЛИЕВ И НАХЧЫВАН: ПУТЬ К ДЕМОКРАТИИ

Автономия Нахчывана – это историческое достижение. Нам нужно ее сберечь и сохранить. Автономия Нахчывана – это очень важный фактор, который послужит возвращению и других, потерянных земель.

*Из речи Президента Азербайджана
Гейдара Алиева на заседании
Конституционной комиссии
Азербайджанской Республики.*

Создание Нахчыванской Автономной Республики имеет важное историко-политическое значение и является знаменательной вехой в истории азербайджанского народа. Особого внимания в этом отношении заслуживает специальный указ Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева от 4 февраля нынешнего года о проведении юбилейных мероприятий, связанных с 75-летием со дня образования Нахчыванской Автономной Республики.

Этот древний край является неотторжимой частью Азербайджана. Одноименному городу, центру этого края, более 3500 лет. Некоторые источники свидетельствуют, что он был заложен еще в 1539 году до нашей эры (*Азярбайъан тарихиндя Нахчыван. Бакы, 1996, с.73*).

Нахчыванский географический регион, расположенный на перекрестке торговых путей,

соединяет Запад с Востоком. В средние века Нахчыван превратился в один из крупнейших научных, культурных и торговых центров Востока, внес ценный вклад в мировую цивилизацию, обогатив ее, завоевал славу в масштабе всего Востока созданием школы зодчества, у истоков которой стоял великий Аджери Нахчывани.

Азербайджанский народ на протяжении всей своей истории вел самоотверженную борьбу за независимость и в XX веке дважды сумел ее завоевать.

Однако созданной в 1918 году Азербайджанской Демократической Республике суждено было просуществовать недолго. Она стала жертвой советской захватнической политики, но все же успела внести свой вклад в дело создания нашей государственности. «Самым крупным достижением, вписанной в нашу историю золотыми буквами страницей является то, что азербайджанский народ впервые в своей многовековой истории сумел обрести государственную самостоятельность, осознать суть свободы, возможность жить в условиях независимости, быть хозяином своей судьбы» (*Шейдяр Ялийев. Мцстягиллийимиз ябядидир. Баки, 1998, ВБ ыилд, с.308*).

В конце 80-х годов армянские националисты, воспользовавшись кризисом советской системы, вновь выступили с территориальными претензиями в отношении Азербайджанской Республики. Не удовлетворенные захватом исконных исторических земель Азербайджана – Иревани, Гейчи и Зангезура

– они вновь выдвинули бредовые измышления о «Великой Армении». Это привело к массовому изгнанию азербайджанцев из Западного Азербайджана (территория нынешней Республики Армения), новому витку агрессии и противостояния в регионе.

Процессы, происходящие вокруг Нагорного Карабаха, отзывались эхом и в Нахчыване.

В то время здесь тоже сложилась весьма серьезная ситуация, о чем свидетельствуют, в частности, постановления Президиума Верховного Совета Нахчыванской Автономной Республики от 29 января 1990 года: «Армянские экстремисты полностью блокировали движение по железной дороге, отсекали сегмент газопровода, нарушив тем самым работу промышленных предприятий, очагов образования, учреждений культуры... Имели место вооруженные вторжения в село Кярки, вооруженные провокации у села Садарак и на границе между Ордубадским и Мегринским районами» (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Постановления Президиума Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 1, лист 46*).

В те дни перед зданием Президиума Верховного Совета собралось более 20 тысяч человек с требованием немедленно созвать высший законодательный орган и принять необходимые меры. **В такой напряженной обстановке внеочередная сессия Верховного Совета приняла решение о выходе Нахчыванской Автономной Республики из состава СССР.**

В этот сложный и трудный для края период, когда возрастала угроза его захвата армянами, по настоянию народа в Нахчыван прибыл Гейдар Алиев.

Это событие дало импульс новому подъему всенародной борьбы нахчыванцев за независимость и неприкосновенность рубежей своей родины. 25 июня в газете «Известия» была опубликована информация агентства «Телефакс»: «Вечером 22 июня на площади Ленина в Нах-чыване состоялась встреча Гейдара Алиева с населением» («Известия», 25 июля 1990 г.; *Гятиййятин тянтянсяси. Баку, 1995, с.55*). В тот день на центральной площади Нах-чывана собралось свыше 80 тысяч человек (*Гайыдыш. Баку, 1996, с. 29*). Теплая встреча с Гейдаром Алиевым свидетельствовала о большой любви всего населения автономии к своему великому земляку, которого не остановили тяжелые условия войны и экономического кризиса. Его возвращение на родину с риском для собственной жизни, поддержка им своего народа в трудное время, незамедлительное использование своего огромного государственного опыта для улучшения благосостояния нахчыванцев – все это было проявлением искреннего патриотизма и безмерной любви к родине.

Именно в то время Гейдар Алиев был выдвинут кандидатом в депутаты Азербайджанской ССР от Нехрамского избирательного округа №340 Бабекского района и кандидатом в депутаты Нахчыванской Автономной Республики. В связи с тем, что выборы проходили в сложной и напряженной обстановке,

кандидатов, заслуживавших такого высокого доверия, достойных стать народными депутатами, было немного. И первым из них был дважды Герой Социалистического Труда, персональный пенсионер союзного значения Гейдар Алирза оглы Алиев.

На встрече со своими избирателями он сказал: «Я посвящу все свое умение и силы тому, чтобы обеспечить благополучие Азербайджана, буду стараться, чтобы Азербайджан развивался в соответствии со своими национальными традициями, национальными особенностями. Основной задачей теперь является развитие Азербайджанской Республики как национального государства. Для этого Азербайджан должен стать полностью независимой, свободной, демократической республикой» (*Гайыдыш. Баку, 1996, с. 47-48*).

30 сентября состоялись выборы народных депутатов в местные Советы и в Верховный Совет Азербайджанской Республики. Гейдар Алиев был избран народным депутатом Нахчыванской Автономной Республики и Азербайджанской ССР.

17 ноября 1990 года состоялась первая сессия Верховного Совета Нахчыванской Автономной Советской Социалистической Республики. Вести собрание как аксакалу было доверено Гейдару Алиеву. На сессии впервые в Азербайджане был принят ряд решений, имевших огромное значение для нашего народа, стремившегося к независимости и возрождению традиций национальной государственности.

Сессия приняла решение изъять из названия Нахчыванской Автономной Республики слова «советская социалистическая», переименовать Верховный Совет в Верховный меджлис (Али меджлис).

На первой сессии Верховного меджлиса был рассмотрен вопрос о возрождении символа первой Азербайджанской Республики – трехцветного

государственного флага, признании его в качестве государственного флага Нахчыванской Автономной Республики.

«Предложение было категоричным – трехцветный национальный флаг, поднятый 9 ноября 1918 года Азербайджанской Демократической Республикой, первым независимым государством на Востоке, должен был быть принят. Гейдар Алиев, который направлял работу сессии, поставил это предложение на голосование. Оно было принято единогласно под бурные овации депутатов» *(Ялийев А. Ялинъя йаддашы. Нахчыван, 1914-1992. Баку, 1997, с.254).*

Одновременно Верховный меджлис автономной республики ходатайствовал перед Верховным Советом Азербайджанской ССР о признании трехцветного флага в качестве государственного символа Азербайджана.

На сессии Верховного меджлиса Гейдар Алиев сказал: «Если созданная в 1918 году Азербайджанская Демократическая Республика является знаменательным историческим событием в жизни азербайджанского народа, мы должны говорить об этом открыто, и это должно быть определенным образом узаконено азербайджанским государством. Если мы это принимаем, значит, свержение Азербайджанской Демократической Республики в 1920 году нужно осудить как незаконное деяние» *(Гайыдыш. Баку, 1996, с.108).*

В то время как к трагедии 20 Января – этой кровоточащей ране азербайджанского народа – тогдашнее руководство республики проявило полное безучастие и равнодушие и не приняло никаких мер для выявления ее виновников, Гейдар Алиев, будучи рядовым депутатом, подготовил проект решения «О политической оценке бакинских событий, учиненных в январе 1990 года» *(Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Фонд 2941, опись 1а,*

дело 236, лист 171), который представил на обсуждение Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Проект был принят благодаря политическому авторитету Гейдара Алиева.

В решении Верховного меджлиса была впервые дана политическая оценка учиненным в январе кровавым событиям в Баку, выдвинуто требование о привлечении к ответственности лиц, виновных в их совершении. Решение гласило: «Расценить кровавые события, учиненные в январе 1990 года в городе Баку, как покушение на суверенные права Азербайджанской ССР, попытку приостановить происходящие в республике демократические процессы. Применение современного вооружения и боевой техники против мирного, безоружного населения, против людей, не оказывающих никакого сопротивления, расстрел стариков, женщин, детей – осудить как открытую агрессию против азербайджанского народа» (Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 236, лист 172).

В этом документе было впервые заявлено, что 20 Января будет ежегодно отмечаться в Нахчыванской Автономной Республике как день национального траура.

Верховный меджлис Нахчыванской Автономной Республики также выразил свое отношение к установлению чрезвычайного положения в Баку: «Считать незаконным и осудить объявление в январе 1990 года в городе БАКУ чрезвычайного положения как акт, не имеющий юридического обоснования». Было отмечено, что объявление чрезвычайного положения без соблюдения элементарных юридических норм привело к массовой гибели людей, в то время как было возможно предотвратить погромы в городе (Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 236, лист 168).

Верховный меджлис сформулировал свое отношение к сложной ситуации, сложившейся в Нагорно-Карабахской автономной области, в бывшем Шаумяновском районе в селе Чайкенд Ханларского района: «Нагорно-Карабахская автономная область является неотъемлемой частью Азербайджанской ССР, исторической землей Азербайджана». Было принято обращение в Верховный Совет Азербайджанской ССР с предложением внести на обсуждение первой сессии вопрос о положении в Нагорно-Карабахской автономной области и мерах по обеспечению государственного суверенитета на всей территории республики (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 236, лист 161,163*).

5 февраля 1991 года, выступая на первой сессии Верховного Совета Азербайджана, Гейдар Алиев с присущей ему логикой дал объективный анализ событий, происходивших в Нагорно-Карабахской области и вокруг нее, смело вскрыл корни конфликта, охарактеризовав это как «игнорирование прав союзных республик, результат имперской политики центра». В стенограмме сессии зафиксировано: «Ошибки, допущенные в национальной политике, привели к трагическим последствиям во многих республиках страны... Чтобы покончить с искусственно созданной карабахской проблемой, с этим навязанным азербайджанскому народу несчастьем, нам необходимо обстоятельно проанализировать эту проблему, не избегать ее рассмотрения в правовом отношении» (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 239, лист 104-106*).

На сессии Гейдар Алиев указал на необходимость «предъявить счет не только по Карабаху, но также по всем азербайджанским землям, переданным Армении, начиная с 1920 года и поныне, установить, в какой период, какие земли были переданы, кем и согласно каким решениям.

Пусть история знает этих людей. Наша сессия должна называть Армению государством-агрессором» (*Архив Милли Меджлиса Азербайджанской Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 239, лист 113*). Считаем важным отметить, что за период, когда республику возглавлял Гейдар Алиев, т.е. с июля 1969 года по декабрь 1982 года, Армении не было передано ни пяди территории Азербайджана.

3 сентября 1991 года чрезвычайная сессия Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики единодушно избрала председателем этого законодательного органа депутата Азербайджана и Нахчыванской Автономной Республики Гейдара Алирза оглы Алиева (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Постановления Президиума Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Опись 1, лист 80*).

При обсуждении данного вопроса выступивший первым депутат Э.Оруджев сказал: «...В этой тяжелой ситуации нам нужен такой руководитель, чтобы он своей мудростью, авторитетом, высокими организаторскими способностями сумел объединить народ, умело, компетентно руководил автономной республикой. **Таким человеком является Гейдар Алирза оглы Алиев, которого хорошо знает и любит азербайджанский народ, который имеет большой авторитет не только в нашей стране, но и во всем мире**» (*Гайыдыли. Баку, 1996, с.130*).

Сессия, продолжив работу под председательством Гейдара Алиева, приняла решение «Об отношении к деятельности коммунистической партии и ее структурам». В соответствии с этим решением была создана депутатская комиссия Верховного меджлиса по обеспечению ликвидации всех структур и национализации имущества Нахчыванского областного комитета Коммунистической партии Азербайджана (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Постановления Президиума*

Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 1, лист 72).

Сессия также рассмотрела вопрос «О выборах Президента Азербайджанской Республики» и приняла решение о приостановлении выборов президента Азербайджана на территории Нахчыванской Автономной Республики.

Принятие такого решения было обусловлено многими объективными причинами. Решение гласило: «...Все демократические силы требуют прекращения президентских выборов из-за их проведения в условиях ограничения демократии и голоса народа в Азербайджане» (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Постановления Президиума Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 1, лист 81*). Эта мысль была выражена и в специальном заявлении Гейдара Алиева, переданном 6 сентября в Азеринформ. В заявлении подчеркивалось, что парламент автономной республики принял решение о непроведении на своей территории выборов президента Азербайджана ввиду выдвижения на эту должность кандидатуры без альтернативы: единственная оппозиционная сила – Народный фронт Азербайджана – в условиях давления и беззакония отказалась принять участие в президентских выборах. По сообщению Азеринформа, Гейдар Алиев, «...обвинив руководство Коммунистической партии Азербайджана в попытках оказать давление на высший законодательный орган автономной республики и ее жителей, задушить демократические процессы выразил свой протест против этих незаконных действий» (*Гятиййятин тянтяниси. Баку, 1995, с.187-188*).

Отметим, что в то время решение парламента Нахчывана некоторыми силами было воспринято неадекватно. Они начали распространять различного характера слухи,

стремясь преподнести это как попытку отделиться от Азербайджана. В ответ Гейдар Алиев обратился через Азеринформ ко всем демократическим организациям Советского Союза, международным демократическим организациям с приглашением их представителей, а также независимых журналистов в Нахчыванскую Автономную Республику для объективной оценки положения в ней и особенно к 8 сентября – дню выборов президента Азербайджана (*Гятиййятин тянтяниси. Баки, 1995, с.187-188*).

Собственный корреспондент газеты «Хаят» писал: «...Со всей чистосердечностью и ответственностью сообщаю о том, что от начала до конца принимал участие во всех заседаниях этой сессии, которая продолжалась в течение пяти дней, и не слышал, чтобы кто-либо даже обмолвился об отделении Нахчыванской Автономной Республики от Азербайджана. Наоборот, с первого дня сессии председатель меджлиса провозгласил, что Нахчыван является неотъемлемой составной частью Азербайджана, заявил, что все нахчыванцы будут бороться за независимое Азербайджанское государство. Такой позиции придерживались все выступившие депутаты». Работа сессии транслировалась по радио, ее видеозапись была показана по телевидению. Речь Гейдара Алиева была опубликована в газете «Шарг гапысы».

Сессия единодушно приняла текст заявления Верховного меджлиса автономной республики по данному вопросу. В нем еще раз подтверждалось, что во всех принятых Верховным меджлисом автономной республики документах, выступлениях всех депутатов и председателя Верховного меджлиса как на сессии, так и по телевидению со всей категоричностью была выражена мысль о целостности и неделимости Азербайджана, о том, что Нахчыван является

неотъемлемой составной частью Азербайджанской Республики.

Эту мысль еще раз подчеркнул народный депутат Азербайджана, председатель Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики Гейдар Алиев на встрече со своими избирателями в селе Нехрам: «...Как и раньше, мы и теперь говорим, что Нахчыванская Автономная Республика является неотъемлемой составной частью Азербайджана, и так будет всегда» (*Гайыдыш. Баки, 1996, с.144*).

18 октября 1991 года на второй сессии Верховный Совет Азербайджанской Республики принял Конституционный акт «О государственной независимости Азербайджанской Республики». В связи с этим событием председатель Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики Гейдар Алиев дал телеграмму в газету «Хаят»: «Население Нахчыванской Автономной Республики поздравляет весь азербайджанский народ с принятием 18 октября 1991 года Верховным Советом Азербайджана Конституционного акта «О государственной независимости Азербайджанской Республики» и расценивает это как историческое событие... Мы сегодня счастливы тем, что верховный орган власти Азербайджанской Республики, наконец, сделал свой первый шаг в претворении в жизнь наших чаяний о национальной свободе. Азербайджанский народ может быть полностью уверен в том, что нахчыванцы с еще большей активностью продолжают борьбу за национальную свободу» (*«Шяйат» гязети, 23 октябрь 1991*).

В Нахчыване обрели широкий размах демократические процессы. В знак протеста против действий, ущемляющих личные и политические права, Верховный меджлис автономной республики принимает решение «Об отношении к преследованию граждан за политические взгляды». Оно, в частности, гласило, что «в условиях

ускорения процессов политизации общественной жизни свобода мысли, свобода человека, свободная и независимая деятельность политических партий и движений, не противоречащая требованиям Конституции автономной республики, впредь охраняются и защищаются государством в Нахчыванской Автономной Республике в соответствии с требованиями демократических институтов и Международным актом о правах человека» (*Гайыдыш. Баку, 1996, с.196*).

Одной из важных исторических заслуг Нахчыванского парламента стало принятие решения «Об установлении Дня единства и солидарности азербайджанцев мира».

Перед принятием решения, 9 декабря 1991 года, вопрос был рассмотрен на Президиуме Верховного меджлиса автономной республики, где были внесены предложения о том, чтобы 31 декабря – день, когда в 1989 году были разрушены и снесены сооружения из колючей проволоки между Нахчываном и Южным Азербайджаном на советско-иранской границе, – отмечался на государственном уровне как дата единства и солидарности азербайджанцев всего мира.

16 декабря состоялось очередное заседание Верховного меджлиса Нахчывана, где было принято решение об объявлении и праздновании ежегодно 31 декабря Дня единства и солидарности азербайджанцев всего мира. Нахчыванский парламент в порядке законодательной инициативы выступил с предложением по этому поводу перед Верховным Советом Азербайджанской Республики. В связи с этим председатель Верховного меджлиса Гейдар Алиев отметил: «Обсуждение на сессии Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики вопроса об учреждении Дня единства и солидарности азербайджанцев мира, принятие решения огромного политического значения – это первый шаг на пути к

объединению азербайджанцев мира после долгой разлуки. Мы можем с гордостью говорить о том, что это было предло-жено именно в Нахчыване, древнем тюркском крае» (*Гайыдыш. Бахы, 1996, с.208; «Шярг гапысы» гязети, 19 октябрь 1991*).

Несмотря на демократические перемены, Нахчыванская Автономная Республика, оторванная от остальной части Азербайджана, окруженная армянской территорией и подвергшаяся вооруженной агрессии, была в трудном положении. В Нахчыван, который находился в условиях экономической и коммуникационной блокады, поступала гуманитарная помощь из Ирана и Турции. Гейдар Алиев говорил: «Древний тюркский край – Нахчыван является неотъемлемой частью Азербайджана. Выдерживая все трудности, нахчыванцы борются за целостность, независимость Азербайджана. После избавления от ига России Азербайджан должен сблизиться с тюркским, исламским миром. В этом смысле Нахчыван является воротами в тюркско-исламский мир» (*Гайыдыш. Бахы, 1996, с. 237*).

Спикер Нахчыванского парламента сделал значительные шаги в этом направлении. 22 марта 1992 года по приглашению Президента Турецкой Республики Тургута Озала и премьер-министра Сулеймана Демиреля он побывал в этой стране с официальным визитом. 24 марта был подписан протокол о сотрудничестве. Документ предус-матривал развитие отношений между Турцией и Нахчываном в области экономики, транспорта, связи и образования. Анкара предоставляла Нахчывану кредит в сумме 100 млн. долларов и ежегодно принимала 100 нахчыванских студентов; автономную республику подключили к телефонной и телевизионной сетям Турции, предусматривалось открытие железнодорожного сообщения между Турцией и Нахчываном. Турецкая

сторона взяла на себя строительство моста через Аракс (*Гятиййятин тянтянyasi. Бакы, 1995, с.279*).

Неоценимы заслуги Гейдара Алиева в сближении Нахчывана с Турцией. На границе между Азербайджаном и Турцией турецкой стороной был проложен мост для автотранспорта. В начале мая 1992 года газета «Миллийет» (Турция) сообщила о том, что строительство моста, который соединит Турцию с Нахчываном, находится в стадии завершения, и в этом месяце состоится его открытие. Отмечалось, что этот мост явится для Турции воротами в страны Закавказья и Средней Азии («Миллийят» гязети, 4 май 1992).

Это событие произошло в Садараке 28 мая 1992 года. Для участия в церемонии открытия моста из Турции прибыла большая делегация во главе с Сулейманом Демирелем. В своем выступлении он сказал, что открытие моста знаменует начало новой эры сотрудничества между Азербайджаном и Турцией, отметив, что великий тюркский мир уже стал реальностью. Овациями были встречены его слова о том, что этот мост свяжет не только Азербайджан с Турцией, но и Европу с Азией (*Гятиййятин тянтянyasi. Бакы, 1995, с.314*).

На церемонии открытия моста выступил председатель Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики Гейдар Алиев. Выражая многолетнюю заветную мечту азербайджанского народа, он сказал: «Сегодня открывается мост наших надежд и чаяний. Более семи десятилетий мы ждали этого дня, и наши мечты сбылись» (*Гятиййятин тянтянyasi. Бакы, 1995, с.313*).

В связи с этим знаменательным событием парламент автономной республики принял решение, в котором было отмечено: «Объявить сданный в эксплуатацию мост Садарак – Дилуджу пунктом

официального пограничного перехода между Турецкой Республикой и Нахчыванской Автономной Республикой Азербайджана» (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Постановления Президиума Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 1, лист 44*).

Расширились связи автономной республики с Ираном. 24 августа 1992г. официальная делегация во главе с Гейдаром Алиевым отбыла в Иран, и в тот же день был подписан протокол об экономическом и культурном сотрудничестве с этой страной («Шяйат» газеты, 24 август 1992), согласно которому были решены такие жизненно важные проблемы, как проведение коммуникационных линий автономной республики через иранскую территорию, проведение в течение одного года газопровода за счет Ирана, поставка оттуда по 100 тонн сжиженного газа ежемесячно.

Расширение экономического, торгового и культурного сотрудничества Нахчывана с Ираном и Турцией вызвало обеспокоенность определенных сил как в автономной республике, так и в Азербайджане в целом. Они стали расценивать это как выражение якобы усиливающихся сепаратистских настроений.

Представители государственных органов Азербайджана вместо того, чтобы оказывать реальную помощь автономной республике, стали на путь конфронтации с ее руководством, пытались изменить конституционный статус Нахчывана, ограничить его законные права. В связи с этим Президиум Верховного меджлиса Нахчывана в постановлении от 7 декабря 1992 года отмечал, что «...Считает важным заявить: распространяемые в автономной республике определенными кругами толки о сепаратизме в деятельности ее руководства являются клеветническим измышлением, не имеющим никаких оснований.

Расширение связей Нахчывана с Ираном и Турцией связано с необходимостью решения социально-экономических проблем автономной республики, длительное время на-ходящейся в условиях блокады, и представляет собой сос-тавную часть политики Азербайджанской Республики в целом» (*Архив Милли меджлиса Азербайджанской Республики. Постановления Президиума Верховного меджлиса Нахчыванской Автономной Республики. Фонд 2941, опись 1а, дело 1, лист 44*).

Напряженной была общественно-политическая ситуация и в Азербайджане в целом. Некомпетентность представителей правившего в то время НФА в вопросах государственного управления, их неумение принимать правильные решения по судьбоносным для страны проблемам, допускаемые ими политические ошибки сопровождалась внутренними раздорами, превратившись в реальную угрозу для государственной независимости.

16 октября 1992 года группа представителей азербайджанской интеллигенции обратилась к Гейдару Алиеву с предложением о создании партии «Ени Азербайджан». В обращении к нему, в частности, отмечалось: «Если основа этой партии будет заложена таким опытным государственным деятелем, как Вы, она на протяжении многих лет может стать школой политической зрелости для нескольких поколений нашего народа... Если лидером, идущим во главе новых сил, будет такая личность, как Вы, то своевременно будут определены основные направления развития нашей независимой республики и будут сделаны успешные шаги на этом пути» (*Йени мустягил Азярбайъан уьрунда. Бақы, 1993, с.17*).

24 октября Гейдар Алиев дал положительный ответ. При этом он с присущей ему логикой, умением аналитически мыслить объективно охарактеризовал сложившуюся в стране общественно-политическую

ситуацию и представил свои ценные предложения по дальнейшему обеспечению государственной независимости Азербайджана. **В его ответе было подчеркнуто, что создание такой партии обусловлено исторической необходимостью.** 5 ноября состоялось первое заседание организационного комитета партии «Ени Азербайджан». Гейдар Алиев единогласно был избран председателем оргкомитета.

21 ноября при участии более чем 550 представителей инициативных групп из многих районов Азербайджана в Нахчыване состоялась учредительная конференция партии «Ени Азербайджан», были приняты устав и программа этой партии, а Гейдар Алиев путем открытого голосования участников конференции был избран председателем партии «Ени Азербайджан» (*Йени мцстягил Азярбайъан уьрунда. Бакы, 1993, с.23*).

В интервью корреспонденту газеты «Нахчыван» Гейдар Алиев сказал: «В соответствии с пожеланиями интеллигенции и широких народных масс республики я дал согласие стать председателем этой партии. Политическая цель партии заключается в укреплении независимости Азербайджана, содействии развитию демократии, гласности» (*Гятиййятин тянтянсяси. Бакы, 1995, с.364*).

В другом своем интервью Гейдар Алиев, разъясняя цели и задачи партии «Ени Азербайджан», говорил: «...Это партия парламентского типа и в соответствии с принятой программой считает своими основными задачами укрепление государственной независимости Азербайджана, создание цивилизованного, демократического, правового государства с обеспечением равноправия всех граждан, независимо от их национальной принадлежности, языка и вероисповедания. **Однако на первом плане стоит решение неотложных и важнейших для Азербайджана задач: прежде всего – вывод республики из**

состояния принявшей широкомасштабный характер войны, разрешение карабахской проблемы, а также обуздание тяжелого социально-экономического кризиса» (*Гятийятин тянтяниси. Баку, 1995, с.366; «Независимая газета», 15 декабря 1992 г.*). Отметим, что все указанные проблемы постоянно находились в центре внимания председателя Нахчыванского парламента Гейдара Алиева.

18 мая 1992 года Садаракский район Нахчыванской Автономной Республики подвергся вооруженной агрессии Армении, основные позиции Национальной армии вдоль границы были захвачены противником, использовавшим мощную боевую технику.

Гейдар Алиев поставил на обсуждение Верховного меджлиса вопрос о сложившемся положении и тут же начал принимать срочные меры. В целях организации защиты Нахчывана и прекращения огня он провел телефонные переговоры с президентом Армении, премьер-министром Турции Сулейманом Демирелем и министром иностранных дел этой страны Хикметом Четинем. Он потребовал от президента Армении прекращения огня на границе, а Сулеймана Демиреля и Хикмета Четина попросил о содействии в этом вопросе. Турецкое правительство рас-пространило на весь мир заявление в связи с вооруженной агрессией против Нахчывана. В решении, принятом 18 мая 1992 г. Кабинетом министров Турецкой Республики, важным моментом было то, как отметил Гейдар Алиев, что в нем говорилось: по Карсскому соглашению 1921 года Турецкое государство имеет право особого голоса по поводу Нахчыванской Автономной Республики и выступает в роли ее гаранта, что и было доведено до сведения всей мировой общественности. В те дни в передачах информационных органов всего мира разъяснялись содержание Карсского соглашения 1921 года и его значение для Нахчыванской Автономной Республики.

В Нахчыван хлынул поток журналистов из-за рубежа. Они встречались с председателем парламента Гейдаром Алиевым и, ознакомившись с положением, «оперативно передавали сведения в мировые информационные органы. В результате у мировой общественности сложилось объективное мнение: нападение было предпринято Арменией, и это – вооруженная агрессия Армении против Нахчывана и Азербайджана в целом» (*Гятиййятин тянтяяси. Багы, 1995, с.304-305*).

Серьезные заявления в связи с этим были сделаны и другими странами: государственный секретарь США Бейкер, министры иностранных дел Англии, Франции – в общей сложности 57 государств – осудили агрессию Армении против Нахчыванской Автономной Республики и выразили свой официальный протест.

В результате правильной и гибкой политики Гейдара Алиева правда о Нахчыване распространялась по всему миру. Автономная республика постоянно была в центре внимания мировой общественности. 17 июня 1992 года Временный Поверенный по делам США в Азербайджане Ричард М.Майлс для ознакомления с положением побывал в Нахчыване. Гейдар Алиев в беседе с ним выразил надежду, что США окажут Азербайджану содействие в разрешении трудных проблем и особенно в восстановлении мира и спокойствия в Карабахе и Нахчыване. После ознакомления с положением дел в автономной республике американский дипломат сказал в беседе с корреспондентом газеты «Хаят»: «Поскольку Нахчыван играет важную роль в общественно-политической жизни Азербайджана, я решил отсюда и начать первое знакомство. К тому же я слышал имя Гейдара Алиева, знал про его большой авторитет и мечтал о личном знакомстве с ним. Мы имели с ним очень

полезные беседы. У меня сложилось хорошее впечатление» (*Гятиййятин тянтянyasi. Баки, 1995, с.324*).

Проводимая Народным фронтом Азербайджана непродуманная кадровая политика привела к напряженности в Нахчыване. Так, назначение министром внутренних дел Нахчыванской Автономной Республики С.Мустафаева, одного из активных членов Народного фронта, окончившего институт физкультуры и не имевшего никакого опыта работы в органах внутренних дел, привело к напряженности и противостоянию в регионе.

В заявлении сотрудников полиции Нахчыванской Автономной Республики от 1 сентября 1992 года отмечалось, что «факт назначения некомпетентного человека на должность руководителя Нахчыванской полиции вызвал серьезный протест ее личного состава, который не допустит действий, могущих подчинить органы внутренних дел политическим целям». На сессии Верховного меджлиса Нахчывана был рассмотрен вопрос о назначении министра внутренних дел автономной республики, который не был поддержан большинством голосов (*Гайыдыш. Баки, 1996, с.384*).

24 октября 1992 года вооруженными отрядами Нахчыванского отделения НФА и Ордубадской районной полиции была предпринята попытка государственного переворота в Нахчыване. Был захвачен центральный энергоблок телевидения и управления технической эксплуатации связи, здание Министерства внутренних дел. В этих условиях перед Верховным меджлисом состоялся многотысячный митинг. Его участники заявили о своей солидарности с Гейдаром Алиевым, выступили с требованием о том, чтобы вооруженные отряды освободили помещения Министерства внутренних дел и комитета по теле- и радиовещанию. Гейдар Алиев несколько раз обращался по телефону к президенту Азербайджана Абульфазу Эльчибею с требованием прекратить

провокации в Нахчыване. 25 сентября он выступил с обращением к населению по Нах-чыванскому радио. В тот же день была созвана чрезвычайная сессия Верховного меджлиса, была осуждена попытка государственного переворота 24 октября, и принято решение о разоружении вооруженных отрядов НФА в течение трех дней. 27 октября участники общереспубликанского митинга, состоявшегося на площади Азадлыг в Нах-чыване, потребовали от президента Азербайджана прекращения насильственных действий против автономной республики.

28 октября агентство «Реал» передало, что после трех дней напряженности в городе Нахчыван, а также в других районах автономной республики установилось относительное спокойствие. На совещании в Верховном меджлисе автономной республики при участии представителей предприятий, управлений, министерств, различных партий и общественных организаций Гейдар Алиев сказал: «В настоящее время наш народ живет в состоянии войны. Нарушение стабильности в такой обстановке, разжигание в народе конфликтов отрицательно сказывается на нашем общем деле» (*Гятиййятин тянтянсяси. Бахы, 1995, с.362*). Благодаря политике Гейдара Алиева в Нахчыване народ сумел предотвратить попытку государственного переворота.

В короткий в историческом отношении отрезок времени (три года) славный сын Азербайджана Гейдар Алиев сначала как рядовой депутат, а затем как спикер Нахчыванского парламента, несмотря на оказываемое давление и чинимые препятствия, своей неутомимой деятельностью сумел завоевать огромный авторитет перед народом. Он обеспечил соотечественникам возможность нормальной жизни и деятельности в Нахчыване в условиях экономического кризиса и состояния войны. Тонкое, ювелирное использование положений Московского и Карсского соглашений в

целях вывода из блокады и обеспечения защиты Нахчывана стало возможным благодаря его многолетнему опыту, таланту, политическому мастерству, гибкости, воле и дальновидности. Оставшийся без газа и света Нахчыван не терял надежды, жил и работал, ибо его возглавлял смелый и мудрый политик – Гейдар Алиев.

При безразличном отношении тогдашнего руководства Азербайджана к Нахчывану, который оказался лицом к лицу с многочисленными проблемами, население автономной республики сумело выдержать все тяготы и испытания благодаря исключительному организаторскому таланту и напряженной политической деятельности Гейдара Алиева.

*«Возрождение – XXI век» журналы,
август 1999-го ил, №18*

Кавказ на пороге XXI века: Особая роль Гейдара Алиева в укреплении мира и стабильности в регионе

Нашим самым заветным желанием является достижение мира в Азербайджане, во всем кавказском регионе и во всем мире. Азербайджан, будучи миролюбивым государством, желает взаимопонимания, добрососедства и сотрудничества со всеми государствами и народами, в особенности со своими соседями.

Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева ко всем азербайджанцам мира 25 декабря 1997 года

Многочисленные примеры из вековой истории доказывают, сколь велика роль тех или иных политических деятелей в развитии отдельных государств и мировой истории в целом. Деятельность Президента Азербайджанской Республики является ярким примером этому.

С избранием Гейдара Алиева Президентом Азербайджанской Республики в своем развитии Азербайджан ориентируется на непреходящие ценности мировой цивилизации – демократию, свободу личности и верховенство закона. Отсюда исходит и концепция внешней политики, направленной на построение равноправных и взаимовыгодных отношений со всеми государствами и, в первую очередь, с соседними. **Внешнеполитический курс, определенный Гейдаром**

Алиевым, учитывает геополитические и исторические реалии Азербайджана, национальный менталитет азербайджанского народа, которому испокон веков присущи миролюбие, добрососедство, толерантность. Гуманность, активное сотрудничество, стремление к миру – вот основные принципы, которыми руководствуется Гейдар Алиев в своей внешнеполитической деятельности.

Во время одного из зарубежных визитов в мае 1994 года Гейдар Алиев отметил, что «в своей внешней политике Азербайджанская Республика исходит из взаимосвязей, взаимозависимости мира, ведет миролюбивую политику и стремится поддерживать добрые отношения со всеми странами на основе принципов соблюдения суверенитета, невмешательства во внутренние дела друг друга, территориальной целостности и нерушимости границ» (*Гейдар Алиев открывает миру Азербайджан. Баку, 1994, с.126*).

Сегодня Кавказ, уникальный в культурно-этническом разнообразии регион, переживает один из самых сложных и ответственных периодов своей истории.

Этнические конфликты на Кавказе на современном этапе – наследие тоталитарного режима, результат переселенческой политики и массовой депортации кавказских народов. Кавказская политика российской, а затем советской империй, проводившаяся в течение почти 200 лет, резко усложнила этнодемографический ландшафт региона, что привело к многочисленным межнациональным конфликтам на современном этапе, превращению региона в арену жесткого противостояния, агрессивного сепаратизма и национализма – военная агрессия Армении против Азербайджана, захват армянскими оккупантами 20 процентов территории соседней республики, грузино-абхазский, грузино-осетинский, ингушо-североосетинский конфликты, русско-чеченская война. **Гибель невинных**

людей, этническая чистка, превращение сотен тысяч граждан в беженцев на родной земле стали тяжелыми последствиями этих конфликтов.

Миролюбивая внешняя политика, которую проводит в регионе Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев, является важным залогом развития и углубления сотрудничества, развития интеграционных процессов между народами Кавказа.

Задача – превратить Кавказ в регион мира, взаимопонимания – приобретает особую значимость в связи с его уникальным геополитическим положением, сюда обращены взоры многих крупных государств мира. Сегодня Кавказ – важный элемент укрепления общеевропейской системы безопасности, а значит и укрепления ОБСЕ.

«Кавказский регион прекрасен, – отметил Гейдар Алиев, принимая в июне 1996 года делегацию Европарламента по связям с Закавказьем во главе с Антониосом Тракателлисом, – и Азербайджан хочет спокойствия на этой земле. Мир предопределяет все: и демократию, и успех экономических реформ» (*«Бакинский рабочий», 28 июня 1996 г.*).

Складывающееся новое глобальное равновесие, меняющиеся центры силы создают эффективные условия превращения Кавказа в единое экономическое, культурное и, в конечном счете, политическое пространство.

В регионе идет хоть и трудный, но все-таки мирный поиск разумных компромиссов, способных обеспечить долгосрочный мир и нормальную жизнедеятельность населяющих конфликтные зоны народов. Важное место в этом направлении занимают усилия Президента Азербайджанской Республики, направленные на мирное урегулирование армяно-азербайджанского конфликта.

В мае 1994 года с руководством Армении было подписано соглашение о перемирии. И сегодня этот режим

перемирия сохраняется и продолжается. Значительных успехов азербайджанская сторона достигла на встрече в верхах ОБСЕ в Будапеште в 1994 году. На Лиссабонской встрече в верхах ОБСЕ в декабре 1996 года впервые с начала армяно-азербайджанского конфликта благодаря продуманным и умелым действиям Президента Азербайджанской Республики удалось добиться того, что были определены принципы мирного урегулирования конфликта и сейчас эти принципы составляют основу всех проводимых переговоров, в частности, последние предложения Минской группы, данные в сентябре 1997 года, основываются на этих принципах.

Гейдар Алиев – один из инициаторов создания мира на всем Кавказе. Ярким примером укрепления мира на Кавказе являются азербайджано-грузинские отношения.

Сегодня, когда конкретные, зримые реалии исторического бытия определяют политику государств, особое значение приобретает создание системы гарантий взаимной безопасности. И с этой точки зрения важное значение имел визит Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в Грузию 8-10 марта 1996 года. Тбилисская встреча в верхах обозначила важный этап в модернизации, наполнении новым содержанием традиционных связей между соседними государствами.

Во время визита два умудренных опытом политика – Президент Азербайджанской Республики Г.Алиев и Президент Республики Грузия Э.Шеварднадзе обсудили широкий круг вопросов, которые в обобщенном виде сводились к классической формуле: война и мир на Кавказе. **По существу, им удалось объединить все мысли и взгляды по поводу общего Кавказа, систематизировать процессы и найти путь к диалогу, сотрудничеству и процветанию в регионе, который считали бесперспективным в плане объединения.**

8 марта 1996 года в ходе официального визита была подписана совместная азербайджано-грузинская Декларация «О мире, стабильности и безопасности в кавказском регионе», которая, по предложению Гейдара Алиева, получила название «Тбилисской декларации».

В декларации Алиева-Шеварднадзе подчеркивается приверженность общим целям укрепления мира и стабильности в регионе, нерушимости международно признанных границ и недопустимости любых посягательств на них, последовательного соблюдения и уважения принципов суверенитета, приверженность мирному урегулированию всех споров и вооруженных конфликтов в регионе, признание необходимости развития взаимовыгодного и равноправного двустороннего и многостороннего сотрудничества со странами СНГ, ЧЭС и Евросоюза, поэтапной интеграции в открытую международную систему и т.д. (*«Кавказ», 1997, №2, с. 4-5*).

Согласно декларации, Кавказский общий дом должен быть построен на основе всеобщего уважения прав и свобод человека, национальных меньшинств, независимо от конфессиональной и этнической принадлежности. Тбилисская декларация стала первым шагом к общему движению за мирный и стабильный Кавказ, явилась важным политико-правовым документом, заложившем фундамент Кавказского общего дома. Среди народов Кавказа созрела мысль о том, что в регионе должна действовать единая система по сотрудничеству и безопасности.

Руководители двух южнокавказских государств таким образом создали для кавказского региона, раздираемого конфликтами и противоречиями, великолепный прецедент добрососедства, цивилизованного сотрудничества, адаптации к

собственным суверенитетам и уважения к чужим. Действительно, после встречи жизнь показала, что идеи, выдвинутые Г.Алиевым и Э.Шеварднадзе, находят свое отражение в практической деятельности двух государств.

Договора и соглашения, подписанные между Азербайджаном и Грузией в марте 1996 года, а также документы, подписанные в ходе официального визита Президента Грузии Эдуарда Шеварднадзе в Азербайджан в феврале 1997 года, создали хорошую нормативно-правовую базу для связей между независимыми государствами Кавказа, явились важным вкладом в дело реализации идей Мирного Кавказа.

В феврале 1997 года во время своего официального визита в Азербайджан Президент Грузии Э.Шеварднадзе, выступая перед профессорско-преподавательским коллективом Бакинского государственного университета им. М.Э.Расулзаде, подчеркнул особую роль Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в установлении мира и спокойствия на Кавказе: «Президент Гейдар Алиев был первым главой государства, который поддержал мирную инициативу на Кавказе. Тбилисская декларация вызвала большой отклик в мире, была с уважением принята и развита. Продолжением ее стала подписанная в Кисловодске главами государств Азербайджана, Грузии, Армении и России с участием руководителей республик, краев и областей Кавказа Декларация «За межнациональное согласие, мир, экономическое и культурное сотрудничество на Кавказе» *(Шейдяр Ялийев вь Бакы*

Дювлят Университети. Баку, 1997, с.131). В Декларации записано: «Кавказ – наш общий дом. Наш долг сделать его мирным, процветающим регионом, в котором живут люди, гордые своей историей и уверенно смотрящие в будущее» (*«Бакинский рабочий», 6 июня 1996 г.*). И Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев, верный своим обязательствам, последовательно проводит эту задачу в жизнь, предпринимает меры по консолидации кавказских народов.

Особое место в развитии дружественных связей между кавказскими народами занимают азербайджано-дагестанские отношения.

Принимая 5 марта 1996 года делегацию Республики Дагестан Российской Федерации во главе с Председателем Государственного Совета Дагестана Магомедом Магомедовым, Гейдар Алиев заявил, что «Азербайджан заинтересован в мирном процессе на Кавказе. Сегодня мы выходим на новый этап межреспубликанских связей. Развивая отношения с Россией в целом, Азербайджан уделяет большое внимание укреплению связей с отдельными субъектами Российской Федерации» (*«Бакинский рабочий», 6 марта 1996 г.*).

По окончании встречи между Азербайджаном и Дагестаном были подписаны соглашения о торговом, научном, культурном и техническом сотрудничестве, а также Декларация о дружбе и сотрудничестве между двумя республиками.

Гейдар Алиев – политик, хорошо знающий историю и культуру народов Кавказа, общекавказский

менталитет, особенности уклада психологии и мировосприятия отдельных народов. В результате внимания Президента Азербайджана к истории, его заботы об объективных исследованиях исторического прошлого, сейчас в нашей стране усилено внимание к научным поискам в этом направлении.

Важное значение в деле сближения и укрепления дружественных связей кавказских народов сыграло рас-поряжение Президента Азербайджана о праздновании 200-летнего юбилея шейха Шамиля, ставшего символом борьбы кавказских народов за свою свободу и независимость, проведение в Азербайджанской Республике на самом высоком государственном уровне крупных юбилейных мероприятий, посвященных этой дате.

Одной из самых значительных сторон движения под руководством Шамиля является то, что оно объединило кавказские народы, солидаризировало и сроднило их. Гейдар Алиев вполне справедливо отметил, что азербайджанский народ считает Шамиля своим национальным героем.

Примечателен тот факт, что идеи мюридизма, объединившие кавказские народы под единым идеологическим знаменем, были подхвачены из Азербайджана после встречи лезгинского ученого Мухаммеда Ярагского с азербайджанским проповедником мюридизма шейхом Исмаилом. Практическое же воплощение эти идеи получили на Северном Кавказе.

Начиная с азербайджанского востоковеда М.Казымбека, движение шейха Шамиля с интересом изучалось в Азербайджане. И даже в тот период, когда его объявили врагом народа, азербайджанские ученые, рискуя жизнью, писали о нем правду. Видный азербайджанский философ Гейдар Гусейнов отдал свою жизнь, но не

позволил сфальсифицировать духовно-нравственные основы движения шейха Шамиля.

Сегодня в Баку, в различных городах Азербайджана есть улицы, носящие имя шейха Шамиля, есть памятник ему.

Президент независимого Азербайджана, «аксакал общекавказского дома» Гейдар Алиев на новом этапе освободительной борьбы успешно продолжает традиции этой исторической личности на современной геополитической основе. «Не случайно, что кавказские народы считают его – Гейдара Алиева – своим предводителем, отцом».

Высоко оценивая вклад Гейдара Алиева в укрепление дружбы между азербайджанским и дагестанским народами, председатель Народного собрания Дагестана Муху Алиев на торжественном вечере в Баку, посвященном 200-летию со дня рождения имама Шамиля, сказал: «Приветственное послание Гейдара Алиевича юбилейному собранию, состоявшемуся 23 октября в Махачкале, в котором содержится достойная оценка общественно-политической деятельности Шамиля в кавказской и российской истории, выражение в нем пожелания мира и добра, дружбы и согласия, воспринято в Дагестане как призыв к дальнейшему укреплению исторических связей, социально-экономического и культурного сотрудничества между нашими народами» (*«Бакинский рабочий», 11 ноября 1997г.*).

В октябре 1997 года глава Азербайджанского государства принял вице-президента Чеченской Республики Ваху Арсанова. В ходе встречи Гейдар Алиев особое внимание уделил вопросам безопасности на Кавказе, подчеркнув, что Азербайджан заинтересован в мирном разрешении

конфликта в Чечне и азербайджанской стороной и впредь будут предприниматься меры для установления мира в Чеченской Республике (*«Азәрбайҗан» гәзеті, 15 октябрь 1997*).

Эти идеи были развиты на встрече с глазу на глаз Президента Азербайджана Гейдара Алиева и Президента Чеченской Республики Ичкерия Аслана Масхадова 9 марта 1998 года, в ходе которой состоялся полезный обмен мнениями по проблемам Северного Кавказа. На встрече глава Азербайджанского государства, придавая большое значение проводимым в Азербайджане экономическим реформам, заметил, что их опыт может стать полезным для восстановления и подъема экономики Чеченской Республики: «Азербайджан всегда готов протянуть руку помощи чеченскому народу» (*«Азәрбайҗан» гәзеті, 10 март 1998*). В развитии экономических отношений между Азербайджаном и Чечней, в стабилизации обстановки важную роль призван сыграть и нефтепровод Баку – Новороссийск (северный маршрут транспортировки ранней нефти), проходящий через чеченскую столицу – город Грозный. Французская газета «Монд» 30 января 1997 года опубликовала статью о проблеме транспортировки каспийской нефти, в которой говорится: «Нефть, являющаяся ставкой в войне в Чечне, стала сегодня важным элементом мира» (*Аббасбейли А., Аббасбейли Е. Гейдар Алиев и мировая политика. Баку 1997 г.*).

Одним из факторов, обеспечивающих единение народов Кавказа, является общность традиций, схожесть моральных ценностей.

В постижении единства народов Кавказа нельзя отрицать и значимость религиозного фактора. Кавказ–регион, где представлены все мировые религии: христианство, ислам, иудейство, буддизм. На Кавказе проживают люди разных национальностей, разных конфессий, в том числе многие из них принадлежат к мусульманской религии.

Однако в условиях советского тоталитаризма негативное отношение к религии, в особенности к мусульманской, привело к возникновению на всем протяжении бывшего Советского Союза идеологического вакуума, создавшего благодатную почву для проявлений межэтнических, социальных и прочих конфликтов.

Глава Азербайджанского государства важное значение придает духовному возрождению кавказского региона, возрождению моральных ценностей ислама как основы, объединяющей кавказские народы: «Религия ислама, ее моральные ценности, обычаи и традиции веками объединяли наши народы, укрепляли дружбу и братство. И сегодня это средство помогает и будет помогать развитию нашей дружбы и братства» (*«Бакинский рабочий», 11 ноября 1997 г.*).

Сегодня неоспоримы заслуги руководителя Азербайджанской Республики и в решении вопросов восстановления древнего «Шелкового пути», открытия Евроазиатского коридора – транспортно-коммуникационной магистрали, соединяющей Европу с Азией. Проект транспортного коридора Европа – Кавказ – Азия (ТРАСЕКА) начинает из мифа превращаться в реальность. Осуществление данной программы на Кавказе означает установление долгосрочного мира, экономического благополучия, духовного роста в регионе. На встрече глав-государств и правительств стран-участниц ЧЭС в октябре 1996 года глава азербайджанской делегации Президент Гейдар Алиев отметил, что «...Азербайджан, благодаря своему географическому положению, имеет возможности для организации транспортного и телекоммуникационного сообщения между Европой и Азией и намерен тесно сотрудничать в этом

направлении со всеми заинтересованными странами» (*«Бакинский рабочий», 29 октября 1996 г.*).

Вопросы сотрудничества, укрепления мира на Кавказе находятся в центре внимания Президента Азербайджанской Республики и в период его различных зарубежных визитов. Так, во время визита во Францию в январе 1997 года в Парижском институте международных отношений Гейдар Алиев выступил с лекцией «Азербайджан и Кавказ на пороге XXI века», в которой на основе теоретических выводов и практических предложений и на конкретном примере современной истории Азербайджана были определены общие условия развития государств Кавказа: «Признание и уважение территориальной целостности друг друга, общая ответственность за мир в регионе, тесная экономическая интеграция, укрепление демократических институтов» (*Аббасбейли А., Аббасбейли Е. Указ. соч., с.212*).

Чтобы начать строительство, соорудить дом, нужен мир. Гейдар Алиев вошел в современную историю как созидатель и крупный реформатор, как выдающийся политический деятель, получивший широкое международное признание.

Сегодня, когда происходит возрождение кавказских народов, у Кавказа в лице Гейдара Алиева есть крепкая надежда. Своим умом, мудростью, богатым опытом государственного и политического деятеля Гейдар Алиев способен вывести кавказские народы на путь диалога и тесного сотрудничества, создать атмосферу созидания и мира в столь беспокойном регионе.

*«Возрождение – XXI век» журналы,
1998-џи ил, №10*
Общий дом «Мирный Кавказ»

Международная конференция «Кавказ на рубеже тысячелетий», проходившая в Тбилисском государственном университете им. И.Джавахишвили, привлекла внимание виднейших ученых мира актуальностью проблем, связанных с Кавказским регионом. Это не только проблемы политического характера, разрешить которые возможно лишь обоюдными усилиями стран всего мирового сообщества. Ярким свидетельством огромного интереса к Кавказу является развитие кавказоведческой науки, которая давно покинула границы региона. Кавказ и населяющие его народы изучают в США, Англии, Германии, Франции, Японии и в других странах. «Нынешняя конференция для нас оказалась значительным событием», – единодушно заявили все участники тбилисского форума.

– Проблемы, затрагиваемые участниками конференции, мне близки и понятны, – говорит Ирада Гусейнова, доцент Бакинского государственного Университета. – После распада Советского Союза бывшие советские республики стали строить светское демократическое общество. Азербайджан среди них – не исключение. У нас в республике проводятся важные мероприятия по защите прав человека. Становление демократических законов – важное условие политической стабильности в стране. Впрочем, и в Грузии

происходят положительные процессы демократизации общества. Наши страны сближает не только поиск реальных путей к демократии. Строительство нефтепровода, возрождение «Великого Шелкового пути» в наших отношениях приобретают особую значимость. Нас связывает множество аспектов, на развитие которых направлена политика президентов наших стран. О ней и говорится в моем докладе «Независимое Азербайджанское государство и развитие сотрудничества на Кавказе».

Хочу воспользоваться случаем и поблагодарить организаторов международной конференции, которая собирает в Тбилиси тех, кому предстоит строить наш общий дом «Мирный Кавказ».

*«Свободная Грузия» гзети,
24 май 2000-џи ил, № 129*

Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü

31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günüdür. Həmrəlik günü böyük, zəngin dövlətçilik tarixinə malik olan Azərbaycan xalqının, hər şeydən əvvəl, milli qürur günüdür, ümummilli bayramıdır.

Bu günün əzizliyi və doğmalığı bir də ondan ibarətdir ki, siyasi mənsubiyyətimizi, xüsusiyyətlərimizi bir kənara qoyaraq hamımız Azərbaycanın gələcəyi haqqında vahid fikrə gəlir, düşünür və hesabat veririk ki, bağrında böyüyüb boya-başa çatdığımız bu yurd üçün nə iş görmüşük. Tutduğumuz vəzifədən, fəaliyyət göstərdiyimiz cəhətdən asılı olmayaraq, bu, bizim hamımızı birləşdirir, vahid məqsəd uğrunda mübarizəyə səsləyir.

Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi gününün dövlət bayramı kimi qeyd edilməsi xalqımızın milli-azadlıq mübarizəsinin məntiqi nəticələrindən biridir. Bu bayram, eyni zamanda, qədim tarixə və zəngin ənənələrə malik olan Azərbaycan xalqının dirçəlişini, tərəqqisini və birliyini əks etdirən, onun müqəddəs və məsuliyyətli milli mübarizə missiyasını unutmağa səsləyən inam və ümid anıdır.

Azərbaycan torpaqları dünya sivilizasiyasının, qədim mədəniyyətlərin mərkəzidir. Məhz burada dünyanın ən qədim mədəniyyət inciləri yaranıb, ən qədim dövlətləri mövcud olub. Azərbaycanlıların beş min illik dövlətçilik ənənələri, dövləti idarəetmə tarixi vardır. Qədim dövrdə Manna, Atropatena, Qafqaz Albaniyası kimi güclü, qüdrətli dövlətlərimiz olubdur. Orta əsrlərdə də Azərbaycan reallıqları dünya siyasətinə güclü nüfuz edirdi. Azərbaycanın Eldəgizlər, Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu,

Səfəvilər dövlətləri Yaxın və Orta Şərqi çox geniş ərazilərini idarə edir və bütün dünyaya siyasətçilik, dövlətçilik ənənələrini, təcrübəsini aşılayırdı.

Cavanşir və Babək kimi sərkərdələrin qəhrəmanlıqları böyük vətənpərvərlik məktəbinə çevrilmiş, vətənin bütövlüyü, xalqın birliyinin təcəssümü olmuşdur. Məhəmməd Cahən Pəhləvanın, Qızıl Arslanın, Uzun Həsənin, Şah İsmayıl Xətəinin və başqa dövlət xadimlərimizin həyat və fəaliyyəti xalqın vətən sevgisi və dövlətçilik hissini daha da inkişaf etdirmiş, onu həyatın ən ali məramına çevirmişdir.

Azərbaycan xalqı dünyanın böyük xalqlarından biridir. Şərqlə Qərbi, Şimalla Cənubu, Avropa ilə Şərqi əlaqələndirən qızıl körpünün sahibidir.

Xalqımız suveren dövlətdə yaşamaq arzusunu gerçəkləşdirmək üçün şərəfli, lakin çətin mübarizə yolu keçmişdir. Əlverişli geosiyasi mövqeyinə görə daim böyük dövlətlərin hərbi və siyasi müdaxiləsinə məruz qalan Azərbaycan zaman-zaman qanlı müharibələr meydanına çevrilmişdir.

Ancaq var-dövləti, torpağı talan edilən Odlar yurdunun övladları ruhdan düşməmiş, ölüm-dirim savaşına qalxaraq müstəqillik və suverenlik hüququ uğrunda mübarizə aparmışdır.

Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri müstəqillik ideyası ətrafında birləşərək 1918-ci ildə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin yaranmasına nail oldular. Lakin milli birliyin zəifliyi, siyasi partiya və fraksiyaların bir-birinə qarşı barışmaz mübarizəsi və xarici hərbi müdaxilə nəticəsində Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti süquta uğradı. Xalqın birlik, bütövlük və müstəqillik arzularına müvəqqəti son qoyuldu. Yüz

minlərlə soydaşımız repressiya və təqiblərə məruz qaldı, bir qismi isə siyasi mühacirət edib bütün dünyaya səpələndi. Müharibələrdə və repressiya illərində minlərlə övladını itirən vətənimizin elmi-mədəni inkişafına, ictimai-siyasi irəliləyişlərinə vurulan zərbələr xalqımızın güclü, dövlətimizin qüdrətli olmasına ciddi maneələr törətmişdir.

XX əsrin sonunda xalqımız yenidən öz müstəqil dövlətini yaratmaq imkanına müvəffəq oldu.

Lakin 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanın siyasi varlığının yox edilməsi, vətəndaş müharibəsinin başlanması reallığa çevrilmişdir. Qədirbilən xalqımız unutmur ki, tarixin bu ağır məqamında Azərbaycanı yurdumuzun qəhrəman oğlu, Ulu Tanrının bizə bəxş etdiyi Heydər Əliyev xilas etdi.

Bu gün hamımızın qəlbini rıqqətə gətirən, hamımızı ümidli sabaha səsləyən milli həmrəylik bayramının qeyd olunması xalqımızın heç zaman azalmayan milli birlik və həmrəylik hissələrinin təntənəsi kimi qavranılır. Eyni zamanda, bu bayram onun rəsmi şəkildə qeyd olunmasının təşəbbüskarı olan Heydər Əliyevin xalqımızı həmrəyliyə və birliyə aparan uzaqqörən siyasətinin təəcəssümüdür. Möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan Respublikası bütün azərbaycanlıların istinad yeri, ata evi, doğma ocağıdır.

Bu gün dünyanın hər yerinə səpələnmiş azərbaycanlılar yenidən müstəqillik qazanmış, Azərbaycan Respublikasının haqq işini müdafiə etməyə başlamışlar. Bu, bir tərəfdən, bir milyondan çox azərbaycanlının öz dədə-baba yurdundan didərgin düşməsi nəticəsində, müstəqilliyimizin nəticəsində yaranmışdırsa, digər tərəfdən, xalqımızın milli nicatı, böyük qüdrət sahibi, tarixi

şəxsiyyətin – Heydər Əliyev müdrikliyinin, zəkasının, zəngin siyasi fəaliyyətinin nəticəsi və birbaşa məntiqi davamıdır.

Hansı ölkəyə gedirsə-getsin, harada rəsmi səfərdə olursa-olsun, o, daim yerli Azərbaycan diasporu ilə görüşür, xaricdə yaşayan soydaşlarımızın problemləri, imkanları ilə marqlanır, onların Azərbaycan ətrafında birləşməsinə çalışır.

Bir neçə fakta müraciət edək. Möhtərəm Prezidentimiz 10 fevral 1994-cü ildə Türkiyədə səfərdə olarkən azərbaycanlılarla görüşündə dedi: «Biz istərdik ki, dünya azərbaycanlıları həmrəy olsunlar. Mən bu duyğularla, bu hisslərlə yaşayıram. Öz prezidentlik vəzifəmi bundan sonra həyata keçirəcəyim dövrdə də bu hissləri əsas tutacağam».

Azərbaycan xalqı yeni minilliyin astanasında milli-mənəvi bütövlüyünü təmin etməyin zəruri olduğunu aydın dərk edir. Bu bütövlüyün əsası və ilhamverici qüvvəsi müstəqil, inkişaf edən Azərbaycan dövlətidir.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi müstəqil Azərbaycanı qorumaq və yaşatmaq üçün ən vacib amillərdən biridir.

Müstəqillik şəraitində möhtərəm Prezidentimizin rəhbərliyi ilə əldə olunan uğurlar bir daha göstərir ki, Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi gününü məhz vətənimizdən – Azərbaycandan başlamalıyıq. İlk növbədə özümüz həmrəy olmalıyıq. Özümüz xaricdəki soydaşlarımıza nümunə olaraq birləşib Azərbaycanın taleyüklü problemlərinin həlli istiqamətində fəaliyyət göstərməliyik.

Ulu Tanrı hər bir azərbaycanlıya yar olsun. Birliyə, Azərbaycan xalqının həmrəyliyinə çağırış hər birimizin müqəddəs amalı olmalıdır.

Dünyanın nadir siyasi simalarından olan, xalqımızın tarixi övladı Heydər Əliyevin ətrafında birləşməklə bu amala qovuşaq.

«Respublika» qəzeti
31 dekabr 2000-ci il

Heydər Əliyev
Azərbaycan dövlətçiliyinin bugününün
və sabahının qarantıdır

Azərbaycan dövləti indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da Azərbaycanın dövlətçiliyinin, müstəqilliyinin, Azərbaycan xalqının milli azadlığının keşiyində daim duracaq və bu müstəqilliyi cəsarətlə qoruyub saxlayacaqdır. İnanıram ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası XXI əsrdə həyatın bütün sahələrində geniş inkişaf edən, çiçəklənən bir ölkə kimi böyük uğurlar qazanacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin yeni 2001-ci il,
yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə
Azərbaycan xalqına müraciətindən

Əsrlər ayrıcında, minilliyin böyük vaxt kəsiyində müstəqil Azərbaycan tarixinin mürəkkəb zamanlarından, qalmaqallı, ziddiyyətli dövrlərindən yeni müstəqil Azərbaycanın bugününün vaxt zirvələrindən bir tarixi şəxsiyyət görünür. O, əsrin üçdə birini xalqının və vətəninin tarixində Azərbaycan dövlətçiliyini yalnız yüksəlişə və tərəqqiyə, müstəqilliyə və suverenliyə aparan bacarıqlı dövlət başçısı Heydər Əliyevdir.

Bu böyük şəxsiyyətin dünya şöhrətli adı ilə tarixin elə vacib dövrləri bağlıdır ki, bu dövrləri yalnız xalqın və ölkənin inkişaf erası adlandırmaq lazımdır.

Heydər Əliyevin fəaliyyəti bir-birinə zidd olan iki müxtəlif ictimai-siyasi sistemin qovuşduğundan keçmiş və bunların hər ikisindən o, bacarıqla istifadə edib respublikamızın hərtərəfli inkişafını təmin etmişdir.

XX əsrin 70-ci illərində Azərbaycanda hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev ilk növbədə respublikamızın ən geridə qalmış sahələrinə qayğı göstərməyə başladı. Kənd təsərrüfatı, ağır və yüngül sənaye, neft sahəsində yüksək məhsuldarlıq əldə etmək üçün yeni texnologiyaya diqqət, elm, təhsil, mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənət sahəsində misilsiz yüksəlişlər illəri başladı.

1969-1982-ci illər ərzində respublikamızda milli gəlirin ümumi həcmi ən yüksək mərhələyə çatdı. Sənaye istehsalı, həmçinin əmək məhsuldarlığı iki dəfə, kənd təsərrüfatında istehsal olunan məhsulun ümumi həcmi 2,7 dəfə, xalq istehlakı mallarının istehsalı isə 3 dəfə artdı. İqtisadiyyatda köklü struktur və keyfiyyət dəyişiklikləri baş verdi, tərəqqinin və yüksəlişin təməli qoyuldu. Bir-birinin ardınca bolluqla dolu beşilliklər Azərbaycanı keçmiş SSRİ-də birləşən on beş respublikadan ən öndəri, ən qabaqcılı etdi. Sənaye müəssisələrinin, yaşayış binalarının, mədəni-məişət obyektlərinin tikilib istifadəyə verilməsi sosial-iqtisadi tərəqqinin yüksək mərhələsinə çatmışdı. Respublikamızın əsas istehsal sahəsi olan neft sənayesi, energetika, qara metallurgiya, kimya və neft kimyası sənayesi inkişaf etdikcə respublikamız keçmiş SSRİ-nin ən qabaqcıl respublikalarından birinə çevrilirdi.

Nəqliyyat kompleksində, dəmir yolunda, gəmilərin yüklənmə-yükboşaltma işlərində hərəkətlər sürətlənmiş, sərnişin nəqliyyatının işində intensivlik artmışdı.

Bütün əsrlər boyu qədim əkinçilik diyarı kimi tanınmış Azərbaycan Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə nəhəng aqrar respublikalardan birinə çevrilmişdi, meliorasiya və irriqasiya sahəsində mühüm tədbirlər həyata keçirilir, aqrartexniki qaydalar sürətlə təkmilləşir, taxılın, pambığın, tərəvəzin, üzümün, çay yarpağının və başqa kənd tə-

sərrüfatı məhsullarının artımı ildən-ilə nəzərəcarpacaq dərəcədə yüksəlirdi. Əvvəllər yol verilən kobud nöqsanlar, yəni iri obyekt və müəssisələrin əksəriyyətinin bir qayda olaraq Bakı, Sumqayıt şəhərlərində tikilməsini nəzərə alaraq, ucqar ra-yon mərkəzlərində, müxtəlif bölgələrdə respublika əhəmiyyətli obyektlər tikilir, iş yerləri açılırdı. Sözün əsl mənasında Azərbaycanın müasir tarixində 1969-cu ildən sonrakı dövr dönüş mərhələsi, inkişaf təməllərinin quruculuğu dövrü olmuşdur. Bütün ictimaiyyətin, tarixçilərin etiraf etdiyi kimi, 1970-1985-ci illər Azərbaycanın quruculuq salnaməsinin ən məhsuldar, işıqlı səhifələri olmuşdur. Həyata keçirilən böyük və nəhəng dəyişikliklər tutumuna və həcminə görə, iqtisadi və sosial sahələrdə tətbiq olunan islahatlar Azərbaycan xalqının maddi rifah halının keyfiyyətcə yeni mərhələyə çatmasına böyük təkan vermişdi. Hələ o zaman SSRİ hökuməti Azərbaycanla bağlı beş xüsusi qərar qəbul etmişdi. Həmin qərarların həyata keçirilməsi ilə respublikamızın xalq təsərrüfatında hərtərəfli yüksəliş, ardıcıl inkişaf dövrü başlanmışdı. Fəhlə və kolxozçular, respublika ziyalıları xalqımızın maddi və mənəvi inkişafında yüksək nəticələr qazanmışlar. Haqlı olaraq bu gün biz fəxrlə qeyd edə bilərik ki, indiki dövlət suverenliyimiz və iqtisadi müstəqilliyimizin təməli 1970-1985-ci illərdə qoyulmuş oldu.

Sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının dinamik artan istehsalı, plan və öhdəliklərin vaxtından əvvəl və artıqlaması ilə yerinə yetirilməsi Azərbaycanın inkişafının nə qədər sürətli olmasını göstərirdi: 1985-ci ildə təkcə sənayedə əmək məhsuldarlığı 1970-ci illə müqayisədə 2,1 dəfə, kənd təsərrüfatında isə 1,8 artmışdı.

O vaxtkı ən kəskin problemlərdən biri də əmək qabiliyyətli əhalinin ictimai əməyə cəlb olunması, habelə

əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi məsələsi idi. 1970-ci ildən başlayaraq bu problemin həlli yollarında ardıcıl olaraq görülən işlər, atılan addımlar öz səmərəsini vermişdi, orta və kiçik şəhərlərdə, kənd yerlərində əlavə iş yerləri açılması hesabına fəhlə, qulluqçu və kolxozçuların orta illik sayı 813 min nəfər, yaxud 1,5 dəfə artaraq 1985-ci ildə 2 milyon 360 min nəfərə çatmışdı.

Azərbaycan sənayesinin inkişafında elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri geniş tətbiq olunaraq 1971-1985-ci illərdə 581 adda yeni tipli maşın, avadanlıq, aparat və cihaz nümunələri yaradılmışdı. 1050 adda mühüm sənaye məhsulunun 2.519 mexanikləşdirilmiş axın xətti, 73 elmi-istehsalat və istehsalat birlikləri yaradılmışdı ki, bunların da tərkibində 264 iri müəssisə vardı.

Azərbaycan xalqının həyatının bütün sahələrində əsaslı dönüş yaranmış, kənd təsərrüfatında, sənayedə əhəmiyyətli nəticələr əldə edilmişdi. Bununla yanaşı, elm, təhsil, maarif, ictimai-mədəni sahələrdə də keyfiyyətli dəyişikliklər baş vermişdi.

Xalqımızın müdrik oğlu, dövlətimizin rəhbəri Heydər Əliyevin gərgin əməyi nəticəsində respublika başdan-başa, kənd-kənd, rayon-rayon, şəhər-şəhər dəyişərək inkişaf etmiş, müasir, qabaqcıl bir ölkəyə çevrilmişdi. Hələ o zaman tarixçilər və politoloqlar təhlil edərək sübut edirdilər ki, SSRİ-də cəmi iki respublika tam müstəqil olaraq yaşayıb fəaliyyət göstərə bilər. Onlardan biri Azərbaycan idi.

İqtisadiyyatımızın dinamik inkişafı ilə yanaşı, elm və mədəniyyət də böyük inkişaf yolu keçmişdi. Dünyəvi teatr, müasir məktəb, demokratik mətbuatın yaranmasının bünövrəsi XIX əsrdə qoyulsa da, məhz son 70 ildə

savadsızlıq tam ləğv olunmuş, ali məktəblərin inkişaf etmiş böyük şəbəkəsi yaranmışdı.

1970-1980-ci illərin əvvəllərində ali təhsil sahəsində yaranan fundamental maddi-texniki baza, mütərəqqi ənənələr bu gün milli ali təhsilimizin möhkəm bünövrəsini təşkil edir.

Ali təhsilin inkişafı üçün 70-ci illərdə çox böyük və mühüm işlər görülmüşdür. Həmin müddətdə yeni ali məktəblər – Naxçıvanda, Xankəndidə pedaqoji institutlar, İnşaat Mühəndisləri İnstitutu, Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu, Xarici Dillər İnstitutu, Gəncə Texnologiya İnstitutu açıldı. Ali məktəblərin maddi-texniki bazasının inkişafı üçün böyük işlər görüldü: universitet, Neft-Kimya İnstitutu, Tibb İnstitutu və başqa ali məktəblər üçün binalar tikildi, müxtəlif ləvazimatlar alınıb gətirildi. Tələbələr üçün yataqxanalar tikildi. Bütün bunlar Azərbaycanda ali təhsilin səviyyəsini yüksəltməyə yönəldilən addımlar idi.

1970-ci illə müqayisədə 1980-ci ildə ali təhsilli ixtisaslı kadrların sayı respublikada iki dəfə artmışdı. O dövrdə yüksək ixtisaslı kadrların böyük bir ordusunu qadınlar təşkil edirdi – 1978-ci ildə onlar ümumi sayın 46 faizini təşkil edirdilər (104 min nəfər).

Başqa bir sahəni götürək. O vaxt gənclərimizin keçmiş İttifaqın ən iri ali təhsil mərkəzlərində oxumaq üçün geniş imkan yaranmışdı. Ölkə başçısı Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və İttifaq rəhbərliyində böyük nüfuz sahibi olması nəticəsində Azərbaycan gəncləri Moskva, Leningrad (indiki Sankt-Peterburq), Kiyev, Donetsk, Novosibirsk və digər şəhərlərin ali məktəblərinə göndərilirdi.

Keçmiş SSRİ-nin 46 şəhərinin 50-yə qədər təhsil ocağında, tək Moskvanın isə 30-dək ali məktəbində

mindən çox tələbəmiz təhsil alırdı. Bütün bunlar Azərbaycan gənclərinə Heydər Əliyevin göstərdiyi atalıq qayğısının təzahürü idi.

Azərbaycanın elm, təhsil məbədi sayılan Bakı Dövlət Universiteti yarandığı tarixdən bu günədək elmimizin və təhsilimizin inkişafında, milli azərbaycanlı kadrlarımızın hazırlanmasında, habelə dünyanın bir sıra ölkələri üçün mütəxəssislər yetişdirilməsində, ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edən ən qabaqcıl təhsil-elm mərkəzi olmuşdur. Bu ənənəyə sadıq qalan universitetimiz bu gün də təkə təhsildə, elmdə deyil, sosial-siyasi həyatımızda da öndə gedir. Belə ki, respublikamızda elə bir ictimai hadisə olmayıb ki, universitet ondan kənar qalıb seyredici mövqə tutsun.

Bu yaxınlarda xalqımız «Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında» mövzusunda yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibəti ilə xalqımızın görkəmli oğlu, müdrik Prezidentimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan vətəndaşlarına müraciəti ilə tanış oldu. Müraciət, cəsarətlə demək olar ki, Azərbaycan xalqının tam dolğunluğu ilə yazılmış yüzillik salnaməsidir. Əslində bu, müraciət deyil, xalqımızın şərəfli bir əsrlik tarixinin konkret, sanballı əsk-sədasıdır. **Mən bir tarixçi kimi, ürəkdən və səmimiyyətlə qeyd etməyi özümə şərəf bilirəm ki, möhtərəm Prezidentimizin bu müraciəti bütün ziyahlarımızın, elm, mədəniyyət xadimlərimizin stolüstü kitabına çevrilməli, fəaliyyət və proq-ram sənədi kimi bütün ölkəmizdə geniş təbliğ edilməlidir.**

Xalqını, millətini ürəkdən sevən, bütün mənalı həyatını onun iqtisadi, mədəni inkişafına, tərəqqisinə həsr edən Heydər Əliyev harada olursa-olsun, hansı yüksək dövlət vəzifələrində işləyirsə-işləsin, yaxud heç işləməsin,

vəzifəsiz olsun – o, daim xalqın ağrı-acıları ilə, sevinc və həyəcanları ilə yaşamış, öz xalqı ilə nəfəs almışdır.

Moskvada vəzifəsiz, işsiz vaxtlarında Heydər Əliyev Bakıda baş vermiş 20 Yanvar faciəsini ağır ürək ağrısı ilə qarşıladı.

1990-cı il yanvarın 20-nə keçən gecə Azərbaycanda azadlıq mübarizəsini boğmaq məqsədilə Bakıya iri qoşun hissələri yeridildi və xalqımızın qeyrətli oğulları qətlə yetirildi. Bundan xəbər tutan Azərbaycanın böyük və cəsarətli oğlu Heydər Əliyev siyasi təqiblər şəraitində yanvarın 21-də Moskvada Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinə gələrək xalqımıza başsağlığı verdi, mitinqdə çıxış edib xalqa qarşı amansız soyqırımı törədənləri ifşa etdi, mətbuat konfransı keçirərək baş verən hadisəyə və onu törədənlərə öz münasibətini bildirdi. Heydər Əliyevin bu addımı Qorbaçovun və hadisəni törədənlərin ilk ifşası, bu qanlı aksiyaya verilən ilk düzgün siyasi qiymət oldu. Sonralar yenə də məhz Heydər Əliyevin təkidi və tələbi ilə Azərbaycan parlamentində 20 Yanvar faciəsinə düzgün və əsaslandırılmış siyasi qiymət verildi.

Azərbaycan xalqının qan sızan yarası olan 20 Yanvar faciəsinin respublika rəhbərliyi tərəfindən araşdırılmadığı, heç bir tədbir görülmədiyini, günahkarlar aşkar edilmədiyini şəraitdə Naxçıvanda sırayı deputat kimi Heydər Əliyev «1990-cı ilin yanvar ayında törədilmiş Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında» qərar layihəsi işləyib Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin müzakirəsinə təqdim edir və layihə müzakirə edildikdən sonra Heydər Əliyevin siyasi nüfuzu nəticəsində qəbul olunur. Bu qərarla ilk dəfə Bakıda baş vermiş yanvar faciəsinə siyasi qiymət

verilir, qanlı hadisələri törədən şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunması tələb olunurdu.

1991-ci ilin iyulunda Moskvada olarkən Heydər Əliyev Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında bəyanat verdi. O vaxtkı Kreml sarayında verilmiş həmin sənədi gizlətdilər, mətbuatda açıqlamadılar. Bunun səbəbləri vardı. Çünki həmin bəyanatda Heydər Əliyevin partiyadan çıxmaq səbəbləri göstərilmişdi. Birinci səbəb Kommunist Partiyasının rəhbərliyi tərəfindən Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bəla və Qarabağ məsələsi ilə Azərbaycan xalqına olan təcavüz, ikinci səbəb 20 Yanvar faciəsi, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz və həmin təcavüzün ört-basdır edilməsi idi.

Əlbəttə, hələ Sov.İKP-nin yaşadığı və güclü olduğu bir zamanda onu ifşa etmək insandan xüsusi cəsarət və mərdlik tələb edirdi. Üstəlik, vətəndaş yanğısı və aydın mövqenin olması da vacib idi.

Nəhayət, möhtərəm Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət vermək mümkün olmuşdur. Respublika Prezidentinin 1994-cü il 5 yanvar tarixli fərmanına müvafiq olaraq Milli Məclis bu məsələ ilə bağlı xüsusi iclasını keçirmiş və 1994-cü il 29 mart tarixli qərarı ilə 20 Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət vermişdir.

Yeri gəlmişkən bunu da qeyd etmək lazımdır ki, milli dövlətçilik ənənələrimizin dirçəldilməsi həm də Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövrünə təsadüf edir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli bayrağının Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul olunması və Azərbaycan SSR Ali Soveti qarşısında həmin bayrağın bütövlükdə Azərbaycanın rəsmi dövlət rəmzi kimi tanınması haqqında

vəsətət qaldırılması, ilk dəfə 31 dekabrın Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü kimi qeyd edilməsi məhz misilsiz iradə sahibi olan Heydər Əliyevin Naxçıvanda mühasirə şəraitində keçirdiyi mühüm və tarixi əhəmiyyətli tədbirlər idi.

Elmi araşdırmalarla, faktiki arqumentlərlə, geniş, obyektiv və tutarlı dəlillərlə zəngin olan müraciət həm də həyəcanlı sətirlərlə, ağırlı məqamlarla doludur. Müdrik Prezidentimiz xalqımızın düçar olduğu Qarabağ faciəsi haqqında da ürək ağrısı ilə söz açır: «Tarixə nəzər salarkən qeyd etdim ki, Azərbaycan xalqı 20-ci ildən indiyədək bu cür ağır, çətin, çıxılmaz vəziyyətdə olmayıb. Biz 22-ci ildən SSRİ-nin tərkibindəyik. SSRİ-nin tərkibində olan heç bir müttəfiq respublikanın başına belə bəla gəlməyib, heç bir müttəfiq respublika başqa müttəfiq respublikanın təcavüzünə məruz qalmayıb. Bu, xırda məsələ deyil, bunu geniş müzakirə etmək lazımdır, danışmaq lazımdır, məsləhətləşmək lazımdır, dil tapmaq lazımdır, yol tapmaq lazımdır. Bu məsələyə tələm-tələsik baxmaq olmaz. Mən sizi həmin məsələyə bu cür mövqedən yanaşmağa dəvət edirəm. Buna görə də hesab edirəm ki, Dağlıq Qarabağda vəziyyətin normallaşdırılması – məsələnin dar çərçivədə qoyulması deməkdir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması – məsələ belə qoyulmalıdır və biz bunun üçün çarə, çıxış yolu tapmalıyıq. Ona görə də biz gərək təhlil edək, necə oldu ki, biz Qarabağı əldən verdik. Üç il bundan əvvəl Qarabağ Azərbaycanın tərkibində idi. Pis idi, yaxşı idi – Azərbaycanın tərkibində idi. Düzdür, Qarabağ məsələsi 20-ci ildən başlanıb. 1923-cü ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaradılıb. Sonrakı illərdə bu məsələ erməni millətçiləri tərəfindən qaldırılıb. Ancaq gəlin tarixə düzgün qiymət verək. Gəlin etiraf edək ki, o dövrlərdə erməni millət-

çilərinin qarşısı alınmışdı. Bəs nə cür oldu ki, respublikamız bu qədər böyüdü, yüksəldi, nüfuz qazandı, ölkədə, dünyada tanındı, lakin 1988-ci ildə Azərbaycan torpağının bir hissəsi əlindən getdi?»

Böyük vətəndaş, müdrik rəhbər yanğısı ilə qaldırılan bu məsələ o zaman – 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan Ali Sovetinin o məşhur iclasında Heydər Əliyev tərəfindən qaldırılmışdı. Lakin öz xalqının və torpağının taleyinə biganə qalan bəzi deputatlar Heydər Əliyevin bir millət vəkili kimi ürək ağrısı ilə, qəlb həyəcanı ilə qaldırdığı bu məsələyə soyuq münasibət bəslədilər; hətta bəziləri ona şəxsi ambisiyalarından çıxış edərək irad da tutdular. Sonradan Azərbaycan xalqı bunun ağrısını uzun illər çəkdi. Amma indi sevinirik ki, Heydər Əliyev bu gün xalqımızın Prezidentidir, öz müdrik, uzaqgörən fəaliyyəti ilə bütün ölkələr arasında yüksək tarazlaşmış tolerantlıq prinsipinə əsaslanan xarici siyasət apararaq Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağı yağı tapdağından azad edəcəkdir.

Müraciətdə göstərildiyi kimi, 1991-1993-cü ilin may ayına qədərki dövrdə Azərbaycanın min bir bəla ilə üzləşməsi, Xocalı faciəsi, Şuşanın təslim edilməsi, qanunsuz hərbi birləşmələrin yaradılması, daxili hərc-mərclik, itaətsizlik, hakimiyyətsizlik, o vaxtkı ölkə rəhbərlərinin səriştəsizliyi, onların ətrafında təmsil olunan qüvvələrin şəxsi ambisiyaları və s... bütün bunlar, təbii ki, ölkəni uçuruma gətirib çıxardı.

1993-cü ilin iyun ayının əvvəllərində respublikamızda yaranmış vəziyyət hamınıza yaxşı məlumdur. Sərt tarixi həqiqət belədir: 1993-cü ilin iyununda – Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ərəfəsində Azərbaycan öz tarixinin ən qanlı burulğanı içərisində çapalayırdı. Məmləkətimiz

vətəndaş müharibəsi, parçalanma və məhv olma təhlükəsi qarşısında idi. Respublikamızı ictimai-siyasi və iqtisadi böhran bürümüşdü. Faktiki olaraq dövlət yox idi. Ulularımızın müqəddəs əmanəti olan Vətən torpaqları hərraca qoyulmuşdu. Xalq ümitsizlik və təlaş içərisində idi. Azərbaycanı Qafqazın siyasi xəritəsindən silib götürmək planları reallaşmaq üzrə idi.

Belə bir çətin anda Heydər Əliyevin xalqın çağırışı ilə hakimiyyətə qayıdışı bütün bu təhlükəli proseslərin qarşısını aldı. Prezident Heydər Əliyevin xalqımız qarşısında, tariximiz qarşısında ən böyük xidməti ondan ibarətdir ki, o, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdi. Dövlətimizin qorunub saxlanması isə azadlığımızın, müstəqilliyimizin qorunub saxlanması deməkdir.

Azərbaycanın xarici düşmənləri yaxşı başa düşürlər ki, indi artıq 1918-1920-ci illər deyil. Bu dəfə istiqlaliyyət mübarizəmiz zəfərlə sona yetəcək. Çünki müstəqil dövlətimizin başında zamanın nəbzini əlində tutan Heydər Əliyev şəxsiyyəti durur. Yəni Ulu Tanrı şəxsiyyət və zaman problemini bu dəfə Azərbaycan xalqının xeyrinə həll etmişdir.

Bismarkın məşhur bir ifadəsi var: şəxsiyyəti olmayan xalqın azadlıq uğrunda mübarizəsi ağlasığmazdır. Heydər Əliyev fenomeni şəxsiyyətin, qüdrətin, müdrikliyin, iradənin sintezidir. Onun gücünü belə bir cəhət çox aydın göstərir ki, müasir Azərbaycanda cərəyan edən proseslər həmin proseslərin meydana gətirdiyi bütün siyasətçiləri öz təsiri altına aldığı halda, Heydər Əliyev əksinə, hadisələrə öz iradəsini diktə etmək qüdrətinə malik olan lider kimi özünü təsdiqlədi.

Beləliklə, 1993-cü ilin iyun ayında xalqın təkidli tələbi ilə ölkədə hakimiyyət dəyişikliyi baş verdi. Bunu biz

müstəqil Azərbaycan dövlətinin şanlı tarixi hesab edir və müstəqilliyi əldə edəndən sonra Azərbaycan tarixinin ikinci dövrü adlandırırıq. Müasir tariximizlə məşğul olan bir alim və xüsusən möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin tədqiqatçısı kimi, söylədiyimizə əlavə olaraq göstərmək istərdim ki, 1993-cü ilin noyabr ayından başlayaraq indiyə kimi olan dövrü müstəqil Azərbaycanımızın ikinci dövrü deyil, «Qızıl dövrü» adlandırmaq daha düzgün olardı. Milli ordumuzun formalaşması, Azərbaycanın nizamlı silahlı qüvvələrinin yaradılması, torpaqlarımızın müdafiə olunması ilə bağlı təxirəsalınmaz tədbirlərin həyata keçirilməsi, atəşkəs, siyasi və diplomatik vasitələrin işə salınması və s. məhz həmin dövrə təsadüf edir.

Bütün dövrlərdə olduğu kimi, əsrin sonlarında da Azərbaycan xalqının inkişaf yolu hamar olmamışdı. İnkişaf, tərəqqi, sabitlik həmişə sıldırımli qayalardan, çətin yollardan keçmişdir. Müstəqilliyimizin möhkəmlənməsi yolunda 1993-cü ilin iyunundan sonra Azərbaycanda başlamış uğurlu işlər xarici aləmdə bizə qarşı inam və sevinc yaratdığı kimi, respublikamızın daxilindəki bəzi qüvvələrdə qeyri-adi qısqanclıq hissləri doğurmuşdur. Onlar müxtəlif xarici dairələrin təsiri və köməyi ilə kövrək müstəqilliyimizə əl qaldırmaqdan belə çəkinməmişdilər. Başıpozuq, cinayətkar silahlı dəstələr daxilimizdəki bəzi üzdənirəq ziyalılarla birləşərək guya elmi araşdırmalar, proqnozlaşdırmalar mərkəzləri yaradır, həqiqətdə isə orada gənc müstəqil dövlətimiz haqqında böhtan və iftiralar söyləyir, dövlət çevrilişləri planı hazırlayırdılar.

Bütün bunlardan cana doymuş xalq öz Prezidentinin ətrafında sıx birləşmişdi. Rəhbərimizin bircə çağırışıyla

Prezident iqamətgahının ətrafına yüz minlərlə adam yığışdı, cəhdin qarşısı alındı.

1994-cü ilin oktyabrındakı, eləcə də 1995-ci ilin mart ayındakı dövlətçiliyimizə qarşı edilən qəsd cəhdlərinin qarşısı bacarıqla alındı, qanunsuz silahlı dəstələr, cinayətkar qruplar öz layiqli cəzalarını aldılar. Bu, bir daha Azərbaycanın bütövlüyünə meydan oxuyan qüvvələrə kəsərli dərs olmuşdur: Heydər Əliyevin qurduğu Azərbaycan dövləti və müstəqilliyi əbədidir, sarsılmazdır, dönməzdir.

Müraciətdə deyilir: «Biz fəxr edirik ki, itirilmiş dövlətçilik ənənələrini XX əsrin sonlarında bərpa etmək fərsəti bizim nəslə nəsib olmuşdur. Azərbaycan Respublikasında dövlətçilik ənənələrinin zənginləşdirilməsi, müstəqilliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi, onun əbədi edilməsi hər birimizdən var-qüvvəsini sərf etməyi tələb edir. İnanıram ki, tarixin bir çox sınaqlardan ləyaqətlə çıxmış xalqım bu ali məqsəd uğrunda bütün imkanlarından lazımınca istifadə edəcək, müstəqil Azərbaycan dövlətinin bugünü və sabahının tam təminatçısı olacaqdır. İftixarla demək olar ki, Azərbaycanın XX əsrdə yaratdığı qüdrətli iqtisadi potensial, böyük mütəxəssislər ordusu xalqımızın ən ümdə amallarının həyata keçirilməsi üçün möhkəm baza, əlverişli zəmin rolunu oynayır». Öz tərəfimdən onu da deməyi lazım bilirəm ki, məhz misilsiz iradə sahibi, qüdrətli şəxsiyyət, nadir siyasi sima Heydər Əliyevin ölçüyəgəlməz xidmətləri sayəsində bu gün müstəqil Azərbaycan dövləti yaşayır, möhkəmlənir və dünya dövlətləri arasında özünü etibarlı, geniş perspektiv imkanı olan bir dövlət kimi təsdiqləyir.

Artıq hamıya yaxşı məlumdur, tarixçilər də bunu etiraf edirlər ki, Heydər Əliyevin gərgin və əhatəli fəaliyyəti

nəticəsində ATƏT-in Budapeşt sammiti Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun həlli haqqında qərar çıxardı. 1996-cı ilin dekabrında isə ATƏT-in Lissabon zirvə toplantısında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən sənəd qəbul olundu, təşkilata üzv 53 dövlət respublikamızın haqlı mövqeyini müdafiə etdi. Bu da artıq heç kəsə sirr deyil ki, Azərbaycanda yaranmış sabitlik və beynəlxalq aləmdə ölkəmizə artan inam və maraqdan istifadə edərək «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan neft müqavilələri imzalanmışdır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin bugünü, sabahı, gələcəyi üçün müstəsna rol oynayacaq neft kontraktları artıq ilk bəhrələrini verməkdədir. Respublika iqtisadiyyatının inkişafı üçün böyük imkanlar yaradılmış, bir çox nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Xəzər dənizinin böyük enerji ehtiyatlarının mənimsənilməsində, neft və qaz ehtiyatlarının hasilatı və nəqlində Amerika neft şirkətlərinin fəal iştirakı, Azərbaycan diplomatiyasında Avropa istiqaməti bugünümüzün reallığında xüsusi yer tutur. Təsadüfi deyil ki, Avropanın nüfuzlu ölkələri – Almaniya, Fransa, İtaliya, Belçika, Niderland, Yunanıstan, Polşa, Rumıniya və başqa ölkələrlə respublikamız arasında tam sabit və bərabərhüquqlu münasibətlər inkişaf etməkdədir. Hazırda Azərbaycan 137 ölkə ilə diplomatik əlaqələr qurmuşdur. Ölkəmizin paytaxtında 63 xarici dövlətlərin səfirlikləri fəaliyyət göstərir. Azərbaycan 21 xarici ölkədə səfirlik, baş konsulluq və daimi nümayəndəliklə təmsil olunub. Yalnız 1994-1995-ci illərdə ölkədə siyasi vəziyyət normallaşandan sonra islahatlar proqramı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməyə başladı. Sevindirici haldır ki, 1996-cı ildə ümumi daxili məhsulun artımı 1,3 %, 1997-ci ildə 5,8%, 1998-ci ildə isə 10% yüksək olmuşdur. Bu da Müstəqil

Dövlətlər Birliyi məkanında ən yüksək göstəricidir. Müraciətdə göstərilir ki, son beş il ərzində (1994-1999-cu illər) əhalinin orta aylıq əmək haqqı 12 dəfə artaraq 184,4 min manat təşkil etmişdir. 2000-ci ilin yeddi ayı ərzində isə bu göstərici artmaqda davam etmiş və hazırda bir işçinin aylıq orta əmək haqqı 204,2 min manata çatdırılmışdır. Məsələyə aydınlıq gətirmək üçün onu da qeyd etməyi özümə borc sayıram ki, iqtisadi yüksəlişin bütün həlledici dövrləri, istər SSRİ dövründə, istərsə də müstəqillik zamanlarında yalnız və yalnız Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ölkəmizin həm iqtisadi sahədəki misilsiz irəliləyişləri, həm də diplomatik sahədəki uğurları məhz Heydər Əliyevin Azərbaycanda rəhbər olduğu dövrlərə təsadüf edir.

1995-ci ildən üzü bəri müstəqil Azərbaycan dövlətinin gücü, qüdrəti gündən-günə yüksəlir, xalqın dövlətinə olan inam və etiqadı ürəklərdə pərvaz edirdi. Çünki hamı yaxşı dərk etməyə başlamışdı ki, Heydər Əliyev kimi qurucusu, yaradıcısı olan bir dövlət sürətlə təşəkkül tapır və möhkəmlənir.

Müstəqil respublikamızın Konstitusiyasının qəbul olunması artıq zəruriyyətə dönmüşdü. 1995-ci il noyabrın 12-də Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Konstitusiya Komissiyası yekdilliklə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasını qəbul etdi. Bu böyük tədbir dövlət quruculuğu baxımından tariximizin ən məhsuldar mərhələsi kimi əbədiləşdi. O gündən Azərbaycan demokratiya yolu ilə daha sürətlə, inamla, qətiyyətlə irəliləməyə başladı.

Azad Azərbaycanımızda hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi daha geniş vüsət aldı. Çünki bu inkişafın əsasını və tərkib hissəsini Heydər Əliyevin

gərgin və ağır zəhmətinin bəhrəsi olan ilk demokratik Konstitusiyamız təşkil etdi.

Azərbaycan Respublikası 1993-cü ildən üzü bəri demokratik inkişaf yolu ilə inamla addımlayır. Konstitusiyanın müddəalarından irəli gələrək insan hüquq və azadlıqlarını özündə əks etdirən qanunlar qəbul edilmiş, onların müdafiəsi üçün hüquqi mexanizmlər yaradılmışdır. Şərqdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda ölüm hökmü ləğv edilmişdir. Dövlət başçısı tərəfindən humanizm prinsipləri rəhbər tutularaq amnistiya və əfv yolu ilə minlərlə məhbus azadlığa buraxılmış, sosial reabilitasiya tədbirləri həyata keçirilmişdir.

Ölkəmizdə müxtəlif yönlü siyasi partiyalar, ictimai təşkilatlar azad və sərbəst fəaliyyət göstərir, yüzlərlə mətbuat orqanı senzurasız, sərbəst nəşr edilir, özəl televiziya və radio kanalları verilişlərini maneəsiz ekrana və efirə buraxırlar. Bütün bunlar, Prezident Heydər Əliyevin çox haqlı olaraq müraciətdə qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan-dakı demokratiyanın bəhrələri hesabına başa gəlmişdir. Azərbaycanın müstəqilliyinin «dönməz və əbədi olmasının əsas mənbəyi və təminatçısı məhz Azərbaycan gəncliyidir» deyən Prezidentimiz, çox haqlı olaraq müstəqil Azərbaycanımızın gələcəyini gəncliyinin inkişafında və tərəqqisində görür.

Rəhbərimiz müdrikcəsinə və haqlı olaraq öz məşhur müraciətində deyir: «XX əsr Azərbaycan xalqının da həyatında silinməz izlər qoymuşdur. Əslində minilliklərin yekununda, əlbəttə ki, yeni bir Azərbaycan təşəkkül tapmışdır». Bizim fikrimizcə, çox sərrast və yerində deyilmiş ifadələrdir. Doğrudan da, XX əsr Azərbaycan xalqının həyatında dərin izlər buraxmışdı, ona görə ki, Heydər Əliyev kimi dahi bir sərkərdə, müdrik siyasi lider XX əsrdə Azərbaycan xalqının taleyinə İlahi tərəfindən yenilməz bir xilaskar kimi daxil olmuşdur.

Bu gün gənc, müstəqil Azərbaycan dövləti dünyanın tərəqqipərvər, azad ölkələri sırasında inamla addımlayır. Səsimiz BMT-dən gəlir, üçrəngli doğma bayrağımız Avropa Şurasının üzvü olan dövlətlərin bayraqları arasında dalğalanır.

Bütün bu uğurlarımızın, inkişafımızın, dünyaya ölkələri sırasında öz yerimizi tapıb irəliyə doğru inamla addımlamağımızın fəvqündə müdrik Prezidentimiz Heydər Əliyev ideyalarının dolğunluğu, zəfərləri dayanır!

Bu gün respublikamızda yüksək intellektual səviyyəsi, siyasi dünyagörüşü, idarəetmə bacarığı ilə fərqlənən yeni siyasətçilər nəsli yetişir.

Bu gün birmənalı surətdə vurğulamalıyıq ki, artıq Azərbaycan xalqı öz siyasi seçimini edib. Bu da Heydər Əliyevin siyasi kursunun davam

etdirilməsi, müstəqilliyimiz üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən sabitliyin əbədi olmasıdır. Məhz bu dönməz kursun alternativsiz varisi kimi İlham Əliyevin liderliyinə böyük inam olduqca təbii qarşılanmalıdır.

Hazırda İlham Əliyev Azərbaycanın siyasi həyatında aparıcı rol oynayır. O, Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, millət vəkili, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti kimi Azərbaycanın xoş gələcəyi üçün böyük işlər görür. 2001-ci ildə Yeni Azərbaycan Partiyasının II qurultayında Azərbaycan gəncliyinə göstərilən yüksək etimad və cəmiyyətimizin ən qabaqcıl nümayəndəsi, ölkənin inkişafı naminə bir çox sahələrdə müstəsna xidmətlər göstərən İlham Əliyevin YAP sədrinin birinci müavini seçilməsi gənclərə göstərilən yüksək qayğının nümunəsidir. İlham Əliyevin istər 2000-ci ilin parlament seçkilərində proporsional sistem üzrə YAP-ın siyahısına rəhbərlik etməsi, istərsə də YAP sədrinin birinci müavini vəzifəsinə yüksəlməsi onun çoxşaxəli əməli fəaliyyəti nəticəsində ictimai nüfuzunun artdığını sübut edir.

Azərbaycanı Avropa Şurası Parlament Assambleyasında təmsil edən İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti fəaliyyətinin ilk günündən əsl diplomatik məharət nümayiş etdirərək respublikamızın haqlı mövqeyini yüksək tribunadan bütün dünyaya çatdırır, xalqımızın taleyüklü problemlərinin həlli istiqamətlərində dəyərli işlər görür.

İlham Əliyev Azərbaycanda və beynəlxalq aləmdə sərrast diplomatik bacarığı ilə fərqlənməklə yanaşı, həm də xalqla bağlı lider kimi tanınmışdır. Onun millət vəkili kimi seçiciləri ilə görüşlərində xalqın problemlərini öyrənməsi və ən əsası da verdiyi sözlərə hökmən əməl

etməsi, əməli fəaliyyətində xalqla bir olması İlham Əliyevə böyük ictimai rəğbət qazandırmışdır.

İndi cəmiyyətin İlham Əliyevin liderlik potensialına istinad etməsi, onun partiya rəhbərliyində statusunun artırılması qüdrətli dövlət başçısı, tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin siyasi kursuna etimaddan, inamdan və onun davamlı olması zərurətindən irəli gəlir.

**Bakı Dövlət Universiteti «Azərbaycan XXI əsrin
və üçüncü minilliyin ayrıcında» «Azərbaycan
Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin yeni
2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə
Azərbaycan xalqına müraciətinə həsr olunmuş
elmi-praktik konfransın materialları».**
Bakı, yanvar 2001-ci il

**Yeni Azərbaycan qurucusu. «Azərbaycan
müstəqillik yollarında» mövzusunda elmi-
nəzəri konfransın materialları (tarixi həqiqətlər,
faktlar və reallıqlar).**
Bakı, 2 may 2002-ci il

MILLI QÜRUR GÜNÜMÜZ

Bu günlər biz 20 Yanvar faciəsinin birinci ildönümünü qeyd edirik.

Kommunist rejimini, nəyin bahasına olursa-olsun, saxlamağa çalışan imperiya az qala bütün hərbi maşınını işə salaraq öz milli azadlığı və istiqlaliyyəti, torpaqlarının müdafiəsi uğrunda mübarizəyə qalxmış xalqımıza divan tutmaq üçün həmin gecə Azərbaycana qarşı açıq silahlı təcavüzə başladı. Bakının küçə və meydanları günahsız insanların qanına boyandı. Bu, tarixdə dövlətin öz vətəndaşlarına qarşı görünməmiş vəhşiliyi idi. Həmin gün Azərbaycan xalqına qarşı hərbi, siyasi, mənəvi təcavüz edildi. Həm də bu faciə ondan əvvəlki dövrdə Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalar və hadisələrlə sıx bağlıdır. Ondan öncə, bir neçə il əvvəl təcavüzkar qüvvələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasını, Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq, Azərbaycan torpaqlarını zəbt etmək meylləri planlaşdırılmışdı və həyata keçirilirdi. Bunları həyata keçirmək üçün Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq lazım idi. 20 Yanvar faciəsi də məhz bununla əlaqədar olaraq törədildi.

Təəssüf ki, xalqa xəyanət etmiş olan öz içimizdəki şəxslər o təcavüzü ört-basdır etməyə çalışmış və bu məsələyə siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdi. Qanlı faciəni törədənlərin çoxu indiyədək öz layiqli cəzasını almamışdır. Respublikanın o zamankı rəhbərliyi baş vermiş qanlı hadisələrə siyasi qiymət vermək əvəzinə, hansı yolla olursa-olsun, faciənin mahiyyətinin gizlədilməsinə cəhd göstərmişdilər.

20 Yanvar faciəsinin ən böyük və birinci dərəcəli günahkarı M.S.Qorbaçov başda olmaqla, o vaxtkı sovet

rəhbərliyi və Azərbaycan dövlətinin başında duran şəxslər idi. 1990-cı il yanvarın 15-də SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və bəzi rayonlarda fəvqəladə vəziyyət elan olunması haqqında qərar qəbul etmiş, həmin qərara əsasən 1990-cı il yanvarın 15-də yerli vaxtla saat 23-dən «Dağlıq Qarabağ ərazisində, Azərbaycan SSR-in ona bitişik rayonlarında, Ermənistan SSR-in Gorus rayonunda, habelə Azərbaycan SSR-in ərazisində SSRİ dövlət sərhədi boyunca sərhəd zonasında» fəvqəladə vəziyyət elan edilmiş və Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinə təklif olunmuşdu ki, əhalinin, müəssisələrin, idarə və təşkilatların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Bakı, Gəncə şəhərlərində və digər yaşayış məntəqələrində qadağan saatinin tətbiqi də daxil olmaqla, hər cür lazımı tədbirləri görsün.

1990-cı il yanvarın 19-da M.S.Qorbaçov «Yanvarın 20-dən Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında» SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarını imzalamışdı. Fərman yalnız yanvarın 20-də, səhər 6-7 radələrində, yəni televiziyanın enerji bloku partladıldıqdan və qırğın törədildikdən sonra radio ilə elan edilmişdi. Əməliyyat başlamazdan və fəvqəladə vəziyyət elan olunmasından xeyli qabaq isə Bakı şəhərinə qrafik üzrə 1990-cı il yanvarın 11-də minlərlə əlavə əsgər, milis və kursant gətirildi.

Hadisə ərəfəsində, yəni 1990-cı il yanvarın 10-dan etibarən Azərbaycanda yaşayan yüksək vəzifəli rus vətəndaşlarının ailə və uşaqları aeroportdan Rusiyanın müxtəlif şəhərlərinə yola salınırmışlar. Bütün bunlar 20 Yanvarın M.S.Qorbaçov tərəfindən planlı şəkildə, xüsusi məqsədlərlə hazırlandığını və həyata keçirildiyini sübut edir.

20 Yanvar faciəsinin digər günahkarları Ə.Vəzirov başda olmaqla, Azərbaycanın o vaxtkı yerli rəhbərləri idi. Bütün bunların hamısı əvvəlcədən planlaşdırılmış bir ssenari imiş və Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin fəaliyyəti xalqın səfərbər olmasına, oyanışa, milli-azadlıq hərəkatına qarşı yönəlmişdi.

1990-cı il yanvarın 20-sinə keçən gecə Azərbaycanda azadlıq mübarizəsini boğmaq məqsədilə Bakıya iri qoşun hissələri yeridildi və xalqımızın qeyrətli oğulları qətlə yetirildi. Bundan xəbər tutan Azərbaycanın böyük və cəsarətli oğlu Heydər Əliyev siyasi təqiblər şəraitində yanvarın 21-də Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyinə gələrək xalqımıza başsağlığı göndərdi, mitinqdə çıxış edib xalqa qarşı amansız soyqırımın törədənləri ifşa etdi, mətbuat konfransı keçirərək baş verən hadisəyə və onu törədənlərə öz münasibətini bildirdi. Heydər Əliyevin bu addımı Qorbaçovun və hadisəni törədənlərin ilk ifşası, bu qanlı aksiyaya verilən ilk düzgün siyasi qiymət oldu. Sonralar yenə də məhz Heydər Əliyevin təkidi və tələbi ilə 20 Yanvar faciəsinə düzgün və əsaslandırılmış siyasi qiymət verildi.

Azərbaycan xalqının qan sızan yarası olan 20 Yanvar faciəsinin respublika rəhbərliyi tərəfindən araşdırılmadığı, heç bir tədbir görülmədiyi, günahkarlar aşkar edilmədiyi bir şəraitdə Heydər Əliyev Naxçıvanda sırası deputat kimi «1990-cı ilin yanvar ayında törədilmiş Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında» qərar layihəsini işləyib Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin müzakirəsinə təqdim edir və layihə müzakirə edildikdən sonra onun siyasi nüfuzu nəticəsində qəbul olunur. Bu qərarla Bakıda baş vermiş yanvar faciəsinə ilk dəfə siyasi

qiymət verilir, qanlı hadisələri törədən şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi tələb olunurdu.

1991-ci ilin iyulunda Moskvada olarkən Heydər Əliyev Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında bəyanat verdi. O vaxtkı Kreml sarayında verilmiş həmin bəyanatı gizlətdilər, mətbuatda açıqlamadılar. Bunun səbəbləri vardı. Çünki həmin bəyanatda Heydər Əliyevin partiyadan çıxmaq səbəbləri göstərilmişdi. Birinci səbəb Kommunist Partiyasının rəhbərliyi tərəfindən Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bəla və Qarabağ məsələsi ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına olan təcavüz, ikinci səbəb yanvar faciəsi, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz və həmin təcavüzün üstünün ört-basdır edilməsi idi.

Əlbəttə, hələ Sov. İKP-nin fəaliyyət göstərdiyi və güclü olduğu bir zamanda onu ifşa etmək insandan xüsusi cəsarət və mərdlik tələb edirdi. Üstəlik, vətəndaş yanğısı və aydın mövqenin olması da vacib idi.

Sonralar da möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət vermək mümkün olmuşdur. Respublika Prezidentinin 1994-cü il 5 yanvar tarixli fərmanına müvafiq olaraq Milli Məclis bu məsələ ilə bağlı xüsusi iclasını keçirmiş və 1994-cü il 29 mart tarixli qərarı ilə 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət vermişdir.

Sovetlər imperiyasının və onun Azərbaycandakı əlaltılarının törətdiyi 20 Yanvar faciəsinin ibrət dərslərini xalqımız heç zaman unutmayacaqdır. Və bunu bir daha 20 Yanvar faciəsinin 11-ci ildönümü ilə bağlı Respublika Prezidentinin fərmanı təsdiq edir, bizi bir daha unutqan olmamağa çağırır.

Bəli, can üstə olan sovet imperiyası xalqımızın tarixinə ən faciəli bir səhifə yazdı. Lakin 20 Yanvar qırğını Azərbaycan xalqının iradəsini, azadlıq eşqini söndürə bilmədi. 20 Yanvar nə qədər dəhşətli bir gün olsa da, eyni zamanda, yurdumuzun tarixinin heç vaxt unudulmayacaq şərəfli qəhrəmanlıq səhifəsinə çevrildi.

«Azərbaycan» qəzeti
20 Yanvar 2001-ci il

Bəşəriyyət qadınla yüksələcək

8 Mart – Beynəlxalq Qadınlar günü dünyanın hər yerində dərisindən, irqindən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq bütün qadınların bayramıdır. Üzərində həm də cəmiyyətin yükünü daşıyan ziyalı qadınlarımızdan olan, Bakı Dövlət Universitetinin Qafqaz və türk xalqlarının tarixi kafedrasının dosenti İradə xanım Hüseynova bu bayram günündə öz ürək sözlərini bildirir:

– Mən bu bayramın qeyd olunmasını cəmiyyətdə gedən pozitiv dəyişikliklərlə bağlayıram. Vaxtı ilə bu, son dərəcə lazımlı bir addım olub və ildən-ildə bu bayram təntənəli surətdə qeyd edilib. Bunun da çox böyük əhəmiyyəti var, çünki qadınlarımız özlərini bir şəxsiyyət kimi hiss etməlidirlər. Bu gün respublikamızda bir çox qadın cəmiyyətləri, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi fəaliyyət göstərir. Mən qadınlarımızda olan yüksək fəallığı, potensial imkanları yaxşı qiymətləndirirəm və hesab edirəm ki, qadınlar üçün şərait yaradılmalıdır ki, özlərində olan imkanı realizə edə bilsinlər. Hesab edirəm ki, respublikamızda belə bir şərait yaradılıb. BDU-da çox böyük potensiala malik olan qadınlarımız var.

Ümumiyyətlə, respublikamızdakı bütün qadınların durumuna gəldikdə isə, bu, İradə xanımı o qədər də qane etmir və bildirir ki, «dövlətimiz öz çətin dövrünü yaşayır. Amma buna baxmayaraq, azəri qadını həm ana, həm həyat yoldaşı, həm də elmi işçi kimi bütün bu çətinliklərin öhdəsindən gəlir».

İradə xanımın bayramı necə keçirməsi ilə maraqlandıq: «Mən bu bayramı xüsusi əhval-ruhiyyə ilə keçirirəm və

istəyirəm ki, bütün qadınlarımız özlərini həmin gün xoşbəxt hiss etsinlər».

Bayram günü hədiyyəni yaxınlarından, doğmalarından gözləyən İradə xanım bildirir ki, həyat yoldaşı onu və qızlarını təbrik edir.

Sonda İradə xanım onu da bildirdi ki, ***gərək qadınlarımız Şərq psixologiyasında böyüsünlər, baxmayaraq ki, bu gün Qərbbə meyl güclüdür. Çünki biz öz milli mentalitetimizi saxlamaq şərti ilə inkişaf etməliyik, heç vaxt milliliyimizi itirməməliyik.***

*«Bakı universiteti» qəzeti
14 mart 2001-ci il*

Независимое Азербайджанское государство и развитие сотрудничества на Кавказе

После распада СССР начался новый период в политической, экономической и духовной жизни народов Кавказа. Процесс приобретения государственного суверенитета выдвинул на повестку дня проблему регионального сотрудничества. Ни один народ и государство в сегодняшнем мире не может рассчитывать на успех, замкнувшись в собственных пределах. Поэтому в стратегии развития независимого Азербайджана важное место отводится расширению политических, экономических и культурных связей со странами Кавказа, вопросам межрегиональной интеграции. Исторически социально-экономические связи между народами Кавказа способствовали формированию взаимосвязанной региональной экономики, общекавказских культурных ценностей и ментальности. Жизненно важным объединением для кавказских республик является их социально-экономический союз друг с другом, поскольку принципы его формирования и функционирования вырабатываются в этом случае субъектами интеграции сообща, с учетом национальных интересов каждого из них.

На фоне нестабильной политической обстановки, различных межнациональных конфликтов и экономической разрухи общественное мнение в большинстве республик Кавказа все больше склоняется к идее региональной интеграции, что находит свое отражение в высказываниях лидеров кавказских народов о необходимости формирования в регионе единого общекавказского дома.

Создание на современном этапе суверенного Азербайджанского государства стало важнейшим историческим событием конца XX века. Сегодня независимая Азербайджанская Республика живет в

условиях полной политической стабильности, в республике проводятся важные реформы во всех сферах жизни.

Независимая Азербайджанская Республика идет по пути строительства демократического, правового и светского государства. В республике формируются новые экономические отношения, осуществляются экономические реформы, утверждается рыночная экономика.

Сохранение и укрепление независимости Азербайджана является надежной гарантией для будущего не только азербайджанского народа, но и всех народов Кавказа. Сегодня Азербайджан ориентируется на непреходящие ценности мировой цивилизации – демократию, свободу личности и верховенство закона. Отсюда исходит и концепция внешней политики, направленной на построение равноправных и взаимовыгодных отношений со всеми государствами и, в первую очередь, с соседними.

Во время одного из зарубежных визитов в мае 1994 года Гейдар Алиев отметил, что «в своей внешней политике Азербайджанская Республика исходит из взаимосвязей, взаимозависимости мира, ведет миролюбивую политику и стремится поддерживать добрые отношения со всеми странами на основе принципов соблюдения суверенитета, невмешательства во внутренние дела друг друга, территориальной целостности и нерушимости границ» (*Гейдар Алиев открывает миру Азербайджан. Баку, 1994, с.126*).

Сегодня Кавказ, уникальный в культурно-этническом разнообразии регион, переживает один из самых сложных и ответственных периодов своей истории.

Этнические конфликты на Кавказе на современном этапе – наследие тоталитарного режима, результат переселенческой политики и массовой

депортации кавказских народов. Кавказская политика Российской, а затем Советской империй, проводившаяся в течение почти 200 лет, резко усложнила этнодемографический ландшафт региона, что привело к многочисленным межнациональным конфликтам на современном этапе, превращению региона в арену жестокого противостояния, агрессивного сепаратизма и национализма – военная агрессия Армении против Азербайджана, захват армянскими оккупантами 20 процентов территории соседней республики, грузино-абхазский, грузино-осетинский, ингушо-северо-осетинский конфликты, русско-чеченская война. Гибель невинных людей, этническая чистка, превращение сотен тысяч граждан в беженцев на родной земле стали тяжелыми последствиями этих конфликтов.

Задача – превратить Кавказ в регион мира, взаимопонимания – приобретает особую значимость в связи с его уникальным геополитическим положением, сюда обращены взоры многих крупных государств мира, сегодня Кавказ важный элемент укрепления общеевропейской системы безопасности, а значит и укрепления ОБСЕ.

«Кавказский регион прекрасен, – отметил Гейдар Алиев, принимая в июне 1996 года делегацию Европарламента по связям с Закавказьем во главе с Антониосом Тракателлисом, – и Азербайджан хочет спокойствия на этой земле. Мир предопределяет все: и демократию, и успех экономических реформ» (*«Бакинский рабочий», 28 июня 1996 г.*).

Складывающееся новое глобальное равновесие, меняющиеся центры силы создают эффективные

условия превращения Кавказа в единое экономическое, культурное и, в конечном счете, политическое пространство.

В регионе идет хоть и трудный, но все-таки мирный поиск разумных компромиссов, способных обеспечить долгосрочный мир и нормальную жизнедеятельность населяющих конфликтные зоны народов. Важное место в этом направлении занимают усилия азербайджанской дипломатии, направленные на мирное урегулирование армяно-азербайджанского конфликта.

В мае 1994 года с руководством Армении было подписано соглашение о перемирии. И сегодня этот режим перемирия сохраняется и продолжается. Значительных успехов азербайджанская сторона достигла на встрече в верхах ОБСЕ в Будапеште в 1994 году. На Лиссабонской встрече в верхах ОБСЕ в декабре 1996 года впервые с начала армяно-азербайджанского конфликта удалось добиться того, что были определены принципы мирного урегулирования конфликта и сейчас эти принципы составляют основу всех проводимых переговоров. Стабильное общественно-политическое положение в Азербайджане, последовательный курс независимого развития, стремление к миру и сотрудничеству со всеми государствами и, в первую очередь, с соседними, уже сегодня превратили Азербайджан в средоточие решения многих проблем на Кавказе. В этом смысле особое значение имеют тесные, дружественные связи Азербайджана с Грузией и республиками Северного Кавказа.

Ярким примером укрепления мира на Кавказе являются азербайджано-грузинские отношения. Сегодня, когда конкретные, зримые реалии исторического бытия определяют политику государств, особое значение приобретает создание системы гарантий взаимной безопасности. И с этой точки зрения большое значение имел визит Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева

в Грузию 8-10 марта 1996 года. Тбилисская встреча в верхах обозначила важный этап в модернизации, наполнении новым содержанием традиционных связей между соседними государствами.

Во время визита два умудренных опытом политика – Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев и Президент Республики Грузия Эдуард Шеварднадзе обсудили широкий круг вопросов, которые в обобщенном виде сводились к классической формуле: война и мир на Кавказе. По существу им удалось объединить все мысли и взгляды по поводу общего Кавказа, систематизировать процессы и найти путь к диалогу, сотрудничеству и процветанию в регионе, который считали бесперспективным в плане объединения.

8 марта 1996 года в ходе официального визита была подписана совместная азербайджано-грузинская Декларация «О мире, стабильности и безопасности в Кавказском регионе», которая по предложению Гейдара Алиева получила название «Тбилисской декларации».

В Декларации Алиева-Шеварднадзе подчеркивается приверженность общим целям укрепления мира и стабильности в регионе, нерушимости международно-признанных границ и недопустимости любых посягательств на них, последовательного соблюдения и уважения принципов суверенитетов, приверженность мирному урегулированию всех споров и вооруженных конфликтов в регионе, признание необходимости развития взаимовыгодного и равноправного двухстороннего и многостороннего сотрудничества со странами СНГ, ЧЭС и Евросоюза, поэтапной интеграции в открытую международную систему и т.д. (*«Кавказ», 1997, №2, с. 4-5*).

Согласно Декларации, Кавказский общий дом должен быть построен на основе всеобщего уважения прав и свобод человека, национальных меньшинств, независимо от конфессиональной и этнической принадлежности.

Тбилисская декларация стала первым шагом к общему движению за мирный и стабильный Кавказ, явилась важным политико-правовым документом, заложившим фундамент Кавказского общего дома. Среди народов Кавказа созрела мысль о том, что в регионе должна действовать единая система по сотрудничеству и безопасности.

Руководители двух южно-кавказских государств таким образом создали для Кавказского региона, раздираемого конфликтами и противоречиями, великолепный прецедент добрососедства, цивилизованного сотрудничества, адаптации к собственным суверенитетам и уважение к чужим. Действительно, после встречи жизнь показала, что идеи, выдвинутые Г.Алиевым и Э.Шеварднадзе, находят свое отражение в практической деятельности двух государств.

Договора и соглашения, подписанные между Азербайджаном и Грузией в марте 1996 года, а также документы, подписанные в ходе официального визита Президента Грузии Эдуарда Шеварднадзе в Азербайджан в феврале 1997 года и официального визита Гейдара Алиева в Грузию в марте 2000 года, создали хорошую нормативно-правовую базу для связей между независимыми государствами Кавказа, явились важным вкладом в дело реализации идеи Мирного Кавказа.

В феврале 1997 года во время своего официального визита в Азербайджан Президент Грузии Э.Шеварднадзе, выступая перед профессорско-преподавательским коллективом Бакинского государственного университета им. М.Э.Расулзаде подчеркнул особую роль Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в установлении мира и спокойствия на Кавказе: «Президент Гейдар Алиев был первым главой государства, который поддержал мирную инициативу на Кавказе» (*Щейдяр Ялийев вя Багы Дювлят Университети. Багы, 1997, с.131*).

Тбилисская декларация вызвала большой отклик в мире, была с уважением принята и развита. Продолжением ее стала подписанная в Кисловодске главами государств Азербайджана, Грузии, Армении и России с участием руководителей республик, краев и областей Кавказа Декларация «За межнациональное согласие, мир, экономическое и культурное сотрудничество на Кавказе». В Декларации записано: «Кавказ – наш общий дом. Наш долг сделать его мирным процветающим регионом, в котором живут люди, гордые своей историей и уверенно смотрящие в будущее» (*«Бакинский рабочий»*, 6 июня 1996 г.). И Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев, верный своим обязательствам, последовательно проводит эту задачу в жизнь, предпринимает меры по консолидации кавказских народов.

Принимая 5 марта 1996 года делегацию Республики Дагестан Российской Федерации во главе с Председателем Государственного совета Дагестана Магомедали Магомедовым, Гейдар Алиев заявил, что «Азербайджан заинтересован в мирном процессе на Кавказе. Сегодня мы выходим на новый этап межреспубликанских связей. Развивая отношения с Россией в целом, Азербайджан уделяет большое внимание укреплению связей с отдельными субъектами Российской Федерации» (*«Бакинский рабочий»*, 6 марта 1996 г.). По окончании встречи между Азербайджаном и Дагестаном были подписаны соглашения о торговом, научном, культурном и техническом сотрудничестве, а также Декларация «О дружбе и сотрудничестве между двумя республиками».

Гейдар Алиев – политик, хорошо знающий историю и культуру народов Кавказа, общекавказский менталитет, особенности уклада, психологии и мировосприятия отдельных народов. В результате объективных исследований исторического прошлого сейчас в нашей стране усилено внимание к научным поискам в этом направлении.

Важное значение в деле сближения и укрепления дружественных связей кавказских народов сыграло распоряжение Президента Азербайджана о праздновании 200-летнего юбилея шейха Шамиля, ставшего символом борьбы кавказских народов за свою свободу и независимость, проведение в Азербайджанской Республике на самом высоком государственном уровне крупных юбилейных мероприятий, посвященных этой дате.

Одной из самых значительных сторон движения под руководством Шамиля является то, что оно объединило кавказские народы, солидаризировала и сроднила их. Гейдар Алиев вполне справедливо отметил, что азербайджанский народ считает Шамиля своим национальным героем.

Примечателен тот факт, что идеи мюридизма, объединившие кавказские народы под единым идеологическим знаменем, были подхвачены в Азербайджане после встречи лезгинского ученого Мухаммеда Ярагского с азербайджанским проповедником мюридизма шейхом Исмаилом. Практическое же воплощение эти идеи получили на Северном Кавказе.

Начиная с азербайджанского востоковеда М.Казымбека, движение шейха Шамиля с интересом изучалось в Азербайджане. И даже в тот период когда его объявили врагом народа, азербайджанские ученые, рискуя жизнью, писали о нем правду. Видный азербайджанский философ Гейдар Гусейнов отдал свою жизнь, но не позволил сфальсифицировать духовно-нравственные основы движения шейха Шамиля. Сегодня в Баку, в различных городах Азербайджана есть улицы, носящие имя шейха Шамиля, есть памятник ему.

В развитии экономических отношений на Кавказе, в стабилизации обстановки важную роль призван сыграть и нефтепровод Баку-Новороссийск (северный маршрут транспортировки ранней нефти), проходящий через

чеченскую столицу город Грозный. Французская газета «Монд» 30 января 1997 года опубликовала статью о проблеме транспортировки каспийской нефти, в которой говорится: «Нефть, являющаяся ставкой в войне в Чечне, стала сегодня важным элементом мира» (*Аббасбейли А., Аббасбейли Е. Гейдар Алиев и мировая политика. Баку, 1997, с.212*).

Одними из факторов, обеспечивающих единение народов Кавказа, являются общность традиций, схожесть моральных ценностей. В постижении единства народов Кавказа нельзя отрицать и значимость религиозного фактора. Кавказ – регион, где представлены все мировые религии: христианство, ислам, иудейство, буддизм. На Кавказе проживают люди разных национальностей, разных конфессий, в том числе многие из них принадлежат к мусульманской религии.

Однако в условиях советского тоталитаризма негативное отношение к религии привело к возникновению на всем протяжении бывшего Советского Союза идеологического вакуума, создавшего благодатную почву для проявлений межэтнических, социальных и прочих конфликтов. Вопросы сотрудничества, укрепления мира на Кавказе находятся в центре внимания Президента Азербайджанской Республики и в период его различных зарубежных визитов. Так, во время визита во Францию в январе 1997 года в Парижском институте международных отношений Гейдар Алиев выступил с лекцией «Азербайджан и Кавказ на пороге XXI века», в которой на основе теоретических выводов и практических предложений и на конкретном примере современной истории Азербайджана были определены общие условия развития государств Кавказа: «Признание и уважение территориальной целостности друг друга, общая ответственность за мир в регионе, тесная экономическая интеграция, укрепление демократических институтов» (*Аббасбейли А., Аббасбейли Е. Гейдар Алиев и мировая политика. Баку, 1997, с.212*).

Сегодня важное значение приобретает решение вопросов восстановления древнего «Шелкового пути», открытия Евроазиатского коридора – транспортно-коммуникационной магистрали, соединяющей Европу с Азией. Проект транспортного коридора Европа – Кавказ – Азия (ТРАСЕКА) начинает из мифа превращаться в реальность. Осуществление данной программы на Кавказе означает установление долгосрочного мира, экономического благополучия, духовного роста в регионе. На встрече глав государств и правительств стран-участниц ЧЭС в октябре 1996 года глава азербайджанской делегации Президент Гейдар Алиев отметил, что «...Азербайджан, благодаря своему географическому положению, имеет возможности для организации транспортного и телекоммуникационного сообщения между Европой и Азией и намерен тесно сотрудничать в этом направлении со всеми заинтересованными странами» (*«Бакинский рабочий», 29 октября 1996 г.*).

Значительную роль в деле решения данной задачи сыграла международная конференция по восстановлению «Великого Шелкового пути», проведенная в Баку 7-8 октября 1998 года, явившаяся важной вехой, с которой интеграционные процессы, происходящие на Евразийском пространстве, вступили в качественно иную стадию. Это подтверждает тот факт, что на международном форуме в Баку на достаточно высоком уровне были представлены 32 страны и 13 международных организаций. По итогам конференции была принята Бакинская декларация, состоялось подписание ряда важнейших документов в рамках «Протокола о развитии международного сообщества», в рамках транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия, были приняты технические приложения к этому документу.

Показательным примером того, что проект ТРАСЕКА носит не просто декларативный характер, но и находит реальное воплощение, стало официальное открытие 7 октября 1998 года после основательной реконструкции

знаменитого «Красного моста» в Кавказском районе, соединяющего Азербайджан и Грузию. О значении этого события в жизни двух стран свидетельствует присутствие на нем президентов Г.Алиева и Э.Шеварднадзе. Мост ныне полностью отвечает требованиям возросших грузоперевозок и соответствует международным стандартам.

Проект ТРАСЕКА полностью устремлен в будущее. Что касается стран Южного Кавказа – Грузии, Армении и Азербайджана, то, по крайней мере, двум странам – Азербайджану и Грузии осуществление проекта принесет конкретные дивиденды уже в недалеком будущем. Для этих стран выгодно любое движение товаров с Запада на Восток и обратно по их территориям. Помимо экономической выгоды, развитие программы ТРАСЕКА, хотя и косвенно, будет способствовать урегулированию межнациональных конфликтов, происходящих на территориях этих стран. Эти республики, используя свое выгодное географическое положение, соединяя Европу с Азией, заинтересуют стран-участниц данного проекта в регулировании своих конфликтов, тем самым мирные процессы на Кавказе получат свое развитие, и в будущем будет создана хорошая основа для интеграции народов Кавказа в единое политическое и экономическое пространство. В то же время и интересы мирового сообщества предполагают целостность Кавказского региона.

Подытоживая, отметим, что интеграция кавказских государственных образований в единый социально-экономический союз отвечает сущностным интересам развития региона в целом и каждого из его субъектов в отдельности. Неоспоримые экономические и политические преимущества, которые могут получить азербайджанский народ, другие народы Кавказа, а также мировое сообщество от такого объединения, предопределяют неизбежность региональной интеграции.

В связи с этим, как нам кажется, целесообразным было бы также принятие и подготовка «Долговременной программы развития Кавказского региона». Уже сам факт обсуждения такого рода «Программы» даст возможность говорить о народах Кавказа как о варианте нового предполагаемого в мире сообщества – кавказского, на базе которого в будущем можно будет заложить фундамент общекавказского дома.

Caucasica.
Сборник научных статей.
Tbilisi, 2001, №4

QAFQAZLA BAĞLI VAHİD ELMI MƏRKƏZ YARADILMALIDIR

RF XİN başçısı İqor İvanov azərbaycanlıları təbrik edəndə ermənilər bundan qıcıqlandı

Rusiya, Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan prezidentlərinin təşəbbüsü ilə mayın 28-29-da Moskvada «Qafqazda sülh və inkişaf» mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans keçirildi. Konfransda Cənubi Qafqaz respublikalarının, Şimali Qafqazın nümayəndələri və Rusiya alimləri iştirak edirdi. Rusiya xarici işlər naziri İqor İvanov Vladimir Putinin konfrans iştirakçılarını ünvanladığı təbriki oxudu. Azərbaycanın Rusiyadakı səfiri Ramiz Rizayev Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin konfrans iştirakçılarını təbrikini çatdırdı. Konfrans bir neçə seksiya üzrə keçirilirdi və əsas mövzu Qafqazda sülh və inkişaf məsələləri idi. Mənim məruzəm «Qafqazda sülhün və əməkdaşlığın inkişafında Azərbaycanın siyasəti» mövzusunda idi. Prezidentimizin Qafqazda sülhün və sabitliyin möhkəmləndirilməsi yolunda apardığı böyük işlər haqqında məlumat verdim və konkret faktlar, dəlillər əsasında elmi cəhətdən əsaslandırıdım. Bilirik ki, Prezident Heydər Əliyev 1996-cı ildə Tbilisidə olarkən orada çox vacib bir sənədə imza atıb. Bu sənəd Tbilisi Bəyannaməsi idi. Orada Qafqazda sülhün bərqərar edilməsi üçün çox vacib müddəalar qəbul olunmuşdu. «Sülh uğrunda Qafqaz» şüarı altında bir hərəkət artıq özünü göstərməkdədir. Tbilisi Bəyannaməsinin davamı kimi 1996-cı ilin iyununda Kislovodsk Bəyannaməsi imzalandı. Prezident Heydər Əliyev İstanbul sammitində Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik sisteminin yaradılması

haqqında çox vacib bir təşəbbüslə də çıxış edib. Böyük İpək yolunun bərpası, Bakı–Ceyhan və Bakı–Supsa neft kəmərlərinin işlənməsi təkcə Azərbaycanın yox, ümumən Qafqazın mənafeyinə xidmət edən layihələrdir. Heydər Əliyev kimi qüdrətli bir şəxsiyyət təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütövlükdə Qafqaz bölgəsi üçün sülhün bərqərar olunmasında mühüm amildir.

Konfransda ermənilər də iştirak edir və çalışırdılar ki, bizi yersiz diskussiyalara sövq etsinlər. Lakin bu cəhdləri alınmadı. Bizim nümayəndələr qətiyyətlə onların bu cəhdlərini dəf edib cavablarını verdilər. İqor İvanov və Rusiya Elmlər Akademiyasının prezidenti Yuri Osipov çıxışlarında Azərbaycan xalqını müstəqillik günü münasibətilə xüsusi təbrik etdilər ki, bu məqam da Ermənistan nüma-yəndələrində aşkar qısqanclıq hissi oyatdı və onlardan biri durub çıxış etdi ki, niyə siz məhz Azərbaycan xalqını bu gün münasibətilə təbrik edirsiniz, bu, eyni zamanda bizim də müstəqillik günümüzdür. Bunu o qədər qəzəbli formada dedi ki, bu sözlər konfrans iştirakçılarında ikrah hissi oyatdı. Sonradan Ermənistan nümayəndələri çalışırdılar ki, heç bir əsası olmayan faktları ortaya atmaqla ictimai rəyi özləri istədiyi məcraya yönəltsinlər. Lakin onların bu cəhdləri alınmadı. Çünki bizim nümayəndə heyəti tərəfindən onlara çox tutarlı cavab verilirdi. Vacib olan budur ki, konfransda yekun sənəd qəbul olundu. Azərbaycan nümayəndələrinin səyi ilə respublikaların ərazi bütövlüyü müddəası sənədə daxil edildi. Bütövlükdə bu konfransın keçirilməsi çox vacib idi. Çünki alimlərin Qafqaz problemləri ilə bağlı məsələləri müzakirə etməsi vacibdir. **Bilirik ki, Qafqazda müstəqil dövlətlərin mövcudluğu şəraitində bura böyük dövlətlərin marağı birə-beş artıb. Ona görə də Qafqaz,**

ümumiyyətlə, bütün dünyanın geopolitikasında çox mühüm yer tutur. BDU-da keçən ildən qafqazşünaslıq ixtisası fəaliyyət göstərir. Məncə, Azərbaycanda bu istiqamətdə hələ çox iş görülməlidir. Qafqazla bağlı vahid bir elmi mərkəzin yaradılması mühüm və zəruridir.

*«Palitra» qəzeti
6-9 iyul 2001-ci il*

Müstəqil dövlətçiliyimizin tarixi keçmişi və parlaq gələcəyi var

Prezident Heydər Əliyevin «Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin onuncu ildönümü haqqında» fərmanına əsasən bu il oktyabrın 18-də müstəqilliyimizin bərpa edilməsinin onuncu ildönümü təntənə ilə qeyd olunacaq. Müstəqil dövlətçiliyimizin tarixi kökləri, ötən əsrdə Azərbaycanın keçdiyi inkişaf mərhələləri, qazanılmış nailiyyətlər, xalqımızın əldə etdiyi zəngin sosial-iqtisadi, elmi-intellektual potensial, ölkə Prezidenti cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikamızda həyata keçirilən uğurlu islahatlar haqqında BDU-nun dosenti, tarix elmləri namizədi, YAP Siyasi Şurasının üzvü İradə Hüseynova öz fikirlərini bölüşdü.

İradə xanım Prezident Heydər Əliyevin ictimai-siyasi fəaliyyəti haqqında ilk doktorluq dissertasiyası yazan alimdir. Onun müstəqilliyimizin onuncu ildönümü ərəfəsinə təsadüf edən «Dövlətçilik naminə» elmi monoqrafiyası bu yaxınlarda işıq üzü görmüşdür. Kitabda Azərbaycan tarixinin müasir dövrünün aktual məsələləri və eyni zamanda Prezident Heydər Əliyevin çoxşaxəli fəaliyyəti tədqiq olunur.

Mustəqilliyimizin onuncu ildönümü və müasir dövrümüzün aktual məsələləri ilə bağlı tarixçi alimin fikirlərini oxuculara təqdim edirik.

Prezident Heydər Əliyevin dövlət müstəqilliyimizin onuncu ildönümünün qeyd olunması ilə bağlı verdiyi fərman çox vacib və tarixi əhəmiyyətli bir sənəddir. Bu fərmanda müstəqilliyimizin ötən on ili ilə bağlı keçiriləcək yubiley tədbirləri, xalqımızın və dövlətimizin tarixi, müstəqilliyimizin siyasi əhəmiyyəti dolğun şəkildə təhlil edilmiş, müstəqil dövlətçiliyimizin indiki və gələcək nəsillər tərəfindən qorunması və inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan xalqı hər zaman azadlıqsevərliyi, torpağa, vətənə qəlbən bağlılığı ilə seçilmiş, müxtəlif dövrlərdə qüdrətli dövlətlərin əsasını qoymuş və mükəmməl dövlətçilik ənənələrini formalaşdırmışdır. Azərbaycan yerləşdiyi əlverişli coğrafi məkan baxımından bütün dövrlərdə böyük imperiyaların, qəsbkar dövlətlərin diqqətini cəlb etmiş və bu səbəbdən də tarixən xarici təzyiqlərə məruz qalmışdır. Ancaq zamanın sınaqlarına daim mətənətlə sinə gərən xalqımız milli-mənəvi birliyini, ərazilərini qoruyub saxlamış və ən mürəkkəb məqamlarda belə mübarizə əzmini itirməmişdir.

Şərqdə sosial-iqtisadi, elmi, mədəni intibah dövrünün sona yetməsi və sivilizasiyanın Avropaya keçməsi Qərbin sürətli inkişafının əsasını qoydu. İnkişaf etmiş Avropa dövlətlərinin maraq dairələrinin toqquşması digər əraziləri, xüsusən zəngin Şərq ölkələrini monopoliyalarına çevirmək cəhdləri XX əsrin əvvəllərində Birinci dünya müharibəsi ilə nəticələndi. Bu müharibənin iştirakçısı olan dövlətlərin son nəticədə zəifləməsi və bəzi regionların imperiya nəzarətindən çıxması bir sıra xalqlara müstəqil dövlət yaratmaq imkanı verdi. Eyni zamanda, ötən əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqaz ölkələri də çar Rusiyasının nüfuz dairəsindən çıxaraq milli istiqlal yoluna qədəm qoydular və regionda milli-azadlıq hərəkatı geniş vüsət aldı.

Belə bir tarixi-siyasi şəraitdə – 1918-ci ildə Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini elan etdi və Şərqdə ilk demokratik respublikanın əsasını qoydu. Həmin dövrün mürəkkəb beynəlxalq siyasi şəraiti, müstəqil dövlətimizə xarici təzyiqlərin artması nəticəsində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süqut etsə də, xalqın təfəkküründə azadlıq,

demokratiya və müstəqil dövlətçilik ideyaları dərin kök saldı.

Ötən əsrdə xalqımızın taleyi 70 il sovet hakimiyyəti ilə bağlı olmuşdur. Bu dövr Azərbaycanın müstəqilliyinin olmaması, millətimizin faciələri, itkiləri ilə müşayiət olunsada, eyni zamanda xalqımızın maariflənməsi, elmin müxtəlif sahələrinin inkişaf etdirilməsi, zəngin iqtisadi potensialın yaranması, respublikamızın dünyaya mədəni, sosial-iqtisadi inteqrasiyası baxımından müsbət rol oynamışdır. Xüsusən Heydər Əliyevin Azərbaycanda birinci siyasi hakimiyyəti dövründə iqtisadiyyatın sürətli inkişafının əsası qoyuldu və yüksək elmi-intellektual potensial formalaşdı. Həmin dövrə qədər aqrar ölkə kimi tanınan Azərbaycan ötən əsrin yetmişinci illərindən başlayaraq tərəqqi edən sənaye ölkəsinə çevrildi və respublikamızda bir sıra nəhəng sənaye müəssisələri yaradıldı. Eyni zamanda, respublika iqtisadiyyatının kənd təsərrüfatı sektoru mövcud elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqi sayəsində inkişaf yoluna qədəm qoydu.

Həmçinin Azərbaycan elmi və mədəniyyəti yüksək inkişaf səviyyəsinə çatdı. Bu müddət ərzində Azərbaycanda səhiyyə, təhsil sahəsində də ciddi işlər görülmüşdü. Həmin dövrdə tariximizin obyektiv araşdırılması milli ruhlu nəslin yetişdirilməsində, əsl vətəndaş mövqeyi ziyahların formalaşmasında mühüm rol oynadı və indi də Azərbaycanın idarəçiliyində, iqtisadiyyatın inkişafında 70-80-ci illərdə yetişən mütəxəssislərin müstəsna xidmətləri özünü göstərməkdədir.

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarında Sovet İttifaqının zəifləməsi müttəfiq respublikalarda müstəqillik meyllərini gücləndirdi və azadlıq uğrunda çıxışların başlanmasına rəvac verdi. Bu dövrdə ölkəmizdə başlanmış xalq hərəkatı

ermənilərin torpaqlarımızı ələ keçirmək məqsədilə törətdikləri münaqişə, separatçılıq hərəkatları səbəbindən get-gedə daha mütəşəkkil forma alırdı. Xalq hərəkatında səslənən şüarlar erməni təcavüzünə, onların Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayırmaq cəhdlərinə qarşı yönəlsə də, eyni zamanda ölkəmizin müstəqilliyi və suverenliyi tələbi tədricən üstünlük təşkil edirdi. Beləliklə, xalq hərəkatı öz tələb və məqsədlərinə görə artıq milli-azadlıq hərəkatına çevrilirdi.

İmperiya ordusunun 90-cı ilin 20 Yanvarında Bakıda törətdiyi qırqın milli müqavimət və milli-azadlıq hərəkatının konkret istiqamət almasına zəmin yaratdı. Lakin həmin dövrdə respublikaya rəhbərlik edənlər xalqla nəinki həmrəy oldular, əksinə, milli mənafeyə zidd mövqe tutaraq öz hakimiyyətlərini qoruyub saxlamaq haqqında düşünürdülər. Zamanın tələbi və siyasi proseslərin axarı isə bunu mümkünsüz edirdi. Milli-azadlıq hərəkatının təlatümü qarşısında və mövcud siyasi gərəkliliyə uyğun olaraq artıq Azərbaycanda hakimiyyət dəyişikliyi labüd hal almışdı. Ölkədə yaranmış mövcud vəziyyətdə AXÇ hakimiyyətə yiyələndi, lakin qısa zaman ərzində, onların səhv siyasəti nəticəsində respublikada müstəqilliyimiz üçün ağır nəticələr verən gərgin siyasi vəziyyət yarandı. Torpaqlarımıza Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzünün güclənməsi, ölkə daxilində hərə-mərəclik yaranması, iqtisadiyyatın dağılması, ordu quruculuğu işinin özbaşına buraxılması və s. amillər Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyini məhv olmaq təhlükəsi qarşısında qoymuşdu. Belə bir vəziyyətdə 4 iyun Gəncə hadisələri, cənub bölgəsində separatçılığın baş qaldırması Azərbaycanı dərin siyasi böhran həddinə gətirib çıxarmışdı. Mövcud hakimiyyətə inamını itirmiş xalq

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri olan dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyevi təkidlə Bakıya, respublika rəhbərliyinə dəvət edirdi. Bir çox ziyalıların və xalqın təkidli müraciətləri, dövlətçiliyin təhlükə qarşısında qalması cənab Heydər Əliyevin Bakıya qayıdışına səbəb oldu.

O, ilkin olaraq vətəndaş qarşındurmasının aradan qaldırılması, idarəçilik sisteminin möhkəmləndirilməsi, separatçı qüvvələrin zərərsizləşdirilməsi yönündə intensiv işlər görməyə başladı. Çox çətin, nəticəsi məlum olmayan bir vəziyyət yaranmış, Azərbaycan daxili və xarici düşmənlərin siyasi ambisiyalarının, ziddiyyətlərinin düyün nöqtəsinə çevrilmişdi. Ölkəni belə çətin vəziyyətdən, xalqı qarşındurma təhlükəsindən yalnız Heydər Əliyev zəkası, uzaqgörənliyi xilas edə bilərdi və xalq ümidini ancaq ona bağlamışdı. Qısa zamanda həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər sayəsində respublikada ictimai-siyasi sabitlik yarandı, torpaqların müdafiəsini gücləndirmək məqsədilə ordu quruculuğu işinə başlandı. Ancaq cəbhə bölgələrində döyüşən pərakəndə silahlı dəstələrin siyasətə qoşulması, bəzi hərbi hissələrin döyüş xəttindən geri çəkilməsi 1993-cü ilin payızında ermənilərə daha bir neçə rayonu işğal etmək imkanı verdi. Belə bir vaxtda dövlət başçısının xalqa müraciəti az bir müddətdə minlərlə könüllünün cəbhəyə yola düşməsilə nəticələndi və torpaqların müdafiəsində xalqa öz gücünü göstərmək imkanı verdi. Çox keçmədən düşmən hücumlarının qarşısı alındı və ermənilər Azərbaycan ordusunun gücünü hiss etməyə başladılar.

Lakin iqtisadiyyatda baş verən dağıntılar, daxili sabitliyin tam bərqərar olmaması, beynəlxalq aləmdə Ermənistanı müdafiə edən qüvvələrin çoxluğu, əvvəlki

hakimiyyətin xarici siyasətinin yanlışlığı ucbatından Azərbaycanın beynəlxalq arenada təklənməsi və s. səbəblərdən döyüşləri davam etdirmək əlverişli deyildi. Canlı qüvvəni qoruyub saxlamaq, iqtisadi inkişaf mühiti yaratmaq, ordu quruculuğu işini yekunlaşdırmaq məqsədilə hərbi əməliyyatları dayandırmaq ən düzgün yol idi. Eyni zamanda, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların, dünyanın aparıcı dövlətlərinin diqqətini Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə cəlb etmək, problemin sülh yolu ilə həll edilməsinə zəmin yaratmaq üçün 1994-cü ilin mayında Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində ilk dəfə uzunmüddətli atəşkəs əldə olundu.

Razılaşma imzalandıqdan sonra Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində həll olunması sahəsində ardıcıl diplomatik mübarizə aparmaqla bərabər, ölkə iqtisadiyyatının inkişafına, respublika iqtisadiyyatının aparıcı sahəsi olan neft sektoruna investisiyaların yönəldilməsinə xüsusi önəm verməyə başladı. 1994-cü il sentyabr ayının 20-də dünyanın aparıcı neft şirkətlərinin iştirakı ilə «Əsrin müqaviləsi» imzalandı. Bununla da Azərbaycan dünyada Cənubi Qafqazın ən zəngin təbii sərvətlərə, iqtisadi potensiala malik ölkəsi kimi tanındı, etibarlı tərəfdaş imici qazandı və beynəlxalq aləmdə ölkəmiz haqqında yaranmış qeyri-sabit dövlət təsəvvürünü darmadağın etdi.

Ardıcıl strateji-iqtisadi siyasətin davamı olaraq Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsi haqqında razılıq əldə olundu ki, artıq bu layihənin həyata keçirilməsi tam reallaşmaq üzrədir. Eyni zamanda, Azərbaycan bir sıra beynəlxalq iqtisadi proqramlara qoşuldu və xarici investisiyaların ölkəyə axınına, sənaye, kənd təsərrüfatı

sahələrinin canlanmasına əlverişli zəmin yarandı. İqtisadi-coğrafi məkan amilindən səmərəli istifadə sayəsində tarixi İpək yolunun bərpası layihəsinin gerçəkləşməsi, dünya iqtisadi sistemində respublikamızın nüfuzunun artması müstəqillik illərində qazanılmış iqtisadi nailiyyətlərin həqiqi mənzərəsini əks etdirir. Bu illər ərzində strateji əhəmiyyət kəsb edən iqtisadi islahatlar nəticəsində ölkə iqtisadiyyatı sabit inkişaf dövrünə qədəm qoymağa başladı.

Azərbaycanda hüquqi, demokratik, sivil qaydalara əsaslanan dövlət quruculuğu yönündə, idarəetmə orqanlarının təkmilləşdirilməsi, məhkəmə-hüquq sisteminin yenidən formalaşdırılması sahəsində uğurlu islahatlar aparılmışdır. Bu müddət ərzində demokratik əsasda keçirilən prezident və parlament seçkiləri, bələdiyyə seçkiləri, şəffaf seçki mexanizminin formalaşması, siyasi plüralizmin bərqərar olması, ilk milli Konstitusiyanın qəbul edilməsi dövlət quruculuğu sahəsində həyata keçirilmiş mühüm tədbirlər haqqında dolğun təsəvvür yaradır.

Aparılan mütərəqqi, demokratik islahatların nəticəsi olaraq Azərbaycan Avropa Şurası kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilata tamhüquqlu üzv qəbul olundu və bununla müasir dünyaya siyasi inteqrasiya yolunda geniş imkanlar açıldı. Belə ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü, torpaqlarımızın işğalı nəticəsində qaçqın düşmüş soydaşlarımızın acınacaqlı vəziyyəti, azərbaycanlıların soyqırımını və Dağlıq Qarabağ münaqişəsində ermənilərin törətdiyi vəhşiliklər haqqında dünya ictimaiyyətində aydın təsəvvür yaratmaq baxımından AŞ-nin tamhüquqlu üzvü olmaq müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanlıların soyqırımını faktının artıq AŞ üzvü olan ölkələrin bir çoxu

tərəfindən tanınması, bu məsələnin qurumun komitələrində müzakirəyə çıxarılması Azərbaycan diplomatiyasının təqdirəlayiq uğurudur.

Ümumiyyətlə, ciddi siyasi-diplomatik mübarizə nəticəsində Azərbaycanın haqqının dünyada tanınması, beynəlxalq və regional təşkilatlarda respublikamızın problemlərinə diqqətin artması, Ermənistanın işğalçılıq siyasətinin ifşa olunması, ATƏT çərçivəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, beynəlxalq normalara uyğun həllinin əsas prinsip kimi qəbul edilməsi, güclü ordu yaradılması torpaqlarımızın tezliklə işğaldan azad olunacağına əminlik yaradır.

Ölkə Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin düzgün siyasi kursu, dövlətçilik təcrübəsi sayəsində Azərbaycan regionda və dünyada demokratik, sivil qanunlara əsaslanan, dinamik inkişaf yolu tutan dövlət kimi qəbul olunur və qətiyyətlə deyə bilərik ki, yaxın gələcəkdə respublikamız daha da inkişaf edərək beynəlxalq aləmdə öz layiqli yerini tutacaqdır.

«Respublika» qəzeti
12 sentyabr 2001-ci il

İKİNCİ QURULTAY TARİXİ QƏRARLAR QƏBUL EDƏCƏK

Azərbaycan xalqı qədim və şərəfli tarixə malik inkişaf mərhələlərindən keçmişdir. Müəyyən zamanlarda tarixin çətin sınaqları ilə üzləşmiş, ölkənin fəlakətli anlarını yaşamış xalqımız heç vaxt təmkinini itirməmiş və vətənin müqəddəratını həll etməyə qadir olduğunu sübuta yetirmişdir. Ümumiyyətlə, tarixi təcrübə təsdiq edib ki, ölkəsini həlledici məqamlarda təhlükələrdən xilas etməyə qadir lideri olmayan millət son nəticədə məhvə məhkumdur.

Azərbaycanın XX əsrdəki tarixinin mühüm inkişaf mərhələsi möhtərəm Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyəti illərinə təsadüf edir. Ötən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı, respublikamızın sosial-iqtisadi, elmi-mədəni yüksəlişi və müstəqillik illərində ölkənin və dövlətçiliyin məhv olmaqdan xilas edilməsi, vətəndaş müharibəsinin, sosial-iqtisadi böhranın qarşısının alınması, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, iqtisadiyyatın intensiv inkişaf yoluna qədəm qoyması Heydər Əliyevin titanik fəaliyyəti və həyatını xalqa xidmətə həsr etməsi nəticəsində mümkün olmuşdur. Bütün bunlar Azərbaycanın strateji inkişaf yolunun, xalqın sarsılmaz gələcəyinin və müstəqil dövlətçilik ideyalarının əsasının möhtərəm Heydər Əli-yev tərəfindən qoyulduğunu sübut edir. Azərbaycanı xoşbəxt gələcəyə, aydın sabaha aparan bu müqəddəs yola şölə saçan Heydər Əliyev ziyasıdır və bu nurlu YOL – Heydər Əliyev yoludur. Bu yolun xalqın arzu və istəkləri ilə vəhdət təşkil etməsi, xalq tərəfindən qəbul olunması və insanların Prezident Heydər Əliyevin çoxşaxəli fəaliyyətindən öyrənmək həvəsi Heydər Əliyev məktəbinin yaranmasına səbəb olub və bu siyasəti həyat amalı kimi qəbul edən nəslin yetişməsinə şərait yaradıb.

Azərbaycan müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra ilk illərdə ümumi inkişaf strategiyası müəyyən edilməsə də, möhtərəm Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə qayıt-dıqdan sonra qəbul olunmuş siyasi kursda gənc nəsildə milli təfəkkürün formalaşdırılması aparıcı amillərdən birinə çevrilmişdir. Ona görə də bu gün gəncliyin fəallaşması, müxtəlif sahələrdə irəli çəkilməsi prosesi gənc nəslin cəmiyyətdəki rolunun artmasına geniş imkanlar açmışdır.

1994-cü ildə «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanması ilə müstəqil Azərbaycanın iqtisadi əsaslarının möhkəmlənməsi sahəsində qəti dönüş mərhələsi başlandı. Azərbaycan bununla təbii sərvətlərinə tam sahib olduğunu, ölkədə sabit siyasi mühitin yarandığını, respublikamızın səmərəli tərəfdaş imicini qazandığını dünyaya sübut etdi və xarici ölkələrin iqtisadi maraqları onların həm də Azərbaycanın siyasi tərəfdaşına çevrilməsinə səbəb oldu. Prezident Heydər Əliyevin ölkənin neft strategiyasının inkişafını daim xüsusi diqqətdə saxlaması və neft strategiyasının Azərbaycanın xarici siyasət xətti ilə uzlaşdırılması respublikamızın beynəlxalq nüfuzunun yüksəlməsinə zəmin yaratdı.

Qeyd edək ki, bu proseslərin inkişafında ARDNŞ-nin vitse-prezidenti İlham Əliyevin gördüyü işlər Azərbaycan neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsində özünəməxsus yer tutur.

Görülən işlər sayəsində Azərbaycanın neft strategi-yasının uğurlu nəticələri sıralanmağa başladı. Azərbaycan neftinin Rusiya ərazisindən keçərək nəqlə başlaması, «Çıraq-1» platformasından hasil olunan ilkin neftin Səngəçal terminalına yığılması, «Dədə Qorqud» yarım dalma qurğusunun, təchizat gəmilərinin, borudüzən barjların, kran gəmisinin genişlənməsi, «Azəri», «Günəşli» layihəsi üzrə bütün seysmik məlumatların aparılması, bir neçə sualtı neft və qaz kəmərinin çəkilməsi aparılan neft siyasətinin düzgünlüyünü sübut etdi və bu yöndə görülən işlərdə İlham Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyətinin uğurlu nəticələrini ortaya qoydu. ARDNŞ-nin birinci vitse-

prezidenti İlham Əliyev həmin hadisələri haqlı olaraq «Azərbaycanın müasir dövr tarixinin dönüş nöqtəsi» kimi dəyərləndirmişdir.

Uğurla başa çatdırılan iqtisadi, siyasi, demokratik islahatlar, Azərbaycanın dünyaya hərtərəfli inteqrasiyası ölkəmizin 2001-ci ildə Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul edilməsinə səbəb oldu.

Azərbaycanı AŞPA-da təmsil edən İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti fəaliyyətinin ilk günündən əsl diplomatik məharət göstərərək, siyasi reallıqları əks etdirərək respublikamızın haqq səsinin ucaldılması üçün tutarlı işlər görməyə başladı. İlham Əliyevin «Avropanın iqtisadi və transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizəsi» mövzusunda etdiyi çıxış xüsusi əks-səda doğurmaqla bütün Avropanı silkələdi. Öz çıxışında qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasında mütəşəkkil cinayətkarların, Ermənistan dövləti tərəfindən himayə edilən terrorçu qurumların yuva saldığını, müxtəlif terror təşkilatlarının təlim bazalarının yarandığını, bu ərazidə heç bir beynəlxalq qanunun işləmədiyini, işğal edilmiş ərazilərdən narkotik maddələrin daşınması məqsədilə istifadə edildiyini bildirən İlham Əliyev bu təhlükələrin təkə Cənubi Qafqaz üçün deyil, həmçinin Avropa üçün acınacaqlı vəziyyət yaratdığını bəyan etmişdir. Eyni zamanda, Azərbaycanın Strasburq-dakı parlament nümayəndə heyəti ötən əsrin əvvəllərində ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırım faktını təsdiq edən sənədləri AŞPA-da 29 dövlətin nümayəndələrinə paylamağa nail olmuşdur. Parlament nümayəndə hey-ətimiz bu işi davam etdirərək Ermənistanın təcavüzkar si-yasətini dünya arenasında tam gerçəkliyi ilə əks etdirdi və ermənilərin əsl simasının açılmasına səbəb oldu.

Bu gün respublikamızda yüksək intellektual səviyyəsi, siyasi dünyagörüşü, idarəetmə bacarığı ilə fərqlənən yeni siyasətçilər nəslı yetişir. Daim cəmiyyətdə gənclərin rolunun artmasına böyük qayğı göstərmiş Prezident Heydər Əliyevin YAP-ın I qurultayında qəti inamla – «YAP XXI əsrin, III minilliyin

partiyasıdır. Buna görə də gərək gənc kadrlarımız bu bünövrənin təməli üzərində qalxan, ucalan və böyük bir dövlətə çevrilən Azərbaycanı irəliyə aparsınlar» deməsi Azərbaycan gəncliyini siyasi fəallığa, idarəçiliyə cəlb edən çağırışıdır.

Partiyanın qısa vaxtda böyük nüfuz qazanması bir yandan Heydər Əliyev şəxsiyyətinə, onun müdrikliyinə, dövlətçilik təcrübəsinə xalqın böyük etimadı nəticəsində reallığa çevrilmişdisə, digər tərəfdən, partiyanın sürətli inkişafında xalqa təmənnasız xidmət etmək, onu düçar olduğu fəlakətdən qurtarmaq yolunda yorulmadan mübarizə aparmaq niyyətləri, aydın ideologiyası və vəzifələri mühüm rol oynamışdır. YAP saf amallar üzərində qurulmuş bir partiyaadır.

Bu gün birmənalı şəkildə vurğulamalıyıq ki, artıq Azərbaycan xalqı öz siyasi seçimini edib. Bu da Heydər Əliyev siyasi kursunun davam etdirilməsi, müstəqilliyimiz üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən sabitliyin əbədi olmasıdır. Məhz bu dönməz kursun alternativsiz varisi kimi İlham Əliyevin liderliyinə böyük inam olduqca təbii qarşılmalıdır. Əminəm ki, yaxınlaşan qurultayımızda sırası YAP-çıların, cəmiyyətin tələbləri nəzərə alınacaq. Təsadüfi deyil ki, hamı qurultaya böyük ümidlərlə yanaşır.

Həmçinin 1999-cu ildə YAP-ın I qurultayında Azərbaycan gəncliyinə göstərilən yüksək etimad və cəmiyyətimizin ən qabaqcıl nümayəndəsi, ölkənin inkişafı naminə bir çox sahələrdə müstəsna xidmətlər göstərən İlham Əliyevin YAP sədrinin birinci müavini seçilməsi gənclərə göstərilən yüksək qayğının nümunəsidir. İlham Əliyevin istər YAP sədrinin birinci müavini vəzifəsinə yüksəlməsi, istərsə də 2000-ci ilin parlament seçkilərində proporsional sistem üzrə YAP-ın siyahısına rəhbərlik etməsi onun çoxşaxəli əməli fəaliyyəti nəticəsində ictimai nüfuzunun artdığını sübut edir. İlham Əliyev

Azərbaycanda və beynəlxalq aləmdə sərrast diplomatik bacarığı ilə fərqlənməklə yanaşı, həm də xalqa bağlı lider kimi tanınmışdır. Onun millət vəkili kimi seçiciləri ilə görüşlərində xalqın problemlərini sadəliklə öyrənməsi və ən əsası da verdiyi sözlərə hökmən əməl etməsi, əməli fəaliyyətində xalqla bir olması İlham Əliyevə böyük ictimai rəğbət qazandırmışdır.

YAP-ın I qurultayının qəbul etdiyi ciddi qərarlardan sonra YAP-da təşkilatçılıq işi güclənmiş və o, kifayət qədər kütləviləşmişdir. İndi cəmiyyətin İlham Əliyevin liderlik potensialına istinad etməsi, onun partiya rəhbərliyində statusunun artırılması təkliflərinin səslənməsi Heydər Əliyev siyasi kursuna etimaddan, inamdan və onun davamlı olması zərurətindən irəli gəlir.

«Yeni Azərbaycan» qəzeti
17 noyabr 2001-ci il

İKİNCİ QURULTAY MÜASİR DÖVRÜN TƏLƏBLƏRİNƏ UYĞUN PARTİYANIN YENİ MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİNİ, ELƏCƏ DƏ İNKİŞAF YOLLARINI MÜƏYYƏNLƏŞDİRƏCƏK

Yeni Azərbaycan Partiyası XXI əsrin, üçüncü minilliyin partiyasıdır və getdikcə ucalan, böyük bir dövlətə çevrilən müstəqil Azərbaycana daim irəliyə aparacaqdır.

Heydər Əliyev

Bu gün Azərbaycanın tarixi taleyində mühüm rol oynayan Yeni Azərbaycan Partiyasının II qurultayına ciddi hazırlıq işləri aparılır. Bu istiqamətdə bütün təşkilatlarda konfranslar keçirilir, yeni dövr, yeni tələblər baxımından lazımı vəzifə və məqsədlər irəli sürülür. Qeyd edək ki, YAP-ın yaranma tarixi Azərbaycan tarixinin çox məsuliyyətli, ziddiyyətli və mürəkkəb bir dövrünə təsadüf edir. YAP cəmiyyətin artmaqda olan ictimai-siyasi tələbatına cavab olaraq meydana gəlmişdir. Bu siyasi qurum sovet imperiyasının siyasi-iqtisadi sütunlarının dağıldığı bir zamanda des-truktiv qüvvələrin tarix səhnəsinə çıxaraq heç bir məs-uliyyət hissi duymadan, nəyin bahasına olursa-olsun, öz hakimiyyət ehtiraslarının təmin edilməsi naminə Azərbaycan xalqının, onun min bir fədakarlıq və məhrumiyyətlər bahasına qurduğu müstəqil dövləti fəlakətlərə və uçurumlara sürüklədiyi bir vaxtda, xalqın öz varlığını, ərazi bütövlüyünü, azadlığını, inamını, ideallarını yaşatmaq əzmi, yaratmaq, qurmaq istəyindən yaranmışdır. Tarix göstərdi ki, bu partiyanı yaradanlar, təməl daşlarını qoyanlar yeni dövlətimizin iqtisadi, sosial-mədəni inkişafının istiqamətini müəyyən etdikdə öz seçimlərində, düşüncə və əməllərində, rəy və

proqnozlarında haqlı olmuşlar. Yeni Azərbaycan Partiyası saf amallar üzərində qurulmuş bir partiyadır. Bu gün YAP ölkəmizin qaynar siyasi həyatının aparıcı qüvvəsi olaraq üzərinə götürdüyü tarixi missiyanı uğurla yerinə yetirir. Cəmiyyətdə sabitləşdirici meyllərin gücləndirilməsi, vətəndaş həmrəyliyinin, milli birliyin dayaqlarının möhkəmləndirilməsindən tutmuş, sosial-iqtisadi, hərbi, siyasi, əxlaqi, psixoloji problemlərin həllinin optimal yollarının axtarılıb tapılmasınadək böyük fəaliyyət dairəsi onun siyasi yönümünün və fəal sağlam mövqeyin səciyyəvi göstəriciləri kimi diqqəti cəlb edir. Hazırda Azərbaycan dövlətinin idarəçilik istiqaməti vaxtilə 1992-ci ildə Heydər Əliyev tərəfindən çətin şəraitdə, çıraq işığında yazılmış proqram və nizamnamənin müddəalarından bəhrələnmişdir. Bu partiya yarandığı və təşəkkül tapdığı gündən müxtəlif ideya və hərəkətlərin, təsisatların, müxtəlif təsirlərin mübarizəsi nəticəsində meydana çıxan kortəbii stixiyanı düzgün bir məcraya yönəltdi. Yeni Azərbaycan Partiyası Prezident Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi maddi-mənəvi, iqtisadi-siyasi sınaqlardan çıxmış çoxsaylı təcrübələrə əsaslanaraq ölkədə elmin, texnikanın, texnologiyanın, intellektual mülkiyyətin tərəqqi tapmasına qayğı göstərir, iqtisadiyyatın inkişafına çalışır. Partiya və dövlət quruculuğu sahəsində Heydər Əliyevin qüdrəti onda oldu ki, bu böyük şəxsiyyət partiya üzvləri ilə millət arasında ayrı-seçkilik deyil, bütövlük, birlik yaratmağa nail oldu. Partiyaya rəhbərliklə ölkəyə rəhbərlik arasında sədd qoyulmadı, YAP-ın hər bir üzvünü respublikanın düşdüyü ağır vəziyyətdən qurtarmağa səfərbər etdi.

Qurultayına hazırlaşdığımız partiya həm də siyasi kadrlar hazırlayan məktəb rolunu da oynayır. Onun sıralarında dərin biliyə, idarəetmə bacarığı və səriştəyə,

peşəkarlığa malik şəxslər yetişib ölkənin inkişaf və tərəqqisi üçün səfərbər edilirlər. Bu gün xalq görür və tam əmindir ki, partiya sədri, ölkə Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Qarabağ problemi də daxil olmaqla, respublikamız bütün problemlərini həll etməyə qadir bir ölkə səviyyəsinə çatdırılmışdır. Təbii ki, bu yolda Heydər Əliyevin zəngin irsi millətə nə qədər dərinlən öyrədilsə, çatdırılsa, millət bir o qədər əzəmətli və qüdrətli olar.

1993-cü ildən bəri Azərbaycanda siyasi plüralizmə rəvac verilməsi, söz və mətbuat azadlığının tam təmin edilməsi, siyasi partiyaların və ictimai təşkilatların fəaliyyəti üçün hərtərəfli əlverişli şərait yaradılması ölkəmizdə demokratik mühitin qəti şəkildə qərarlaşdığını və YAP-ın bu sahə ilə bağlı əsas prinsiplərinin reallaşdığını göstərir. Bu baxımdan insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, humanizm, sosial ədalət prinsiplərinin möhkəmləndirilməsi bugünkü iqtidarın və YAP-ın əsas fəaliyyət prinsiplərini təşkil edən dəyərlər kimi qavranılmaqdadır. Bu illərdə Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyəti təkcə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin çözülməsi ilə məhdudlaşmayaraq, çoxşaxəli istiqamətlərdə inkişaf etmişdir. Bu siyasət bütövlükdə ölkəmizin müstəqilliyinin və təhlükəsizliyinin qorunmasına, onun qlobal beynəlxalq siyasətə qoşulmasına, dünya birliyinə inteqrasiyasına xidmət edir. İndi Azərbaycanın bütün qapıları dünyaya açıqdır, ölkəmiz çoxşaxəli diplomatik əlaqələrə malikdir, o, 30-a yaxın çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatın, birliyin, iqtisadi və maliyyə qurumunun üzvüdür.

Partiyamız daim yeniləşən, mütərəqqi fikirli gəncləri öz ətrafında birləşdirən siyasi qurumdur. Hazırda dövlətin gənclər siyasəti mühüm əhəmiyyət kəsb edən aktual

problemdir. Çünki gənclik bizim sabahımızı, gələcəyimizi təmin edən qüvvədir. YAP-ın fəaliyyətində gənclərin yeri, mövqeyi yüksək qiymətləndirilir. Ona görə də ölkədə gənclər siyasətinin düzgün strategiya və taktikasının müəyyənəndirilməsi prinsiplə əhəmiyyət daşıyır. Bu gün tam əminliklə deyirəm ki, Azərbaycanın siyasi həyatına Heydər Əliyev məktəbinin yetirməsi, müstəqilliyimizin və demokratiyanın qarantı olan yeni təfəkkürlü gənclik gəlir. Respublika Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev bütün fəaliyyəti boyu gənclərə qayğı və diqqət göstərmişdir. YAP-da yeni qüvvələrin və istedadlı gənclərin fəaliyyət göstərməsi, öz istedadlarını nümayiş etdirməsi üçün münbit zəmin yaradılmışdır. Yenilik duyğusu, siyasi dəyərlərin zamanla həmahəng səsənməsini vaxtında qiymətləndirmək bacarığına malik gənc YAP-çılar hüquqi dövlət quruculuğu, sosialyönümlü bazar iqtisadiyyatı, demokratik institutların təkmilləşdirilməsi və inkişafı kimi siyasi prinsiplərə üstünlük verirlər. Mən ali təhsil müəssisəsində çalışan alim kimi gün-dəlik fəaliyyətimdə çox aydın hiss edirəm ki, saf əqidə, amallarla bağlı gənclərimizin sayı daim artmaqdadır. Yarandığı gündən partiyanın gənclər birliyi geniş fəaliyyət göstərərək böyük təşkilati işlər aparmışdır. 1993-2001-ci illərdə dövlətin fəaliyyətinin, görülən tədbirlərin ümumi məntiqi və milli mənafehlərə xidmət edən qayəsi partiyamızın əsas proqram müddəalarından birini təşkil edən azərbaycançılıq ideyasının təsdiqinə və reallaşmasına xidmət göstərmişdir. Bu vacib problemin gənclər tərəfindən dərinəndən dərk olunması işində partiyanın bütün üzvləri böyük səy göstərir. Partiyanın əsas prinsipləri, vəzifələri və fəaliyyətinin mühüm istiqamətləri xalqımız və dövlətimiz qarşısında duran tələblərə uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Bu məsələlərin

həlli üçün partiyanın bütün imkanları – möhkəm əzmi və iradəsi vardır. Mən indiyədək partiyanın bir çox konfranslarının iştirakçısı olmuşam. YAP-ın bütün üzvləri həmişə partiya yaradıcılığı işi ilə məşqul olmuşlar. Bütün tədbirlərdə Azərbaycanın ağırlı problemləri müzakirələrin əsas mövzusunə çevrilib, onların həlletmə yolları araşdırılıb və tapılıb. Yeni Azərbaycan Partiyası özünün qısa tarixində bütün çətinliklərə sinə gələrək qalib gəlməyi bacardığını əyani surətdə sübut edib. Milli müstəqillik, milli dövlətçilik, vətənpərvərlik, tarixi və milli ənənələrə sədaqət ideyaları ətrafında birləşən YAP üzvləri yüksək fəallıq, ibrətəməz siyasi prinsipiəllıq və mübarizlik nümayiş etdirməyə qadirdir. Yeni Azərbaycan Partiyasının proqram və məramnaməsində üç əsas prinsip – real tarixi mərhələnin tələblərinə uyğun olaraq sivilizasiyalı, hüquqi və demokratik dövlət qurmaq, xalqın milli, mədəni, mənəvi irsinə, maarifçiliyə, ağıllı varisliyə əsaslanan ümumbəşəri dəyərlər təməlinə yaradacağı təkamül yolunu inkişaf etdirmək və əsas mövqələr üzrə razılıq əldə etmək, bütün ictimai təşkilat və partiyalarla fəal əməkdaşlıq etmək aydın şəkildə öz əksini tapmışdır. Bakı Dövlət Universitetində sədri olduğum YAP Qadınlar Şurası öz fəaliyyətini bu prinsiplər əsasında qurmuşdur. Hazırda təşkilatda 300-dən çox yüksək intellektual potensiala malik ziyalı qadın fəaliyyət göstərir.

Biz partiyanın ikinci qurultayına böyük fərəh hissi ilə gedirik. Şübhə etmirik ki, ikinci qurultay böyük uğurla öz işini başa vuracaq, orada müasir dövrün tələblərinə uyğun partiyanın yeni məqsəd və vəzifələri, eləcə də inkişaf yolları müəyyənəndiriləcəkdir. Bu, Azərbaycanda siyasi prosesin demokratikləşməsinin davamlı rəmzidir. Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanın ictimai-siyasi

həyatında özünün dəyərli yerini tutmuşdur və get-gedə öz siyasi mövqeyini daha da möhkəmləndirəcəkdir.

«Azərbaycan» qəzeti
20 noyabr 2001-ci il

HEYDƏR ƏLİYEV ZƏKASINDAN VƏ QƏTİYYƏTİNDƏN PƏRVAZLANAN YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASI...

*Yeni Azərbaycan Partiyası onu
həqiqətən sevənlərin, partiya ilə eyni
fikirdə, eyni əqidədə olanların,
partiyanın proqramını, nizamnaməsini
və bütün prinsiplərini qəlbən qəbul edənlərin
partiyası ola bilər.*

Heydər Əliyev

Partiyamızın sədri, hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyevin son 8 ildə gərgin əməyi, ümummilli mənafeyə xidmət edən strateji siyasi kursu Azərbaycanda azad, demokratik vətəndaş cəmiyyətinin qurulmasına şərait yaratmış və sərbəst siyasi rəqabət, insanların daxili potensialının reallaşdırılması üçün əlverişli mühit formalaşdırmışdır. Bu gün respublikamızda yüksək intellektual səviyyəsi, siyasi dünyagörüşü, idarəetmə bacarığı ilə fərqlənən yeni siyasətçilər nəsl yetişir. Daim cəmiyyətdə gənclərin rolunun artmasına böyük qayğı göstərmiş prezident Heydər Əliyevin YAP-ın I qurultayında qəti inamla «YAP XXI əsrin, III minilliyin partiyasıdır. Buna görə də gərək gənc kadrlarımız üzə çıxsın, özlərini müxtəlif sahələrdə sınaqdan keçirsin, təcrübə toplansın, yaratdığımız bu bünövrənin təməli üzərində qalxan, ucalan, ən böyük bir dövlətə çevrilən Azərbaycanı irəliyə aparsınlar» deməsi Azərbaycan gəncliyini siyasi fəallığa, idarəçiliyə cəlb edən çağırışdır.

Məlum olduğu kimi, YAP cəmiyyətin artmaqda olan ictimai-siyasi tələbatına cavab olaraq, təbii axarından

çıxaraq ölkəni fəlakət uçurumuna doğru aparən başıpozuq siyasi prosesləri tənzimləmək, millətə nicat yolunu göstərmək kimi məsuliyyətli və şərəfli bir tarixi vəzifəni yerinə yetirmək ehtiyacından meydana gəlmişdir.

Ötən illər ərzində iqtidar partiyası olaraq YAP xalqımızın milli nicatı, böyük qüdrət sahibi Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkədə genişmiqyaslı islahatların həyata keçirilməsi, dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, ictimai-siyasi sabitliyin, demokratik prinsiplərin bərqərar olması Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun daha da artması yönündə mühüm addımlar atmışdır.

İqtisadi göstəricilərə nəzər saldıqda ötən dövr ərzində ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı haqqında daha aydın təsəvvür yaranır. 1991-ci ildən 1995-ci ilə qədər ümumi daxili məhsul 58 faiz, sənaye məhsulu 67 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu 48 faiz azaldığı halda, 1996-2001-ci illərdə ümumi daxili məhsul 57 faiz, sənaye məhsulu 20 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu 30 faiz artmışdır. Həmçinin, iqtisadi inkişaf meyarı sayılan kapital qoyuluşu 1991-1995-ci illərdə 43 faiz azalsa da, 1995-ci ildən 2001-ci ilə qədər Azərbaycan iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrinə 9 milyard dollar investisiya qoyulmuşdur ki, bunun da 6 milyard dollarını xarici sərmayələr təşkil edir. 1994-cü ildə və ondan sonra bağlanmış 21 neft müqaviləsi nəticəsində dünyanın 32 nüfuzlu neft şirkəti Azərbaycana 3,5 milyard dollar investisiya qoymuşdur. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan MDB ölkələri arasında adambaşına düşən xarici investisiyaların həcminə görə ən çox sərmayə qoyulan dövlətdir. Uğurlu neft strategiyasının nəticəsi olaraq Azərbaycanın neft fonduna 435 milyon dollar vəsait yığılmışdır. Azərbaycanın iqtisadi inkişafını əks etdirən ümumiləşdirilmiş göstərici isə ondan ibarətdir ki,

2000-ci ildən etibarən ilk dəfə olaraq xarici ticarətin dövriyyəsində ixrac idxaldan çox olmuşdur.

1994-cü ildə ölkənin valyuta ehtiyatları 10 milyon dollar olduğu halda, 2001-ci ildə Azərbaycanın valyuta ehtiyatı 1 milyard dollara yaxınlaşmışdır.

Partiyanın qısa vaxtda böyük nüfuz qazanması həm Heydər Əliyev şəxsiyyətinə, onun müdrikliyinə, dövlətçilik təcrübəsinə xalqın böyük etimadı nəticəsində reallığa çevrilmişdi, həm də partiyanın sürətli inkişafında xalqa təmənnəsiz xidmət etmək, onu düçar olduğu fəlakətdən qurtarmaq yolunda mübarizə aparmaq niyyətləri, aydın ideologiyası və vəzifələri mühüm rol oynamışdır. YAP saf amallar üzərində qurulmuş bir partiyadır.

YAP Heydər Əliyev zəkasının, siyasi nüfuzunun, düşüncəsinin məhsuludur. Bu gün möhtərəm Heydər Əliyev ziyası ilə pərvazlanan YAP ölkəmizdə qaynar siyasi həyatın aparıcı qüvvəsi olaraq üzərinə götürdüyü tarixi missiyanı uğurla yerinə yetirir.

Hazırda dövlətin gənclər siyasəti mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir problemdir. Partiyamız daim yeniləşən, mü-tərəqqi fikirli insanları öz ətrafında birləşdirən siyasi qurumdur.

YAP-da nəsillərin müsbət mənada varislik prinsipinə ciddi əməl edilmişdir. Burada yeni qüvvələrin, istedadlı gənclərin fəaliyyət göstərməsi, öz istedadlarını nümayiş etdirməsi üçün müsbət zəmin yaradılmışdır.

Həmçinin, 1999-cu ildə YAP-ın I qurultayında Azərbaycan gəncliyinə göstərilən yüksək etimad və cəmiyyətimizin ən qabaqcıl nümayəndəsi, siyasətdə öz sözü, öz ruhu ilə seçilən, ölkənin inkişafının bir çox sahələrində müstəsna xidmətlər göstərən İlham Əliyevin

YAP sədrinin müavini seçilməsi gənclərə göstərilən yüksək qayğının nümunəsidir. İlham Əliyevin istər YAP sədrinin müavini vəzifəsinə yüksəlməsi, istərsə də 2000-ci ilin parlament seçkilərində proporsional sistem üzrə YAP-ın siyahısına rəhbərlik etməsi onun çoxşaxəli əməli fəaliyyəti nəticəsində ictimai nüfuzunun artdığını sübut edir. İlham Əliyev Azərbaycanda və beynəlxalq aləmdə sərrast diplomatik bacarığı ilə fərqlənməklə yanaşı, həm də xalqa bağlı lider kimi tanınmışdır. Onun millət vəkili kimi seçiciləri ilə görüşlərində xalqın problemini diqqət və qayğı ilə öyrənməsi və ən əsası da verdiyi sözlərə hökmən əməl etməsi, əməli fəaliyyətində xalqla bir olması İlham Əliyevə böyük ictimai rəğbət qazandırmışdır. Qaradağ rayonunda genişmiqyaslı quruculuq işləri, şəhid ailələri üçün yaşayış evlərinin tikilməsi İlham Əliyevin əməli fəaliyyətinin bariz nümunələridir. Onun təşəbbüsü ilə Qaradağ rayonunda sosial-iqtisadi inkişafa yardım fondu yaradılmışdır. Fondun vəsaiti ilə rayonun ərazisində az bir vaxtda böyük işlər görülmüşdür. Lökbatan qəsəbəsində şəhid və əlil ailələri üçün istifadəyə verilmiş 50 mənzilli beşmərtəbəli yaşayış binası və təhvilə 2000-ci ilin əvvəllərində nəzərdə tutulan 50 mənzilli daha bir bina, Sahil qəsəbəsində qaçqınlar və məcburi köçkünlər üçün kompleks tipli 110 fərdi yaşayış evi, Qaradağ olimpiya bazasının tikintisi millət vəkili İlham Əliyevin rayonda gördüyü böyük işlərin bir hissəsidir.

Son parlament seçkilərində İlham Əliyevin respublikanın əksər bölgələrində seçicilərlə keçirdiyi görüşlər onun tükənməz siyasi bacarığını və püxtələşmiş siyasətçi kimi xalq tərəfindən dəstəkləndiyini sübut etdi. Görüşlər zamanı İlham Əliyevin xalqın problemlərindən aşkar danışmağın və həlli yollarını tapmağın daha məqbul

olduğunu bildirməsi, məsələlərə konkret və aydın yanaşması onun realist siyasətçi imicini möhkəmləndirdi. İlham Əliyev siyasi fəaliyyətdə kifayət qədər təmkinli siyasətçi olaraq «Mən heç nəyi vəd vermərəm, ancaq əməli fəaliyyətimlə göstərəcə-yəm» demişdir. O, həqiqətən də özünün praktik yaradıcı şəxsiyyət olduğunu gördüyü işlərlə təsdiqlədi. Onun Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti kimi səmərəli fəaliyyəti də göz qabağındadır.

İlham Əliyevin ən məsuliyyətli fəaliyyət dairəsi Avropa Şurasındakı Azərbaycan nümayəndə heyətinə rəhbərliyi ilə bağlıdır. O, Avropa Şurasının ali tribunasında Azərbaycanın haqq işini böyük cəsarət və qətiyyət hissi ilə müdafiə edir. Artıq gənclərimizin vahid siyasi lideri formalaşmışdır. İntellektuallığı, analitik təfəkkürü, müasir idarəçilik bacarığı, yüksək ünsiyyət mədəniyyətilə xüsusi nüfuz malik olan İlham Əliyev bu gün gənclərin himayəçisi və lideri kimi artıq cəmiyyətdə qəbul olunmuşdur. YAP-ın I qurultayının qəbul etdiyi ciddi qərarlardan sonra partiyada təşkilatçılıq işi güclənmiş və o, kifayət qədər kütləviləşmişdir. İndi cəmiyyətin İlham Əliyevin potensialına istinad etməsi, onun partiya rəhbərliyində statusunun artırılması təkliflərinin səslənməsi Heydər Əliyevin siyasi kursuna etimaddan, inamdan və onun davamlı olması zərurətindən irəli gəlir.

Bu gün birmənalı şəkildə vurğulamalıyıq ki, artıq Azərbaycan xalqı öz siyasi seçimini edib. Bu, dahi Heydər Əliyev siyasi kursunun davam etdirilməsi, dövlətçiliyimiz üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən müstəqilliyimizin əbədi olmasıdır. Məhz bu dönməz kursun alternativsiz varisi kimi İlham Əliyevin liderliyinə böyük inam olduqca təbii qarşılanmalıdır.

İlham Əliyevin çoxşaxəli fəaliyyətindən biri də Azərbaycanı dünya miqyasında şərəflə təmsil edən, ölkəmizə beynəlxalq görüşlərdə, olimpiya yarışlarında başucalığı gətirən idmançılar ordusunun yetişdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayan Milli Olimpiya Komitəsinə rəhbərlik etməsidir.

Bu günlərdə respublikamızın paytaxtında ilk dəfə olaraq Dünya azərbaycanlılarının I qurultayı keçirildi. Bu möhtəşəm tədbir onun təşkilatçısı, YAP-ın sədri, ölkəmizin Prezidenti cənab Heydər Əliyevin son illər həyata keçirdiyi ardıcıl, məqsədyönlü, xarici və daxili siyasətin məntiqi davamı, ən böyük uğurlardan biridir. Xalqımız bir daha ümid edir ki, möhtərəm Heydər Əliyevin zəhməti və təşəbbüsü ilə keçirilən bu nəhəng tarixi əhəmiyyətli tədbirin işığında, nəhayət ki, Azərbaycan diasporu yaranaraq inkişaf edəcək, möhkəmlənəcək.

YAP-ın bu gün II qurultayı təntənəli şəraitdə açılır. Bizim üçün çox xoşdur ki, Heydər Əliyev zəkasının, qətiyyətinin, dühasının işığına yığışanlar bu gün bir yerdə, bir zaldadırlar. Sevinirik ki, bu gün ən ali məclisə – qurultaya gələn bütün siyasi həmfikirlərimiz işıqlı fikirlərlə vətənə, xalqa, Prezidentimizə, sədrimizə əsl hörmət, ehtiram və məhəbbət hissi ilə onun ətrafında sıx birləşmişlər. Ona görə də qəlbim iftixar və qürur hissi ilə döyünür. Ürəkdən deyirəm, hörmətli sədrimiz və Prezidentimiz Heydər Əlirza oğlu! Əziz həmfikirlərim, hörmətli yeni azərbaycançılar, qurultayımız mübarək, uğurlarımız mübarək!..

*«Aktual» qəzeti,
21 noyabr 2001-ci il
«İlham» jurnalı, 2003-cü il, №1*

DEMOKRATİK PRİNSİPLƏRƏ SƏDAQƏT

Fransanın Strasburq şəhərində Avropa Şurasının xətti ilə keçirilən «Demokratik vətəndaş təhsili» mövzusunda beynəlxalq seminardan səfər təəssüratları

Son illər respublikamız demokratik dövlət quruculuğu yolunda böyük uğurlar, nailiyyətlər əldə etmək məqsədilə bir çox beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrini möhkəmləndirir, bütün sahələrdə dünya standartlarına uyğun islahatlar aparılır. Azərbaycanın Avropa Şurasına bərabərhüquqlu üzv seçilməsi bu istiqamətdə aparılan əməkdaşlıq əlaqələrini daha da möhkəmləndirir. AŞ-nin xətti ilə keçirilən beynəlxalq səviyyəli tədbir – «Demokratik vətəndaş təhsili» mövzusunda seminar müasir dövr üçün bir çox qlobal problemlərin həllinə yol açan tədbirlərdən biridir. Qeyd edim ki, demokratik vətəndaş təhsili problemi ilə bağlı Avropa ölkələrində müxtəlif təşəbbüslər irəli sürülüb. Hələ tanınmış filosof və riyaziyyatçı Kondorse 1792-ci ildə Qanunverici Assambleyaya ümumi təhsilin təşkili haqqında layihə hazırlayıb təqdim etmişdi. Fransız inqilabı dövründə ictimai təhsil məsələləri ilə ciddi məşğul olmuş Kondorse bu məsələ haqqında hətta beş memuar da yazmışdır. Bu memuarlarda təhsilin, habelə kişi və qadınların yüksək səviyyədə təhsil seçiminin azad olduğu və onun daim təkmilləşdirilməsi hüququ müdafiə olunur. Kondorsenin hazırladığı layihə həyata keçirilmədi, buna fransız müharibəsi mane oldu. Lakin bu problem öz əhəmiyyətini itirmədi. Əksinə, cəmiyyət təhsilin problemləri haqqında daim fikirləşməyə məcbur oldu. Kondorsenin layihəsində təhsilin bərabər, universal, sadə olması ilə yanaşı, hamı üçün mümkünlüyü vacib şərt kimi qeyd olunurdu. Kondorsenin layihəsinə görə, heç bir siyasi qüvvə təhsilin inkişafının qarşısını ala bilməz. Hər kəs öz biliyini təkmilləşdirmək, istedadını inkişaf etdirmək hüququna malik olmalıdır. Bununla da vətəndaşlar arasında bərabərliyi

reallaşdırmaq lazımdır. Bu vəzifələrdən birincisi təhsilin milliləşdirilməsidir.

Demokratik vətəndaş təhsili layihəsi ilk dəfə olaraq 1997-ci ilin fevralında Fransanın Strasburq şəhərində Avropa Şurasında qəbul olunmuşdur. O vaxtdan bəri bu layihədə bir çox dəyişikliklər aparılmışdır. 1997-ci ilin oktyabrında dövlət başçılarının və hökumət üzvlərinin görüşündə təhsilin inkişafı ilə bağlı təşkilat üzvlərinin təklifləri, sivil cəmiyyətdə gənclərin iştirakı, hüquq və məsuliyyətləri layihədə ifadə edilmişdir. 1999-cu il martın 7-də Avropa Şurasının 50 illiyi ilə əlaqədar Budapeştdə keçirilən görüşdə «Vətəndaşların hüquq və vəzifələri» adı altında vətəndaşların demokratik təhsili proqramı qəbul edilmişdir. Bu sənəd «Budapeşt layihəsi» adı ilə tanınır. 2000-ci ilin oktyabrında Polşanın Krakov şəhərində Avropanın təhsil nazirlərinin görüşü keçirilmişdir. Görüşdə demokratik vətəndaş təhsilinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı xüsusi layihə dinlənilib müzakirə olunmuş və AŞ-nin fəaliyyət proqramı kimi qəbul edilmişdir.

Bunlardan başqa, digər layihələr də mövcuddur. Bu layihələr, əsasən, müəyyən coğrafi əraziləri, hətta regionları da əhatə edir. Belə layihələr hər hansı bir şəhərdə, elm-tədris ocaqlarında, yerli cəmiyyətlərdə də həyata keçirilə bilər. Layihə cəmiyyətdə baş verən hadisələri tədqiq edir, problemlərin, maneələrin qarşısını almaq məqsədini güdür. Layihənin fəaliyyətinə sadələşdirilməsinə daxildir: kənar nəzarətdən tamamilə azad və sivil cəmiyyət yaratmaq (yəni tam sərbəst, azad, müstəqil, heç bir təşkilatdan asılı olmayan); müxtəlif qrupları demokratik inkişafa cəlb etmək; təhsilin inkişafı, insanların məşğuliyyəti, sosial ədalət prinsipi əsasında ekologiya, sağlamlıq, siyasət, mədəniyyət və s. fəaliyyət dairəsində dövlətin gücündən istifadə etmək, dövlət və vətəndaşlar arasındakı əlaqələri müəyyən formaya salmaq, digər ölkələrlə təcrübələr mübadiləsi aparmaq, bir sözlə, bütün demokratik proseslərdə iştirak etmək. Seminarda «Avropa Şurasında demokratik vətəndaşlıq təhsilinin inkişafı haqqında»,

«Demokratik vətəndaşlıq təhsili ilə bağlı tədqiqatlar», «Demokratik vətəndaşlıq təhsilinin cari iş siyasəti», «Bütün Avropa təhsili demokratik vətəndaşlıq əsasında», «Demokratik vətəndaşlıq təhsili siyasəti cəmiyyətdə geniş yayılmış təhsil sistemidir» və digər mövzularda məruzələr dinlənildi. Məruzələrdən sonra işgüzar səviyyədə diskussiyalar oldu. Diskussiyalar zamanı biz müzakirə olunan məsələlərlə bağlı öz fikirlərimizi, təkliflərimizi bildirdik. Onu da qeyd edim ki, irəli sürdüyümüz təkliflər digər nümayəndələr tərəfindən rəğbətlə qarşılandı. Lunni Çişomi (İngiltərə) öz çıxışında qeyd etdi ki, bütün Avropa ölkələri üçün ümumi vahid qaydalar müəyyən etmək qeyri-mümkündür. Ona görə də tədris planlarında ümumi cəhətlər nəzərdə tutulmalıdır. Bununla yanaşı, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının bu işə cəlb olunması istiqamətində ciddi işlər aparılmalıdır. Biz hamımız bir planetin sakinləriyik və elə etməliyik ki, hər bir şəxsin demokratik təhsil almaq imkanı olsun. Avropada qazanılan təcrübədən geniş istifadə etməli, konkret strategiya müəyyən olunmalıdır. Makedoniyadan olan nümayəndə bildirdi ki, dini təşkilatlar, kilsə də bu işə cəlb edilməlidir. Xorvatiyanı təmsil edən nümayəndə Vedrana Sracik-Vraş qeyd etdi ki, Xorvatiyada bu sahədə qanunvericilik aktları, yeni tədris planları və proqramları hazırlanır, keçid dövrü üçün müxtəlif təhsil formaları həyata keçirilir, azlıqların hüquqlarının qorunması, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun yeni metodların seçilməsi, bütün yaş dövrlərində təhsilin təminatı kimi ən vacib məsələlər uğurla həyata keçirilir, keçmiş kommunist ənənələrindən əl çəkilir. Müzakirələrdə xüsusi qeyd olundu ki, demokratik vətəndaş təhsili siyasətinin həyata keçirilməsi həm daxili, həm də xarici təsirlərdən asılıdır. Vətəndaş təhsili fənninin tədrisi də çətin məsələdir. Övvəlcə bu siyasətin mahiyyəti öyrənilməli, məqsədi və həyata keçirilməsi yolları müəyyən edilməlidir. Bu siyasətin Təhsil Nazirliyi, yaxud başqa təşkilatlar tərəfindən müəyyənləşdirilməsi də açıq göstərilməlidir. Bu siyasət müəyyənləşdirilərkən bir çox məsələyə ciddi fikir verilməlidir: məktəb sistemi, məktəblərdə

müstəqillik, demokratiya, tənidiqi düşüncə, müstəqil öyrənmə və s. Seminarda demokratik vətəndaş təhsilinin ayrıca fənn, yaxud ümumi təhsilin tərkib hissəsi kimi tədrisi məsələsi də müzakirə edildi.

Diskussiya zamanı belə bir fikir tez-tez vurğulandı ki, demokratik vətəndaş təhsilinin dəyərləri şagirdlərə, ictimaiyyətə çatdırılmalıdır. Burada demokratik prinsiplər əsas götürülməlidir. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, insanların biliyi, savadı, dünyagörüşü nə qədər çoxdursa, onlarda demokratik prinsiplərə sədaqət də bir o qədər çox olur. Almaniyalı nümayəndə vurğuladı ki, ölkədə demokratik vətəndaş təhsili sahəsində çox iş görülür. Təəssüf ki, bəzilərinin bundan xəbəri yoxdur. Bu sahədə federal hökumət səviyyəsində deyil, ayrı-ayrı təşkilatlar tərəfindən iş aparılır. Fransalı nümayəndə göstərdi ki, qarşılıqlı anlaşma demokratik vətəndaş təhsilinin həyata keçirilməsi üçün çox vacibdir. Təhsillə bağlı tədqiqatlara daha çox fikir verilməlidir.

Mən orada Azərbaycan təhsilini düşündürən məsələlərlə bağlı bir neçə təklif irəli sürdüm. Dedim ki, Azərbaycanın Avropa Şurasına bərabərhüquqlu üzv olması təq-dirəlayiq bir haldır. Azərbaycan demokratik dövlət quruculuğu prosesi sahəsində əzmlə inkişaf edir.

Artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycan Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalıb. Bizi narahat edən məsələlərdən biri də odur ki, əsirlikdə qalan uşaqlarımız, yeniyetmələrimiz təhsil almaq imkanına malik olsunlar. Mən Avropa Şurasının diqqətinin bu istiqamətə yönəlməsini təklif etdim.

Azərbaycanda təhsil sahəsində mühüm islahatlar aparılır, təhsil almaq naminə hər bir vətəndaş üçün bərabərhüquqlu şərait yaradılır. Azsaylı xalqların nümayəndələri respublikanın bir çox qabaqcıl ali məktəblərində təhsil alırlar. Eyni zamanda, Azərbaycanda təhsil alan tələbələrımız idarəetmə strukturlarına cəlb edilir, həmçinin ali

məktəblərin elmi şuralarında təmsil olunaraq fəaliyyət göstərirlər.

Demək olar ki, beynəlxalq seminarlarda müzakirə olunan məsələlərin bir çoxu artıq ölkəmizdə uğurla tətbiq olunur. Milli Konstitusiyamıza əsasən hər bir insan öz milliyyətindən, siyasi baxışlarından, irqindən, dinindən asılı olmayaraq təhsil almaq imkanına malikdir. Bu gün Azərbaycan Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dünyəvi, demokratik dövlət quruculuğu yolunda mühüm addımlar atılır.

«Azərbaycan» qəzeti
16 yanvar 2002-ci il

VƏTƏNİN VƏ XALQIN XİDMƏTİNDƏ

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Azərbaycanda geniş xalq hərəkatının başlanmasına təkan verdi. Tarixi təcrübə göstərir ki, bu hərəkata cəmiyyətin bütün təbəqələri qoşulur. Xalqın o vaxtkı iqtidardan narazı qalmasından istifadə edən küçə və meydan siyasətçiləri 1992-ci ilin mayında hakimiyyəti zorla ələ aldılar. Heç bir siyasi və idarəçilik təcrübəsi olmayan bu qüvvələr qısa müddətdə Azərbaycanda dərin böhran yaratdılar. Xalq onların dövləti idarə edə bilmədiyini görüb böyük siyasi və dövlətçilik təcrübəsi olan qüdrətli şəxsiyyət Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıtmasını təkidlə tələb etdi. Cənab Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtması ilə siyasi mübarizənin sivil formasına üstünlük verildi. Buna görə də meydana praqmatik siyasətçilər gəldi. Onlar AXC-nin meydana atdığı siyasətçilərdən siyasi düşüncə, intellekt baxımından və dövlət strukturlarında işləmək qabiliyyətlərinə görə çox yüksəkdə dayanırdılar.

Bu gün respublikamızda yüksək intellektual səviyyəsi, siyasi dünyagörüşü, idarəetmə bacarığı ilə fərqlənən yeni siyasətçilər nəsli yetişir. Cəmiyyətdə gənclərin rolunun artmasına böyük qayğı göstərən Prezident Heydər Əliyevin YAP-ın I qurultayında qəti inamla – «YAP XXI əsrin, III minilliyin partiyasıdır. Buna görə də gərək gənc kadrlarımız bu bünövrənin təməli üzərində qalxan, ucalan və böyük bir dövlətə çevrilən Azərbaycanı irəliyə aparsınlar» deməsi Azərbaycan gəncliyini siyasi fəallığa cəlb edən çağırışıdır.

Yeni Azərbaycan Partiyası özünün təşəkkül tapdığı ilk gündən siyasi hazırlığa malik, intellektual cəhətdən inkişaf etmiş gənclərə partiyada siyasi fəaliyyət göstərmək üçün böyük imkanlar yaradır. Hazırda partiyamızda gənc siyasətçilər xüsusi rol oynayırlar. Onlara demokratik şəraitdə, qəbul olunmuş

siyasi və etik normalar çərçivəsində siyasi mübarizə aparmaq üçün bütün imkanlar yaradılıb. Gənclərin partiyamıza cəlb olunmasında partiya sədrinin birinci müavini İlham Əliyevin böyük xidmətləri var.

Cənab İlham Əliyevin aktiv siyasi fəaliyyətə başlaması partiyamıza sağlam əqidəli, yüksək intellektual potensiala malik gənclərin axışmasına səbəb oldu. Hazırda YAP üzvlərinin 38 faizi, yəni 87,5 min nəfəri gənclərdir. Partiyamıza gənclərin axışması qabaqcıl Azərbaycan gənclərinin İlham Əliyevi özlərinə şəriksiz lider seçməsindən irəli gəlir. O, aktiv siyasi fəaliyyətə başladığı qısa bir zamanda siyasi arenada və xalq arasında yüksək nüfuz qazanıb. Onun başçılıq etdiyi parlament nümayəndə heyəti Avropa Şurasında ölkəmizin milli mənafeyini qorumaq üçün aktiv siyasi fəaliyyət göstərir. O, AŞPA iclaslarında Ermənistanın terrorçuluq və işğalçılıq siyasətini tutarlı faktlarla ifşa edərək əsl həqiqəti Avropa Şurası üzvlərinin və beynəlxalq ictimaiyyətin nəzərinə çatdırır. Bunun nəticəsidir ki, ermənilər Avropa Şurasındakı mövqelərini itirməyə başlamışlar.

Siyasi mübarizə yolu şərəfli olduğu qədər də çətindir. Siyasətçi illərlə qazandığı nüfuzu bir səhv addımla və ya qərar qəbul etməklə itirə bilər. Elə buna görədir ki, müxalifət liderlərindən fərqli olaraq İlham Əliyevin bütün çıxışlarında məntiq və ardıcılıq gözlənilir. Qeyd etdiyimiz keyfiyyətlər son parlament seçkilərində özünü açıq şəkildə büruzə verdi. Boş vədlərdən, hay-küydən uzaq olan bu fikirlər sadə xalq tərəfindən rəğbətlə qarşılanırdı. O, sadə bir dildə əsl həqiqəti söyləməklə seçicilərinin inamını qazandı.

Son parlament seçkilərində YAP-ın qələbə çalmasında partiyamızın seçki kampaniyasına İlham Əliyevin rəhbərlik etməsinin müstəsna rolu olmuşdur. O, seçkilərdən sonra «Moskovski komsomolets» qəzetinə verdiyi müsahibəsində bu barədə danışıarkən demişdir: «Zənnimcə, mən burada daha çox fayda gətirəcəyəm. Hər halda, siyasət nə isə bir iş görmək üçün vasitədir. Azərbaycanda olduqca çox – yəni əlli partiya

mövcuddür. Bu partiyalardan hər birinin lideri də özünü siyasətçi hesab edir və deyirlər ki, bax, biz siyasətçiyik, İlham Əliyev isə siyasətçi deyildir. Lakin siyasət heç televiziya ilə çıxış etmək, müsahibələr vermək, mitinqlər keçirmək demək deyildir. Adamların sənə inanması, hörmət bəsləməsi üçün gərək bir iş görəsən. Azərbaycanın hansı yolla inkişaf edəcəyi hazırda neft şirkətinin fəaliyyətindən çox asılıdır. Bir fakt gətirəcəyəm. 1993-cü ildə Azərbaycanın xəzinəsində pul yox idi. Daha doğrusu, xəzinədə olan cüzi məbləğdə pulu əvvəlki Xalq Cəbhəsi hakimiyyəti çıxıb gedərkən harayasa köçürmüşdü (Bu pulu indiyədək tapa bilmirlər). İndi Azərbaycanın ehtiyatları bir milyard dollardır. Bu bir milyard dolların çox böyük hissəsi neft sektorunun hesabına qazanılmışdır».

İlham Əliyev öz siyasi oponentlərindən nə ilə fərqlənir? Onun hansı üstün cəhətləri var? Bu suallara müxtəlif cavablar verilir. Mən də onun siyasətçi kimi bir sıra mühüm keyfiyyətlərini qeyd etmək istəyirəm. Birincisi, İlham Əliyev yüksək intellekt sahibidir. İkincisi, hər hansı bir çətin şəraitdə reallığı qiymətləndirib ondan çıxış yolu tapmaq bacarığına malikdir. Üçüncüsü, dünyada baş verən siyasi dəyişiklikləri vaxtında duyub ondan ölkəmizin xeyrinə istifadə etməyi bacarır. O, MDB və Cənubi Qafqaz məkanında baş verən prosesləri dərindən bilir, onlara uyğun çevik fəaliyyət göstərir, Azərbaycanın geosiyasi əhəmiyyətini düzgün dəyərləndirir.

Keçmiş iqtidarda təmsil olunan AXC – Müsavat funksionerləri iddia edirlər ki, əgər 1993-cü ildə Gəncə hadisələri baş verməsəydi, onlar neft müqavilələrini imzalaya-caqdılar. Onlar bunu daxildə və xaricdə fəaliyyət göstərən müəyyən qüvvələrin təzyiqi ilə əlaqələndirir, lakin unudurlar ki, həmin qüvvələr indiki iqtidara da neft müqavilələrinin bağlanmasına imkan vermək istəmirdilər. Sürət Hüseynovun başçılığı ilə 1994-cü ilin oktyabrında dövlət çevrilişinə cəhd də həmin daxili və xarici qüvvələrin istəyi ilə həyata keçirilmişdi.

Bütün müqavimətlərə və maneələrə baxmayaraq, hörmətli Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev tərəfindən hazırlanmış milli

neft strategiyası uğurla həyata keçirildi. «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan bu müqavilələrin bağlanması İlham Əliyevin də böyük xidmətləri olmuşdur.

İlham Əliyev siyasi rəqiblərindən fərqli olaraq həmişə reallıqdan çıxış edərək danışıqlarda bölgəmizdə iqtisadi və geopolitik maraqları olan dövlətlərin istəklərini uzlaşdırmağa bildi. Nəticədə həmin dövlətlər də müqavilələrə iqtisadi tərəfdaş kimi cəlb olundu.

Danışıqların ilkin mərhələsində İran və Rusiyanın dövlət məmurları bu müqavilələrin əleyhinə kəskin bəyanatlarla çıxış edirdilər. İlham Əliyevin məharətlə apardığı diplomatik danışıqlar, həmin ölkələrin şirkətləri ilə qurduğu işgüzar əlaqələr nəticəsində «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanmasının qarşısına yönəldilmiş süni maneələr aradan qaldırıldı.

Müqavilənin imzalanması üçün Qərb dövlətlərinin neft şirkətləri ilə aparılan danışıqlar da gərgin keçirildi. Həmin şirkətlər ölkəmizin düşdüyü siyasi-iqtisadi böhrandan istifadə edərək müqavilələrdən daha çox mənfəət götürmək istəyirdilər. Cənab İlham Əliyev xarici şirkətlərlə aparılan danışıqlar zamanı deyirdi ki, bu, sizin üçün adi bir biznes müqaviləsidir. Burada siz müqavilədən bir az çox, bir az az gəlir əldə etməklə heç nə itirmirsiniz. Ancaq bu müqavilə dövlətimiz, xalqımız üçün həyatı əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də bizim güzəştə getməyə yerimiz yoxdur. Qərb şirkətləri reallığı əks etdirən bu arqumentlərlə razılaşmalı oldular. Beləliklə, 1994-cü il sentyabrın 20-də tarixə «Əsrin müqaviləsi» kimi daxil olan saziş imzalandı. Bu, hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən hazırlanmış milli neft strategiyasının ilk böyük uğuru idi və İlham Əliyevə ölkəmizdə və xaricdə böyük nüfuz qazandırdı.

Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv qəbul edilməsinin bir ili tamam oldu. Azərbaycan bu beynəlxalq təşkilat qarşısında götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirmək üçün xeyli iş görmüşdür.

İlk növbədə ölkə qanunlarını Avropa standartlarına uyğunlaşdırmaq üçün böyükmiqyaslı hüquqi islahatlar aparılmışdır. Avropa Şurasında və ölkə daxilində süni şəkildə qabardılan «siyasi məhbuslar» məsələsinin çözülməsində İlham Əliyev başda olmaqla, parlament nümayəndə heyətimizin fəallığı mühüm rol oynamışdır.

O, reallığı əks etdirən çıxışında rəqiblərinin bütün dəlillərini alt-üst edərək demişdir: «Azərbaycanda siyasi məhbus yoxdur. Burada siyasi məhbus kimi təqdim olunan şəxslər müxtəlif cinayətlər, o cümlədən terror aktları, qətl, təcavüzkar separatçılıq kimi cinayətlər törətmişlər. Onlar heç zaman siyasətlə məşğul olmamışlar və indinin özündə də siyasətçilər deyillər. Onların çoxu polisdə, milli təhlükəsizlik orqanlarında, orduda xidmət etmişdir. Azərbaycan qanunvericiliyinə görə isə, bu qurumlarda çalışan şəxslər heç bir partiyanın üzvü ola bilməzlər və onlara siyasi fəaliyyətlə məşğul olmaq qadağandır».

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sessiyasındakı səmərəli fəaliyyəti ilə İlham Əliyev Azərbaycanın xaricində və daxilində fəaliyyət göstərən düşmən qüvvələrin ölkəmizə qarşı sanksiyalar tətbiq etməsinin qarşısını aldı.

O, bir millət vəkili kimi xalq üçün faydalı işlər görür. Son parlament seçkilərində YAP-ın siyahısı üzrə deputat seçilsə də, o öz ənənəsinə sadıq qalaraq bu gün də Qaradağ rayonunun problemlərinin həllinə diqqət və qayğı göstərir. Bu xüsusiyyətlərinə görə rayonun seçiciləri İlham Əliyevi özlərinə dost və sirdaş bilirlər. Qaradağ rayonunda onun köməyi ilə bir sıra sosial abadlıq işləri görülür. Yollar və su xətləri çəkilir, yeni iş yerləri açılır, əlillər və qaçqınlar üçün yaşayış evləri tikilir. Gənc nəslin sağlam böyüməsi, mənalı istirahət etməsindən ötrü idman bazaları tikilib onların ixtiyarına verilir. Bütün bunların hamısı bilavasitə İlham Əliyevin birbaşa rəhbərliyi və qayğısı nəticəsində mümkün olmuşdur.

Müasir dünyamızı idmansız təsəvvür etmək çətinidir. İdman artıq dünyada hər bir millətin iftixar etdiyi bir sahəyə çevrilib.

Deyirlər ki, idman siyasətdən uzaqdır. Amma, əslində, idman dolayısı ilə siyasətə, ölkənin təbliğinə xidmət edir. Məsələn, uzaq Sidneydə Olimpiya yarışlarında idmançılarımız hər dəfə qələbə qazananda ölkəmizin bayrağı qaldırılır, himni səslənirdi. Ölkəmizin dünyada bundan yaxşı təbliğ olunmasını təsəvvür etmək mümkün deyil.

Azərbaycan idmanının inkişaf dövrü İlham Əliyev Milli Olimpiya Komitəsinə prezident seçildikdən sonra başlayıb. Artıq Azərbaycan idmançıları ardıcıl olaraq müxtəlif beynəlxalq yarışlarda qələbələr qazanmaqdadır. Hazırda İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə nəhəng idman qurğuları tikilir. Gəncədə, Şəkiddə, Maştağada və digər yerlərdə tikilən nəhəng idman qurğularını buna misal göstərmək olar.

İlham Əliyevin diplomatik fəaliyyəti təkcə ölkə daxilində deyil, Azərbaycanın hüdudlarından kənar da böyük maraqla izlənilir. Buna ən yeni misal kimi onun Rusiyaya axırıncı səfərini göstərmək olar. MDB Parlamentlərarası Assambleyasının və AŞPA-nın təşəbbüsü ilə terrorizmlə mübarizəyə dair Sankt-Peterburqda keçirilən forumda Azərbaycanın olduqca fəal iştirak etməsi məhz İlham Əliyevin xidmətidir və bu, Rusiya mətbuatı, analitiklər və politoloqlar tərəfindən olduqca yüksək qiymətləndirilir.

Bu gün İlham Əliyev Azərbaycanın siyasi həyatında aparıcı rol oynayır. Xalqımız onun xidmətlərini yüksək qiymətləndirir. Elə buna görə də Azərbaycan Strateji Tədqiqatlar Mərkəzinin sosioloji sorğusunun nəticəsinə görə, cənab İlham Əliyev ilin siyasətçisi elan olunub. Bütün bun-lar göstərir ki, Azərbaycan siyasətində İlham Əliyev faktoru önəmli yer tutur. Onun siyasi oponentləri bunu başa düşdükləri üçün bütün səylərini birləşdirib İlham Əliyevə qarşı mübarizə aparırlar. Lakin bunun heç bir təsiri olmur. Çünki Heydər Əliyev siyasi məktəbinin ən layiqli davamçısı olan İlham Əliyev onların boş və mənasız dedi-qodularından yüksəkdə durur. Bugünün

siyasi reallığı ondan ibarətdir ki, xalq İlham Əliyevi Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli varisi hesab edərək öz xoşbəxt gələcəyini onunla birlikdə olmaqda görür.

«Respublika» qəzeti
6 aprel 2002-ci il

REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİYƏ MANE OLAN SƏBƏBLƏR ARADAN QALDIRILMALIDIR

Qloballaşan dünyada regional və beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan bir çox münaqişə ocaqlarının mövcud olduğu Qafqaz regionunda dövlətlərarası münasibətlərin inkişafı yollarının axtarılmasına həsr olunan elmi konfranslara və bölgədə sabitliyin bərqərar edilməsi yönündə atılan addımlara xüsusi önəm verilir.

Qafqazşünasların 2002-ci il may ayının 20-dən 25-dək Gürcüstanda keçirilən 4-cü Beynəlxalq elmi konfransında Azərbaycanı təmsil edən BDU-nun tarix fakültəsinin dosenti, tarix elmləri namizədi, qafqazşünas alim, YAP Siyasi Şurasının üzvü İradə Hüseynova konfransda müzakirə olunan məsələlər haqqında mülahizələrini oxucularımızla bölüşür.

Qafqazşünasların Tbilisi Dövlət Universitetində keçirilən 4-cü Beynəlxalq elmi konfransında Fransa, Almaniya, ABŞ, Yunanıstan, İsrail, MDB respublikaları və digər ölkələrin nüfuzlu alimləri iştirak edirdi. Qafqazda inteqrasiya və dezinteqrasiya proseslərinə həsr olunmuş konfransın işi tarix, arxeologiya, etnoqrafiya, dil və mədəniyyət, siyasət, iqtisadiyyat bölmələri üzrə təşkil olunmuşdu. Müxtəlif ölkələri təmsil edən alimlər bu mövzularda maraqlı məruzələrlə çıxış etdilər.

Yüksək səviyyədə təşkil olunmuş konfransda prezident Eduard Şevardnadzenin təbrik məktubu oxundu. «Qafqaz, problemlər və perspektivlər», «Qafqazın qədim

etnonimlərinin yaranma tarixindən», «Qafqaz Kür-Araz mədəniyyəti», «Dədə Qorqud dastanı haqqında», «Şimali Qafqaz xalqlarının müasir durumu» və digər çoxsaylı mövzular üzrə maraqlı elmi məruzələr dinlənildi. Qərara alındı ki, «Caucasus Antiquus» ensiklopediyasının layihəsinə bütün Qafqaz alimləri cəlb edilsin.

«Müstəqil Azərbaycan Respublikası Qafqazda dövlətlərarası əlaqələr sistemində» mövzusunda etdiyim məruzədə qonşu ölkələrlə Azərbaycanın tarixi əlaqələrindən və ölkəmizin mövcud regional siyasət xəttindən bəhs olunurdu. Bu gün Qafqazda dövlətlərarası əlaqələrin inkişafı mühüm əhəmiyyət daşıdığından çıxışında Qafqaz xalqlarının əməkdaşlığının mövcud durumu və problemlər əsas yer tuturdu. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Qafqaz regionunda apardığı sülhsevər siyasəti dəlillərlə əsaslandıraraq göstərdim ki, Azərbaycan bölgədə sülhün və sabitliyin qorunmasında müstəsna rol oynayır. Qədim dövlətçilik ənənələrinə malik Azərbaycanın tarixi eramızdan əvvəl III-I minilliklərə təsadüf edir. Manna, Midiya, Atropatena, Albaniya kimi qədim Azərbaycan dövlətləri Urartu, Vavilon, Assuriya, Şumer, Parfiya, Qədim Yunanıstan və Roma dövlətləri ilə intensiv xarici əlaqələrə malik olmuşdur. Orta əsrlərdə isə Salarilər, Atabəylər, Səccadilər, Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu və Səfəvilər dövlətləri bir-birini əvəz edərək xalqımızın dövlətçilik ənənələrini yaşatmışlar. Həmin dövlətlərin hər biri dünyada və regionda Azərbaycan diplomatiyasının əhatə dairəsini genişləndirərək güclü nüfuz qazanmışdır.

Şərqdə ilk demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti XX əsrdə müasir dövlətçiliyimizin əsasını qoymuşdur. Qısa müddət yaşamasına baxmayaraq, demokratik respublika dövründə də indiki kimi, Qafqazda

və dünyada sabitliyin, qarşılıqlı əməkdaşlığın rəmzi olan siyasət yürüdülmüşdür. Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ölkənin iqtisadi inkişafını, xalqın sosial rifahının yaxşılaşmasını təmin edir və ərazi bütövlüyünün bərpa olunması yönündə məqsədyönlü siyasət yürüdür. Bu gün Azərbaycan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu istiqamətində inamlı addımlar atır və qloballaşan dünyaya inteqrasiya olunur. Qloballaşan dünyanın tərkib hissəsi olan Qafqaz ölkələrinin mehriban qonşuluq və qarşılıqlı əməkdaşlıq əsasında qurulan münasibətlərinə xüsusi önəm verən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin xarici siyasətində region ölkələri ilə əlaqələrə daha geniş yer verilir. *Möhtərəm Heydər Əliyev 1994-cü ildə xarici səfərlərindən birində demişdir ki, Azərbaycan Respublikası sülhsevər xarici siyasəti üstün tutaraq bütün ölkələrlə xoşməramlı əlaqələr qurmağa çalışır. Bu əlaqələr bir-birinin daxili siyasətinə qarışmamaq, ərazi bütövlüyünə hörmət və sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə əsaslanmalıdır.*

Regional təhlükəsizliyə mane olan səbəblərə diqqət çəkərək Ermənistanın təcavüzkar siyasəti nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizinin işğal edilməsinin Qafqazda sabitliyə ciddi əngəl yaratdığını konfrans iştirakçılarının nəzərinə çatdırdım. Qeyd etdim ki, Ermənistan işğalçılıq siyasətindən əl çəkməli, tarixi torpaqlarımızdan silahlı qüvvələrini çıxarmalıdır. Yalnız bundan sonra Azərbaycan onunla əməkdaşlıq edə bilər. Bunun əksinə siyasət yürütməklə Ermənistan özünü regional layihələrə qoşulmaqdan məhrum edir və Ümumqafqaz həmrəyliyinə maneə yaradır. Ümumiyyətlə, bütün Qafqaz xalqları bu gün dinamik inkişaf edən Azərbaycan–Gürcüstan

əlaqələrindən örnək götürməli və mehriban qonşuluq prinsiplərinə əməl etməlidir.

Onsuz da Azərbaycan geostrateji mövqeyindən istifadə edərək xalqımızın böyük oğlu, Prezident Heydər Əli-yevin məntiqi siyasəti sayəsində Ümumqafqaz sabitliyinin təmin olunmasına öz töhfəsini verəcək və ölkənin ərazi bütövlüyü təmin ediləcək. Ona görə də hər bir region ölkəsi çalışmalıdır ki, Qafqazda etnosiyasi konfliktlər və aqressiv separatizmin kökü kəsilsin və xalqların mənafeyinə uyğun siyasi kurs qəbul edilsin.

Məruzə ətrafında diskussiya zamanı Ermənistandan olan alimlər müxtəlif suallar verərək öz mənafelərinə və qərəzli mövqelərinə uyğun fikir yaratmağa çalışdılar. Onların bütün suallarına elmi tədqiqatlara, tarixi faktlara əsaslanaraq cavab verdim və konfrans iştirakçılarında Azərbaycan həqiqətlərini çatdırdım.

Bir məsələni də qeyd etmək istərdim ki, belə beynəlxalq elmi konfransların keçirilməsi dünya ölkələrinin diqqətini bir daha respublikamızın problemlərinə yönəldir və beynəlxalq ictimaiyyət xalqımızın üzləşdiyi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin səbəblərilə daha yaxından tanış olmaq imkanı qazanır.

Son konfrans bir daha sübut etdi ki, qafqazşünaslığa və Qafqaz tarixinə diqqətin artırılması çox vacibdir. Bunun üçün universitetimizdə yaxşı zəmin yaranmışdır. Artıq üçüncü ildir ki, tarix fakültəsində qafqazşünaslıq ixtisası açılıb və yüksək ixtisaslı tarixçi-qafqazşünas kadrlar hazırlanır. Bu, çox təqdirəlayiq haldır. Hətta neçə ildir ki, Tbilisi Dövlət Universitetində Qafqaz tarixi kafedrası yaradılıb və səmərəli fəaliyyət göstərir. Bu baxımdan respublikamızın mötəbər təhsil və elm ocağı Bakı Dövlət Universitetində qafqazşünaslıq və ya Qafqaz

tarixi üzrə müstəqil kafedranın yaradılması çox əhəmiyyətli olardı.

Bunu bizdən yeni tarixi reallıq və Azərbaycanın Qafqazda durmadan artan nüfuzu tələb edir. İnanıram ki, yaxın gələcəkdə bütün bunlar müsbət həllini tapacaq və Qafqaz regionunun dərinlən öyrənilməsi müasir münasibətlər müstəvisində öz bəhrəsini verəcəkdir.

*«Respublika» qəzeti
6 iyun 2002-ci il*

АЗЕРБАЙДЖАН В СИСТЕМЕ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ НА КАВКАЗЕ

Распад СССР привел к образованию независимых государств на Кавказе. Новые независимые государства Южного Кавказа как во внутривнутриполитическом, так и политическом отношении оказались в качественно новом положении. Изменениям подверглись система власти, социальные отношения, идеология, характер экономики, жизненные ценности и приоритеты, место и роль в структуре мирового сообщества. Сегодня ни один народ, ни одно государство не может гармонично развиваться, замкнувшись в собственных пределах. Поэтому приоритетным направлением политики независимого Азербайджана является развитие сотрудничества и добрососедских связей с дальними и ближними государствами, и прежде всего со странами и народами Кавказа. Отметим, что сегодня в Азербайджанской Республике во всех областях жизнедеятельности в условиях полной общественно-политической стабильности проводятся важные социально-экономические реформы. Азербайджан уверенно идет по пути строительства демократического, суверенного, правового и светского государства.

Кроме того, Азербайджан располагает большим энергетическим и промышленным потенциалом, подземными и наземными богатствами, большим интеллектуальным потенциалом и соответственно имеет все необходимые экономические и

политические возможности для развития партнерских отношений, для экономического сотрудничества со всеми странами.

Как на протяжении всей своей многовековой истории, так и на современном этапе Азербайджан стремится к достижению региональной стабильности на Кавказе, сбалансированности интересов государств, к справедливому урегулированию всех спорных вопросов.

В раскладе сил вокруг Каспия, по мнению всех аналитиков, определяющую роль играет Азербайджан. Он не только обладает большими углеводородными ресурсами, но и занимает весьма выгодное положение на пути транспортировки нефти, газа с территории всего Каспийского бассейна в западном направлении. Все эти факторы свидетельствуют о том, что Азербайджан больше всех заинтересован в мирном процессе на Кавказе, установлении мира, стабильности и сотрудничества на Кавказе.

Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin beynəlxalq və regional əhəmiyyəti. Beynəlxalq konfransın materialları. Bakı, 6-7 iyun 2002-ci il

НЕФТЕПРОВОД БАКУ–ТБИЛИСИ–ДЖЕЙХАН КАК ФАКТОР СТАБИЛЬНОСТИ НА КАВКАЗЕ

Приобретение государственной независимости Азербайджана после развала Советского Союза является самым знаменательным событием в нашей истории. Трагическая судьба первого независимого Азербайджанского государства показала, на сколько трудно защитить приобретенную независимость. Подобную трудность мы не раз встречали на исторически весьма коротком сроке – в течение десяти лет существования независимого Азербайджана. Сколько опасных провокаций были совершены против нас. Наше государство устояло, благодаря мудрой политике нашего президента – всемирно известного государственного деятеля – Гейдара Алиева, который был избран главой нашего государства волей азербайджанского народа.

Для защиты и укрепления независимости Азербайджана главой нашего государства постоянно принимаются все необходимые меры. Нефтепровод Баку–Тбилиси–Джейхан является одним из ярких тому примеров. Значение этого нефтепровода, соединяющего Азербайджан с Кавказской страной – братской Грузией, а также с другими европейскими государствами, не ограничивается одной лишь экономической связью участвующих в нем стран, но также способствует сближению культур этих народов. Политическая значимость нефтепровода Баку–Тбилиси–Джейхан перевешивает все другие аспекты этого грандиозного международного проекта.

***Bakı–Tbilisi Ceyhan neft kəmərinin
beynəlxalq və regional əhəmiyyəti.
Beynəlxalq konfransın materialları.
Bakı, 6-7 iyun 2002ci il***

14 iyul 1969-cu il Azərbaycanın taleyində tarixi dönüş mərhələsinin başlanğıcıdır

*Mənim üçün hər şeydən əziz
mənim xalqımdır, mənim vətənimdir,
mənim torpağımdır.
Heydər Əliyev*

*Ən böyük şəxslər özündən çox
mənsub olduğu cəmiyyəti düşünən,
onun varlığının və xoşbəxtliyinin
qorunması yolunda həyatını verən
insanlardır.
Mustafa Kamal Atatürk*

Dərin zəka sahibi, müdrik insan, böyük öndər Heydər Əliyevin görkəmli dövlət xadimi, təcrübəli siyasətçi, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas edib möhkəmləndirən və inkişaf etdirən qüdrətli şəxsiyyət kimi həyat və fəaliyyəti müasir tariximizin mühüm mərhələsini təşkil edir. Başqa sözlə desək, **müasir dövlətçilik mərhələsinin tarixi həm də Heydər Əliyevin əməli, çoxşaxəli, məhsuldar fəaliyyətinin tarixidir.**

Heydər Əliyevin fəaliyyəti bir-birinə zidd olan iki müxtəlif ictimai sistemin qovuşduğundan keçmiş və bunların hər ikisindən o, bacarıqla istifadə edib respublikamızın tərəqqisini təmin etmişdir.

1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan Kommunist Partiyasının Plenumu keçirilir. Gündəlikdə təşkilat məsələsidir – AKP MK-nın birinci katibinin seçilməsi. Plenumun işində iştirak edən Sov. İKP MK-nın katibi İ.V.Kapitonov iclasda çıxış edir. O, çıxışında göstərir ki, bu məsələ mərkəzdə və respublikada uzun müddət,

diqqətlə və hərtərəfli müzakirə edildikdən sonra Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsində çalışan Heydər Əliyevin namizədliyi üzərində dayanıblar. Çünki o, cavandır, bacarıqlıdır, respublika mühitində böyüyən, püxtələşən bir şəxsdir. O özünü gözəl təşkilatçı, insanlarla işləyən, ünsiyyət yarada bilən rəhbər kadr kimi göstərmişdir, həmçinin özünə və başqalarına qarşı son dərəcə tələbkardır. Bunları nəzərə alaraq Sov. İKP MK-nın Siyasi Bürosu və Azərbaycan KP MK Heydər Əliyevin MK-nın birinci katibi və büro üzvü seçilməsi barədə təklifi plenumun müzakirəsinə verir.

Respublikaya 10 il başçılıq edən Vəli Axundov plenumda çıxış edərək Heydər Əliyev haqqında demişdir: «Heydər Əliyevə xas olan bütün siyasi və iş keyfiyyətləri söyləməyə imkan verir ki, o, respublikaya layiqincə rəhbərlik edəcək, böyük və çətin işin öhdəsindən bacarıqla gələcək. O, kifayət qədər savadlı, hərtərəfli hazırlıqlı, yüksək intellektə malik insandır. Bütün kadrlara qarşı eyni düzgün mövqedədir, çünki kifayət qədər obyektiv, vicdanlı və ləyaqətli insandır. Çekistin isti ürəyi, aydın ağı, təmiz əli olmalıdır. Bütün bu keyfiyyətlər Heydər Əliyevdə vardır və mən əminəm ki, o, respublikaya bacarıqla rəhbərlik edəcək».

Plenum yekdilliklə Heydər Əliyevə səs verir və o, AKP MK-nın birinci katibi vəzifəsinə seçilir. Plenumda çıxış edən Heydər Əliyev bildirir ki, o, tam məsuliyyətlə qarşıda duran çətin və mürəkkəb vəzifələri dərk edir və öz əməli işində bunların həlli üçün əlindən gələni asirgəməyəcək.

1969-cu il iyul plenumunun qərarlarının tarixi əhəmiyyət daşıdığını həyat özü göstərdi, respublikanın sürətli inkişafında, xalqımızın taleyində dönüş mərhələsi oldu.

Azərbaycanda siyasi rəhbərliyə gələn Heydər Əliyev keçmiş İttifaqın iqtisadiyyatı üçün xammal mənbəyinə çevrilmiş respublikamızın yeni inkişaf strategiyasını hazırlayıb qısa müddətdə həyata keçirdi.

Bunun nəticəsində əvvəllər bütün əsas göstəricilər üzrə ölkə miqyasından qeri qalan Azərbaycan tezliklə İttifaqın ən inkişaf etmiş respublikalarından birinə çevrildi. **Hər bir dövlətin qüdrəti onun iqtisadi inkişaf göstəriciləri ilə müəyyənəlsir. 1969-1982-ci illər ərzində respublikada milli gəlirin ümumi həcmi 2,5 dəfə, sənaye istehsalı, həmçinin əmək məhsuldarlığı 2 dəfə, kənd təsərrüfatında istehsal olunan məhsulun ümumi həcmi 2,7 dəfə, xalq istehlakı mallarının istehsalı isə 3 dəfə artmışdır. İqtisadiyyatda köklü struktur və keyfiyyət dəyişiklikləri baş verdi, tərəqqinin və yüksəlişin təməli qoyuldu.**

1969-1982-ci illərdə respublikamızın sənayesi nəinki keçmiş İttifaqın bütün respublikalarına, hətta bir sıra inkişaf etmiş xarici ölkələrə nisbətən də daha yüksək sürətlə inkişaf edirdi. Sənayenin orta illik artımı 7,9%-ə yüksəlmişdi. **Təkcə 1982-ci ilin iki günü ərzində bütünlükdə 1920-ci ildə buraxılan məhsulun həcmi qədər məhsul buraxılırdı.** Sənaye müəssisələrinin, yaşayış binalarının, mədəni-məişət obyektlərinin tikilib istifadəyə verilməsi xüsusi diqqət mərkəzində idi.

Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə (yəni cəmi 14 ildə) iri sənaye müəssisələrinin sayı 1048-ə çatdırılmışdı.

Əsas istehsal sahəsi olan neft sənayesi, energetika, qara metallurgiya, kimya və neft kimyası sənayesi inkişaf etdikcə Azərbaycan keçmiş SSRİ-nin ən qabaqcıl respublikalarından birinə çevrilirdi. 1982-ci ildə kimya və neft-kimya sənayesinin, maşınqayırma və metal emalının, yüngül və yeyinti məhsulları sənayesinin xüsusi çəkisi sənayenin strukturunda 1913-cü ildəki 14,8 faizə qarşı 75,6 faiz təşkil edirdi.

Nəqliyyat kompleksində, dəmir yolunda, gəmilərin yükboşaltma işlərində hərəkətlər sürətlənmiş, sənişin nəq-

liyyatının işində intensivlik artmışdı. Diqqət mərkəzində olan məsələlərdən biri də yeni yolların tikintisi idi. 1969-1982-ci illərdə tikilib istifadəyə verilən asfalt yolların uzunluğu 20,4 min kilometrə çatırdı, halbuki 1969-cu ilədək həmin rəqəm 12,7 min kilometr təşkil edirdi.

Bütün əsrlər boyu qədim əkinçilik diyarı kimi tanınmış Azərbaycan Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə nəhəng sənaye-aqrar respublikalarından birinə çevrilmişdi. Meliorasiya və irriqasiya sahəsində mühüm tədbirlər həyata keçirilir, aqrotexniki qaydalar sürətdlə təkmilləşir, taxılın, pambığın, tərəvəzin, üzümün, çay yarpağının və başqa kənd təsərrüfatı məhsullarının artımı ildən-ilə nəzərəçarpacaq dərəcədə yüksəlirdi. İri sənaye müəssisələrinin əksəriyyətinin bir qayda olaraq, Bakı, Sumqayıt şəhərlərində tikilməsini nəzərə alaraq ucqar rayon mərkəzlərində, müxtəlif bölgələrdə respublika əhəmiyyətli obyektlər tikilir, iş yerləri açılırdı.

Ölkə başçısının xüsusi diqqət yetirdiyi məsələlərdən biri də respublika əhalisinin mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması idi. 14 ildə respublika əhalisinə 376,1 min yeni tikilmiş mənzil verilmişdi. Bu, Azərbaycanın hər üç sakinindən birinin məhz həmin dövrdə təzə mənzillə təmin olunduğuna dəlalət edir.

O vaxtkı ən kəskin problemlərdən biri də əmək qabiliyyətli əhalinin ictimai əməyə cəlb olunması, habelə əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi məsələsi idi. 1970-ci ildən başlayaraq bu problemin həlli yollarında ardıcıl olaraq görülən işlər, atılan addımlar öz səmərəsini vermişdi, orta və kiçik şəhərlərdə, kənd yerlərində əlavə iş yerləri açılması hesabına fəhlə, qulluqçu və kolxozçuların orta illik sayı 813 min nəfər, yaxud 1,5 dəfə artaraq 1985-ci ildə 2 milyon 360 min nəfərə çatmışdı.

Azərbaycan sənayesinin inkişafında elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri geniş tətbiq olunaraq 1971-1985-ci illərdə 581 adda yeni tipli avadanlıq, aparat və cihaz nümunələri yaradılmışdı.

1050 adda mühüm sənaye məhsulunun istehsal olunduğu 2519 mexanikləşdirilmiş axın xətti, 73 elmi istehsalat və istehsalat birliyi yaradılmışdı ki, bunların da tərkibində 264 iri müəssisə vardı.

Bununla yanaşı, elm, təhsil, maarif, ictimai-mədəni sahələrdə də mühüm dəyişikliklər baş vermişdi. 1970-1980-ci illərin əvvəllərində ali təhsil səhəsində yaranan fundamental maddi-texniki baza, mütərəqqi ənənələr müasir ali təhsilimizin möhkəm bünövrəsini təşkil edir. On il ərzində ali təhsilli ixtisaslı kadrların sayı respublikada iki dəfə artmışdı. Həmin dövrdə hər il yüzlərlə azərbaycanlı gənc Heydər Əliyevin təşəbbüsü və qayğısı ilə təhsil almaq üçün keçmiş İttifaqın qabaqcıl ali məktəblərinə göndərilirdi.

1969-1982-ci illərdə 15 mindən çox azərbaycanlı gənc SSRİ-nin qabaqcıl ali məktəblərində təhsil almışdır. Bütün bunlar ölkə rəhbərinin Azərbaycan gəncliyinə göstərdiyi böyük qayğının təzahürü idi. Onu da qeyd etməliyik ki, müasir dövrdə, müstəqillik şəraitində Azərbaycanın yüksək ixtisaslı mütəxəssislər sarıdan çətinlik çəkməməsi məhz 1969-1982-ci illərdə görülən səmərəli işlərin nəticəsidir.

Etiraf etməliyik ki, 1970-1985-ci illər Azərbaycanın quruculuq salnaməsinin ən məhsuldar, işıqlı səhifələri olmuşdur. Həmin vaxt uzaq gələcəyə yönələn, müstəqilliyə yol açan, mütərəqqi ənənələrə söykənən inkişaf strategiyası müəyyənləşdirilmiş və uğurla həyata keçirilmişdir. Aparılan böyük və nəhəng dəyişikliklər Azərbaycan xalqının maddi rifah halının keyfiyyətcə yeni mərhələyə çatmasına böyük təkan vermişdi. Hələ o zaman Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə SSRİ hökuməti Azərbaycanla bağlı beş xüsusi qərar qəbul etmişdi. Həmin qərarların həyata keçirilməsi ilə

respublikamızın bir çox sahələrində hərtərəfli yüksəliş, ardıcıl inkişaf dövrü başlanmışdı.

14 il ərzində respublikada yaranmış güclü sosial, iqtisadi və intellektual potensial Azərbaycanın müstəqilliyi üçün zəmin yaratmışdır. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, bu gün müstəqilliyə gələn yolumuzun təməl daşını hələ o zaman gələcəyə baxan, həyatın sərt, çətin sınaqlarına sinə gərən, ən çətin şəraitdə düzgün çıxış yolu tapan, daim xalqı ilə yaşayan, qəlbində vətən sevgisi, milli ruh gəzdirən qüdrətli şəxsiyyət Heydər Əliyev qoymuşdur!

Müasir Azərbaycan dövlətinin tərəqqisi və yüksəlişi məhz həmin illərdə yaradılmış bünövrə üzərində bu gün də uğurla davam etdirilir.

*«Xalq qəzeti»
13 iyul 2002-ci il*

ЗА МИР И СТАБИЛЬНОСТЬ НА КАВКАЗЕ

После распада СССР начался новый период в политической, экономической и духовной жизни народов Кавказа. Процесс обретения бывшими союзными республиками государственной независимости выдвинул на повестку дня проблему регионального сотрудничества. Ни один народ и государство в сегодняшнем мире не могут рассчитывать на успех, замкнувшись в собственных пределах. Поэтому в стратегии развития независимого Азербайджана важное место отводится расширению политических, экономических и культурных связей со странами Кавказа, вопросам межрегиональной интеграции.

На фоне нестабильной политической обстановки, различных межнациональных конфликтов и экономической разрухи общественное мнение в большинстве республик Кавказа все больше склоняется к необходимости формирования в регионе «кавказского общего дома», что находит свое отражение в высказываниях лидеров кавказских народов.

Так, в своей речи на состоявшейся в Баку международной конференции на тему «Современность и религиозно-нравственные ценности» и X съезде мусульман Кавказа Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев отметил: «Кавказ является общим домом государств, стран, народов, действительно связанных друг с другом. Лозунг «Кавказский общий дом» – прекрасный лозунг, я

поддерживаю его. Особенностью Кавказа является то, что здесь на протяжении веков одной семьей жили люди, принадлежащие к разным национальностям, говор-ящие на разных языках. Нас беспокоят попытки расчленить Кавказ, столкнуть народы Кавказа друг с другом, вызвать беспорядки. Известно, что это принесет вред «общекавказскому дому» и ни один народ не увидит от этого пользы».

Независимой Азербайджанской Республике, идущей по пути строительства демократического, правового и светского государства, сегодня отводится особая роль в Кавказском регионе как гаранту мира и стабильности в нем.

Ныне Азербайджан ориентируется на непреходящие ценности мировой цивилизации – демократию, свободу личности и верховенство закона. Отсюда исходит и концепция внешней политики, направленной на построение равноправных и взаимовыгодных отношений со всеми государствами и, в первую очередь, с соседними.

Этнические конфликты на Кавказе на современном этапе – наследие тоталитарного режима, результат переселенческой политики и массовой депортации кавказских народов. Кавказская политика Российской, а затем советской империй, проводившаяся в течение почти 200 лет, резко усложнила этно-демографический ландшафт региона, что привело к многочисленным межнациональным конфликтам на современном этапе, превращению региона в арену жесткого противостояния, агрессивного сепаратизма и национализма – сюда следует отнести и военную агрессию Армении против

Азербайджана с захватом армянскими оккупантами 20 процентов территории, и грузино-абхазский, грузино-осетинский, ингушско-северо-осетинский конфликты и русско-чеченскую войну. Гибель невинных людей, этнические чистки, превращение сотен тысяч граждан в беженцев на родной земле стали тяжелыми последствиями этих конфликтов. В то же время на Кавказе и сегодня сильны традиции толерантности, взаимовыручки, когда в дни бедствий люди готовы помочь друг другу, не считаясь с этническими и конфессиональными различиями.

Задача превратить Кавказ в регион мира, взаимопонимания приобретает особую значимость в связи с его уникальным геополитическим положением, сюда обращены взоры многих крупных государств мира, понимающих, что Кавказ является важным элементом укрепления общеевропейской системы безопасности.

В регионе все больше склоняются к идее «кавказского общего дома». На наш взгляд, важная роль в претворении в будущем данной идеи должна быть отведена экономическому фактору, выработке концепции межнационального примирения. Идея «кавказского общего дома» должна отталкиваться от желания всех народов региона быть независимыми, но в то же время каждый из них должен чувствовать ответственность за мир и стабильность на Кавказе.

В регионе идет хоть и трудный, но все-таки мирный поиск разумных компромиссов, способных обеспечить долгосрочный мир и нормальную жизнедеятельность населяющих конфликтные зоны народов. Важное место в этом направлении занимают

усилия азербайджанской дипломатии, направленные на мирное урегулирование армяно-азербайджанского конфликта.

В мае 1994 года с руководством Армении было подписано соглашение о перемирии. И сегодня этот режим перемирия сохраняется.

Однако размещение в Армении и оккупированном Нагорном Карабахе большого количества вооружений представляет большую опасность для Азербайджанской Республики, для региона Южного Кавказа в целом, создает значительные трудности для мирного урегулирования.

На последнем в XX веке Стамбульском саммите ОБСЕ, прошедшем в ноябре 1999 года, Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев в общем контексте создания в регионе атмосферы взаимного доверия, в рамках переговоров по формированию общерегиональной системы безопасности выступил с конструктивным предложением о подписании пакта о безопасности на Южном Кавказе. Его предложение о выводе вооруженных сил из региона, ликвидации разъединительных линий могло бы, возможно, создать прочную основу для экономического прогресса и укрепления сотрудничества суверенных, независимых, демократических государств Южного Кавказа. В Стамбульскую декларацию, принятую на саммите глав государств и правительств стран – членов ОБСЕ, был включен и отдельный пункт о конфликте в Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджана. В этом пункте дается оценка деятельности сопредседателей Минской группы ОБСЕ, отмечается,

что встречи президентов Азербайджана и Армении один на один придают динамичность процессу мирного урегулирования этого конфликта.

В то же время в Хартии безопасности в Европе, принятой на этом саммите, был отражен принцип территориальной целостности и неприкосновенности границ государств – членов ОБСЕ, решения проблем национальных меньшинств на основе неприкосновенности границ. И Азербайджан, демонстрируя принципиальную позицию при обсуждении положения о проекте, связанном с экономическим форумом республик Южного Кавказа, добился исключения его из декларации до урегулирования конфликта.

Ярким примером укрепления мира на Кавказе являются азербайджано-грузинские отношения. Сегодня, когда конкретные, зримые реалии исторического бытия определяют политику государств, особое значение приобретает создание системы гарантий взаимной безопасности. И с этой точки зрения большое значение имел визит Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в Грузию 8-10 марта 1996 года. Тбилисская встреча в верхах обозначила важный этап в модернизации, наполнении новым содержанием традиционных связей между соседними государствами.

Во время визита два умудренных опытом политика – Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев и Президент Республики Грузия Эдуард Шеварднадзе обсудили широкий круг вопросов. По существу им удалось объединить все мысли и взгляды

по поводу «кавказского общего дома», систематизировать процессы и найти путь к диалогу, сотрудничеству и процветанию в регионе.

В ходе официального визита была подписана совместная азербайджано-грузинская декларация «О мире, стабильности и безопасности в Кавказском регионе», которая получила название «Тбилисская декларация».

Руководители двух южнокавказских государств таким образом создали для Кавказского региона, раздираемого конфликтами и противоречиями, великолепный прецедент добрососедства, цивилизованного сотрудничества, адаптации к собственному суверенитету и уважения чужого. Действительно, после встречи руководителей двух стран жизнь показала, что идеи, выдвинутые ими, находят свое отражение в практической деятельности этих двух государств.

Договора и соглашения, подписанные между Азербайджаном и Грузией в марте 1996 года, а также документы, подписанные в ходе официального визита Президента Грузии Эдуарда Шеварднадзе в Азербайджан в феврале 1997 года и официального визита Гейдара Алиева в Грузию в марте 2000 года, создали хорошую нормативно-правовую базу для связей между независимыми государствами Кавказа, явились важным вкладом в дело реализации идей мирного Кавказа.

Гейдар Алиев, верный своим обязательствам, последовательно проводит эту политику в жизнь, предпринимает все меры по консолидации кавказских народов. Принимая 5 марта 1996 года делегацию Республики Дагестан Российской Федерации во главе с Председателем Государственного совета Дагестана Магомедом Магомедовым, он заявил, что «Азербайджан заинтересован в мирном процессе на Кавказе. Сегодня мы выходим на новый этап межреспубликанских связей. Развивая отношения с Россией в целом, Азербайджан уделяет

большое внимание укреплению связей с отдельными субъектами Российской Федерации». По окончании встречи между Азербайджаном и Дагестаном были подписаны соглашения о торговом, научном, культурном и техническом сот-рудничестве, а также Декларация о дружбе и сотрудничестве между двумя республиками.

Одними из факторов, обеспечивающих единение народов Кавказа, являются общность традиций, схожесть моральных ценностей. В постижении единства народов Кавказа нельзя отрицать и значимость религиозного фактора. Кавказ – регион, где представлены все мировые религии: христианство, ислам, иудаизм, буддизм.

Поэтому концепция религиозного единства региона может положительно сказаться в сфере социально-культурной интеграции. Широкое использование и правильное толкование религиозно-нравственных ценностей в современном мире, особенно на Кавказе, обеспечат развитие региона, каждой страны, помогут установлению общественно-политической стабильности, мира и спокойствия.

В развитии экономических отношений на Кавказе, в стабилизации обстановки важную роль призваны сыграть и нефтепроводы Баку – Новороссийск (северный маршрут транспортировки ранней нефти), Баку – Супса, Баку – Тбилиси – Джейхан. Значительную роль в деле решения данной задачи сыграла международная конференция по восстановлению Великого шелкового пути, проведенная в Баку 7-8 октября 1998 года, явившаяся важной вехой, с которой интеграционные процессы, происходящие на евроазиатском пространстве, вступили в качественно иную стадию.

Важное значение приобретает также решение вопросов восстановления древнего Шелкового пути, открытия Евроазиатского коридора – транспортно-коммуникационной магистрали, соединяющей Европу с Азией. Проект транспортного коридора Европа – Кавказ – Азия

(ТРАСЕКА) начинает превращаться в реальность. Осуществление данной программы на Кавказе означает установление долгосрочного мира, экономического благополучия, духовного роста в регионе.

Проект ТРАСЕКА полностью устремлен в будущее. Что касается стран Южного Кавказа – Грузии, Армении и Азербайджана, то, по крайней мере, двум странам – Азербайджану и Грузии – осуществление проекта принесет конкретные дивиденды уже в недалеком будущем. Для этих стран выгодно любое движение товаров с Запада на Восток и обратно по их территориям.

Важное значение в деле обеспечения мира и стабильности на Кавказе руководство независимого Азербайджанского государства придает всестороннему развитию азербайджано-российских отношений. 9-10 января 2001 г. по приглашению Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева Президент Российской Федерации Владимир Путин находился в нашей стране с официальным визитом.

Основными темами переговоров были обсуждение ситуации и путей ликвидации политических и этнических конфликтов на Кавказе, усиление борьбы с терроризмом, экстремизмом, сепаратизмом, решение вопроса о статусе Каспия. Был подписан ряд российско-азербайджанских документов, принято совместное заявление Российской Федерации и Азербайджанской Республики о принципах сотрудничества на Каспийском море.

Главы государств провели обстоятельный обмен мнениями о ситуации на Кавказе, подчеркнув, что существующие на Кавказе, в том числе на Южном Кавказе, конфликты являются серьезным препятствием для региональной безопасности и стратегической стабильности, спокойствия народов и нормального развития стран.

Остановившись на тяжелых для нашей страны последствиях армяно-азербайджанского конфликта, самого

длительного не только на Кавказе, но и на всем пространстве СНГ в целом, Президент Гейдар Алиев отметил, что, несмотря на оккупацию 20 процентов нашей территории, изгнание миллиона наших граждан из родных очагов, Азербайджан стремится решить вопрос мирным путем. Однако, несмотря на достижение в 1994 году режима прекращения огня, деятельность Минской группы ОБСЕ, принятие ООН нескольких резолюций, проведение прямых переговоров между президентами Азербайджана и Армении, конфликт все еще остается неразрешенным. Главная причина такого положения заключается в том, что Армения занимает деструктивную позицию, не оставляет своих претензий на Нагорно-Карабахский регион, изначально являющийся азербайджанской землей. Он подчеркнул, что активизация деятельности России как одного из сопредседателей Минской группы может сыграть важную роль в урегулировании конфликта. На встрече была подчеркнута необходимость продолжения практики сов-местных встреч глав государств Азербайджана, Грузии, Армении и России для укрепления стабильности и взаимного доверия на Кавказе.

Как видно из общего духа российско-азербайджанских встреч в верхах, реализм стал определяющей чертой нынешней политики на Кавказе. Реализм этот заключается в том, чтобы, преодолев разногласия, разобщенность между народами, изжив сепаратизм, решив мирным путем нагорно-карабахский конфликт, добиться равноправного участия в обеспечении стабильности и безопасности в регионе.

На это и нацелена миролюбивая политика великого сына азербайджанского народа, Президента независимой Азербайджанской Республики Гейдара Алиева.

*«Бакинский рабочий» qəzeti
13 iyul 2002-ci il*

DEMOKRATİK CƏMIYYƏTİN İNKİŞAFI NAMİNƏ

Hüquqi, siyasi cəhətdən dünyaya inteqrasiya olunan Azərbaycanda demokratiyanın və vətəndaş cəmiyyətinin daha da möhkəmlənməsi üçün mütərəqqi islahatların həyata keçirilməsi zamanın tələbidir. Müstəqillik illərində bu istiqamətdə təq-dirəlayiq nailiyyətlər qazanılmış və ölkəmiz Avropa ailəsinin bərabərhüquqlu üzvünə çevrilmişdir. Lakin durmadan inkişaf edən, dünyanın ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycan demokratik ölkə kimi bundan sonra da regionda və beynəlxalq aləmdə öz yerini qoruyub saxlamalıdır. Bu baxımdan «Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdim etdiyi referendum aktı layihəsi böyük əhəmiyyətə malikdir.

Tarixi təcrübə göstərir ki, bütün ölkələrdə cəmiyyətin inkişafına uyğun olaraq Konstitusiyada müvafiq dəyişikliklər aparılması geniş yayılmışdır. Buna misal olaraq ABŞ və bir çox Avropa ölkələrinin konstitusiyalarında müxtəlif illərdə edilən dəyişiklikləri göstərmək olar. Konstitusiyanın təkmilləşdirilməsi həmin ölkələrdə demokratiyanın inkişafına təkan vermiş və vətəndaş hüquqlarının qorunmasına etibarlı hüquqi zəmin yaratmışdır.

1995-ci il noyabr ayının 12-də referendum yolu ilə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qüvvəyə minməsindən yeddi ilə yaxın vaxt keçir. Bu müddət ərzində ölkəmizdə bütün sahələri əhatə edən dinamik islahatlar həyata keçirilmiş və Azərbaycanda dünyəvi, demokratik dövlətçilik ənənələri, insan hüquq və azadlıqlarının toxunulmazlığını təmin edən sivil cəmiyyət

formalaşmışdır. Bütün bunlar ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu işinin uğurlu nəticəsinin əsası kimi qiymətləndirilməlidir.

Müəllifi möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev olan ilk milli Konstitusiyamızın qəbulundan ötən dövrdə respublikamızda mühüm irəliləyişlər baş verib və cəmiyyətimiz köklü surətdə demokratikləşib. Azərbaycanın Avropa Şurası kimi nüfuzlu təşkilata üzv olması ilə qoşulduğu konvensiyalar da Konstitusiyamızın bəzi müddələrinin dəyişdirilməsini zərurətə çevirmişdir.

Konstitusiyaya təklif olunan dəyişikliklər insan hüquq və azadlıqlarının daha da möhkəmləndirilməsinə yönəldiyindən və beynəlxalq normalara tam uyğun olduğundan ictimaiyyət tərəfindən müsbət qarşılanmışdır. İnsan hüquqlarının daha möhkəm təmin olunmasına yönəlmiş dəyişikliklərdən biri vətəndaşların Konstitusiya Məhkəməsinə şikayət etmək hüququnun genişləndirilməsi ilə bağlıdır. Bütün məhkəmələrə insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələlərinə dair Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququnun verilməsi insan haqlarının daha etibarlı qorunmasında, qanunvericiliyin düzgün təbliğində ədalət mühakiməsinin imkanlarını daha da genişləndirir. Məlum olduğu kimi, siyasi partiyaların və digər ictimai birliklərin ləğvi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aiddir və qanunvericiliyə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı qətidir, ondan şikayət verilə bilməz. Bununla əlaqədar Konstitusiyada dəyişikliklərə müvafiq olaraq siyasi partiyaların və digər ictimai birliklərin ləğvi məsələsinə ümumi məhkəmələrdə baxılması nəzərdə tutulmaqla, onların ləğv edilməsi haqqında qərardan bütün məhkəmə instansiyalarına, o cümlədən Konstitusiyaya

Məhkəməsinə şikayət verilməsinə şərait yaradılır. Bu isə, nəticə etibarilə, siyasi partiya və ictimai birliklərin mənafelərinin qorunması üçün geniş şikayət hüququ nəzərdə tutur.

Ümumxalq səsverməsinə çıxarılan referendum aktı layihəsində səkkiz bölmə üzrə qruplaşdırılan dəyişikliklərdən bəziləri haqqında öz fikirlərimi bildirmək istərdim.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qüvvədə olan 83-cü maddəsindən «proporsional» sözünün çıxarılması və seçkilərin ancaq majoritar qaydada keçirilməsi təklifi seçicilərə öz iradələrini daha dəqiq ifadə etmək imkanı verir. Digər tərəfdən, konkret ərazidən seçilmiş şəxsin seçicilər qarşısında məsuliyyətinin artırılması baxımından bu təklif irəliyə doğru atılmış addım kimi qiymətləndirilməlidir. Proporsional seçki sistemində isə ümumi siyahıda təmsil olunanların xalqla təmasları zəif olur və seçdikləri halda konkret olaraq hər hansı seçici qarşısında cavabdehlik hiss etmirlər. Majoritar seçki sisteminin əsas üstünlüyü ondadır ki, bu seçki qaydasında seçici namizədə nüfuzuna və fərdi keyfiyyətlərinə görə səs verir.

Konstitusiyanın 105-ci maddəsinə Azərbaycan Respublikası Prezidenti vaxtından əvvəl vəzifədən getdikdə, yeni prezident seçkiləri keçirilənədək prezident səlahiyyətlərinin Milli Məclisin sədri tərəfindən deyil, Baş nazir tərəfindən icra edilməsi barədə irəli sürülən təklif tam qanunauyğun və beynəlxalq praktikaya müvafiq dəyişiklikdir. Konstitusiyanın 7-ci və 99-cu maddələrinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında icra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikası Prezidentinə məxsusdur. Konstitusiyanın 114-cü maddəsinə görə isə, Nazirlər

Kabineti prezidentin yuxarı icra orqanıdır. Buna əsasən hakimiyyətin bölünməsi prinsipinə uyğun olaraq Milli Məclis qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirdiyi üçün prezident vaxtından əvvəl vəzifədən getdikdə, yeni prezident seçilənədək prezident səlahiyyətlərinin Baş nazir tərəfindən icra edilməsi daha məntiqli qaydadır. Ümumiyyətlə, bu qayda bir çox prezident idarəçilik formasına malik ölkələrdə qüvvədədir və prezident öz səlahiyyətlərini icra edə bilmədikdə, prezident səlahiyyətləri icra strukturunda ikinci şəxsə keçir.

Bu günlərdə Gəncədə referendumla bağlı təhsil işçilərinin geniş müzakirəsi keçirildi. Müzakirələrin geniş, ümumxalq xarakterli olması, müvafiq məlumat, izahat işinin yüksək səviyyədə və mütəşəkkil şəkildə keçirilməsi əhalinin referendumla çıxarılan məsələlər üzrə tam məlumatlandırılmasına hər cür şərait yaratmışdır. Hazırda 160-dan çox ictimai-siyasi təşkilat «Referendum-2002» alyansında birləşib. Bu fakt fəaliyyət göstərən təşkilatların ölkənin mənafeyi üçün əhəmiyyətli siyasi kampaniyada səmərəli iştirakından irəli gəlir. Digər tərəfdən, ATƏT-in Bakı nümayəndəsinin təşəbbüsü ilə keçirilən müzakirələr hansı təşkilatın nəyə qadir olduğunu açıq-aydın göstərdi. Müzakirədə siyasi savadın, dünyagörüşünün aşağı olması üzündən müxalifət liderlərinin çoxu nə uğrunda, necə mübarizə apardığını nəinki xalqa çatdırma bilmədi, hətta gündəliyə çıxarılan məsələni çox vaxt təhrif edərək əsaslı, arqumentli fikir söyləyə bilmədi. Bu gün müxalifət qüvvələrini səciyyələndirən ümumi əlamətlərdən biri də respublikada mövcud olan ictimai rəylə onların fikirləri arasındakı ziddiyyətdir.

Ölkəyə rəhbərlik etdiyi dövrlərdə ümumxalq maraqlarını, milli mənafeyi hər şeydən uca tutan

Prezidentimiz Heydər Əliyev hələ sovet dövründə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında dilimizin dövlət dili kimi təsbit edilməsinə nail olmuşdur.

Azərbaycan dövlətçiliyinin formalaşması və dövlətimizin Əsas Qanunu olan ilk Konstitusiyanın qəbulu xalqın təkidi ilə 1993-cü ildə ikinci dəfə ölkə rəhbərliyinə qayıdan Prezident Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Bu gün də tarixi zərurətdən və zamanın tələbindən irəli gələn mütərəqqi dəyişiklikləri təklif edən möhtərəm Heydər Əliyev xalqa təmənnəsiz xidmət missiyasını uğurla davam etdirir. Ona görə də 24 avqust referendumu dövlətimizin, demokratik cəmiyyətin inkişafı baxımından irəliyə doğru atılmış mühüm addım kimi qiymətləndirilir.

*«Azərbaycan» qəzeti
22 avqust 2002-ci il*

4 oktyabr 1994-cü il təxribatının qarşısını xalq – Heydər Əliyev birliyinin təntənəsi aldı

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin yorulmaz və titanik
fəaliyyəti nəticəsində respublikanın
müstəqillik yolunda inkişafı xaricdə olan və
daxildə fəaliyyət göstərən düşmənləri olduqca
narahat edir. Onlar, necə olursa-olsun,
Azərbaycanı bu yoldan döndərmək üçün
müxtəlif vasitələrə əl atırlar. Külli miqdarda
sənədlər və materiallar, xüsusilə Prezident
Heydər Əliyevin nitqləri, müraciətləri, çıxışları,
bəyanatları, mətbuat konfranslarının sənədləri,
mətbuat səhifələrində çap edilmiş yazılar
Azərbaycanda törədilən təxribatları, qətləri
açmağa geniş imkan yaradır.*

Faktlar əsaslı surətdə sübut edir ki, respublikamızın həm daxildə, həm də xaricdə olan düşmənlərini bir məqsəd birləşdirir. Məqsəd respublikada ictimai-siyasi sabitliyin pozulması, süni surətdə qarşıdurma, vahimə əhval-ruhiyyəsi yaradılması, ölkənin iqtisadi və siyasi müstəqil inkişafı yolundan döndərilməsi idi. Azərbaycanın beynəlxalq aləmə inteqrasiyasından, inkişaf yolu tapmasından, «Əsrin müqaviləsi» imzalanandan sonra xarici düşmənlər daha çox narahat olur, onun əleyhinə təbliğat aparır, bu müqavilənin

həyata keçirilməsinə mane olmağa çalışırdılar. Onların hərəkətləri respublikamızın daxilində xalqımıza, ölkəmizə, dövlətimizə düşmən mövqələrlə üst-üstə düşürdü. Ona görə də müqavilənin imzalanmasından sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq istəyən xarici və daxili qüvvələr hərəkətə gəldilər və 1994-cü il oktyabrın əvvəllərində respublikada dövlət çevrilişi etməyə cəhd göstərdilər. Çevrilişə hazırlıq məşqi kimi oktyabr qabağı bəzi aksiyalar keçirildi. Bunlar sentyabrın 21-dən başlayaraq oktyabrın 4-nə qədər davam etdi.

Çevriliş cəhdi qabağı – sentyabrın 22-də Azərbaycan dövlətinə qarşı ağır cinayət törətmiş dörd nəfər – R.Qaziyev, B.Nəzərli, Ə.Hümbətov, A.Paşayev respublika Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasından qaçırılır. Bundan 7 gün sonra daha dəhşətli cinayət törədilir. Sentyabrın 28-də Azərbaycan Respublikasının iki dövlət xadiminə qarşı – keçmiş Ali Sovetin sədr müavini Afiyəddin Cəlilova axşam saat 21.30-da, Prezident yanında Xüsusi İdarənin rəisi Şəmsi Rəhimova isə 23.30-da terror aktı təşkil edilir, onlar amansızcasına – vəhşicəsinə qətlə yetirilirlər. Bu itkilər xalqın, respublikanın itkisi idi, buna görə hamını sarsıtdı.

Azərbaycan Prezidenti sentyabrın 25-dən 30-dək Amerika Birləşmiş Ştatlarında – Nyu-Yorkda işgüzar səfərdə idi. Azərbaycanın daxili və xarici siyasəti, onun beynəlxalq aləmdə tutduğu mövqeyi dünyaya çatdırmaqla məşğul idi. BMT Baş Məclisinin 49-cu sessiyasında çıxış etməyə gedərkən terror aktı haqqında ona məlumat verilir. Bu xəbər onu çox üzür, sıxır, eyni zamanda daha da səfərbər edir. Bu hadisə ilə bağlı möhtərəm Heydər Əliyev Nyu-Yorkda bəyanat verir. Bakıya qayıtdıqdan sonra

oktyabrın 2-də, axşam saat 8-dən səhər saat 7-dək respublikada yaranmış böhranlı vəziyyətlə məşğul olur. 1994-cü il oktyabrın 3-də respublika televiziyası və radiosu ilə xalqa müraciət edir. Həmin gün axşamdan xeyli keçmiş respublikada fəaliyyət göstərən siyasi partiyaların rəhbərləri ilə görüş keçirir. Oktyabrın 4-də Heydər Əliyev dünyanın bütün dövlətlərinə, hökumətlərinə və beynəlxalq təşkilatlara müraciət edir. Həmin müraciətdə deyilirdi: «Bu çətin dəqiqələrdə mən sizə müraciət edərək hamınızı Azərbaycanın qanuni rəhbərliyini, onun xalqının müstəqillik və suverenliyini qorumaq, zorakılıq və irticanın təntənəsinə yol verməmək naminə bütün imkanlarınızdan istifadə etməyə çağırıram».

O, cinayət və terror aksiyalarının – terrorların məqsəd və vəzifələrini açıqlayır, göstərirdi ki, bu, adi bir terror hadisəsi deyil, müstəqil Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan dövlətinə qarşı yönəldilmiş siyasi terrordur.

Afiyəddin Cəlilovun və Şəmsi Rəhimovun qətlə yetirilməsi Azərbaycanda və onun hüduqlarından kənarında dərin qəzəb və hiddətə səbəb oldu. Azərbaycanın müxtəlif rayonlarından göndərilən yüzlərlə teleqramda cinayətkarların ölkədə sabitliyi pozmaq, onun iqtisadi və siyasi suverenliyini buxovlamaq, belə çirkin niyyətlərlə qan axıtmaq cəhdləri qətiyyətlə lənətlənirdi.

Bu cinayətlər siyasi terror aktı idi. Təkcə ayrı-ayrı adamların həyatına qarşı deyil, bütün Azərbaycanın müstəqilliyinə qarşı yönəldilmiş siyasi terror hərəkatı idi. Hətta cinayətkarlar Prezidentə qarşı da terror təşkil etmişdilər, onun həyatına sui-qəsd törətməyə hazırlaşmışdılar. Xalqımızın cəsəətli və mərd oğlu Heydər Əliyev deyirdi: «...Xalq bilsin ki, mən Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda, vətənimizin suverenliyi uğrunda, torpaqlarımızın

bütövlüyü uğrunda var qüvvəmlə çalışmışam və heç bir terrordan, heç bir hədə-qorxudan vahiməyə düşüb geri çəkilməyəcəyəm».

Dünyanın bütün dövlətlərindən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevə teleqramlar gəlirdi. ABŞ-ın o zamankı prezidenti Uilyam C.Klinton yazırdı: «Hörmətli Prezident, parlamentin vitse-spikeri Afiyəddin Cəlilovun, Prezident yanında Xüsusi İdarənin rəisi Şəmsi Rəhimovun və digər günahsız qurbanların qətlə yetirilməsi ilə bağlı keçirdiyim dərin üzüntüləri Sizə izhar etmək istəyirəm. Sizinlə Nyu-Yorkda keçirdiyimiz məhsuldar görüşdən sonra baş vermiş bu hadisə məni çox məyus etdi. Xahiş edirəm həlak olanların ailələrinə mənim adımdan başsağlığı verəsiniz. Səmimiyyətlə, Uilyam C.Klinton. ABŞ prezidenti».

Dövlət çevrilişinə hələ avqust-sentyabr aylarında hazırlıq aparılırdı. Azərbaycan mətbuatında, xarici mətbuatda da çevrilişin hazırlanması, onun gözlənilməsi barədə yazılar verilirdi. Bu yazılarda Surət Hüseynovun və Rövşən Cavadovun adları qeyd edilirdi. Sonrakı hadisələrin gedişi göstərdi ki, qəsdli həqiqətən onlar və onların ətrafındakı dəstələr hazırlayırdı. Bu məlumatlar, açıqlamalar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1994-cü il martın 15-də xalqa müraciətində və həmin il martın 17-də Prezident yanında keçirilən müşavirədə qeyd edilmişdi. Ümumiyyətlə, 3-4 oktyabr hadisələrinin səbəb və məqsədləri, həqiqi və obyektiv qiyməti ilk dəfə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən oktyabrın 4-də milli televiziya ilə xalqa müraciətində, oktyabrın 4-dən 5-nə keçən gecə onun çağırışı ilə Prezident Aparatı qarşısında toplaşmış mitinqdə və oktyabrın 5-də Azadlıq meydanında keçirilən

ümumrespublika mitinqindəki çıxışlarında verilmişdir. Onun nitqləri, çıxışları, müraciətləri əvəzolunmaz sənədlərdir. 1994-cü il noyabrın 26-da keçirilən ümumxalq nümayəndələri toplantısında söylədiyi giriş sözündə qeyd edirdi ki, «oktyabrın 4-dən 5-nə keçən gecə, oktyabrın 5-də mən öz çıxışlarımda hadisələrə məhz o gün bəlli olan məlumatlar əsasında qiymət verdim, fikirlərimi bildirdim».

Oktyabrın 2-də axşam saat 3 radələrində Daxili İşlər Nazirliyinin Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin bir qrup üzvü Mahir Cavadovun başçılığı ilə Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun binasına silahlı basqın edir, Baş prokurorun otağına girərək ona ağır fiziki xəsarət yetirirlər. Bu da dövlətçiliyə qarşı yönəldilən cinayətlərin tərkib hissəsi idi.

Çevriliş cəhdinin planlı şəkildə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdu və bu, Azərbaycanın müxtəlif yerlərindən başlamalı idi. Əsas qaynar nöqtələr Bakı, Gəncə və Lənkəran idi. Hər üç mövqe arasında əlaqə yaradılmış və eyni mərkəzdən idarə edilirdi. Oktyabrın 4-də Gəncə şəhərində hakimiyyəti silahlı yolla ələ keçirmişdilər. Yevlax və Qazaxda da hakimiyyəti ələ keçirmək üçün təşəbbüslər edilirdi. Gəncədə və ətraf rayonlarda Baş nazir Surət Hüseynovun rəhbərliyi ilə onun yüzlərlə tərəfdarı fəaliyyət göstərirdi.

Bu fakt məlum idi ki, Respublika Prokurorluğu zəbt olunanda Rövşən Cavadov Surət Hüseynova telefon edərək bildirmişdi ki, «mən prokurorluğu götürdüm, siz də gedin Ali Soveti və Prezident Aparatını götürün». Ondan sonra bir daha prokurorluqdan, Baş prokurorun kabinetindən zəng edib Surət Hüseynova demişdi ki, «biz hərəkət etmişik, siz niyə gecikirsiniz?» (*Martin 17-də*

Prezident yanında keçirilən müşavirədə Heydər Əliyevin çıxışından).

«...Ən nəhayət, oktyabrın 4-də mən televiziya ilə xalqa birbaşa müraciət etdikdən sonra yüz minlərlə adam Prezident Aparatının qarşısına toplaşan zaman Rövşən Cavadov buraya gəldi, Prezidentin yanında olduğunu göstərməyə çalışdı. Ancaq məlumdur ki, həmin bu binadan o, telefonla Gəncə ilə danışdı, orada olan Səfixanova və başqalarına bildirdi ki, «biz fəaliyyətimizi dayandırdıq, siz də dayandırın, artıq geriyyə çəkilirik». Bunların hamısı bu məqsədlə onların bir yerdə hazırladıqlarına sübutdur. İstintaqda başqa sübutlar da var». Bu faktlar Prezidentə hələ oktyabrda məlum idi. 1994-cü il oktyabrın 5-də Ümumrespublika həmrəylik mitinqində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 3-4 oktyabr hadisələrini belə izah edir: «Son illərdə baş vermiş hadisələr Azərbaycanın müstəqilliyini puça çıxarmağa, onu müstəqillik yolundan döndərməyə, bu yolla irəliləyişin qarşısını almağa, ölkəmizin daxili içtimai-siyasi sabitliyini pozmağa yönəldilmiş əməllərdir. Onu da bilin ki, bu hadisələr ümumiyyətlə Azərbaycanı dağıtmaq, parçalamaq, ölkəmizi müstəqil bir dövlət kimi məhv etmək üçün qurulan planların bir hissəsidir. Qoy hamı bilsin və əmin olsun ki, bu bəd niyyətlərin və bu çirkin planların heç biri həyata keçməyəcəkdir! Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi yaşayacaqdır!»

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev terrorçuluğun, dövlət çevrilişinin qarşısını almaqda böyük məharət, çeviklik və səbr göstərdi: «O günlər xatirimdədir. Biz o günləri necə əzab-əziyyətlə keçdik və bizə nə qədər müdriklik, səbir lazım idi ki, bu məsələlərin inkişaf etməsinə yol verməyək. Ancaq bu hadisələr inkişaf etdi,

oktyabrın 4-də çevriliş Gəncədən başlandı». Olduqca gərgin vəziyyət yaranmışdı. Məhz qüdrətli, tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin məharəti, təşkilatçılığı, çevikliyi, qətiyyətli siyasəti nəticəsində onun qarşısı alındı. Öz gücünü xalqda görən, həmişə xalqa arxalanan Heydər Əliyev oktyabrın 4-də xalqa yenidən müraciət etdi.

Müraciətdə deyilirdi: «Əziz həmvətənlər, Azərbaycanın vətəndaşları!

Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycanın dövlətçiliyini qorumaq üçün son nəfəsimə qədər, son damla qanıma qədər öz yerimdəyəm, xalqla birlikdəyəm. Xalqın təhlükəsizliyini qorumağa çalışacağam. Bundan ötrü lazımı imkanlarımdan istifadə edəcəyəm. Eyni zamanda, əziz həmvətənlər, mən sizə güvənirəm, sizə arxalanıram... İstəmirəm ki, indi, bu günlər qan tökülsün. Mən bunu istəmirəm. Ona görə də sizi sülh məramı ilə küçələrə çıxmağa, mənim ətrafımda toplaşmağa dəvət edirəm».

Əllərində «Heydər–xalq, xalq–Heydər» şüarları, Azərbaycanın dövlət bayrağı, Prezident Heydər Əliyevin portretləri ilə Prezident sarayı qarşısına yüz minlərlə adam toplaşdı.

Prezidentin müdrik siyasəti, xalqla birliyi nəticəsində oktyabr qəsdinin qarşısı alındı. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev oktyabrın 4-də Prezident sarayı qarşısında Bakı zəhmətkeşlərinin mitinqində böyük razılıq və qüurla deyirdi: «Çox məmnunam ki, mənim çıxışıma səs verdiniz, şəhərin müxtəlif yerlərindən buraya toplaşdınız... Mənim də dayağım, güvəndiyim xalqımdır, sizsiniz, əziz Azərbaycan vətəndaşlarıdır. Sağ olun».

Oktyabrda çevriliş baş tutmadısa da, milli xəyanətkarlar 1995-ci ilin 13-17 martında yenidən çevriliş etməyə cəhd göstərdilər.

Dövlət çevrilişi cəhdi dünyanın bir çox ölkələri və beynəlxalq təşkilatları tərəfindən də qətiyyətlə pislənilmişdi. Bu, Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun artmasının və dünyanın aparıcı dövlətlərinin Azərbaycan Prezidentinin siyasətini qəbul etdiklərinin nəticəsi idi.

Bu işdə Prezident Heydər Əliyevin oktyabrın 4-də dünyanın bütün dövlətlərinə, hökumətlərinə və beynəlxalq təşkilatlarına müraciətinin mühüm rolu olmuşdu. ABŞ Dövlət Departamenti Azərbaycandakı son hadisələrlə əlaqədar oktyabrın 4-də bəyanat vermişdi. Həmin gün Böyük Britaniya hökuməti də bəyanat vermişdi. Orada deyilirdi: «Britaniya hökuməti Bakıda baş verən hadisələri narahatlıqla izləyir. Biz bütün siyasi partiyaları zor işlətməkdən çəkinməyə və öz fikir ayrılıqlarını sülh yolu ilə və demokratik yolla həll etməyə çağırırıq».

ABŞ, Türkiyə, Böyük Britaniya, İran, Rusiya, Misir hökumətlərinin bəyanatlarında, xarici mətbuat səhifələrindəki yazılarda, xalqımızın sevimli oğlu Heydər Əliyevin adına göndərilən məktublarda bu hadisələrdə Azərbaycan dövlətçiliyinin, müstəqilliyinin müdafiə edilməsində, qorunmasında Heydər Əliyevin fəaliyyətinin dəstəkləndiyi təsdiqlənirdi. Moskvada çıxan «Nezavisimaa qazeta»da «Heydər Əliyev qalib kimi Azərbaycanın üçüncü Prezidenti, dövlətçiliyin ilk atası oldu» başlıqla çap olunmuş məqalədə deyilirdi: «Əgər Azərbaycan Prezidenti tək-cə hakimiyət deyil, tarixə düşməyi də istəyirdisə, o buna nail olmuşdur. Onun sələfləri nə ilə yadda qalmışdır? Ayaz Mütəllibov Moskvaya, Elçibəy Naxçıvana qaçmaqla».

3-4 oktyabr dövlət çevrilişi qəsdinin qarşısının alınması göstərdi ki, Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunması və möhkəmləndirilməsi möhkəm əllərdədir. Dövlətin sükanı

gölkəmli siyasi xadim, dünyada tanınmış nadir tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin əlindədir. Heydər Əliyev dövlətçiliyimizin qorunması və möhkəmləndirilməsinin qarantıdır.

Xalqın Prezident ətrafında birləşməsi xalqın ona olan böyük inam və sevgisini, monolit birliyini sübut etdi. Ona görə də Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir.

Oktyabr hadisələri, dövlət çevrilişləri qəsdinin qarşısının alınması respublikanın müstəqil, demokratik yolla gedəcəyini təsdiq etdi, onun beynəlxalq nüfuzunun artdığını bütün dünyaya göstərdi.

«Azərbaycan» qəzeti
4 oktyabr 2002-ci il

5 OKTYABR – BEYNƏLXALQ MÜƏLLİM GÜNÜDÜR

*Müəllim adı dünyada ən yüksək addır.
Şəxsən mən Yer üzündə müəllimdən yüksək
ad tanımıram. Çünki hər birimizə
təhsil, bilik verən müəllimdir.*

Heydər Əliyev

BMT-nin qərarı ilə bütün dünyada böyük təntənə ilə qeyd olunan Beynəlxalq müəllim günü artıq onuncu ildir ki, doğma, müstəqil Azərbaycanda da keçirilir.

Bütün inkişaf etmiş dövlətlərlə birgə qeyd etdiyimiz bu bayramın böyük rəmzi mənası var. Biz bu bayramı müstəqil dövlət, azad xalq, zəngin mədəniyyəti, elmi, təhsili olan millət olaraq qeyd edirik. Bugünkü müəllim müstəqil Azərbaycan Respublikasının, dünyada millətlər, dövlətlər içərisində öz imzası, öz dəst-xətti olan ölkənin müəllimidir. Bu, bizim tarixi nailiyyətimiz, milli sərvətimizdir.

Azərbaycanın taleyi elə gətirib ki, istər coğrafi mövqeyinə, istər mədəniyyət tarixinə görə Şərqi və Qərbi sivilizasiyalarının qovuşuğunda olduğundan hər iki mədəniyyətin üstün dəyərlərini mənimsəyib, zəngin elm, təhsil, mədəniyyət ənənələri olan xalq, ölkə kimi tanınıb. Çox əlamətdar haldır ki, vətənimizdə, millətimizdə, milli ənənələrimizdə müəllimə, tərbiyəçiyə xüsusi qayğı, ayrıca münasibət olub. Müəllim həmişə böyük hörmət sahibi olub, böyük fəzlər müəllim qarşısında həmişə ehtiramla baş əyiblər. Mən tarixçi olduğum üçün Şərqi tarixindən bir neçə fakt gətirmək istərdim.

Müqəddəs dini kitabımız Qurani-Kərimdə «tərbiyə» sözünün kökü olan «Rəbb» sözü «Allah» sözündən sonra ən çox işlənən söz kimi qeydə alınıb. Məhəmməd peyğəmbər özü deyirdi ki, «Allah məni bir müəllim olaraq göndərdi». Bunlar o deməkdir ki, islam dinində, islami dəyərlərdə «müəllim», «tərbiyə» nə qədər müqəddəs tutulub.

Yaxud, dünyanı lərzəyə gətirən böyük fəthlər Əmir Teymur və II Mehmet Fəth həmişə müəllimlərinin məsləhətlərinə qulaq asmışlar. Birincisi öləndə öz müəlliminin ayaq tərəfində dəfn olunmasını vəsiyyət etmiş, ikincisi isə İstanbulu fəth edəndə onun əlini öpmək istəyənlərə əvvəl yanındakı müəlliminin əllərindən öpməyi məsləhət görmüşdür...

Tarixdə belə nümunələr çoxdur. Ümumiyyətlə, Şərq aləmində, türk-islam dünyasında müəllim, tərbiyəçi, müdərris həmişə uca tutulub, hörmət, ehtiram simvolu olub.

XIX əsrin ikinci yarısından Avropaya, Qərb mədəniyyətinə üz tutan ziyalılarımız təhsildə, maarifdə sürətlə müasirləşmə, qərbləşmə meyllərində də uğur qazanıblar. Avropa modeli maarif sistemi, ona uyğun modern müəllimlərimiz yetişib. Bu gün sürətlə Avropaya, Qərbə inteqrasiya olunan Azərbaycan Respublikası müasir təhsil sisteminə görə, ilk növbədə, Avropa tipli müəllimliyin, müasirliyin ilk carçıları və ideoloqları Həsən bəy Zərdəbiyə, Mirzə Fətəli Axundova, həmyerlimiz Aleksandr Çernyayevskiyə, Firidun bəy Köçərliyə, Hacı Zeynalabdin Tağıyevə, Hənifə xanım Məlikovaya, Həbib bəy və Mahmud bəy Mahmudbəyovlara, Üzeyir Hacıbəyova, Cəlil Məmmədquluzadəyə, Sultan Məcid Qənizadəyə, Nəriman Nərimanova, Əlimərdan bəy Topçubaşova və başqalarına borcludur. Mən bu bayram günündə Azərbaycan müəllimlərinin korifeyləri olan həmin insanların müqəddəs ruhu qarşısında baş əyirəm. Bizim vəzifəmiz bu böyük müəllimlərin ənənələrini yeni tarixi şəraitdə davam və inkişaf etdirməkdən ibarət olmalıdır.

Müəllimlik çox şərəfli bir sənətdir. Həqiqi müəllim, hər şeydən öncə, əsl ziyalıdır. Ziyalı vətən və millət yolunda aqlını, zəkasını, intellektual potensialını əsirgəməyən insandır. Ziyalı yaxşıların yaxşısı olub mənəviyyatca zəngin olan, bütün zamanlarda xalqının mənəvi, sosial-iqtisadi və mədəni yüksəlişinin əsas daşıyıcıları, öncülləri olan parlaq və uca istedadlı malik insan, nurlu şəxsiyyətdir. Müəllim qəlbinin hərərətini, gözünün nurunu balalarımıza verən insandır. Arzum

budur ki, qəlbimizin hərərəti, gözünüzün nuru azalmasın. Dədə Qorqud demiş, həmişəyanar dursun!..

Azərbaycan məhz bu ziyalıları ilə tanınıb. Zəmanəmizin böyük siyasi lideri, vətənimizə rəhbərlik missiyasını bir qərindən çox qüdrətli çiyinlərində XX əsrdən XXI əsrə daşıyan möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev müəllim sənətinə görün necə yüksək qiymət verir: «Müəllim adı dünyada ən yüksək addır. Şəxsən mən Yer üzündə müəllimdən yüksək ad tanımıram. Çünki hər birimizə təhsil, bilik verən müəllimdir».

Mən yuxarıda öz müəlliminə dərin hörmətlə yanaşan dövlət başçılarının adını çəkdim. Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin də, ümumiyyətlə, Azərbaycan müəllimlərinə, xüsusən də özünün ilk müəllimlərinə necə hörmət və ehtiramla yanaşdığına dəfələrlə şahidi olmuşuq. Bu yaxınlarda Naxçıvanda olarkən möhtərəm Prezidentimizin öz müəllimi Lətif Hüseynzadəyə olan sonsuz məhəbbət və hörmətini öz gözlərimizlə gördük.

Biz möhtərəm Prezidentimizin Azərbaycan müəllimlərinə hörmət və qayğısına layiqli işimiz, ümummillə vəzifənin həyata keçirilməsi – Azərbaycanın gələcəyi olan gənclərin hərtərəfli yetişdirilməsi sahəsində əlimizdən gələni əsirgəməməliyik.

Bildiyiniz kimi, YUNESKO-nun «Təhsil əsri» – «İntellekt əsri» elan etdiyi XXI əsr həm də Azərbaycan milli təhsil quruculuğu sahəsində islahatlar əsridir.

XXI yüzillik ağılın, intellektin təntənəsi əsridir. Müstəqil Azərbaycanın dövlət mənafeyi, milli mənafeyi Azərbaycan məktəbinin, ilk növbədə, məhz ağıl məktəbi olmasını tələb edir. Bu, mürəkkəb enişli-yoxuşlu, lakin şərəfli yoldur. Bu yolun yolçuları, bələdçiləri, həmin gələcək yola nur saçan, işıq tutan sizsiniz, əziz müəllimlər, Azərbaycan müəllimləridir.

Mən bu bayram günündə bütün müəllimlərə təhsil, elm yolunda böyük uğurlar diləyir və inanıram ki, qüdrətli tarixi şəxsiyyət, xalqımızın görkəmli oğlu Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə müstəqil Azərbaycan dövləti daha da inkişaf edəcək, çiçəklənəcək, qüdrətlənəcək və Azərbaycan müəllimləri bu

yolda öz xidmətlərini göstərib dəyərli töhfələrini verəcək,
möhtərəm Prezidentimizə hər an dayaq olacaqlar.

«Respublika» qəzeti
5 oktyabr 2002-ci il

NİCAT YOLUMUZUN SÖNMƏZ ULDUZU

Respublikamızın müstəqilliyinə bu il daha bir yaş əlavə olundu. Budur, artıq Azərbaycan xalqı müstəqilliyinin 11-ci ildönümünü qeyd edir. Ötən illər ərzində Azərbaycan xalqı sürətli, inamlı addımlarla gələcəyə doğru irəliləyib. Keşməkeşli günlər, anlar yaşamış Azərbaycan xalqı indi azad nəfəs alır, öz müqəddəratını özü həll edir. 70 il ərzində rus imperiyasının caynağında çapalamış xalqımız, nəhayət, buxov və zəncirləri qırdı, azadlıq əldə etdi.

Müstəqillik günü bizim hamımız üçün əziz bir gündü, bizim xoş gələcəyimizin təməl günüdür. Müstəqillik əldə etmək xalqımıza asanlıqla başa gəlməyib. Bu yolda çoxlu itki verdik. İndi ölkəmizi, dövlətçiliyimizi qoruyub saxlamaq hamımızın borcudur.

Bu müstəqilliyin əldə olunmasına və gündən-günə möhkəmlənməsinə görə ölkə Prezidenti Heydər Əliyevə minnətdar olmalıyıq. Müstəqilliyin qorunub saxlanması ona nail olmaqdan daha çətinidir. Keçən əsrin əvvəllərində də Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti cəmi 23 ay hökm sürmüş, lakin daxili çəkişmələr və xarici hərbi müdaxilə nəticəsində süquta uğramışdı.

Ancaq möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin apardığı uzaqgörən siyasət nəticəsində müstəqilliyimiz nəinki özünə lazımı qədər dəstək tapıb, eyni zamanda özünün inkişaf yollarını qabaqcadan müəyyənləşdirib. Bütün bunlara baxmayaraq, respublikamızın müstəqilliyinə müxalif çıxan qüvvələr hələ də mövcuddur.

Dövlət müstəqilliyinə 1991-ci ilin oktyabr ayında nail olmağımıza baxmayaraq, respublikamızda baş verən hadisələri nəzərə alsaq, o nəticəyə gəlmək olar ki, müstəqilliyimizi

boğmaq, elə respublikanın içindəcə dövlətçiliyimizi devirmək istəyiblər.

Biz bütün bunlarla, konkret olaraq, 1992-ci ildə hakimiyyətə gəlmiş Xalq Cəbhəsinin uğursuzluğu və səriştəsizliyi nəticəsində rastlaşdıq. Ölkədə müharibə gedə-gedə Surət Hüseynov böyük hərbi qüvvə ilə dövlətə qarşı çıxdı və qərb rayonlarından başlayaraq paytaxta doğru hərəkət etdi. Bu, müstəqilliyimizə xələl gətirən, dövlətə qarşı böyük bir qiyam idi. Belə bir vaxtda qardaş qardaşa, ata oğula silah qaldıra bilərdi. Belə bir qiyamın yatırılmasının, insan qanı axmasının qarşısını Azərbaycan xalqının ağsaqqalı, uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev ala bilərdi.

Azərbaycanın parçalanmasını, respublika daxilində yeni bir qondarma dövlət yaratmaq istəyən Əlikram Hübətov ortaya çıxdı, «Talış–Muğan Respublikası» yaratmaq adı ilə ölkənin cənub rayonlarında hegemonluğa başladı. Yenə də müdrik ağsaqqal, o zaman Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri vəzifəsində çalışan, dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyev xalqın imdadına çatdı.

Xarici dövlətlərdən müəyyən dəstək alan, son zamanlar ölkədə özbaşınalıqla məşğul olan Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi – XTPD («OMON») və onun komandiri Rövşən Cavadov respublikamızın bir çox rayonlarında, eləcə də Bakı şəhərində dövlət çevrilişi etmək üçün baş qaldırdı. Burada da ordu ilə XTPD bir-birinə qarşı silah işlədə, saysız-hesabsız insan tələfatına səbəb ola bilərdi. Heydər Əliyevin xalqa müraciəti, onun apardığı görüşlər və söhbətlər əsasında bu silahlı toqquşmanın qarşısı alındı və respublikada tədricən sabitlik yaranmağa başladı.

Dövlətçiliyimiz möhkəmləndikcə onu devirmək istəyən qüvvələr sakitləşə bilmir, hər vaxtlə müstəqilliyimizi ləkələmək istəyirdilər. Respublikamız ağır bir vəziyyətdə qalmışdı. Bir tərəfdən erməni işğalçılarına qarşı gərgin mübarizə gedir, döyüşlər səngimək bilmirdi, digər tərəfdən isə daxili düşmənlərimiz hər bir hiyləyə əl atır, dövlətçiliyimizə qarşı

təxribatlar hazırlayırdılar. Ali Sovetin sədr müavini Afiyəddin Cəlilov, Şəmsi Rəhimov kimi yüksək dövlət məmurlarının qətlini təşkil edənlər, törədənlər respublikanın müstəqilliyini istəmirdilər. Bundan başqa, respublikamızın paytaxtı olan Bakı şəhərində insanların çox olduğu yerlərdə, metro stansiyalarında cürbəcür təxribat xarakterli terror aktları, partlayışlar törədilirdi. Bu kimi xoşagəlməz hallar yalnız dövlətçiliyimizi istəməyən insanların, müstəqilliyimizə hər vasitə ilə mane olan qara qüvvələrin çirkin əməlləri idi. Lakin möhtərəm Prezidentimizin uzaqgörənliyi, apardığı düzgün, məqsədyönlü siyasət nəticəsində bu kimi neqativ halların qarşısı alındı və cinayətkarlar aşkar edilərək məhkəmə qarşısında cavab verməli oldular. «Sapı özümüzdən olan baltalar»a cəmiyyətdə hələ də rast gəlmək olur. Özünü müxalifətçilər adlandıran bir çox qüvvələr iqtidarı ictimaiyyətin gözündən salmağa çalışırlar. Ancaq artıq xalqımız ağı qaradan, dostu düşməndən ayırmağı bacarır.

Bu illər ərzində ölkə başçısı, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev Azərbaycanı bütün dünyada tanıتماğa, respublikamızda demokratiyanın bərqərarına, Xəzər dənizində neftin hasilinə dünyanın ən iri şirkətlərini cəlb etməyə müvəffəq olmuşdur. Çoxlu miqdarda investisiya qoyulması ölkə iqtisadiyyatına müsbət təsirini göstərmişdir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini istəmə-yən tək respublikanın daxilində olan qara qüvvələr yox, həm də bir çox xarici dövlətlər idi. Buna parlaq nümunə kimi demək olar ki, nankor qonşularımız – Ermənistan heç vaxt istəməzdi ki, Azərbaycan müstəqil bir dövlət olsun. Bundan əlavə, Rusiya heç vaxt Azərbaycanı öz əlindən buraxmaq istəməzdi. Belə ki, Azərbaycan həm yeraltı, həm yerüstü təbii sərvətlərlə zəngindir. Azərbaycanın təbii sərvətləri, daha doğrusu, onun nefti bir çox xarici ölkələrin gözünə ox kimi batır.

Müstəqilliyimizin əbədiləşdirilməsi, dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi istiqamətində aparılan məqsədyönlü siyasət nəticəsində bir çox xarici ölkələrin iş adamlarını, cürbəcür

şirkətləri respublikaya cəlb etməklə ölkə Prezidenti cənab Heydər Əliyev Azərbaycan iqtisadiyyatında böyük yüksəlişlərə nail olmuşdur. Bunların nəticəsidir ki, hazırda ölkəmiz nəinki Cənubi Qafqaz respublikaları, habelə MDB ölkələri arasında iqtisadi yüksəlişinə görə önəmli yer tutur. Bunlara parlaq misal olaraq Azərbaycanın müstəqilliyini ilk dəfə tanıyan, dərdimizə və sevincimizə şerik olan qardaş Türkiyə Cümhuriyyətindən respublikamıza böyük axın təşkil edən şirkətlər, ayrı-ayrı iş adamlarının fəaliyyətini gös-tərmək olar. Qardaş Türkiyə və Azərbaycanın tikib yaratdığı firmalar, müştərək şirkət və sənaye müəssisələrinin bir-gə fəaliyyəti nəticəsində işsizliyin qarşısı alınmışdır. Belə ki, minlərlə insan işlə təmin olunmuşdur.

Belə bir zamanda dinc əhalinin köməyinə məhz uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev gəldi. Onun yenidən hakimiyyətə qayıdışı dinc əhali, saf qəlblil insanlarda böyük inam yaratdı. Bəli, bu xaotik vəziyyətdən respublikanı yalnız xalqımızın qüdrətli oğlu Heydər Əliyev çıxara bilərdi.

Eyni zamanda həm daxili, həm xarici düşmənlərlə mübarizə aparmaq asan məsələ deyildi. Bu kimi çətinliklərin öhdəsindən yalnız bütün dünyada uzaqgörən siyasəti ilə seçilən möhtərəm Prezident Heydər Əliyev gələ bilərdi. Tez bir zamanda ölkədə siyasi sabitliyə, düşmənlə atəşkəs rejiminə nail olan müdrik ağsaqqal Heydər Əliyev arxasınca öz xalqını aydın sabahlara aparır.

Heydər Əliyev tək öz xalqı üçün yox, həm də türk dünyası üçün əvəzsiz bir şəxsiyyətdir. Ötən illər ərzində dünyanın ən böyük ölkələri ilə siyasi və iqtisadi əlaqələr qurulması, ölkə iqtisadiyyatında yüksək nailiyyətlər onun xalqına, ölkəsinə olan qayğısının parlaq nümunəsidir.

Son zamanlar respublikanın hər yerində aparılan abadlıq, quruculuq işləri, Bakı şəhərinin günbəgün gözəlləşməsi Heydər Əliyevin xalqımıza qəlbən xidmətindən xəbər verir. Azərbaycanın hər bir sahəsində olduğu kimi, idman sahəsində də güclü inkişafı özünü sübut edir. Azərbaycanın üçrəngli bayrağı dünyanın hər yerində – hər şəhərində dalğalanır,

idmançılarımız bütün yarışlardan yüksək mükafatlarla qayıdırlar. İdman sahəsində respublikanın mərkəzi Bakı şəhərində və ayrı-ayrı rayonlarda müasir tələblərə cavab verən idman kompleksləri tikilib yeniyetmələrin, cavanların və idmansevərlərin istifadəsinə verilir. Bütün bunların həyata keçirilməsində həm ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin, həm də Mərkəzi Olimpiya Komitəsinin sədri İlham Əliyevin əvəzolunmaz rolu var. İlham Əliyevin gənclərimizə göstərdiyi qayğını bütün Azərbaycan xalqı alqışlayır.

Aparılan düzgün, məqsədyönlü siyasət nəticəsində Azərbaycan neftinin xarici bazara çıxarılması dünyanın bir çox ölkələrinin marağına səbəb olmuşdur. Bu baxımdan hələ XX əsrin sonunda «Əsrin müqaviləsi» adı ilə Bakı-Ceyhan neft kəmərinin çəkilməsi planlaşdırıldı və iştirakçılar arasında müqavilə imzalandı. Hazırda bu müqaviləyə görə neft kəmərinin tikilməsinə başlanılıb. Gələcəkdə Azərbaycanın iqtisadiyyatında güclü irəliləyişlərə səbəb olacaq bu neft kəmərinin inşası Azərbaycan xalqının sosial rifahının yüksəlməsinə zəmanət yaradır.

Artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycanın çox güclü, basılmaz ordusu yaranıb. Ordu isə, bildiyimiz kimi, ölkənin müqəddəratının həll olunmasında, işğalçılardan müdafiəsində böyük rol oynayır. Əbəs yerə demirlər ki, ordu quruculuğu olsa, basılmaz vətən. Bəli, məhz möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin sayəsində Azərbaycanda güclü ordu qurmağa nail olmuşuq. Ən əvvəl möhtərəm Prezidentimizin ideyası odur ki, itirilmiş torpaqlarımızı sülh yolu ilə geri qaytarsın. Bu baxımdan artıq bütün dünya ictimaiyyəti, beynəlxalq təşkilatlar Ermənistanı təcavüzkar bir ölkə kimi tanımışdır. Yaxın vaxtlarda torpaqlarımız sülh yolu ilə qaytarılmasa, Ali Baş Komandanın əmri ilə hər vaxt torpaqlarımızı qaytarmağa hazırıq. Bu sözləri tam məs-uliyyətlə deməyə güclü ordumuzun olması əsas verir.

Fürsətdən istifadə edərək bu əlamətdar bayram münasibətilə xalqımı, öz həmkarlarımı səmimi qəlbdən

təbrik edir, hamıya uzun ömür, çansağlığı, işlərində müvəffəqiyyətlər və xoşbəxt gələcək arzulayıram. Xalqımızı müdrik Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin ətrafında sıx birləşməyə, onun apardığı məqsədyönlü siyasəti dəstəkləməyə çağırıram. Çünki Heydər Əliyev bizim nicat yolumuzun sönməz ulduzu, türk dünyasının fəxridir.

«Prezident» qəzeti
18 oktyabr 2002-ci il

HEYDƏR ƏLİYEV DÖVLƏT MÜSTƏQİLLİYİNİN TƏMİNATÇISI VƏ BAŞ MEMARIDIR

*Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədidir,
dönməzdir və bizim qarşımızda duran vəzifə
dövlət müstəqilliyini qorumaq-dan, əbədi
etməkdən ibarətdir.*

Heydər Əliyev

Azərbaycan xalqı dövlətçiliyimizin tarixində əlamətdar gün – dövlət müstəqilliyinin bərpasının on birinci ildönümü ərəfəsindədir. Bu gün Azərbaycan xalqı qədim və zəngin tarixinin ən yeni dövrü olan müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli istiqlal gününü böyük təntənə ilə qeyd edir. Tarixdən məlumdur ki, on bir il bundan öncə, 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktının qəbul edilməsi ilə ölkəmizin çağdaş tarixinin yeni bir dövrü – milli müstəqillik, istiqlal, milli-azadlıq, suverenlik dövrü başlanmışdır. Tarixi baxımdan o qədər də böyük olmayan bu qısa zaman kəsiyində Azərbaycanda müstəqillik yolunda böyük irəlilə-yişə nail olunmuş, hüquqi-demokratik, dünyəvi, sivil dövlət qurulmuş, onun əsas dövlətçilik təsisatları yaradılmışdır.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, milli müstəqilliyimizin memarı və qurucusu, dünya azərbaycanlılarının ümummilli lideri cənab Heydər Əliyevin cahanşümul və titanik fəaliyyəti nəticəsində vətənimiz azad bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inamla irəliləyir, ölkəmiz hazırda intensiv inkişaf dövrünü yaşayır, Azərbaycan dövlətçiliyi möhkəmlənib gündən-günə güclənir, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın demokratik imici durmadan artır. Ən başlıcası isə Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədiliyi, dönməzliyi, yenilməzliyi təmin olunmuşdur.

Böyük iftixar hissi ilə bəyan edirik ki, yeni, müstəqil Azərbaycan Heydər Əliyevin şah əsəri olmaqla, xalqımızın, millətimizin, dövlətçiliyimizin XX əsrdəki ən böyük milli sərvətidir. Müstəqil Azərbaycan yeni əsrə, yeni minilliyə milli dövlətçiliyimizin əvəzsiz lideri Heydər Əliyev ideyaları ilə, müstəqil, azad, demokratik, sivil, dünyəvi dövlət olaraq, Şərqi və Qərbi sivilizasiyalarını özündə harmonik şəkildə əks etdirən çağdaş mədəniyyətə sahib olan xalq kimi, Asiya ilə Avropanı bir-birinə qovuşdurən çox əhəmiyyətli geosiyasi və geostrateji coğrafi məkanda yerləşən ölkə kimi daxil oldu. Bu gün Azərbaycanın səsi dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarından gəlir, Azərbaycanın müstəqilliyi dünya tərəfindən tanınır və geniş müdafiə olunur, dünyanın hər yerində Azərbaycan himni səslənir, üçrəngli bayrağımız yüksəklikdə dalğalanır, dövlət gerbimiz Azərbaycanın dövlətçiliyini nümayiş etdirir. Müstəqillik illərində dünya azərbaycanlıları arasında əlaqələr güclənmiş, dünya azərbaycanlılarının birliyi məsələsi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılmışdır. Möhtərəm Prezidentimizin dediyi kimi, «Azərbaycan bütün dünya azərbaycanlılarının tarixi vətəni, doğma ata-baba yurdu... Bu gün harada yaşamasından asılı olmayaraq, Azərbaycanı özlərinin tarixi vətəni sayan bütün insanlar ölkəmizin müstəqilliyini qoruyub saxlamaq naminə dövlətçilik ideyaları ətrafında sıx birləşməli, sarsılmaz həmrəylik nümayiş etdirməlidir. Vətəninə, millətini, xalqını sevən hər bir azərbaycanlı Azərbaycanın müstəqilliyinin dönməz olması üçün səy göstərməlidir... Hər bir azərbaycanlı bilməlidir ki, onun arxasında Azərbaycan Respublikası kimi bir dövlət durur» (*Heydər Əliyev. Dünya azərbaycanlılarına. Bakı, 1998, s.11-12*). Azərbaycanın haqq səsi dünyada eşidilir və dəstəklənir, necə deyərlər, Azərbaycanın imzası imzalar içərisində aydın seçilir, böyük dövlətlər Azərbaycanla hesablaşır və ikitərəfli faydalı əməkdaşlıq edirlər. Bu gün Azərbaycan dünya birliyinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilib. Müstəqillik əldə etdikdən sonra dövlətimiz qısa müddətdə

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının, Türk Dövlətləri Birliyinin, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin, İslam Konfransı Təşkilatının, Avropa Şurasının, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Dünya Bankının, Ümumdünya Bərpa və İnkişaf Bankının, İslam İnkişaf Bankının üzvü olmuş, Avropa Birliyi, Avropa Parlamenti, NATO Parlamentlərarası İttifaq və başqa beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqələr qurmuşdur. Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikası bu gün sürətlə dünya birliyinə inteqrasiya olunmaqdadır.

Müstəqilliyimizin ilk illərində Azərbaycan parçalanmaq, bir ölkə kimi, bir dövlət kimi məhv olmaq təhlükəsi qarşısında idi. Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. Vətən əldən gedirdi. Azərbaycan seçim qarşısında – «olum, ya ölüm» dilemması ilə üzləşmişdi.

Bu gün Azərbaycan iqtidarına böhtanlar atan, iftira və yalanlar uyduran, Azərbaycandan beynəlxalq təşkilatlara donoslar yazan, özünü müxalifət adlandıran o zamankı AXC–Müsavat iqtidarı ölkəmizi uçurum həddinə gətirmiş, Azərbaycan dövlətinin dünya xəritəsindən silinmək təhlükəsini yaratmışdı.

Belə bir şəraitdə Azərbaycan xalqı, Azərbaycan ziyalıları müdriklik göstərərək 1970-80-ci illərdə ölkəmizi dünyaya tanıtmış, sözün həqiqi mənasında, Azərbaycan intibahına nail olmuş, xalqın inam və iman yeri olan milli liderimizə – o zaman Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri işləyən möhtərəm Heydər Əliyevə üz tutaraq xalqın ümid çirağını sönməyə qoymamağa, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etməyə səsələnmişdi. Azərbaycan xalqının istəyinə heç zaman biganə qalmayan, özünün qurub yaratdığı doğma Azərbaycanın gözləri önündə dağılmasına dözməyən, həyatını xalq yolunda şam kimi əridən millətimizin böyük oğlu Heydər Əliyev vətənin dar günündə haqq səsini ucaltmış, xalqın imdad, kömək səsinə səs verdi, onun sabaha olan ümid çirağını yandırdı. Əslində Heydər Əliyev Naxçıvanda işləyən-işləyə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi elan edilənədək

müstəqillik, milli-azadlıq yolunda böyük işlər görmüşdü. Onun təşəbbüsü ilə Müstəqillik Aktından xeyli əvvəl Naxçıvanın adı üzərindən «sovet sosialist» sözləri atılmış, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli istiqlal bayrağının dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi barədə tarixi qərarlar qəbul olunmuş, bu məsələlər barədə Naxçıvan MR Ali Məclisinin vəsətəti nəticəsində Azərbaycan Respublikasının keçmiş Ali Soveti müvafiq qərarlar qəbul etmək məcburiyyətində qalmışdı (*Bax: Qayıdış. Bakı, «Azərbaycan» nəşriyyatı, 1996*). Heydər Əliyev Naxçıvanda işlədiyi illərdə də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi uğrunda gərgin mübarizə aparırdı...

Möhtərəm Heydər Əliyevin 1993-cü ilin 15 iyununda Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə xilaskar missiyalı qayıdışı ölkəmizi parçalanmaqdan, milli müstəqilliyimizi itirmək təhlükəsindən xilas etdi, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi hər cür daxili və xarici təhdidlərdən qurtuldu, millətimiz, dövlətimiz həqiqi müstəqilliyin magistr almasına doğru yola çıxdı. Azərbaycanda başlamış və təhlükəli məcraya yönəlmiş separatçılıq hərəkatlarının qarşısı qətiyyətlə alındı, ölkədə əmin-amanlıq bərqərar oldu. Bu da tarixi ədalətin təntənəsi idi ki, keçən əsrin 70-80-ci illərində Heydər Əliyevin milli oyanış, milli özünüdərk, milli intibah cümcətilərindən boy atıb yetişən, müstəqilliyinin qorunub saxlanması, inkişaf etdirilməsi və əbədiliyinin, dönməzliyinin təmin olunması missiyasını da Azərbaycan xalqı öz müdrik oğluna, milli liderimizə, möhtərəm Prezidentimizə həvalə etdi. Bununla da çağdaş Azərbaycan tarixinin milli qurtuluş mərhələsi, həqiqi müstəqillik mərhələsi başlandı. Bu, tarixi həqiqətdir ki, möhtərəm Heydər Əliyevin hakimiyyətə xilaskar missiyalı qayıdışı Azərbaycanı xaosdan, millətimizi və dövlətimizi parçalanmaqdan xilas etdi. Bu reallığı, tarixi həqiqəti Azərbaycanın ən yeni tarixinə Ulu Tanrının himayəsi, uca millətimizin iradəsi ilə möhtərəm Heydər Əliyev yazdı. Azərbaycan dövləti, Azərbaycan xalqı durduqca milli tariximizdə Heydər Əliyevin böyük adı əbədi olaraq qalacaqdır. Bu mənada görkəmli ABŞ siyasətçisi

Z.Bjezinskinin çox böyük sərrastlıqla dediyi məşhur kəlam yada düşür: «**Bu gün Azərbaycanı idarə edə biləcək yeganə şəxsiyyət Heydər Əliyevdir**». Bəli, Azərbaycanı, onun dövlət müstəqilliyini möhtərəm Heydər Əliyev dühası, zəngin dövlətçilik təcrübəsi, siyasi uzaqgörənliyi, müdrik şəxsiyyət qətiyyəti, Azərbaycan dövlətçiliyinə sədaqəti, Azərbaycan xalqına sonsuz məhəbbəti xilas etdi.

1995-ci ilin noyabrında müəllifi Heydər Əliyev olan müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyası qəbul edildi, demokratik əsaslarla Milli Məclis – parlament seçildi. Ölkədə dövlət quruculuğu, iqtisadi islahatlar üçün hüquqi-normativ baza formalaşdırıldı. İndiyədək Milli Məclisdə 1000-dən çox qanun qəbul edilib. Hər bir qanunun arxasında Azərbaycanın dövlət quruculuğunu təmin etmək, iqtisadi, siyasi, sosial islahatları həyata keçirmək kimi ali məqsəd durur. Ölkədə keçirilən islahatlar nəticəsində söz azadlığı, siyasi plüralizm, fikir azadlığı, vətəndaş və insan azadlıqları və haqları təmin olunub. Azərbaycan Şərq – islam və türk dünyasında ilkin olaraq ölüm hökmünü ləğv edib. Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti, milli həmrəylik, dünya azərbaycanlılarının birliyi yaranıb. Təhsil, mədəniyyət, elm sahəsində islahatlar prosesi dönməz xarakter alıb. Azərbaycanın zəngin mədəni irsi dünyaya nümayiş etdirilib. Təkcə onu demək kifayət edər ki, son illərdə möhtərəm Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan xalqının mənəviyyat kitabı, bahadırlıq, qəhrəmanlıq eposu «Kitabi-Dədə Qorqud»

dastanlarının 1300 illiyi, dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illiyi YUNESKO-nun qərarı ilə beynəlxalq səviyyədə qeyd olunub.

Müstəqillik illərində Azərbaycan dili, sözün həqiqi mənasında, müstəqil Azərbaycanın dövlət dilinə çevrilib, latın əlifbasına keçid prosesi uğurla başa çatıb.

Heydər Əliyevin fəaliyyətində və siyasətində azərbaycançılıq həmişə öndə olub və bu ideoloji prinsip dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılıb. Əslində müstəqil Azərbaycanın dövlətçilik ideologiyası olan azərbaycançılıq məfkurəsi konsepsiyasının da müəllifi Heydər Əliyevdir, bu ideologiyamı gerçəkləşdirən, həyata keçirən də Heydər Əliyevdir. Heydər Əliyevin müəllifi olduğu bu ideologiyanın əsas konseptual müddəaları içərisində başlıca yeri Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, onun dönməzliyinin və əbədiliyinin təmin edilməsi, Azərbaycan xalqının bütövlüyünün, milli həmrəyliyinin təmin olunması, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, dünya azərbaycanlılarının AZƏRBAYCAN ideali ətrafında birliyinə nail olunması, Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin, azad bazar münasibətlərinin bərqərar olması, milli ideologiyanın ifadə vasitəsi olan müstəqil Azərbaycanın dövlət dilinin – Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişaf etdirilməsi və tətbiqi dairəsinin genişləndirilməsi, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin, milli mentalitetinin inkişaf etdirilməsi, Azərbaycanın milli dövlətçiliyində ümumbəşəri dəyərlərin, dünyəvi, hüquqi-demokratik, sivil dövlət quruculuğu prinsiplərinin təmin olunması, dövlətçilik atributlarının milli ideologiyanın tərkib hissələrindən biri olması, azərbaycançılıq milli ideologiyasının əsas müddəalarının, prinsiplərinin təhsil müəssisələrində öyrədilməsi, tədrisi, təbliği, təhsilin

məzmununda milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin geniş əks olunması, milli vətənpərvərlik tərbiyəsinin ön plana çəkilməsi və s. bu kimi məsələlər mühüm yer tutur.

Heydər Əliyevin müstəqillik siyasətində Qafqazda, regionda, Azərbaycanda dünya sülh məsələsi də əhəmiyyətli yer tutur. Heydər Əliyev Qafqazda sülh çağırışının müəllifidir. O yaxşı bilir ki, Qafqazda sülhə, əmin-amanlığa nail olmadan nə neft strategiyasını, nə də TRASEKA layihəsini həyata keçirmək mümkündür. Buna görə də möhtərəm Heydər Əliyev sülhün böyük carçısı kimi Türkiyə Cümhuriyyətinin ən ali mükafatına – Atatürk Beynəlxalq sülh mükafatına layiq görülüb. Bu siyasət, hər şeydən öncə, Azərbaycanın möhkəmlənməsinə, müstəqilliyimizin əbədiliyinə xidmət edir (*Bax: Heydər Əliyev işığı – İpək yolu. Bakı, 2001, s.105-114*).

Azərbaycan bu gün intensiv iqtisadi inkişaf yolundadır. İqtisadiyyatda, aqrar sahədə aparılan islahatlar nəticəsində Azərbaycanda ümumi daxili məhsul 57 faiz, sənaye məhsulu 20 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu 30 faiz artmışdır. Əsas iqtisadi göstəricilərə görə Azərbaycan Respublikası MDB ölkələri arasında birinci yeri tutur. Adambaşına düşən xarici sərmayələrin həcminə görə isə Şərqi Avropanın bir çox ölkələrindən də irəlidədir (*Bu haqda bax: YAP-ın II qurultayının materialları. Bakı, 2001, s.88*).

Bütün bu uğurlar möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü daxili və xarici siyasətin bəhrələridir, əsas nəticələridir. Azərbaycan özünün milli müstəqillik gününü azad, demokratik, dünyəvi dövlət kimi, intensiv inkişaf yolunda olan ölkə kimi qarşılayır. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi gününü bayram edərkən varisi olduğumuz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini

quranların, istiqlalımızın təməlini qoyanların, bu yolda şəhid olanların əziz xatirələrini də xatırlatmaq istərdim. Möhtərəm Prezidentimizin müstəqilliyin 10-cu ildönümü ilə bağlı çıxışında dediyi kimi, «Bu gün biz müstəqilliyimizin onuncu ildönümünü qeyd edərkən böyük iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, on illik bu müddət Azərbaycan xalqının müstəqillik arzusu ilə yaşayan vətənpərvər insanlarına, 1918-ci ildə Məmmədəmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Nəsib bəy Yusifbəyli və bir çox başqalarının yaratdığı xalq cümhuriyyətinə bizim tərəfimizdən, bugünkü nəsillər tərəfindən yüksəlmiş böyük abidədir. Əgər xalq cümhuriyyəti 1920-ci ildə, o vaxtkı tarixi şəraitdə yaşaya bilmədisə, indi Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq on il yaşayıb, bundan sonra da yaşayacaq və müstəqillik əbədi olacaq, daimi olacaqdır...» (*«Azərbaycan» qəzeti, 19 oktyabr 2001-ci il*).

Fəxr edirik ki, bu gün Azərbaycanın müstəqilliyi etibarlı əllərdədir. Azərbaycan xalqı müstəqilliyimizin memarı və qurucusu möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında, onun milli dövlətçilik ideyalarını əsas tutaraq müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyir.

***«Azərbaycan» qəzeti
18 oktyabr 2002-ci il***

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA QADIN PROBLEMLƏRİNƏ DAİR DÖVLƏT SİYASƏTİ

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Xanımlar və cənablar!

Türkiyə–Azərbaycan–Gürcüstan parlamentar qadınlarının beynəlxalq konfransının bu yüksək kürsüsündən sizlərə müraciət etdiyimdən duyduğum böyük qürur və şərəf hisslərimi dilə gətirir, hamınıza, ilk öncə təşrif buyurmuş qonaqlara olan dərin hörmət və ehtiramımı yetirir, konfrans iştirakçılarını müstəqil Azərbaycanın təhsil sistemində çalışan çoxminli ziyalı qadınlar ordusu adından ürəkdən salamlayıram.

Bildiyiniz kimi, müasir dünyanın qlobal problemlərindən sayılan gender bərabərliyi məsələsi Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətində də mərkəzi yerlərdən birini tutur. Bu gün ölkə əhalisinin mütləq əksəriyyətini (51%) təşkil edən Azərbaycan qadını vətənimdə dövlət müstəqilliyinin qazanılmasında, ərazi bütövlüyümüzün qorunub saxlanılmasında hansı fədakarlıqlar göstərmişsə, hazırda dövlət quruculuğu, iqtisadiyyat, elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə sahələrində, qanunvericilik və insan haqlarının müdafiəsi sahəsində də eyni vətəndaşlıq qeyrəti, vətən və millət sevgisi ilə müstəqil Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq birliyə sürətli inteqrasiyası yolunda çalışmaqdadır. Böyük iftixar hissi ilə konfrans iştirakçılarına məlumat verirəm ki, bu gün yeni əsrin, yeni minilliyin ilk illərində Azərbaycan qadınlarının səsi dünyanın ən mötəbər məclislərindən gəlir, Azərbaycan qadını gender məsələsi ilə bağlı ümumdünya konqreslərində öz sözünü deyir, lazımı sənədlərə öz imzasını qoyur, beynəlxalq səviyyəli qlobal məsələlərin həllində yaxından iştirak edir, bir sözlə, XXI əsr Azərbaycan qadını dünya arenasında aktiv iştirakı ilə millətimin haqq səsinə beynəlxalq ictimaiyyətə çatdıra bilir. Bu reallıq, hər şeydən öncə, Azərbaycan qadınının keçdiyi zəngin

və şərəfli milli tarixi ənənələrlə, eləcə də XIX əsrin sonu və XX əsrdə dünyada və Azərbaycanda baş verən çağdaşlaşma-müasirləşmə-avropalaşma uğrunda ictimai-siyasi və mədəni hərəkatla bağlıdır.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

XIX əsrin ikinci yarısından qardaş Türkiyədə başlanan tənzimat-çağdaşlaşma-avropalaşma hərəkatı keçmiş çar Rusiyasının tərkibində olan türk xalqlarının, o sıradan Azərbaycan xalqının qabaqcıl ziyalılarında da milli tərəqqinin əvəzsiz vasitəsi olan maarifçilik, xüsusən qadınların təhsilə cəlb olunaraq ictimai həyatın bütün sahələrində təmsil olunması ideyasına təkan verdi. Bu mübarizə nəticəsində artıq XX əsrin ilk ilində (1901-ci il, 7 sentyabr) qabaqcıl ziyalıların köməyi və görkəmli məsənət Hacı Zeynalabdin Tağıyevin maliyyə dəstəyi ilə Bakıda – Şərqi dünyasında qadınlar üçün təhsil verən ilk dünyəvi maarif ocağı – Qızlar gimnaziyası fəaliyyətə başladı. Azərbaycan qadınının dünyəvi, çağdaş təhsil alması yolunda yeni mərhələ başlandı və bu hərəkat sonralar daha da genişləndi. Azərbaycan qadınları içərisindən Avropanın, Rusiyanın məşhur ali məktəblərində təhsil alan qadın ziyalıları yetişdi. Azərbaycanda XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərindəki milli-azadlıq hərəkatı 1918-1920-ci illərdə cəmi 23 ay yaşamış, türk dünyasında və islam aləmində ilk demokratik, parlamentli, dünyəvi dövlət sayılan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə nəticələndi. Böyük iftixar və milli qürur hissi ilə sizlərə bildirirəm ki, həmin dövlət 1918-ci ildə Azərbaycanda qadınlara ilk dəfə olaraq kişilərlə bərabər seçmək və seçilmək hüququ verdi. Müqayisə üçün deməyi özümə borc bilirəm ki, XX əsrdə qadınlara ilk dəfə ümumdövlət seçkilərində iştirak etmək üçün aktiv seçki hüququnun verilməsi tarixinin təhlili göstərir ki, Azərbaycan dövləti bu sahədə dünyada öncüllərdən biridir. Belə ki, XX əsrdə qadınlara seçib-seçilmək hüququ verən 73 dövlət arasında Azərbaycan 8-ci yerdə durur. İftixar etməli haldır ki, bu baxımdan mənim

vətənim dünyanın inkişaf etmiş ABŞ, Almaniya, Fransa və bu kimi dövlətlərindən, eləcə də Şərq ölkələrinin hamısından əvvəl qadınlara seçmək və seçilmək hüququ verib.

Bu da həqiqətdir ki, XX əsr Azərbaycan qadınının həyatında çox önəmli, sıçrayışlı inkişaf dövrü olub. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, neft sənayesinin sürətli inkişafı, milli-azadlıq və maarifçilik hərəkatı qadınların maariflənməsinə, dünyəvi təhsilə cəlb olunmasına və ictimai həyata qoşulmasına güclü təkan verib. Ötən əsrin 1918-20-ci illərindən başlayaraq həyata keçirən tədbirlər nəticəsində Azərbaycan qadınlarının hərtərəfli inkişafı üçün geniş üfüqlər açıldı. Qısa müddətdə qadınlar arasında savadsızlıq ləğv edildi, qadınlar üçün xüsusi ali təhsil ocaqları yaradıldı, qadınların təhsil səviyyəsi ölçüyəgəlməz dərəcədə artdı. Qadınlar pedaqoq, həkim, mühəndis və digər peşələrə yiyələndilər, təhsildə, elmdə, səhiyyədə, mədəniyyətdə kişilərlə bərabər, həm də layiqincə təmsil olundular.

Azərbaycan qadını XX əsrin sonunda dövlət müstəqilliyimizin bərpasında, onun qorunub möhkəmləndirilməsində, dövlət müstəqilliyinin əbədiliyinin, dönməzliyinin, sarsılmazlığının təmin olunmasında öz sözünü dedi, öz fədakar xidmətini göstərdi və bu gün də göstərməkdədir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, çağdaş türk dünyasının iftixarı, Qafqazda sülhün böyük carçısı, «Yurdda sülh, cahanda sülh» deyən böyük öndər Atatürkün yenilməz davamçısı möhtərəm Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, **«Qadınların adları və xidmətləri bizim tariximizin səhifələrində qızıl hərflə yazılmışdır. Ancaq XX əsrdə Azərbaycan qadınının keçdiyi yol, əldə etdiyi nailiyyətlər, həqiqətən, dünya miqyasında bizim üçün iftixar mənbəyinə çevrilmişdir. Azərbaycan qadını çadranı atmış, sərbəst yaşamaq imkanı əldə etmiş, bütün sahələrdə bərabər hüquqlar qazanmış və özünün daxili potensialından cəmiyyətə, xalqına xidmət etmək üçün istifadə etmişdir. İndi biz**

hədsiz iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, cəmiyyətimizin hər bir sahəsində qadınlar böyük rol oynayırlar».

Doğrudan da, bu gün Azərbaycan Respublikasında yeni əsrin əvvəlində baş verən demokratik dəyişikliklərdə, təhsildə, mədəniyyətdə, elmdə, iqtisadiyyatda aparılan kardinal islahatlarda, beynəlxalq qadın problemlərinin birgə həlli işində Azərbaycan qadını vətəndaş duyğusu, millət sevgisi və vətən yangısı ilə yaxından iştirak edir, Azərbaycanımızın XXI əsrdə demokratik, sivil, dünyəvi dövlət kimi tanınması və dünyaya inteqrasiyası prosesində əlindən gələni əsirgəmir. Bu gün Azərbaycan qadını dünyanın global problemlərinin həllində aktivliyi ilə seçilir və Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya yayır.

Azərbaycanda qadın problemlərinin beynəlxalq hüquqi-normativ kontekstdə, beynəlxalq standartlar əsasında qurulması müstəqil Azərbaycanın dövlət siyasətində mühüm, aparıcı və prioritet istiqamətlərdən biridir. Müstəqil Azərbaycan Respublikası özünün 1995-ci ildə qəbul olunmuş ilk Konstitusiyasında qadınların kişilərlə bərabər hüquq və azadlıqlarını bir daha təsdiq etməklə, onların demokratik dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirakının hüquqi bazasını təmin etdi. Biz fəxr edirik ki, bu gün ölkəmizin qarşısında duran problemlərin həllində yaxından iştirak edən Azərbaycan qadını artıq demokratik vətəndaş cəmiyyətinin bərabərhüquqlu, fəal və vətənpərvər üzvü kimi çıxış edir. Bu missiya Azərbaycan qadını qarşısında daha böyük ümummilli vəzifələr qoyur. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində, gerçəkləşməsində Azərbaycan dövləti, bu dövlətin böyük memarı və qurucusu, əvəzsiz lideri möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev gender problemlərinin həllini dövlət quruculuğu və siyasətinin ən zəruri sahəsi hesab edərək hər zaman qayğı göstərir. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan Respublikası BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyasına qoşulub. Prezident fərmanı ilə Azərbaycan Qadınlarının Milli Komitəsi yaradılıb və qadınların vəziyyətinə həsr olunmuş IV Ümumdünya Pekin (4-15 sentyabr 1995)

konfransına Milli hesabat təqdim olunub. Həmin hesabatda Azərbaycanda qadın problemlərinin mövcud durumu aydınlaşdırılmış, bu sahədə dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycan qadınları Pekin konfransında uğurla iştirak etmiş, qaçqın qadınlarımızın vəziyyəti ilə bağlı bəyanatların qəbul olunmasına nail olmuş, Pekin Bəyannaməsinin hazırlanması və qəbulunda yaxından iştirak etmişlər. IV Ümumdünya qadın konfransı qadınlarla bağlı «Nayrobi proqramı və strategiyaları» və Pekin Bəyannaməsinin tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün hər bir ölkənin qadın məsələləri üzrə milli konsepsiya və müxtəlif proqramlarının hazırlanmasını tövsiyə etmişdi.

Azərbaycan dövləti bu sahədə dövlət siyasətinin əsaslarını, konsepsiyasını hazırlamaq və həyata keçirmək səlahiyyətlərini 1998-ci il yanvar ayının 14-də yaradılmış Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə həvalə etmişdir. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev tərəfindən «Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında» (14 yanvar 1998-ci il) ayrıca fərman imzalanmış, Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il iyunun 30-da qoşulduğu BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyasından irəli gələn vəzifələr müəyyən edilmiş, bu sahədə dövlət siyasətinin əsas prioritet istiqamətləri göstərilmişdir. Deməliyəm ki, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi həmin fərmanın icrası ilə bağlı bu sahədə ölkədə fəaliyyət göstərən 10-dan çox qeyri-hökumət qadın təşkilatı ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasında gender problemlərinin beynəlxalq standartlara uyğun həllində böyük nailiyyətlər qazanmış, BMT-nin beynəlxalq layihələri və milli layihələr çərçivəsində Bakıda qadın problemlərinə dair çoxsaylı beynəlxalq konfransların keçirilməsinə nail olmuşdur. Komitənin təşkilatçılığı ilə 1998-ci il mayın 18-20-də BMT-nin İnkişaf Proqramı, BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı və

BMT-nin Qadınlara İnkişaf Fondu tərəfindən Bakıda «Qadınlara hüquqları insan hüquqlarıdır: qadın və hərbi münaqişə» mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmiş, Bakı Bəyannaməsi qəbul edilmiş, qadınlara hərbi münaqişələrə cəlb edilməsi, əsir alınması, qaçqınlığa düşür edilməsi, xüsusən Qarabağ konfliktini pislənmişdir.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Yeri gəlmişkən, Azərbaycan qadınlara ən ağır problemi olan qaçqın qadınlara vəziyyəti ilə bağlı bəzi məqamları diqqətinizə çatdırmaq istədim.

Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü nəticəsində işğal olunmuş Azərbaycan ərazisində 12.000 yerlik 242 məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsi, 117.000 şagirdi olan 313 ümumtəhsil məktəbi, 21.000 yerlik 4 texnikumu, 34 məktəbdənkənar tərbiyə müəssisəsi, 2 ali məktəb filialı dağıdılmış, 20 mindən çox müəllim, o cümlədən böyük əksəriyyəti qadın müəllim qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür. Hazırda vətənimin qaçqın məktəblərində çalışan müəllimlərin 60%-dən çoxunu qadınlar təşkil edir. Qaçqınların təhsilə cəlb edilmiş 80 min nəfərdən çox şagirdinin təxminən yarısını (49%-ni) qızlar təşkil edir. Biz belə hesab edirik ki, qaçqın şagirdlər, əsasən qızlar üçün psixoloji reabilitasiya proqramları hazırlanmalı, tədris xüsusi planlar və proqramlarla aparılmalıdır. Lakin bu prosesdə beynəlxalq donor təşkilatların yardımına və qadın təşkilatlarının dəstəyinə bu gün Azərbaycanda ciddi ehtiyac olduğunu da ürək ağrısı ilə etiraf etməliyik. Onu da deməliyik ki, Azərbaycan qadınlara hər zaman zorakılığın, terrorun, müharibənin, milli ədavətin əleyhinə olmuş, zaman-zaman bu antihumanist aktlara öz etiraz səslərini ucaltmış, Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın pozulmasında «vasitə», «oyuncaq» rolunu oynayan erməniləri bu bəd əməllərdən əl çəkməyə səsləmişlər.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Mən təhsil işçilərinin, Azərbaycanın təhsil sisteminin təmsilçisi olduğum üçün qadın və təhsil problemləri haqda bir neçə kəlmə deməyi özümə borc bilirəm.

Bildiyiniz kimi, bu gün dünyanı ən çox narahat edən problemlərin önündə gələn qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasının iki mühüm yolu – qadınların hüquqi statusu və gender bərabərliyinə nail olmaq üçün qadınların təhsili və peşə hazırlığı xüsusi və ardıcıl olaraq beynəlxalq normativ aktlarda təkrar-təkrar vurğulanır. Heç də təsadüfi deyil ki, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin hamısı belə bir həqiqəti təsdiqləyir ki, qadının savadlılığı, təhsili və peşə hazırlığı hər bir dövlətin nailiyyəti, hər bir millətin milli sərvəti və üstün intellektual göstəricisidir. Bu baxımdan Azərbaycan istər qadınların hüquqi statusu və cəmiyyətdə roluna, istərsə də ümumi və peşə-ixtisas təhsilinin səviyyəsinə görə müasir dünyanın inkişaf etmiş ölkələri ilə müqayisədə öncül yerlərdən birini tutur.

Azərbaycan qadınlarının təhsilə cəlb edilməsi, təlim-tərbiyə prosesində, həmin prosesin idarə olunmasında qadınların, qızların təhsili məsələlərinə dair statistik məlumatları diqqətinizə təqdim etmək istərdim. Böyük məmnuniyyət hissilə deyə bilərəm ki, bu gün Azərbaycan Respublikasının təhsil müəssisələrində çalışan müəllimlərin və bütövlükdə təhsil iştirakçılarının yarısından çoxunu qadınlar təşkil edir. Belə ki, bu gün ümumtəhsil məktəblərində çalışan 168.204 nəfər müəllimdən 117.157 nəfərini, yəni 69,7%-ni qadınlar təşkil edir.

Bu gün ümumtəhsil məktəblərində təhsil alan 1.686.429 nəfər şagirddən 814.765 nəfəri qızlardan (49%) ibarətdir. Analoji durum təhsilin digər pillələrində də müşahidə olunur. Belə ki, peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində, o cümlədən ali təhsil pilləsində qızlar təhsil alanların 43%-ni, orta ixtisas məktəblərində 68%-ni təşkil edir. Ali və orta ixtisas məktəblərində çalışan qadın müəllimlərin sayı kişilərlə müqayisədə müvafiq olaraq 48 və 35 faiz olmuşdur.

Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində çalışan mütəxəssislərin hamısı (16.738 nəfər) qadınlardır.

Bunlar onu göstərir ki, ölkəmizdə qadınların (qızların) istər ümumi, istər peşə-ixtisas təhsilinə cəlb edilməsi, istərsə də təhsil-tərbiyə müəssisələrində müəllim-tərbiyəçi kimi fəaliyyət göstərmələri üçün hər cür şərait yaradılmışdır.

Hazırda Azərbaycanda Dünya Bankının dəstəyi ilə təhsil sahəsində əsaslı islahatlar dönməz xarakter almış, milli təhsil quruculuğu sahəsində böyük uğurlar qazanılmış, təhsilin məzmunca milli dövlətçilik ideologiyası–azərbaycançılıq–vətənçilik prinsipləri əsasında qurulması istiqamətində işlər başa çatmaqdadır. Milli təhsilimizin qarşısında duran əsas vəzifə vətənpərvər Azərbaycan gəncliyini yetişdirməkdən ibarətdir ki, bu işdə qadınların müstəsna rolu vardır. İnanırıq ki, Azərbaycan qadını milli ənənələr və ümumbəşəri dəyərlər əsasında müstəqilliyimizin gələcəyi və qarantı olacaq gənclərimizi vətənpərvər ruhda tərbiyə edəcəkdir.

Hesab edirik ki, qadınların təhsili onların hüququ, sağlamlığı, məşğuliyyəti və digər sahələrlə müqayisədə mərkəzi yer tutur. Görkəmli fransız şairi və ictimai xadimi Lamartin deyirdi ki, **kitabı qadın oxumuşsa, deməli, onu bütün ailə, bütün xalq oxumuşdur.**

Bu o deməkdir ki, əgər qadın təhsillidirsə, cəmiyyət savadlıdır, ölkənin intellektual səviyyəsi yüksəkdir. Görünür bu səbəbdəndir ki, BMT XXI əsri «İntellekt əsri» – «Təhsil əsri» elan edib. Bu gün Azərbaycan təhsilində aparılan əsaslı islahatlar ona yönəlib ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir Azərbaycan qadını təhsil ala bilsin, cəmiyyətin, ölkənin layiqli üzvünə çevrilə bilsin. Buna görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hər bir vətəndaşına 11 illik pulsuz icbari təhsil almaq hüququ verib.

Azərbaycan dövləti qadınlarının intellektual potensialına görə fəxr etməli ölkələrdəndir. Azərbaycan xalqı üçün qadın həmişə əziz, müqəddəs, ülvi varlıq olub. Türk dünyasının böyük ədəbi-tarixi abidəsi, Azərbaycan xalqının ana kitabı sayılan «Kitabi-Dədə Qorqud»da «Ana haqqı – Tanrı haqqı»na bərabər tutulub.

Dini kitabımız «Qurani-Kərim»də «Cənnət ananın ayaqları altındadır» formulu Azərbaycan xalqının milli mentalitetinin, milli əxlaq və davranışının ali prinsipinə çevrilib. Azərbaycan xalqı üçün ana – qadın hər şeydən ucadır, müqəddəsdir, ehtiram və hörmət simvoludur. Azərbaycan mentalitetinə görə, anaya – qadına hörmət Uca Tanrıya tapınmaqdır, etiqad etməkdir, müqəddəsliyi ziyarət etməkdir.

Möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev məhz bu dediyim keyfiyyətlərə görə **«Bizim ən böyük amalımız qadınlarımızı azad, xoşbəxt, fəal və nikbin, uşaqlarımızı sağlam, gümrəh, şən və hər cəhətdən təmin olunmuş görməkdən ibarətdir»** deyir.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Bu gün Azərbaycan qadını hər cəhətdən azaddır. Azərbaycan qadını təkcə təhsildə, səhiyyədə, mədəniyyətdə və iqtisadiyyatın digər sahələrində çalışmaqda qalmır. Bu gün Azərbaycan qadını diplomatik fəaliyyətlə, siyasətlə, qanunvericilik hakimiyyətində – parlamentdə qanun yaradıcılığı ilə, hüquq-mühafizə orqanlarında ölkəmizin milli təhlükəsizliyinin qorunması ilə, dövlət idarəçiliyi ilə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə məşğul olur.

Azərbaycan qadını, eyni zamanda, müstəqil dövlətimizin möhkəmlənməsi yolunda, bölgədə sülhün qorunub saxlanmasında müstəqilliyimizin memarı və qurucusu, Qafqazda sülhün böyük carçısı, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin yaxın silahdaşı, ideya təbliğatçısı kimi çıxış edir. Azərbaycan qadınları möhtərəm Prezidentimizin vətənimizdə qadın problemlərinin həlli yolunda, qadınların azad, müstəqil inkişafı sahəsindəki qlobal işləri yüksək dəyərləndirir, zati-aliləri Heydər Əliyevin «Qadın Azərbaycan

cəmiyyətinin ən şöhrətli, ən hörmətli üzvüdür» müdrik kəlamını həyat amalı kimi qəbul edirlər.

Hesab edirəm ki, möhtərəm Prezidentimizin bu müdrik kəlamı Azərbaycan qadınlarına Azərbaycan dövlətinin münasibət və qayğısını çox dəqiqliklə ifadə edir.

Azərbaycanda qadın – ziyalıdır, qadın – dövlət xadimidir, qadın – siyasət adamıdır, qadın – təhsil, elm, mədəniyyət işçisidir, qadın – cəmiyyətin bərabərhüquqlu, azad üzvüdür, qadın – tərbiyəçidir, qadın – anadır, qadın – gözəllikdir, qadın – millətin gələcəyidir, qadın – ölkənin, xalqın, millətin mədəniyyət və intellekt səviyyəsinin, sivilizasiyasının göstəricisidir, qadın – məhəbbətin simvoludur, insanın insana, övladın anaya, qardaşın bacıya, kişinin xanıma, insanın Ana Vətənə sevgisinin rəmzidir, qadın – azadlığın, əmin-amanlığın atributudur. Saymaqla tükənən, sona çatan deyil. Çünki qadın əbədiyyət, həyatın davamlılığı simvoludur. Qadın gözəllikdir. Böyük mütəfəkkirlərdən biri deyib ki, «dünyanı gözəllik xilas edəcək».

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Mən bu çıxışımı vaxtilə Türkiyədə ali təhsil almış, türklüyün, türkçülüyn böyük carçısı olmuş və bu yolda da şəhidlik zirvəsinə ucalmış böyük Azərbaycan şairi Hüseyn Cavidin hələ 85 il öncə böyük uzaqgörənliklə söylədiyi və bu gün də

aktuallığını itirməmiş aşağıdakı misraları ilə
tamamlamaq istəyirəm.

*Qadın – Günəş, cocuq – Ay . . . nuru Ay Günəşdən alır,
Qadinsız ölkə çabuk məhv olur, zavallı qalır,
Qadın əlilə fəqət bəxtiyar olur şu cahan . . .
Qadın gülərsə, şu issiz mühitimiz güləcəkdir,
Sürüklənən bəşəriyyət qadınla yüksələcək!*

Diqqətinizə görə sağ olun!

***Türkiyə–Azərbaycan–Gürcüstan
parlamentar qadınlarının
beynəlxalq konfransındakı çıxış
oktyabr, 2002-ci il***

PREZİDENT HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYASININ YARADICISIDIR

...Komissiyanın sədri kimi şəxsən mən bu böyük tarixi sənədin hazırlanmasında öz şəxsi məsuliyyətimi daim dərk etmişəm. Ona görə də bu sənədin hazırlanmasına xeyli vaxt sərf etmişəm. Haqqım var deyəm ki, çox zəhmət çəkmişəm. Hər bir kəlmənin, hər bir sözün mənasını dəfələrlə araşdırmışam, onun bu gün üçün, gələcək üçün nə qədər əsaslı olmasını dəfələrlə təhlil etmişəm. Mən çox rahatlıq hissi ilə bu layihənin altından imza atır və bu layihəyə görə tam cavabdeh olduğumu bu gün bəyan edirəm.

Heydər Əliyev

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan edilməsindən sonra qarşıda duran ən mühüm vəzifələrdən biri respublikada hüquqi, demokratik, sivil dövlət quruculuğu proqramının həyata keçirilməsinə nail olmaq idi. 7 il əvvəl noyabrın 12-də referendum yolu ilə müstəqil Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsi, yeni parlamentin təşkili üçün seçkilər keçirilməsi dövlət quruculuğu sahəsində strateji proqramın ilk mərhələsi oldu. Bu dövrdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, bir tərəfdən, Azərbaycanın müstəqilliyinə, dövlətçiliyinə qarşı çıxan qəsdlərin, təxribatların qarışısını məharətlə alır, digər tərəfdən, dövlət quruculuğu işinə rəhbərlik edir, bu sahədə qarşıya çıxan maneələri əzmlə aradan qaldırır.

Azərbaycanın yeni Konstitusiyasının hazırlanması üçün 1991-ci il fevralın 9-da Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin qərarı ilə 74 nəfərdən ibarət komissiya yaradılmış, lakin ötən müddətdə heç bir iş görülməmişdi.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı qəbul olunmuşdu. Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, «**Bu, çox mühüm bir sənəddir və həmin sənəddə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında çox dəyərli müddəalar var**». Lakin bu sənədin həyata keçirilməsi ləngimişdi. Çünki Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı oktyabrın 18-də qəbul olunmuşdusa da, onu təsdiqləyən ümumxalq referendumu dekabrın 29-da keçirilmişdi. Respublikanın dövlət orqanları bundan sonra da müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyasını yaratmaqla məşğul olmamış, 3 il yarımından çox vaxt keçsə də, hələ Azərbaycanın Əsas Qanunu qəbul edilməmişdi.

Müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyasının yaradılmasını ümummilli lider, ölkə Prezidenti Heydər Əliyev öz üzərinə götürdü. O, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının yaradıcısı kimi tarixi missiyanı şərəflə həyata keçirdi. 1993-cü ilin oktyabrında Azərbaycanda yeni Konstitusiyaya hazırlanması üçün təşəbbüs göstərilə də, siyasi vəziyyətin gərginləşməsi, 1994-cü il oktyabr, 1995-ci il mart hadisələri və qarşıya çıxan başqa təxirəsalınmaz vəzifələrin həyata keçirilməsi bu təşəbbüsü ləngitdi. Azərbaycanın dövlətçiliyinə qarşı yönəlmiş qəsdlərin qarşısı alındıqdan sonra 1995-ci ilin iyul ayında Milli Məclisin iclasında respublika Prezidenti Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını hazırlayan komissiya təşkil olundu. Bu komissiyaya görkəmli alimlər, hüquqşünaslar və mütəxəssislər, rəhbər işçilər daxil edildi.

1995-ci il iyun ayının 5-də Konstitusiyaya Komissiyasının ilk iclası keçirildi. Aşkarlığı təmin etmək üçün Heydər Əliyev komissiyanın birinci iclasına üzvlərindən başqa respublikanın rəhbər vəzifəli şəxslərini, Azərbaycandakı xarici ölkələrin səfirlərini və mətbuat nümayəndələrini də dəvət etmişdi. Həmin iclasda Konstitusiyaya Komissiyasının qarşısında duran vəzifələr müəyyən edildi. Birincisi, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının layihəsini, ikincisi, Azərbaycan

Respublikasının parlamentinə seçkilər üçün qanun layihəsini hazırlamaq qərarı alındı. İlk iclasda bu layihələrin hazırlanması üçün işçi qrupu yaradıldı.

İşçi qrupunun bir neçə variantda parlament seçkilərinin keçirilməsinə dair hazırladığı layihə Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Konstitusiya Komissiyasında müzakirə olundu. Komissiyanın ümumi fikrini əks etdirən layihə hazırlandı və Konstitusiya Komissiyası adından Heydər Əliyev tərəfindən Milli Məclisə təqdim edildi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Milli Məclisdə başqa layihələr də irəli sürülmüş, nəzərdən keçirilmişdi. Bütün müzakirələrdən sonra avqustun 12-də Milli Məclis Heydər Əliyev tərəfindən təqdim olunmuş layihəni ətraflı müzakirə edib seçkilər haqqında qanunu qəbul etdi.

Milli Məclisin qəbul etdiyi qanun Azərbaycan Prezidenti tərəfindən təsdiq olundu.

Ölkə rəhbəri o vaxt bildirmişdi ki, «Milli Məclisin gördüyü işlər layihəni təkmilləşdirib və hesab edirəm ki, qanun demokratik prinsiplərə cavab verən, demokratik parlament yaratmaq üçün əsas olan və ümumiyyətlə, respublikamızda dövlət quruculuğu sahəsində apardığımız işlər sırasında çox görkəmli yer tutan bir sənəddir. Mən hesab edirəm ki, bu qanunun qəbul olunması respublikamızda dövlət quruculuğu sahəsində görülən işlərin bir mərhələsidir».

Heydər Əliyev yeni Konstitusiyanı da son dərəcə mükəmməl bir sənəd kimi hazırlamağı tövsiyə edirdi: **«Biz elə bir layihə hazırlamalı və nəhayət, elə bir Konstitusiya qəbul etməliyik ki, o, müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplər əsasında uzun müddət sabit yaşamasını təmin edən Əsas Qanun, tarixi sənəd olsun».**

Azərbaycan Prezidenti Konstitusiyanın yaradılmasında həm tarixi keçmişimizin dəyərlərindən, həm də ümumbəşəri dəyərlərdən, dünyanın demokratik dövlətlərinin

təcrübəsindən istifadə edilməsini mühüm vəzifə kimi irəli sürürdü.

Yeni Konstitusiyada dövlət quruculuğu sahəsində dünya təcrübəsi ümumiləşdirilməli və ondan səmərəli istifadə edilməli idi.

Azərbaycanda müxtəlif xalqların və millətlərin nümayəndələrinin yaşadığını nəzərə alan Heydər Əliyev bərabər hüquqların təmin edilməsi, yəni dinindən, dilindən, milliyətindən, irqindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün insanların eyni hüquqlara malik olması və bu hüquqlardan səmərəli istifadə etməsi imkanlarının Konstitusiyada əks olunmasını zəruri sayırdı.

Prezident Azərbaycan vətəndaşlarının seçib-seçilmək hüquqlarının təmin edilməsinin Konstitusiyada əsas müddəalardan, fəsillərdən biri kimi əks olunmasına ciddi fikir verməyi məsləhət görürdü.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin başçılığı ilə komissiya altı ay müddətində yeni Konstitusiya layihəsini hazırladı və ümumxalq müzakirəsinə verdi. Bu layihənin qısa müddətdə, yüksək səviyyədə hazırlanması Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiyanın sədri Heydər Əliyevin təcrübə və məsuliyyəti nəticəsində mümkün olmuşdur. Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev bu barədə belə demişdir: **«...Komissiyanın sədri kimi şəxsən mən bu böyük tarixi sənədin hazırlanmasında öz şəxsi məsuliyyətimi daim dərk etmişəm... Ona görə də bu sənədin hazırlanmasına xeyli vaxt sərf etmişəm. Haqqım var deyəm ki, çox zəhmət çəkmişəm. Hər bir kəlmənin, hər bir sözün mənasını dəfələrlə araşdırmışam, onun bu gün üçün, gələcək üçün nə qədər əsaslı olmasını dəfələrlə təhlil etmişəm. Mən çox rahatlıq hissi ilə bu layihənin altından imza atır və bu layihəyə görə tam cavabdeh olduğumu bu gün bəyan edirəm».**

Konstitusiya layihəsi mətbuatda dərc edildikdən sonra respublikanın hər yerində keçirilən yığıncaqlarda,

iclaslarda geniş müzakirə edilmişdi. Layihəyə ayrı-ayrı vətəndaşlardan, təşkilatlardan üç mindən çox təklif və əlavələr, düzəlişlər daxil olmuşdu ki, bunlardan da istifadə edilmişdi. Müzakirələr geniş və demokratik şəkildə keçirilmişdi. Layihəni hazırlayan komissiyanın sədri, şəxsən Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə daha çox maraq doğuran 23-cü maddənin – Azərbaycanın dövlət dilinə aid məsələnin xüsusi müzakirəsi təşkil edilmişdi. 1995-ci il oktyabrın 14-də Konstitusiya Komissiyasında, oktyabrın 31-də Azərbaycan EA-da alimlərin, ziyalıların, dilçi mütəxəssislərin iştirakı ilə keçirilən müzakirələrdə, noyabrın 2-də, 5-də, 10-da yenidən Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiyanın iclaslarında 23-cü maddə ayrıca geniş müzakirə edilmiş, bundan son-ra Konstitusiya layihəsi ümumxalq referendumuna təqdim olunmuşdu.

12 noyabr 1995-ci ildə Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq müstəqil respublikanın Konstitusiyası referendum – ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edildi. Referendumda seçicilərin 86 faizi iştirak etmiş və onların 91,9 faizi Konstitusiya layihəsini bəyənərək onun qəbul edilməsinə səs vermişdi. Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyasında indiki və gələcək nəsillər qarşısında Azərbaycan xalqının arzusu qeyd olunan şəkildə bəyan edilir:

– **Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq;**

– **Konstitusiya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək.**

Yeni Konstitusiya beş bölmədən, 12 fəsildən və 158 maddədən ibarətdir. Demokratik prinsipləri əsas tutaraq Əsas Qanunda insan hüquqlarına, azadlıq və vəzifələrinə geniş yer verilir. Bunlar ikinci bölmədə 48 maddədən ibarət olub ümumi mətnin üçdə bir hissəsini təşkil edir. Hər bir şəxs doğulduğu

gündən ömrünün sonunadək toxunulmaz, pozulmaz, ayrılmaz azadlıq hüquqları ilə təmin edilir.

Tarixdə ilk dəfə olaraq Azərbaycan dövlətinin əsasları müstəqil Konstitusiyaya vasitəsilə müəyyənləşdirilib. Yeni Konstitusiyaya əsasən, Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublikadır. Dövlət hakimiyyəti demokratik əsaslarla təşkil edilir. 7-ci maddədə deyilir ki, dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir. Bu üçlük qanunverici hakimiyyətdən – Milli Məclisdən; icra hakimiyyətindən – Prezident hakimiyyətindən; məhkəmə hakimiyyətindən – Azərbaycan məhkəmələrindən ibarətdir.

Hər bir hakimiyyətin hüquq və vəzifələri, səlahiyyətləri tam demokratik prinsiplərə riayət edilməsi yolu ilə qanunla müəyyənləşdirilir. Hakimiyyətlərin tarazlığı saxlanılır. Bir hakimiyyətin başqasından asılı olmaması təmin edilir. Eyni zamanda, hakimiyyət orqanlarının birinin başqasına nəzarəti də müəyyən edilir. 107-ci maddədə Milli Məclisin və məhkəmə hakimiyyətinin – Konstitusiyaya Məhkəməsinin Prezident üzərində nəzarəti təsbit olunur. Başqa maddə ilə Prezidentə qanunlara veto qoymaq hüququ verilir. Konstitusiyada Prezidentin parlamenti buraxmaq səlahiyyəti nəzərdə tutulmur.

12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası XX əsrdə onun dördüncü Konstitusiyasıdır, xalqımızın keçdiyi tarixi inkişaf yolunun məntiqi nəticəsidir. 1921-ci ildə Azərbaycanın birinci, 1937-ci ildə ikinci, 1978-ci ildə üçüncü Konstitusiyası qəbul edilmişdir. Yeni Konstitusiyaya özündən əvvəlkilərdən hər cəhətdən köklü surətdə fərqlənməklə, suveren dövlətin bütün sahələrdə fəaliyyətini təmin edir, Azərbaycan Respublikasında yaşayan hər bir vətəndaşa demokratiya nemətləri bəxş edir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Konstitusiyanın qəbul edilməsi münasibətilə 24 noyabr 1995-ci ildəki nitqində demişdir: «Yeni qəbul olunmuş Konstitusiyaya Azərbaycanın

müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü təmin edən Konstitusiyadır və əminəm ki, bu, daimi olacaqdır, xalqımız bu Konstitusiyanın müddəalarından istifadə edərək Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini əbədi edəcəkdir. Yeni Konstitusiya Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlətin qurulması, demokratik vətəndaş cəmiyyətinin yaranması üçün bütün əsasları yaratmış, bütün təminatları vermişdir. Bizim borcumuz bu təminatlardan, Konstitusiyanın bizə verdiyi qanuni əsaslardan səmərəli istifadə etmək və ölkəmizdə hüquqi, demokratik dövlət yaratmaq, vətəndaşların, insanların hüquqlarının qorunmasını təmin etməkdən ibarətdir».

1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası əsasında 1998-ci il oktyabrın 11-də ölkəmizdə Azərbaycan Respublikası prezidentliyinə seçkilər keçirildi. Seçkilərin tam demokratikliyi üçün bütün tədbirlər görülmüşdü. Hələ 1998-ci il iyunun 9-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev «Azərbaycan Respublikası Prezidentinin seçkiləri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu»nu imzaladı və həmin sənəd mətbuatda dərc edildi. Bu sənəd 10 fəsil, 59 maddədən ibarət olub bütün seçki prosesi məsələlərini əhatə edir. Prezidentin «Azərbaycan Respublikasında

seçicilərin hüquqi biliklərinin və fəallığının artırılması sahəsində əlavə tədbirlər haqqında» həmin il 19 avqustda imzaladığı sərəncam da yeni Konstitusiyanın əsas müddələrinin uğurla həyata keçirilməsinə yönəlmişdir.

Tam demokratiya, aşkarlıq şəraitində keçirilən Prezident seçkilərində beynəlxalq təşkilatların, respublikamızda fəaliyyət göstərən siyasi partiyaların, müxtəlif təşkilatların, ictimaiyyətin nümayəndələrinin iştirakı təmin edilmişdi. Seçkilərdə seçicilərin 76,11 faizi prezidentliyə namizəd Heydər Əlirza oğlu Əliyevə səs vermişdi. Bununla da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 101-ci maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən, Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmişdi. Seçkilərin təşkili və keçirilməsi beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri tərəfindən də yüksək qiymətləndirilmişdi. Məşhur Rusiya rəssamı Nikas Safronov Heydər Əliyevə müraciətlə demişdi: «Sizin kimi insanlar 100 ildə deyil, 1000 ildə bir dəfə doğulur. Bu böyük ölkəni düzgün seçim etməsi münasibətilə təbrik edirəm».

Azərbaycan Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev ideya müəllifi olduğu və yaratdığı müstəqil Azərbaycan Konstitusiyasının həyata keçirilməsinin də həqiqi qarantıdır. Bu Konstitusiyanın qəbul edilməsindən sonra

Ölkəmizdə bütün sahələrdə ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Bu reallıqları nəzərə alaraq Heydər Əliyev 2002-ci ildə Azərbaycan Konstitusiyasına dəyişikliklər edilməsi haqqında öz təkliflərini irəli sürdü. 2002-ci il avqustun 24-də keçirilən referendumda xalqımız Əsas Qanunumuza Prezident Heydər Əliyev tərəfindən təklif edilən dəyişikliklərə səs verdi. Bununla da Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası yeni reallıqlara və dünya təcrübəsinə uyğun olaraq daha da təkmilləşdirildi.

Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikası özünün dövlət bayramını – 12 Noyabr Konstitusiya gününü dövlət quruculuğunda, iqtisadiyyatda və həyatın digər sahələrində böyük uğurlarla qarşılayır. Ölkəmiz möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında intensiv inkişaf yolu ilə, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi beynəlxalq birliyə sürətlə inteqrasiya olunmaqdadır.

*«Xalq qəzeti»
12 noyabr 2002-ci il*

YAP, ON YAŞIN MÜBARƏK!

Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illik yubileyi Azərbaycan xalqının taleyində möhtəşəm hadisədir. 10 ildir ki, Heydər Əliyev partiyası yaşayır, fəaliyyət göstərir. Müstəqil Azərbaycanın keçdiyi təlatümlü yollara nəzər salsaq, möhtərəm Prezidentimiz, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri, dünya şöhrətli siyasətçi cənab Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyasını bugünün və gələcəyin partiyası adlandırması həyat həqiqətlərini necə də dəqiq və nikbinliklə təsdiqləyir. Keçilən keşməkeşli yolu isə cənab Heydər Əliyev YAP-ın II qurultayındakı nitqində müdrikcəsinə təhlil edir. Müdrik Prezidentimiz, qətiyyətli sədrimiz cənab Heydər Əliyevin ürəklə, fərəhlə, dərin məna və alovlu vətənpərvərliklə dolu məruzəsindən bir müddət vaxt keçib.

Möhtərəm Prezidentimiz, hakim partiyamızın sədri cənab Heydər Əliyevin nitqində ölkənin idarəçilik proqramının əsası qoyulub. Təhlil olunan faktlar həyat həqiqətlərinə söykəndiyi üçün hər bir kəsə özü üçün nəticə çıxarmaq elə də çətin deyil. İqtisadiyyatımızın sahələri cənab Prezidentimizin təhlil süzgəcində bir neçə mərhələyə bölünür: 1970-ci, 1991-1993-cü, 1993-1996-cı və müasir dövrümüzdə qədər olan dövrlər müqayisə edilir. Geriliyin və artımın səbəbləri göstərilir. Ona görə də hər birimiz yaşadığımız dövrün iqtisadi proseslərini sadəcə xatırlamaqla cənab Prezidentimizin təhlil axarına qoşula bilirik.

Möhtərəm Prezidentimiz çox müdrikcəsinə qeyd edir ki, keçmiş SSRİ məkanında Azərbaycan müstəqil olmasa da, 1970-ci illərdə öz mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq istiqamətində qətiyyətli addımlar atırdı. Məsələn, 1978-ci ildə Azərbaycan dilinin Konstitusiyada öz mövqeyini qoruması siyasi uğurlarımızın rəhnidir. Yəni Azərbaycan var gücü ilə çalışırdı ki, bütün sahələrdə öz müstəqillik imkanlarını artırsın və buna

da müəyyən mənada nail olmuşdur. Elə bunun nəticəsidir ki, 1970-ci illərdəki uğurlarımız Azərbaycanın müstəqillik qazandığı dövrlərdə köməyinə çox çatır. Möhtərəm Prezidentimiz, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri cənab Heydər Əliyev ölkəmizdə demokratiyanın inkişafına çox həssaslıqla yanaşır. Təbii ki, demokratiyanın inkişafı cəmiyyətdə müxalifətin gücü ilə mənəvi tellərlə sıx bağlıdır. Cənab Prezidentimiz də müxalifətin daha güclü olmasını səmimi şəkildə və çox müdrikcəsinə zəruri sayır, mənəvi cəhətdən dövlətçiliyimizə, milli mənafehlərin qorunmasına köklənən müxalifəti ürəkdən alqışlayır. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan müxalifəti öz şəxsi mənafehlərini milli maraqlardan üstün tutduğu üçün çox təhlükəlidir. Sədr həyatı nümunələrlə sübut edir ki, böhtan, şantaj və uydurmalarla silahlanan Azərbaycan müxalifəti demokratik qanunlarımız qarşısında acizdir. Amma bir cəhəti də qeyd edir ki, iddialı müxalifətin arasında milli maraqlarımızı üstün tutan sağlam, savadlı gənclərimizin yetişməsi bizi çox sevindirir. Elə buna görə də cənab Prezidentimiz öz nitqini də çox nikbin ruhda tamamlayır. Nəyin bahasına olursa-olsun, torpaqlarımız düşmən tapdığından azad ediləcək, qaçqınlar öz ocaqlarına qayıdacaq, Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü təmin olunacaq, demokratiya tam gücü ilə inkişaf edəcəkdir. Müstəqil, əyilməz və yenilməz Azərbaycan dövləti sağlam müxalifətlə birlikdə qurulur.

Sevindirici haldır ki, dünya şöhrətli dövlət başçımız, partiyamızın yenilməz lideri cənab Heydər Əliyev ocağında qısa zaman kəsiyində yetkin nəsil yetişib. Bunun ən bariz nümunəsi cənab İlham Əliyevdir. Cənab Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamçısı, intellektual və siyasi cəhətdən püxtələşmiş, Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini, Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, millət vəkili, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında nümayəndə heyətimizin rəhbəri cənab İlham Əliyev haqqında mülahizələrimi bildirməyi özümə borc sayıram.

Azərbaycan öz müstəqilliyinin 11-ci ilinə uğurla qədəm qoymuşdur. Qısa zaman kəsiyində müstəqil Azərbaycanın inamla irəliləməsində cənab Heydər Əliyev dühasından güc alan İlham Əliyevin də rolu inkaredilməzdir. Azərbaycanın müstəqilliyi, dövlət quruculuğu dahi şəxsiyyət, hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyevin ölçüyəgəlməz fəaliyyəti ilə bağlıdırsa, bu fəaliyyətin dinamikası İlham Əliyev fenomeni ilə silahlanır. Cənab İlham Əliyevin siyasi baxışlarını ümumiləşdirsək, belə bir nəticə çıxarmaq mümkündür: güclü hakimiyyət–güclü iqtisadiyyat–güclü dövlət. Bu fikir 2000-ci il noyabrın 5-də parlament seçkiləri ərəfəsində artıq formalaşmışdı. Cənab İlham Əliyev öz opponentləri ilə açıq rəqabət, sivil yolla mübarizə aparır, cəmiyyətin siyasi axınını düzgün, məntiqi cəhətdən əsaslı şəkildə müəyyənləşdirir. Elə bu siyasi keyfiyyətləri də ikinci dəfə parlament seçkilərinə Yeni Azərbaycan Partiyasından olan siyahıda liderliyi ələ almasında ona müvəffəqiyyət qazandırmışdır.

Deputatlıq missiyasının ağırlığını böyük vətəndaşlıq məsuliyyəti ilə öz çiyinlərində daşıyan, Qaradağ rayonu əməkçilərinin bir millət vəkili kimi dərin hörmət və etimadını qazanan cənab İlham Əliyev böyük ruh yüksəkliyi ilə ikinci dəfə deputat seçilir. Partiya silahdaşları isə YAP-ın II qurultayında İlham Əliyevi Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini kimi məsul vəzifəyə irəli çəkirlər.

Açıq, demokratik ab-havada, beynəlxalq müşahidəçilərin izlədiyi şəraitdə keçən parlament seçkilərinin məntiqi nəticəsi də bunu bir daha təsdiq etdi.

Yeni Azərbaycan Partiyası bu gün özünün 10 illik yubileyini çox yüksək əhval-ruhiyyədə qarşılayır. Müstəqil Azərbaycan Avropa Şurasının üzvüdür, çox yaxın keçmişdə xəyal kimi görünən «Əsrin müqaviləsi» artıq özünün ən məsuliyyətli dövrünə qədəm qoyub – Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin təməli qoyulub, demokratiya dəyərlərinin tam

inkişafı üçün ölkəmizdə hüquqi zəmin yaradılıb, cəmiyyətimizdə azad mətbuatın daha önəmli yer tutmasına dövlət yardımı haqqında fərman imzalanıb, torpaqlarımızın işğaldan azad olunması istiqamətində nizami ordu formalaşılıb, azad sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında cənab Prezidentimiz çox dəyərli fərman imzalayıb.

Müstəqil Azərbaycan sabaha inamla addımlayır. Bu addımların uğurunda Yeni Azərbaycan Partiyasının hər bir üzvünün səyi və bacarığı şübhəsizdir. Elə bunun nəticəsidir ki, insanlar öz sabahlarına inamla baxırlar. Yeni Azərbaycan Partiyasının sıralarında artıq **300 mindən çox** partiya silahdaşı var. **Qığılımdan od alovlanır deyiblər. Cənab Heydər Əliyev zəkasından nur alan bu qığılıcı Yeni Azərbaycan Partiyasıdır.** Yeri gəlmişkən, dünyanın nüfuzlu siyasi xadimləri və dövlət başçıları cənab Heydər Əliyev haqqında çox dəyərli fikirlər söyləmişlər. **Amerika Birləşmiş Ştatlarının sabiq prezidenti Bill Klinton deyib: «Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanı, Amerikayı yox, bütün dünyanı idarə etməyi bacaran bir siyasi xadimdir».** Əlbəttə, Azərbaycan Amerika kimi superdövlətlə müqayisədə çox kiçikdir. Lakin təbii sərvətlərlə zəngin olan Azərbaycan məkanında dünyanın superdövlətlərinin maraqları toqquşur. Bu toqquşmalarda Azərbaycanın müstəqilliyi və mənafeyi çox yüksək səviyyədə cənab Heydər Əliyev dühası sayəsində ən optimal çıxış yolu tapır. Bill Klinton və digər siyasi xadimlər reallığı görüb cənab Prezidentimizin siyasi kreditsinə qiymət verirlər. Həyat həqiqətləri isə Azərbaycan müstəqilliyinin dönməzliyini bir daha təsdiqləyir. Demək xoşdur ki, bu dönməzliyin aparıcı qüvvəsi Heydər Əliyev zəkasından, dühasından güc alan Yeni Azərbaycan Partiyasıdır!

Mən Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illik yubileyi münasibətlə xalqımızı, başda möhtərəm Prezidentimiz, partiyamızın sədri, xalqımızın görkəmli oğlu, qüdrətli tarixi şəxsiyyət, Yeni Azərbaycanımızın qurucusu cənab Heydər

Əliyev olmaqla, ürəkdən təbrik edirəm, sevimli rəhbərimizə möhkəm cansağlığı, ölkəmizin tərəqqisi yolunda yeni-yeni uğurlar arzu edirəm. Qoy Heydər Əliyev partiyası xalqımızın yoluna əbədi şəfəq saçsın!

«Aktual» ictimai-siyasi qəzeti
21 noyabr 2002-ci il

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN SİYASİ GÜCÜ

Azərbaycanın siyasi gerçəkliklərinə nəzər salsaq, onun dünənində, bugünkü həyatında və gələcək taleyində Heydər Əliyevin rolunu təhlil etsək, görərik ki, bu böyük dövlət xadiminin, siyasətçinin, müdrik insanın xalqın rəsmi siyasi lideri kimi hakimiyyətə yenidən qayıdışı, sözün əsl mənasında, xalqın tarixi müqəddəratının reallığından doğan obyektiv zərurət idi. Bu zərurət əhalinin əksəriyyətinin Heydər Əliyev siyasətinə olan dərin inamına əsaslanır. Möhtərəm Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə qayıdışı milləti özünə, Azərbaycanı Azərbaycana qaytardı. Yaxın keçmişə bir nəzər...

1988-ci ildən sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi, iqtisadi, mənəvi vəziyyətin ağırlığı, dözülməzliyi, çıxılmazlığı xalqı, sözün əsl mənasında, təlatümə gətirmişdi. Ölkəyə cavabdeh olan şəxslərin fəaliyyətsizliyini, bacarıqsızlığını görən minlərlə insan çıxış yolunu küçə və meydanlara toplaşıb öz etiraz səsini ucaltmaqda tapdı. Bu, əslində, hədsiz dərəcədə ağır, faciəli vəziyyətə düşmüş bir millətin ümid harayı idi. Lakin bu haray yuxarılarda oturan vəzifə sahiblərini oyada bilmədi. Yaranmış vəziyyətdən sui-istifadə edən və xalq hərəkatı dalğasında üzə çıxmış bir qrup «meydan siyasətçisi» hakimiyyəti ələ keçirdi. Yüksək dövlət vəzifələrinə səriştəsiz adamların təyin edilməsi sayəsində ölkə daxilində ictimai-siyasi vəziyyət daha da kəskinləşdi, sərhədlərimizin toxunulmazlığı təmin edilmədi, torpaqlarımız işğal olundu, iqtisadiyyatımız bərbad hala

salındı. AXC–Müsavat hakimiyyətindən əlini üzən xalq isə yenə də ümummilli lider axtarışlarını davam etdirdi. Üç–dörd il müxtəlif istiqamətdə səpələnmiş, qeyri-müəyyən şəkildə aparılan kortəbii rəhbər axtarışları artıq konkretləşərək vahid istiqamətə yönəlmişdi. Hər dəfə rəhbərlik dəyişdikcə və vəziyyət yaxşılaşmaq əvəzinə daha da pisləşdikcə, ictimai şüurda dönməz şəkildə belə bir qənaət formalaşdı ki, ümummilli liderlik keyfiyyətləri tam halda yalnız Heydər Əliyevdə cəmləşib və deməli, yalnız bu böyük siyasətçi ölkənin ağır günündə rəhbərliyin yükünü öz üzərinə götürüb xalqı fəlakətdən qurtarmağa, nicat yoluna çıxmağa qadirdir. Ona görə də əhalinin əksər təbəqələri xalqa lider axtarışlarında özünün qəti fikrini müəyyənləşdirərək qüdrətli tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə gəlməsi ilə bağlı arzu və tələblərini açıq şəkildə bildirdi. O zaman Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri olan möhtərəm Heydər Əliyevə bir-birinin ardınca müraciətlər olurdu. O dövrün tanınmış elm xadimləri, ziyalıları, akademiklər – Ziya Bünyadov, Fəraməz Maqşudov, professorlar Murtuz Ələsgərov, Xəlil Xəlilov, xalq şairi Xəlil Rza, Sirius Təbrizli dəfələrlə Naxçıvana getmiş, Azərbaycanı düşdüyü ağır vəziyyətdən çıxarmaq üçün böyük siyasətçidən hakimiyyətə qayıtmağı təkidlə tələb etmişlər.

Beləliklə, xalqın ən pak niyyətinə, arzusuna, inam və ümidinə arxalanan Azərbaycanın saf, ağıllı, cəsarətli və vətənpərvər övladları zamanın hökmü ilə Yeni Azərbaycan Partiyasını yaratdılar. Bu partiyamı 1992-ci ildə xalqın Heydər Əliyevi hakimiyyətdə görmək arzusu, istəyi, hətta inadlı, təkidli tələbi yaratdı. Yeni Azərbaycan Partiyası, hər şeydən əvvəl, o zaman Naxçıvan Ali Məclisinin sədri işləyərkən ayrı-ayrı

qüvvələr tərəfindən müxtəlif hücumlara məruz qalan dahi rəhbərin bütün Azərbaycanı həqiqi tərəfdarlarını güclü, nüfuzlu siyasi təşkilatda birləşdirdi. Nəhayət, partiya dünya şöhrətli siyasətçi, dövlət xadimi kimi Heydər Əliyevin Azərbaycanı nüfuzunun, hörmət və ehtiramının, ona olan inamın, məhəbbətin böyüklüyünü rəsmiləşdirdi və bunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi.

YAP yaranarkən onun tərəfdarları çox idi. Ancaq bu partiyanın yaranmasına maneçilik törədənlər də az deyildi. Xüsusən o zaman Azərbaycanda çoxpartiyalılıq prinsiplərinin elan olunmasına baxmayaraq, Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranması hakimiyyət dairələri tərəfindən müsbət qarşılanmırdı. Ona görə də hazırlıq və partiyanın yaranma prosesi bir çox təzyiqlər, hətta təqiblər altında keçirdi. Ancaq bunlara baxmayaraq, bu partiyayı yaratmaq istəyənlər öz istəklərinə, məqsədlərinə nail oldular.

Möhtərəm Heydər Əliyev Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri olarkən ölkənin səbatsız rəhbərləri dərin zəka sahibi olan milli liderin yenidən hakimiyyətə qayıtmasından qorxuya düşərək müxtəlif çirkin üsullara əl atdılar. Ancaq onlar hər addımda məğlubiyyətə uğrayır, bəd niyyətlərinə çata bilmirdilər. 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı keçirildi.

Müdrük öndərimiz Heydər Əliyev partiyanın sədri seçildi. Bu, **ilk növbədə** obyektiv tarixi zərurət idi. Əvvəla, YAP-ın meydana çıxması keçən əsrin 80-ci illərinin ortalarından etibarən başlanan milli-azadlıq hərəkatı nəticəsində keçmiş SSRİ süqut etdikdən sonra yaranan müstəqil dövlətlərdə, o cümlədən Azərbaycanda

genişlənməkdə və dərinləşməkdə olan demokratikləşmə prosesi, plüralizmin rəvac tapması, hakimiyyət uğrunda mübarizənin siyasi praktikaya sirayət etməsi sayəsində mümkün olmuşdur. **İkincisi**, yenicə müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycanın qarşılaşdığı ağır, mürəkkəb problemlərin gərginliyini azaltmaq məqsədilə ziyalıların, səriştəli mütəxəssislərin ölkənin siyasi həyatında, ictimai-siyasi proseslərdə daha yaxından və fəal surətdə iştirak etmək arzusu onları birləşdirən xüsusi bir nüfuzlu qurumun yaradılmasını tələb edirdi. Belə bir qurum Yeni Azərbaycan Partiyası oldu. **Üçüncüsü**, 80-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəllərinin ictimai-siyasi prosesləri fonunda yaranan demokratiya dalğası meydan ehtiraslarını coşduraraq küçələrdə hakimiyyət savağını dövrün ən böyük siyasi taktikası səviyyəsinə yüksəltmişdi. Ambisiyalar yarışı o zaman ölkənin naşı «liderlərini» və dövlət rəhbərlərini iqtisadiyyatın dağılması, mənəviyyatın tənəzzülü, qanunsuzluğun baş alıb getməsi, cəmiyyətin parçalanması, insanların ümitsizliyə qapılması nəticəsində yaxınlaşmaqda olan milli fəlakətlər təhlükəsinin miqyasını duymaq imkanlarından məhrum etmişdir. İctimai-siyasi proseslərə nəzarəti əldən verən iqtidar cəmiyyətin idarə edilməsində obyektiv qanunauyğunluqlardan daha çox subyektiv meyllərə və mülahizələrə üstünlük verməkdən başqa tədbir görə bilmirdi. Tənəzzülün qarşısını alaraq sabitliyi, əmin-amanlığı təmin etməyin obyektiv məntiqi vəziyyəti ələ ala bilən, çıxış yolunu göstərməyə qadir olan peşəkarların, yüksək məsuliyyət hissinə malik insanların partiya halında birləşərək demokratik yolla hakimiyyət uğrunda mübarizəyə başlamasını tələb edirdi. **Dördüncüsü**, YAP-ın meydana gəlməsi, ölkənin ərazi bütövlüyünün pozulması, torpaqlarının itirilməsi ilə

nəticələnən Qarabağ müharibəsinin getdikcə şiddətlənməsi, ayrı-ayrı bölgələrdə separatçılıq, Azərbaycanın parçalanması meyillərinin güclənməsi təhlükəsini buxovlamaq ehtiyaclarından irəli gəlirdi. Bu partiyayı yaratmaqla onun tərəfdarları milli-etnik zəmində ortaya çıxan problemləri sivilizasiya və demokratik yollarla həll etmək, vahid, bütöv Azərbaycanın demokratik prinsiplər əsasında qorunub saxlanması və inkişafında xalqın səylərini birləşdirmək əzmini ifadə etmək nümunəsi göstərmiş oldular.

Beşincisi, Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranması Heydər Əliyev dühasının, Heydər Əliyev siyasi iradəsinin qüdrətinin daha bir təntənəsi, daha bir təsdiqi idi. **Əslində bu partiya yalnız Heydər Əliyevin adı və nüfuzu ilə hərəkətə gətirilə, real məzmun kəsb edə bilirdi. Və təsadüfi deyil ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasını şərtləndirən səbəblərin ilkin nöqtəsi Heydər Əliyev siyasi fenomeni ilə əlaqədardır.** Böyük şəxsiyyətin fenomenini dərk etmədən, təhlil etmədən YAP-ın meydana gəlməsi səbəblərini nəinki qavramaq mümkün deyil, hətta bu işə başlamağın özü hər hansı bir məzmundan məhrumdur. Partiya sürətlə təşkilatlanır, Azərbaycanın müxtəlif yerlərində onun dayaq nöqtələri – qurumları yaradılırdı. Partiyaya əhalinin müxtəlif təbəqələrinin, xüsusən ziyalıların axınının başlaması bu təbəqələrin, bu qurumun xalq arasında gündən-günə artan böyük nüfuzundan xəbər verirdi. Lakin təzyiqlər, təqiblər, təxribatlar davam edirdi. Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə gəlməsini istəməyənlər bu dahi şəxsiyyətlə bağlı olan insanları amansızcasına təqib edirdilər. Unudulmaz Əjdər Xanbabayevin xaincəsinə qətli hər birimizin yaddaşındadır.

1993-cü ilin iyulunda möhtərəm Heydər Əliyevin Azərbaycanda yenidən hakimiyyətə gəlməsi partiyamızı daha da gücləndirdi, qabaqcıl siyasi bir qüvvəyə çevirdi. Heydər Əliyev YAP-ın nəinki təşkilatçısı, həm də onun bütün ideyalarının, nizamnamə və məramnaməsinin müəllifi, əvəzsiz nəzəriyyəçisidir. Partiyanın proqramı da, nizamnaməsi də onun zəkasının məhsuludur. Partiyanın yaradılması işinə, onun sənədlərinin yazılmasına Heydər Əliyev özünə xas böyük məsuliyyət hissi ilə yanaşırdı. O vaxta qədər Azərbaycanda bir çox partiyalar fəaliyyət göstərirdi, onların proqramları vardı. Lakin Yeni Azərbaycan Partiyasının proqramı və nizamnaməsi ilə tanış olan hər kəs etiraf etməyə bilməz ki, bu proqram qədər aydın məqsəd və vəzifələr qoyan, onlara çatmağın demokratik, sivilizasiyalı yollarını dəqiq müəyyənləşdirən ikinci bir sənəd tapmaq mümkün deyil.

1992-ci ilin noyabrında təsis olunan Yeni Azərbaycan Partiyası çox qısa bir zamanda böyük nüfuz qazandı, Azərbaycanın siyasi həyatında güclü qüvvəyə çevrildi. Artıq 1993-cü ilin əvvəllərində onun sıralarında yüz minlərlə vətəndaş birləşirdi. Partiyanın az vaxtda belə nüfuz qazanması bir yandan Heydər Əliyev şəxsiyyətinə, onun müdrikliyinə, dövlətçilik təcrübəsinə xalqın böyük etimadı nəticəsində reallığa çevirmişdisə, digər tərəfdən, partiyanın sürətli inkişafında onun xalqa təmənnəsiz xidmət etmək, milləti düçar olduğu fəlakətdən qurtarmaq yolunda yorulmadan mübarizə aparmaq niyyətləri, aydın ideologiyası və vəzifələri mühüm rol oynamışdır. Milli mənafe naminə realist və konstruktiv əməkdaşlıq mövqeyi tutan YAP qısa

müddət ərzində xalqın böyük etimadını qazandı, hamının ümid yerinə çevrildi. Partiyanın proqram tələbləri məhz buna əsaslanırdı. YAP qanunçuluğun təmin edilməsini öz fəaliyyətinin başlıca prinsiplərindən biri kimi qəbul edir. Çünki müstəqil Azərbaycanın gələcəyi qanunun, humanizmin və praqmatizmin qələbəsindən asılıdır.

Ölkə prezidentinin Yeni Azərbaycan Partiyası fəalları ilə keçirdiyi görüşdə dediyi bu müdrik sözləri heç birimiz unutmamalıyıq: **«Bəziləri düşünə bilərdi ki, partiyanın sədri Heydər Əliyev 1993-cü ilin iyun ayında Bakıya dəvət olunandan, respublikaya başçılıq edəndən sonra qısa bir zamanda partiyanı hər yerdə təşkil etmək, həm genişləndirmək, həm də onun üzvlərinin sayını artırmaq olardı. Amma keçmişdə də, indi də dəfələrlə demişəm, bu gün də qeyd etmək istəyirəm ki, mən buna yol vermədim. Çünki bu partiya onu həqiqətən sevənlərin, partiya ilə eyni fikirdə, eyni əqidədə olanların, onun proqramını, nizamnaməsini və bütün prinsiplərini qəlbən qəbul edənlərin partiyası ola bilər. Əgər hansısa bir partiya hakimiyyətdə olan qüvvələr tərəfindən süni şəkildə genişləndirilərsə, yaxud da inkişaf etdirilərsə, həmin partiya möhkəm ola bilməz».**

Həqiqətən də o vaxtlar hörmətli milli liderimiz buna imkan vermədi. Partiyamız əqidəli insanların sayəsində gündən-günə təşkilatlandı, böyüdü, qüdrətləndi.

Yeni Azərbaycan Partiyası daim yeniləşən, tərəqqi edən, gəncləşən bir partiyadır. ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri, millət vəkili İlham Əliyevin YAP-ın I qurultayında statusunun artırılması və sədrin

birinci müavini seçilməsi partiyanın nüfuzunun artmasına, partiya gənclərin axımının güclənməsinə, onun sosial-siyasi həyatımızın bütün sahələrinə nüfuz etməsinə öz layiqli töhfələrini vermiş və verməkdədir. **İlham Əliyevin YAP-ın II qurultayında dediyi «Bu partiya yaşlı nəslin müdrikliliyi, gənclərin enerjisi ilə qovuşur» həqiqəti partiyanın nüfuz və uğur qazanmasında əsas amillərdəndir.**

Artıq böyük siyasətdə uğurla fəaliyyət göstərən hörmətli İlham Əliyevin üstünlüyü bundadır ki, o, dünya şöhrətli siyasətçi, nadir tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyev ocağının, Heydər Əliyev vətənpərvərlik məktəbinin yetirməsi, Heydər Əliyev idarəçilik və dövlətçilik iş üslubunu dərinlən mənimsəmiş siyasi lider, Heydər Əliyev kimi dahi, fenomenal şəxsiyyətin qan yaddaşının, genetik keyfiyyətlərinin daşıyıcısıdır. Məhz buna görə də bu gün Azərbaycan cəmiyyəti İlham Əliyevi XXI əsrin siyasi lideri, Heydər Əliyev iş üslubunun yeganə, bənzərsiz davamçısı kimi qəbul edir...

İlham Əliyev siyasi lider kimi bu gün iqtidarda olan və ölkədə ən güclü intellektual potensiala, 230 min nəfərdən çox üzvə malik YAP sədrinin birinci müavini kimi, Avropa Şurası PA-da Azərbaycan parlament nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi istər ölkə daxilində, istər xaricdə böyük nüfuz qazanmışdır. Onun son illərdə Avropa Şurası PA-dakı çıxışları, apardığı gərgin və çox səmərəli fəaliyyəti siyasi baxımdan yetkinliyi, təfəkkür dərinliyi, intellektual səviyyəsinin yüksəkliyi, milli dövlətçilik mənafeyinin üstünlüyü ilə seçilmiş, xalqımız tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmış, Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamçısı kimi tanınmışdır.

YAP sədrinin birinci müavini, hörmətli İlham Əliyevin partiyanın II qurultayında söylədiyi fikirləri nəzərinizə çatdırmaq istərdim: **«1993-cü ildən biz iqtidardayırıq. Mən inamla deyə bilərəm ki, bundan sonra biz heç vaxt müxalifətdə olmayacağıq, biz daim iqtidarda olacağıq... Azərbaycanın gələcəyi Yeni Azərbaycan Partiyası ilə bağlıdır. Azərbaycanın gələcəyi Heydər Əliyevlə və onun siyasəti ilə bağlıdır».**

Və bu, həqiqətən belədir. YAP Heydər Əliyev zəkasının, dühasının, nüfuzunun yetirməsidir. Bu partiya Heydər Əliyevin müdrikliyi ilə xalqın geniş təbəqələrinin sarsılmaz ittifaqı kimi meydana gəlmişdir. Bu partiyanın vüsət alması Heydər Əliyevin xalqımız qarşısında çoxsaylı xidmətləri silsiləsində xüsusi mərhələ kimi qiymətləndirilməlidir. Çünki partiyanın siyasi səhnəyə çıxması ilə demokratiya, azadlıq, suverenlik ideyalarının həqiqi mahiyyəti özünün təcəssümünü tapdı. Onun timsalında xalq siyasi mübarizənin sivil, demokratik yollarını və vasitələrini aydın şəkildə təsəvvür etmək imkanı qazandı. **Yeni Azərbaycan Partiyası gələcək inkişafımızın qarantı kimi əbədi və sarsılmazdır.**

*«Azərbaycan» qəzeti
21 noyabr 2002-ci il*

Qadın və siyasət

Tarixi həqiqətdir ki, XX əsr Azərbaycan qadınının həyatında çox önəmli, sıçrayışlı inkişaf dövrü olub. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, neft sənayesinin sürətli inkişafı, milli azadlıq və maarifçilik hərəkatı qadınların maariflənməsinə, dünyəvi təhsilə cəlb olunmasına və ictimai həyata qoşulmasına güclü təkan verdi. Qısa müddətdə qadınlar arasında savadsızlıq ləğv edildi, qadınlar üçün xüsusi ali təhsil ocaqları yaradıldı, onların təhsil səviyyəsi artdı. Qadınlar pedaqoq, həkim, mühəndis və digər peşələrə yiyələndilər, təhsildə, elmdə, səhiyyədə, mədəniyyətdə kişilərlə bərabər, həm də layiqincə təmsil olundular.

Bu bərəkətli qızılı payız günlərində Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan qadınlarının beynəlxalq konfransı keçirildi. Onun yüksək kürsüsündən qadınlar duyduqları böyük qürur hissələrini dilə gətirdilər, dərin hörmət və ehtiramlarını bildirdilər. Bu konfrans iştirakçılarını təhsil sistemində çalışan çoxminli qadınlar ordusu adından mən də ürəkdən salamladım.

Məlum olduğu kimi, müasir dünyanın qlobal problemlərindən sayılan gender bərəbərliyi, qadın və dövlət quruculuğu, qadın və siyasət məsələsi dövlət quruculuğunda da əsas yerlərdən birini tutur. Ölkə əhəlisinin mütləq əksəriyyətini – 51%-ni təşkil edən Azərbaycan qadını vətənimizdə dövlət müstəqilliyinin qazanılmasında hansı fədakarlıqlar göstərmişsə, XXI əsrdə dövlət quruculuğu, iqtisadiyyat, elm, təhsil, mədəniyyət,

səhiyyə, qanunvericilik və insan haqlarının müdafiəsi sahələrində də eyni vətəndaşlıq qeyrəti, vətən və millət sevgisi ilə Azərbaycanın beynəlxalq birliyə inteqrasiyası yolunda çalışmaqdadır. Yeni əsr Azərbaycan qadını dünya arenasında fəal iştirakı ilə millətin haqq səsini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmağa bilər. **Bu, hər şeydən öncə, Azərbaycan qadınının keçdiyi zəngin və şərəfli milli tarixi ənənələrlə, eləcə də XX əsrdə dünyada və Azərbaycanda baş verən çağdaşlaşma-müasirləşmə-avropalaşma uğrunda ictimai-siyasi və mədəni hərəkətlə bağlıdır. Bu mübarizə nəticəsində artıq XX əsrin ilk ilində (1901-ci il sentyabrın 7-də) qabaqcıl ziyalıların köməyi və görkəmli mesenat Hacı Zeynalabdin Tağıyevin maliyyə dəstəyi ilə Bakıda – Şərq dünyasında qadınlar üçün ilk dünyəvi maarif ocağı – Qızlar gimnaziyası fəaliyyətə başladı. Azərbaycan qadınının dünyəvi təhsil alması yolunda yeni mərhələ başlandı. Və bu hərəkət sonralar daha da genişləndi. Azərbaycan qadınları içərisindən Avropanın, Rusiyanın məşhur ali məktəblərində təhsil alan qadın ziyalılar yetişdi. 1918-1920-ci illərdə cəmi 23 ay yaşamış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə vətənimizdə qadınlara ilk dəfə olaraq kişilərlə bərabər seçmək və seçilmək hüququ verildi.**

Müqayisə üçün deyim ki, XX əsrdə qadınlara ilk dəfə ümumdövlət seçkilərində iştirak etmək üçün fəal seçki hüququnun verilməsi tarixinin təhlili göstərir ki, **Azərbaycan dövləti bu sahədə dünyada öncüllərdən biridir. Belə ki, XX əsrdə qadınlara seçib-seçilmək hüququ verən 73 dövlət arasında Azərbaycan 8-ci yerdə durur.** İftixar etməli haldır ki, bu baxımdan mənim vətənim dünyanın inkişaf etmiş ABŞ, Almaniya, Fransa və

bu kimi dövlətlərdən, eləcə də Şərqi ölkələrinin hamısından qabaq qadınlara seçmək və seçilmək hüququ verib.

Bu da həqiqətdir ki, XX əsr Azərbaycan qadınının həyatında çox önəmli, sıçrayışlı inkişaf dövrü olub. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, neft sənayesinin sürətli inkişafı, milli-azadlıq və maarifçilik hərəkatı qadınların maariflənməsinə, dünyəvi təhsilə cəlb olunmasına və ictimai həyata qoşulmasına güclü təkan verib. Ötən əsrin 1918-20-ci illərindən başlayaraq həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində Azərbaycan qadınlarının hərtərəfli inkişafı üçün geniş üfüqlər açıldı. Qısa müddətdə qadınlar arasında savadsızlıq ləğv edildi, onlar üçün xüsusi ali təhsil ocaqları yaradıldı, təhsil səviyyələri artdı. Qadınlar pedaqoq, həkim, mühəndis və digər peşələrə yiyələndilər, təhsildə, elmdə, səhiyyədə, mədəniyyətdə kişilərlə bərabər, həm də layiqincə təmsil olundular.

Azərbaycan qadını XX əsrin sonunda dövlət müstəqilliyimizin bərpasında, onun qorunub möhkəmləndirilməsində, dövlət müstəqilliyinin əbədiliyinin, dönməzliyinin, sarsılmazlığının təmin olunmasında öz sözünü dedi, öz fədakar xidmətini göstərdi və bu gün də göstərməkdədir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, çağdaş türk dünyasının iftixarı, Qafqazda sülhün böyük carçısı, «Yurdda sülh, cahanda sülh» deyən böyük öndər Atatürkün yenilməz davamçısı möhtərəm Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, «Qadınların adları və xidmətləri bizim tariximizin səhifələrində qızıl hərflə yazılmışdır. Ancaq XX əsrdə Azərbaycan qadınının keçdiyi yol, əldə etdiyi nailiyyətlər həqiqətən dünya miqyasında bizim üçün iftixar mənbəyinə çevrilmişdir. Azərbaycan qadını çadranı atmış, sərbəst yaşamaq imkanı əldə etmiş, bütün sahələrdə bərabər hüquqlar qazanmış və özünün daxili potensialından cəmiyyətə, xalqına xidmət etmək üçün istifadə etmişdir. İndi biz hədsiz iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, cəmiyyətimizin hər bir sahəsində qadınlar böyük rol oynayırlar».

Doğrudan da, bu gün Azərbaycan Respublikasında yeni əsrin əvvəlində baş verən demokratik dəyişikliklərdə, təhsildə, mədəniyyətdə, elmdə, iqtisadiyyatda aparılan əsaslı islahatlarda, beynəlxalq qadın problemlərinin birgə həlli işində Azərbaycan qadını vətəndaş duyğusu, millət sevgisi və vətən yangısı ilə yaxından iştirak edir, Azərbaycanımızın XXI əsrdə demokratik, sivil, dünyəvi dövlət kimi tanınması və dünyaya inteqrasiyası prosesində əlindən gələni əsirgəmir. Bu gün Azərbaycan qadını dünyanın global problemlərinin həllində fəallığı ilə seçilir və Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya yayır.

Azərbaycanda qadın problemlərinin beynəlxalq hüquqi-normativ kontekstdə, beynəlxalq standartlar əsasında qurulması müstəqil Azərbaycanın dövlət siyasətində mühüm, aparıcı və prioritet istiqamətlərdən biridir.

Biz fəxr edirik ki, bu gün ölkəmizin qarşısında duran problemlərin həllində yaxından iştirak edən Azərbaycan qadını artıq demokratik vətəndaş cəmiyyətinin bərabərhüquqlu, fəal və vətənpərvər üzvü kimi çıxış edir. Bu missiya Azərbaycan qadını qarşısında daha böyük ümummillə vəzifələr qoyur. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin rolu böyükdür. O, qadın problemlərinin həllini dövlət quruculuğu və siyasətinin mühüm sahəsi hesab edərək hər zaman bizə qayğı və diqqət göstərir. Belə ki, möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev tərəfindən «Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında» (14 yanvar 1998-ci il) ayrıca fərman imzalanmış, ölkənin siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni həyatında qadınların rolunu artırmaq, Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il iyunun 30-da qoşulduğu BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyasından irəli gələn vəzifələr müəyyən edilmiş, bu sahədə dövlət

siyasətinin əsas prioritet istiqamətləri göstərilmişdir. Deməliyəm ki, **Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi** həmin fərmanın icrası ilə bağlı bu sahədə ölkədə fəaliyyət göstərən 40-dan çox qeyri-hökumət qadın təşkilatı ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasında gender problemlərinin beynəlxalq standartlara uyğun həllində böyük nailiyyətlər qazanmış, BMT-nin beynəlxalq layihələri və milli layihələr çərçivəsində Bakıda qadın problemlərinə dair çoxsaylı beynəlxalq konfranslar keçirilməsinə nail olmuşdur. Komitənin təşkilatçılığı ilə 1998-ci il mayın 18-20-də BMT-nin İnkişaf Proqramı, BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı və BMT-nin Qadınların İnkişaf Fondu tərəfindən Bakıda «Qadınların hüquqları insan hüquqlarıdır: qadın və hərbi münafişə» mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmiş, Bakı Bəyannaməsi qəbul edilmiş, qadınların hərbi münafişələrə cəlb edilməsi, əsir alınması, qaçqınlığa düşər edilməsi, xüsusən, Qarabağ konfliktini pislənmişdir.

Azərbaycan qadınlarının ən ağır problemi olan qaçqın qadınların vəziyyəti ilə bağlı bəzi məqamları diqqətinizə çatdırmaq istərdim.

Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü nəticəsində işğal olunmuş Azərbaycan ərazisində 12.000 yerlik 242 məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsi, 117.000 şagirdi olan 313 ümumtəhsil məktəbi, 21.000 yerlik 4 texnikumu, 34 məktəbdənkənar tərbiyə müəssisəsi, 2 ali məktəb filialı dağıdılmış, 20 mindən çox müəllim, o cümlədən böyük əksəriyyəti qadın müəllim qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür. Hazırda qaçqın məktəblərində çalışan müəllimlərin 60%-dən çoxunu qadınlar təşkil edir. Qaçqınların təhsilə cəlb edilmiş 80 min nəfərdən çox şagirdinin təxminən yarısını (49%-ni) qızlar təşkil edir. Biz belə hesab edirik ki, qaçqın şagirdlər, xüsusən

qızlar üçün psixoloji reabilitasiya proqramları hazırlanmalı, tədris xüsusi plan və proqramla aparılmalıdır. Lakin bu prosesdə beynəlxalq donor təşkilatların yardımına və qadın təşkilatlarının dəstəyinə bu gün Azərbaycanda ciddi ehtiyac olduğunu da ürək ağrısı ilə etiraf etməliyik. Onu da deməliyik ki, Azərbaycan qadınları hər zaman zorakılığın, terrorun, müharibənin, milli ədavətin əleyhinə olmuş, zaman-zaman bu antihumanist aktlara öz etiraz səsini ucaltmış, Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın pozulmasında «vasitə», «oyuncaq» rolunu oynayan erməniləri bu bəd əməllərdən əl çəkməyə səsləmişlər.

Bu gün qonşu Gürcüstanda – Pankis dərəsində yaranmış təhlükəli vəziyyət bütün bölgə qadınlarını narahat edir, hamımızı etiraz səsimizi ucaltmağa sövq edir. Bu da həqiqətdir ki, bu günlərdə Bakıda Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin tikintisinə start verilməsi Qafqazda maraqları olan bir çox qonşu dövlətlərin, necə deyərlər, yuxularına haram qatmışdır. Onlar hər vasitə ilə bölgədə sabitliyi pozmağa cəhd edirlər. Bu cür cəhdlərin qarşısının alınmasında qadınlar öz etiraz səslərini ucaltmalıdırlar. Zənnimcə, Gürcüstanın Pankis dərəsindəki vəziyyətlə bağlı bəyanat verilməsinə ehtiyac var.

Mən təhsil işçilərinin təmsilçisi olduğum üçün bu haqda bir neçə kəlmə deməyi özümə borc bilirəm. Bəllidir ki, qadının savadlılığı, təhsili və peşə hazırlığı hər bir dövlətin nailiyyəti, hər bir millətin milli sərvəti və üstün intellektual göstəricisidir. Bu baxımdan Azərbaycan istər qadınların hüquqi statusu və cəmiyyətdə roluna, istərsə də ümumi və peşə-ixtisas təhsilinin səviyyəsinə görə müasir dünyanın inkişaf etmiş ölkələri ilə müqayisədə öncül yerlərdən birini tutur.

Böyük məmnuniyyət hissilə deyə bilərəm ki, **bu gün Azərbaycan Respublikasının təhsil müəssisələrində çalışan müəllimlərin və bütövlükdə təhsil iştirakçılarının yarısından çoxunu qadınlar təşkil edir. Belə ki, bu gün ümumtəhsil məktəblərində çalışan 168.204 nəfər müəllimdən 117.157 nəfərini, yəni 69,7%-ni qadınlar təşkil edir.**

Belə ki, hazırda ümumtəhsil məktəblərində çalışan 168.204 nəfər müəllimdən 117.157 nəfərini, yəni 69,7%-ni qadınlar təşkil edir. Ümumtəhsil məktəblərində təhsil alan 1.686.429 nəfər şagirddən 814.765 nəfəri qızlardan (49%) ibarətdir. Analoji durum təhsilin digər pillələrində də müşahidə olunur. Belə ki, peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində, o cümlədən ali təhsil pilləsində qızlar təhsil alanların 43%-ni, orta ixtisas məktəblərində isə 68%-ni təşkil edir. Ali və orta ixtisas məktəblərində çalışan qadın müəllimlərin sayı kişilərlə müqayisədə müvafiq olaraq 48 faiz və 35 faiz olmuşdur. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində çalışan mütəxəssislərin hamısı (16.738 nəfər) qadınlardır.

Bunlar onu göstərir ki, ölkəmizdə qadınların (qızların) istər ümumi, istər peşə-ixtisas təhsilinə cəlb edilməsi, istərsə də onların təhsil-tərbiyə müəssisələrində müəllim-tərbiyəçi kimi fəaliyyət göstərmələri üçün hər cür şərait yaradılmışdır.

Milli təhsilimizin qarşısında duran əsas vəzifə vətənpərvər Azərbaycan gəncliyini yetişdirməkdən ibarətdir ki, bu işdə qadınların müstəsna rolu vardır. İnanırıq ki, Azərbaycan qadını milli ənənələr və ümumbəşəri dəyərlər əsasında müstəqilliyimizin gələcəyi və qarantı olacaq gənclərimizi vətənpərvər ruhda tərbiyə edəcəkdir.

Hesab edirik ki, qadınların təhsili onların hüququ, sağlamlığı, məşğuliyyəti və digər sahələrlə müqayisədə mərkəzi yer tutur. Görkəmli fransız şairi və ictimai xadimi Lamartin deyirdi ki, *kitabı qadın oxumuşsa, deməli, onu bütün ailə, bütün xalq oxumuşdur.*

Bu o deməkdir ki, əgər qadın təhsillidirsə, cəmiyyət savadlıdır, ölkənin intellektual səviyyəsi yüksəkdir. Görünür, bu səbəbdəndir ki, **BMT XXI əsri «İntellekt əsri» – «Təhsil əsri» elan edib. Bu gün Azərbaycan**

təhsilində aparılan əsaslı islahatlar ona yönəlib ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir Azərbaycan qadını təhsil ala bilsin, cəmiyyətin, ölkənin layiqli üzvünə çevrilə bilsin.

Azərbaycan dövləti qadınlarının intellektual potensialına görə fəxr etməli ölkələrdəndir. Azərbaycan xalqı üçün qadın həmişə əziz, müqəddəs, ülvi varlıq olub. **Türk dünyasının böyük ədəbi-tarixi abidəsi, Azərbaycan xalqının ana kitabı sayılan «Kitabi-Dədə Qorqud»da «Ana haqqı –Tanrı haqqı»na bərabər tutulub.**

Dini kitabımız «Qurani-Kərim»də «Cənnət ananın ayaqları altındadır» formulu Azərbaycan xalqının milli mentalitetinin, milli əxlaq və davranışının ali prinsipinə çevrilib. Azərbaycan xalqı üçün ana – qadın hər şeydən ucadır, müqəddəsdir, ehtiram və hörmət simvoludur. Azərbaycan mentalitetinə görə, anaya – qadına hörmət Uca Tanrıya tapınmaqdır, etiqad etməkdir, müqəddəsliyi ziyarət etməkdir.

Möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev məhz bu dediyim keyfiyyətlərə görə «Bizim ən böyük amalımız qadınlarımızı azad, xoşbəxt, fəal və nikbin, uşaqlarımızı sağlam, gümrah, şən və hər cəhətdən təmin olunmuş görməkdən ibarətdir» deyir.

Bu gün Azərbaycan qadını hər cəhətdən azaddır. Azərbaycan qadını təkcə təhsildə, səhiyyədə, mədəniyyətdə və iqtisadiyyatın digər sahələrində çalışmaqda qalmır. Bu gün Azərbaycan qadını diplomatik fəaliyyətlə, siyasətlə, qanunvericilik hakimiyyətində – parlamentdə qanun yaradıcılığı ilə, hüquq-mühafizə orqanlarında ölkəmizin milli təhlükəsizliyinin qorunması ilə, dövlət idarəçiliyi ilə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə məşğul olur.

Azərbaycan qadını, eyni zamanda, müstəqil dövlətimizin möhkəmlənməsi yolunda, bölgədə sülhün qorunub saxlanmasında müstəqilliyimizin memarı və

qurucusu, Qafqazda sülhün böyük carçısı möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin yaxın silahdaşı, ideya təbliğatçısı kimi çıxış edir.

Azərbaycan qadını sülhün, əmin-amanlığın qorunmasında hər zaman öz sözünü demiş və deməkdədir. Biz Azərbaycan qadınları BMT-nin yeni əsrin ilk onilliyini «Sülh mədəniyyəti» onilliyi elan etməsini böyük məmnunluqla qarşılayır, həmin layihə çərçivəsində keçirilən bütün tədbirləri bəyənir, zorakılığın, terrorizmin, münaqişələrin bütün formalarının əleyhinə olduğumuzu bir daha bəyan edirik. Hesab edirik ki, qadınların böyük qüvvəsindən antiterror koalisiyasında istifadə olunmalıdır. Bu da həqiqətdir ki, Azərbaycan qadınının siyasətlə ardıcıl məşğul olmaq imkanları genişləniib. Qadınlarımız istər tarixi ənənələrdən, istərsə də beynəlxalq təcrübədən bəhrələnməklə bu sahədə irəliləyişə nail olmalıdır.

Azərbaycan qadınlarının iftixarı olan Məhsəti Gəncəvi poeziyada, Möminə Xatun dövlət quruculuğunda, Sara Xatun diplomatiyada, Xurşud Banu Natəvan idarəetmədə uğurlar qazanmış, Azərbaycan qadın hərəkətinin tarixinə şərəfli səhifələr yazmışlar. Dünya siyasətində dəst-xətti, öz sözü, öz yolu ilə seçilən İndira Qandi, Marqaret Tetçer, Bənəzir Bhutto, Madlen Olbrayt, Tansu Çillər kimi siyasətçi qadınların həyat yolu və təcrübəsi Azərbaycan qadınına siyasət aləmində çox şey verə bilər. Lakin biz bu fikirdəyik ki, Azərbaycanın siyasətlə məşğul olan qadınları, bir tərəfdən, milli ənənələrimiz əsasında formalaşmış milli dəyərlər, digər tərəfdən, qadın siyasəti sahəsində dünya təcrübəsindən bəhrələnməklə Azərbaycanda qadın siyasətinin yeni modelini hazırlamalı, onu həyata keçirməlidir. Yəni bizim öz dəyərlə, dünya şöhrətli qadın

siyasətçilərimizin yetişməsi üçün bu gün çox böyük potensial var və bunun üçün hörmətli Prezidentimiz hər cür şərait yaradıb.

Azərbaycanda qadın – ziyalıdır, qadın – dövlət xadimidir, qadın – siyasət adamıdır, qadın – təhsil, elm, mədəniyyət işçisidir, qadın – cəmiyyətin bərabərhüquqlu, azad üzvüdür, qadın – tərbiyəçidir, qadın – anadır, qadın – gözəllikdir.

Mən bu yazımı görkəmli Azərbaycan şairi Hüseyn Cavidin hələ 85 il öncə böyük uzaqgörənliklə söylədiyi və bu gün də aktuallığını itirməmiş aşağıdakı mısraları ilə tamamlamaq istəyirəm.

*Qadın gülərsə, şu issız mühitimiz güləcək,
Sürüklənən bəşəriyyət qadınla yüksələcək!*

**«Dirçəliş – XXI əsr» jurnalı,
2002-ci il, №56**

ƏN BÖYÜK XOŞBƏXTLİK XALQA XİDMƏTDİR

Görkəmli dövlət xadimi, siyasi tariximizə qurucu və xilaskar kimi daxil olmuş respublika Prezidenti cənab Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının taleyində, onun mənəvi, siyasi və ictimai həyatında misilsiz xidmətlər göstərən dahi bir şəxsiyyətdir. Möhtərəm Heydər Əliyev müdrikliyinin əzəməti ondadır ki, bu dahi insanın düşüncələri, əməli fəaliyyəti təkcə bugünlə məhdudlaşmır, uzaq gələcəyə ünvanlanmış olur. Böyük lider Azərbaycana rəhbərlik etdiyi bütün illərdə öz zəngin təcrübəsi, yüksək intellekti, milli mədəniyyətimizə və mənəviyyətimizə dərinlən bələd olması sayəsində ardıcıl olaraq milli tarixi siyasətimizi işləyib hazırlamış və bütün çətinliklərə sinə gərərək onu dönmədən həyata keçirmişdir. Ötən illər həm də Azərbaycan iqtisadiyyatının, xalq təsərrüfatının, mənəviyyatının, elm, təhsil, səhiyyə və mədəniyyətinin sürətli inkişafı ilə yadda qalmışdır. **«Mən ömrümün qalan hissəsini də xalqıma bağışlayıram»** deyən möhtərəm Prezident Heydər Əliyev həyatının mənasını yalnız xalqına xidmətdə görür, ömrünü onun tərəqqisinə həsr etməsindən şərəf duyur. «İnsan üçün öz xalqına xidmət etməkdən, xalqına xeyir verməkdən, onun hörmət və məhəbbətini qazanmaqdan böyük xoşbəxtlik ola bilməz. Biz hamımız bütün bunları liderimiz Heydər Əliyevdən öyrənməli, ona oxşamağa çalışmalıyıq» – bu sözlər öz həyat yolunu Heydər Əliyev kimi dahinin yanında keçirən gənc siyasətçi İlham Əliyevə məxsusdur. Hazırda xalqımızın böyük, ümummilli lideri Heydər Əliyevlə yanaşı, ölkəmizin siyasi həyatında mühüm rol oynaya biləcək İlham Əliyevin də adı xüsusi məhəbbətlə

çəkilir. Bu gün İlham Əliyevin siyasi personasına, elmi, intellektual potensialına xalq tərəfindən dərin maraq, onun əməllərinə, fəaliyyətinə xoş münasibət, rəğbət hissləri açıq məmnunluqla qarşılır.

Cəmiyyətin inkişafı siyasətçilərdən çevik və işgüzar olmağı tələb edir. Hər bir siyasətçi isə apardığı siyasətin məqsəd və mənafeinin həyata keçirilməsində həlledici simadır. **Müstəqillik və ərazimizin bütövlüyü, iqtisadi cəhətdən qüdrətli dövlətçilik bu gün gənc siyasətçi İlham Əliyevin əməli fəaliyyətində ideal səviyyəyə yüksəlmiş, onun siyasi görüşlərinin əxlaqi normalarına çevrilmişdir.** 1999-cu il iyulun 25-də İlham Əliyevin ANS Müstəqil Yayım və Media Şirkətinin «Təmiz söhbət» televiziya proqramına verdiyi müsahibə o zaman iqtidarlı-müxalifətli, ölkə ictimaiyyəti arasında xüsusi rəğbətlə qarşılanmışdır. Biz İlham Əliyevin simasında yeni tipdən olan siyasətçi obrazının formalaşdığını gördük, siyasətə yeni baxışlar sistemini gətirdiyinin şahidi olduq. Sözügedən müsahibədə İlham Əliyev özünü fəxrlə dahi siyasətçi Heydər Əliyev məktəbinin yetirməsi adlandırır. O, atası haqqında səmimiyyətlə, ölçü hissi və yüksək bir təmkinlə danışır. Heydər Əliyev kimi dahinin ailəsində doğulduğuna görə taleyindən razılığını qürur hissi ilə vurğulayır, həm də bu hisslərin kökünü də açıqlayır. Ona hər gün Heydər Əliyev kimi qüdrətli siyasətçidən öyrənmək qiymətli nəsib olmuşdur. O, mənsub olduğu məktəbin qədrini yaxşı bilir və bu keyfiyyəti ilə öz kadrlarını qiymətləndirən Heydər Əliyevin davamçısı kimi qarşımızda durur. Hələ o zaman bu müsahibəyə qulaq asarkən mən istər-istəməz xalqımızın taleyi, milli düşüncəmizin yaxşı və pis cəhətləri haqqında fikirləşirdim. Düşünürdüm ki, nə üçün bizdə siyasətlə məşğul olan, özünü müxalifət adlandıranlar içərisində İlham Əliyev kimi yüksək dəyərlərə malik adamlar yoxdur? Nə üçün bizdə siyasətlə çox zaman qüsurlu, müxtəlif komplekslərdən, özgə cür düşünən, patoloji nifrətlə səciyyələnən adamlar məşğul olur? Belə adamları zorla siyasət meydanına atan hansı qüvvələrdir? Həmin müsahibədə gənc

siyasətçi müxalifətin siyasi məntiqdən məhrumluğunu faktlarla, xüsusi aydınlıqla göstərirdi. Onun təhlil və qiymətləri, sağlam pragmatizmi bizim müxalifət cəbhəsində və onun mətbuatında hökm sürən mənəvi yoxsulluğu, eybəcərliyi, xırdaçılığı açıb göstərirdi. O, aydın bir məntiqlə bildirirdi ki, kriminal şəxslərin partiya yaradıcısı cildinə girib öz cinayətkar keçmişlərini pərdələməsinə Azərbaycan Respublikasının qanunları yol verməyəcəkdir. İlham Əli-yev müsahibələrində 1993, 1998-ci il prezident seçkilərinin problemlərini müqayisə etməklə cəmiyyətin öz tərəqqisində nə qədər irəli getdiyini arqumentlərlə açıqlayırdı. 1993-cü ildə cəmiyyətin qarşısında Azərbaycanı parçalanmaqdan qorumaq, vətəndaş qarşıdurmasını aradan qaldırmaq, müharibəni dayandırmaq, qanunsuz silahlı qüvvələri ləğv etmək, sabitlik və asayışı bərpa etmək vəzifələri dururdu. Beş il ərzində Heydər Əliyevin yorulmaz və prinsipial fəaliyyəti nəticəsində bu mürəkkəb problemlər həll edilib cəmiyyət daxilində və xaricində sabitliyə səbəb oldu. Ona görə də 1998-ci il seçkiləri tamamilə başqa şəraitdə keçmişdir: növbəti mərhələdə cəmiyyətin qarşısında artıq sosial problemlər, həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması, keçid dövrünün məhrumiyətlərinin yüngülləşdirilməsi məsələsi dururdu. İndi insanlar artıq əmək haqlarının yaxşılaşdırılması, dolanışıqlarının yeni tələblər səviyyəsinə qaldırılması qayğıları ilə yaşayırlar. Əslində cəmiyyət müasir mərhələyə qədəm qoymuşdur ki, bu da tərəqqidə Heydər Əliyevin müdrik rəhbərliyinin nəticəsidir. İlham Əliyev hələ o zaman böyük ümid və inamla deyirdi ki, 2003-cü ilə qədər sosial problemlərin əsas hissəsi həll ediləcəkdir. Ancaq sabitliyi qorumaq, cəmiyyətin normal həyat ahəngini saxlamaq şərtilə. İlham Əliyevin 2000-ci ilin parlament seçkiləri zamanı təbliğat kampaniyasının mühüm istiqaməti Heydər Əliyev iqtidarı dövründə ölkədə dövlətçiliyin və dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanması və daha da möhkəmləndirilməsi sahəsində görülən işlərin sadə şəkildə izahı ilə bağlı idi. Azərbaycanın uğurlu neft strategiyasının ölkəyə böyük sosial-iqtisadi tərəqqi

vəd etdiyini, ölkəmizin iqtisadi potensialının çox güclü olduğunu, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməyə başladığını konkret faktların dili ilə arqumentləşdirən İlham Əliyev seçici üçün əsas problemlərdən olan iqtisadiyyat məsələsində də cəsarət və realizm göstərdi. Gənc siyasətçi sosial-iqtisadi inkişaf məsələsi ilə yanaşı, qanunçuluğun əsas götürülməsinə, sabitliyin qorunmasının vacibliyinə də toxunur, Qarabağ probleminin mütləq həll olunacağına inamını ifadə edirdi. «YAP həmişə qalib gəlir və qalib gələcək, çünki xalqın partiyası xalqa arxalanır» deyən İlham Əliyev Heydər Əliyev partiyasının əbədi qələbələr partiyası olmasının səbəbini onun güclü lider–milli ideya–xalq vəhdətinə söykənməsi ilə izah edirdi. Gənc siyasətçinin liderliyi ilə keçirilən seçki kampaniyası YAP-a majoritar qaydada 60, proporsional qaydada isə 16 deputat mandatı qazandırmaqla onun parlamentdəki üstünlüyünü təmin etdi. YAP-ın qurultayı İlham Əliyevin 2000-ci il seçkilərindəki fəaliyyətini müstəsna dərəcədə əhəmiyyətli və uğurlu saydı. İlham Əliyevin partiyadakı statusu artırılaraq onun sədrin birinci müavini seçilməsi də elə bu uğurun yekunu idi.

İlham Əliyevin milli dövlətçilik konsepsiyası, «müharibə, yoxsa sülh» probleminə baxışı reallığa, gerçəklikdən doğan sağlam düşüncəyə əsaslanır. Onun fikrincə, geosiyasi vəziyyətimiz elədir ki, hər hansı ərazi münaqişəsi hökmən müharibə yolu ilə aradan qaldırıla bilməz. İlham Əliyev deyir: «Mən hesab edirəm ki, bu məsələ ancaq sülh yolu ilə həll oluna bilər. Çünki sülh yolu ilə danışıqlar zamanı bu məsələdə hansısa irəliləyiş ola bilər. Müharibəyə başlasaq, nə qazana bilərik, bizi nə gözləyir? Bunlar haqqında fikirləşmək lazımdır». Sonra o, gözümüzün qarşısında alovlanan Kosovo problemlərini xatırladır: «Kosovo problemləri hamıya açıq şəkildə göstərdi ki, müharibə yolu ilə hər hansı bir etnik və ya ərazi münaqişəsini həll etmək müşkül işdir. Bunu hamı görür, biz də görürük. Ona görə də mən hesab edirəm ki, biz bu münaqişəni ancaq sülh yolu ilə başa çatdırmalıyıq». Sülh məsələsinin bu gün

Azərbaycan xalqı, bütün ictimai fikrimiz üçün nə qədər əhəmiyyət daşıdığını izah etməyə ehtiyac yoxdur. Məlumdur ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının bədxahları, onun müstəqilliyinin düşmənləri, ölkəmizi dağıtmaq üçün fürsət və bəhanə gözləyən qüvvələr az deyildir. Buna görə də biz «müharibə, yoxsa sülh» problemini müzakirə edəndə, Qarabağın qaytarılması yollarını axtaranda ən incə siyasət yolunu seçməliyik.

Təsadüfi deyil ki, İlham Əliyev problemin hərbi yolla həllinin bir çox beynəlxalq şərtləri olduğunu xatırladır. Qarabağ müharibəsinin qızğın çağlarından 8-9 il keçib və bu dövr ərzində bütün dünyada qüvvələr nisbəti, beynəlxalq nizam xeyli dəyişib. Biz ciddi beynəlxalq dəstəksiz hərbi yolla torpaqların qaytarılması yolunu tuta bilmərik. Ardıcıl olaraq problemin sülh yolu ilə həllini istəyən İlham Əliyev, eyni zamanda, siyasətdə güc və ordu faktorunun əhəmiyyətini də açıq göstərir. Zənnimizcə, bu, siyasətdə realizmin ən yaxşı nümunəsidir. Adətən siyasi məsələləri güc həll etmir, amma o, həmişə həlledici amil olur, dövlət adamlarının bu və ya digər davranış məntiqinin rolunu oynayır. İlham Əliyev ordu probleminin ölkənin iqtisadi gücü ilə ayrılmaz surətdə bağlı olduğunu göstərir və əsl siyasətin Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf şərtləri ilə asılılığından danışıq. «...Əgər biz iqtisadi potensialımızı gücləndirə bilsək – əminəm ki, belə də olacaq – müstəqilliyimizi daha da möhkəmləndirə bilsək – buna da şübhə yoxdur – Azərbaycanla Ermənistanın vəziyyəti arasında olan uçurum genişlənəcəkdir. İndi baxın: Azərbaycan iqtisadi yüksəlişdədir, Ermənistan isə tənəzzüldədir. Bütün imkanlarımız var və əminəm ki, beş-altı ildən sonra Azərbaycanda iqtisadi vəziyyət çox yaxşı olacaqdır».

Möhtərəm Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə başlanan yeni neft strategiyasının uğurlar qazanmasında İlham Əliyevin xidmətləri böyükdür. ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti kimi o, məhz neft siyasətinə daxil olmaqla öz diplomatik qabiliyyətini nümayiş etdirə bilmiş, müxtəlif

beynəlxalq məclislərdə iştirak etmiş, o cümlədən, fəal siyasətçi kimi ciddi qabiliyyətə malik olduğunu göstərmişdir.

Hələ 1988-ci ildə İlham Əliyev «Vaşinqton Post» qəzetinə verdiyi müsahibəsində müxbirin «Azadlığı müdafiə aktı»na 907-ci düzəlişlə bağlı sualını yüksək diplomatik səviyyədə, mahir siyasətçi kimi cavablandırmışdır: «Əlbəttə, 907-ci düzəliş bizim xalqımızı çox məyus edir. Çünki ölkəmizdə Amerika şirkətləri üçün hər bir şərait yaradılıbdır. Ölkəmizdəki qanunlar onların təhlükəsizliyini təmin edir. Bu şirkətlər qarşıdakı 30 il ərzində Azərbaycanda çalışacaqlar və neft istehsalından bəhrələnəcəklər. Xəzərin Azərbaycan sektoruna 1,5 milyard dollar vəsait sərf olunubdur. Bu vəsaitin əksər hissəsi Amerika şirkətləri tərəfindən qo-yulubdur. Bu o deməkdir ki, Amerika şirkətlərinin, ümumiyyətlə, ABŞ-ın Azərbaycanda uzunmüddətli güclü iqtisadi maraqları vardır. 907-ci maddə qüvvədə olsa da, ölkəmiz inkişaf edəcəkdir. Amerikalılar isə 907-ci maddəyə görə iqtisadi rəqabətdə mövqelərini itirə bilirlər. Çünki onlar Avropa ölkələri və Yaponiya şirkətlərinin rəqabəti ilə üzleşirlər. Bu şirkətlər Azərbaycanda işləyirlər, sərmayə qoyurlar və onlar heç bir təsir altında deyillər... Neftdən dövlətimizin siyasi mənafeyi üçün istifadə edib həm bu ölkələrlə əlaqələri möhkəmləndirdik, həm də həmin ölkələr öz iqtisadi maraqlarına görə Azərbaycanın təhlükəsizliyinin və müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsi marağında oldular. Yəni Azərbaycan yalnız bir tərəfdən deyil, bir çox ölkələr tərəfindən dəstəkləndi». Verilən cavabların diplomatik baxımdan professionallığı göz qabağındadır. **Bu gün İlham Əliyevin böyük siyasətdə uğurları fərəhlidir, Azərbaycan dövlətinin və xalqının maraqlarına uyğundur. Onun siyasətlə məşğul olması üçün bütün parametrləri – yüksək intellekti, savadı, diplomatik və idarəçilik təcrübəsi, mehriban şəxsiyyəti, sərrast məntiqi vardır. İlham Əliyev müstəqillik dövrünün ərsəyə gətirdiyi siyasətçidir. Belə adamların siyasi həyata fəal qoşulması bizim radikal müxalifətçilər epoxasının bitməsinə işarə edir. İndi həyat,**

milli tərəqqinin maraqları, cəmiyyətin daxili inkişafından doğan ovqatlar məhz pragmatik siyasi və iqtisadi tərəkürün hakim olması zərurətini yaradır. «Əsrin müqaviləsi» ilə başlanan neft strategi-yası Xəzərin Azərbaycan sektorunda 14 ölkənin 30 iri neft şirkətinin iştirakı ilə 21 neft-qaz müqaviləsinin imzalanması ilə müəyyən olunan nəhəng geopolitik və iqtisadi hadisə kimi qavranılmalıdır. ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti İlham Əliyevin mülahizələrinə görə, təkcə həmin ölkələrin siyahısına nəzər salmaq kifayətdir ki, Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun necə yüksək olması aydınlaşsın. Bu siyahıda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, İtaliya, Norveç, Almaniya, Rusiya, Yaponiya, Türkiyə, Səudiyyə Ərəbistanı, Belçika, İran, İspaniya və Kanadanın – yəni üç qitənin təmsilçiləri, özü də dünyanın ən nüfuzlu dövlətləri yer alır. İlham Əliyev bu cür mötəbər və sanballı bir tərkibin alınmasını nailiyyət sayaraq deyir: «Fikrimcə, bu gün artıq heç kimə sirr deyil ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin neft strategiyasının uğurları ilk növbədə Azərbaycanın bütün neft şirkətləri üçün açıq olması ilə bağlıdır. Həqiqətən, biz müvafiq şərtlər çərçivəsində hər bir neft şirkəti ilə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Neft siyasətimizin hər cür ayrı-****

seçkilikdən azad olması bütün sərmayəçilərə məlumdur».

İlham Əliyev iqtisadi islahatlardan danışarkən iki məsələyə xüsusi münasibət bildirir: bunlardan birincisi xarici investorlarla işi yaxşılaşdırmaq, digəri isə neftlə bağlı olmayan sahələrin inkişaf etdirilməsi zərurətini artırmaqdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu, bizim milli iqtisadiyyatın strateji inkişaf qayğıları ilə bağlıdır. Praktiki olaraq Azərbaycan iqtisadiyyatının süstlükdən çıxması bu iki problemin həlli ilə əlaqədardır. Birinci problem vəsaitlərin ölkəyə daxil olmasını asanlaşdırmaq üçün kompleks iqtisadi və təşkilati tədbirləri nəzərdə tutursa, ikinci problem bu vəsaitlərdən respublika iqtisadiyyatının bütün sahələrinin dirçəlişi və ümumi daxili məhsulun həcmi artırmaq planları ilə bağlıdır. İnvestisiyaların cəlb edilməsindən danışanda İlham Əliyev bu sahədəki nəticələrə kifayət qədər obyektiv yanaşır, qazanılan uğurların başlıca yeni neft strategiyası ilə bağlı olduğunu söyləyir.

İlham Əliyev Azərbaycan gənclərinin II forumundakı çıxışında bu barədə belə deyirdi: **«Gələcəyimiz bizim öz əlimizdədir. Neft sektoruna xarici investisiyaların cəlb edilməsi ilə bilavasitə məşğul olan adam kimi mən tam məsuliyyətlə deyirəm ki, ölkəmizin iqtisadi inkişafının çox gözəl perspektivləri vardır. İndi**

biz yolun ancaq əvvəlindəyik». Bununla belə, İlham Əliyev optimist siyasətçi kimi bizim milli iqtisadiyyatın potensial imkanları haqqında da yüksək fikirdədir. Bu imkanların gerçəkləşməsi məqsədilə Azərbaycanın iqtisadi mühiti xarici investorlar üçün tam şəffaf bir məkan olmalıdır.

İlham Əliyev Azərbaycan siyasətinə ARDNŞ-nin vitse-prezidenti kimi idmanı, gənclər siyasətini himayə etməklə, Milli Olimpiya Komitəsinin qayğılarını öz üzərinə götürməklə gəlmişdir. Onun Qaradağ rayonunun deputatı kimi gördüyü quruculuq işləri, qaçqınlar və Qarabağ əlilləri üçün tikdirdiyi binalar, inşa etdirdiyi idman kompleksləri hamıya yaxşı məlumdur. **O öz fəaliyyəti ilə göstərir ki, siyasət əməldən doğur və Azərbaycanda əməl siyasətçiliyinə keçid müasir dövrün zəruri şərtidir. Bu siyasət Azərbaycan ictimai fikrində küçə radikalizminin sonu deməkdir. Hüquqi dövlətdən danışan, xarici demokratiya fondlarından yardım və qrantlar hesabına yaşayan başabəla siyasətçilərin ömrü bitməkdədir. Bu reallığın özü də müstəqil Azərbaycanın tarixində möhtərəm Heydər Əliyev dövrünün çox mühüm nəticələrindən biridir.** Son 7-8 ildə xalqımızın şüurunda Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həll etməli olduğumuz problemlərə münasibətdə ciddi bir

dönüş yaranmışdır. İndi artıq heç kəs meydan liderliyinə inanmır. Bunun özü möhtərəm Heydər Əliyevin parlaq siyasi fəaliyyətinin nəticəsidir.

İlham Əliyevin siyasi personasını xarakterizə edən əsas məziyyətlərdən biri də onun «siyasi fəaliyyət» anlayışı ilə «məsuliyyət» anlayışını qarşılıqlı vəhdətdə götürməsidir. Onun siyasətə baxışlarını bu fikirlərdən görmək olar: «İndi məsuliyyət altına girməkdən qorxmayan adamların zamanıdır... İqtidara gələn, gəlmək istəyən, yaxud iqtidarda olan qüvvə birinci növbədə məsuliyyətini dərk etməlidir. Düşünməlidir ki, mən bu məsuliyyətin altına girə bilərəmmi? Mən bu məsuliyyətin altına girsəm, sabah özümü doğrultmasam, xalqım bundan zərər çəkməyəcəkmi? Məsuliyyətini dərk edən şəxs realist, cəsarətli və azad olur, qələbəsinə əminlikdən və məsuliyyətini dərk etdiyindən, yaxşı mənada riskə getməkdən çəkinmir.

Bu baxımdan İlham Əliyevin məşğul olduğu bütün sahələrdə onun siyasi perspektivliyinin genişliyi miqyaslı şəkildə özünü büruzə verir. Gənc siyasətçinin səmərəli və uzaqgörən fəaliyyəti hazırda həm ölkə daxilində, həm də onun hüdudlarından kənar da diqqəti cəlb etməkdədir. İlham Əliyev müasir Azərbaycan gəncliyinin, yeni Azərbaycan dünyasının ümidlərini, arzularını, gələcək perspektivlərini

təmsil edir. Bugünkü Azərbaycan gəncliyi onun tərəfindədir. **Reallıqlarla yaşayan siyasətçinin islahatçı təfəkkürü, milli mövqeyi böyük rəhbər, möhtərəm Heydər Əliyev ideyaları, platforması ətrafında birləşir. Bunu gənclərin Yeni Azərbaycan Partiyasına gündən-günə genişlənən kütləvi axını sübut edir. İlham Əliyev hər bir fəaliyyət sahəsində milli maraqlarımızı, Azərbaycanın çağdaş və gələcək mənafeələrini üstün tutub bu istiqamətdə hərəkət edir. Bu yüksək keyfiyyətlər İlham Əliyevi Azərbaycan xalqına sevdirdir, ictimaiyyət arasında ona böyük nüfuz qazandırır.**

Ümummillə liderimiz, ölkə başçısı möhtərəm Heydər Əliyevin layiqli davamçısı olan İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi sahələrin hamısı ölkəmiz və dövlətimiz üçün həyati əhəmiyyətli fəaliyyət sferalarıdır. Bütün bu işləri eyni vaxtda görmək, təbii ki, çoxlarına çətin görünə bilər. Amma İlham Əliyevin üstünlüyü və siyasi bacarığı ondadır ki, o bu çətinliyi ən optimal şəkildə aradan qaldıra bilər. İlham Əliyevin uğurlarının əsas səbəbi bundadır: ona tapşırılan işi uğurla yerinə yetirmək və bu zaman yalnız milli maraqları qorumaq. İlham Əliyev deyir: **«Siyasət dağıtmaq yox, qurub yaratmaqdır. Xalqa elə siyasət lazımdır ki, onun təhlükəsizliyini təmin etsin və normal**

yaşayışı üçün şərait yaratsın. Hərc-mərclik toxumu səpən və azərbaycanlıları bir-birinə düşmən edən siyasət bizə lazım deyildir».

İlham Əliyevi xarakterizə edən digər ən ciddi məqam odur ki, o öz fəaliyyətində, bir qayda olaraq, intellektual mübarizə vasitələrini əsas götürməyə üstünlük verir və onun ən böyük güc mənbəyi, sarsılmaz silahı intellektidir.

Gənclərin lideri İlham Əliyevin bütün çıxış və müsahibələri göstərir ki, o, Azərbaycanın iqtisadi və siyasi həyatının ən mürəkkəb problemləri haqqında aydın qənaətlərə və niyyətlərə malikdir. Onların hamısı iki problem – Azərbaycanın gələcək simasını təmin edəcək iki fundamental anlayış üzərində durur: demokratiya və pragmatizm, azad cəmiyyət və faydalı əməlçilik fəlsəfəsi. Zənnimizcə, bu, ən doğru və ən sağlam istiqamətlərdir. Möhtərəm Heydər Əliyev komandasının tərkib hissəsi olan gənc islahatçıların cəmiyyətin sabahı üçün irəli sürdükləri bu dəyərlər ümumbəşəri xarakter daşıyır. Həm də bu, Prezident Heydər Əli-yevin Azərbaycanda tez bir zamanda dünya birliyinə inteq-rasiya etmək strategiyasına tamamilə uyğundur. Bu onu inkişaf etdirən, detallaşdıran bir düşüncə tərzidir. Cəmiyyətin, ictimai rəyin ümumbəşəri dəyərlərə söykənən bu azadlıq və əməlpərvərlik kultuna boyanmış yeni azərbaycançı düşüncə meylinə ehtiyacı böyükdür.

*«Azərbaycan» qəzeti
15 yanvar 2003-cü il*

NURLU İNSAN

Tarixin bütün mərhələlərində öz taleyinə sahib çıxmağı, keşməkeşli vəziyyətlərdə düzgün seçim etməyi bacaran Azərbaycan xalqı hər zaman milli varlığını və birliyini qoruyub saxlaya bilməmişdir. Taleyin XX əsrdə xalqımıza bəxş etdiyi müstəqil dövlət qurmaq imkanı birinci dəfə ürəkaçan sonluqla nəticələnməsə də, ötən əsrin axırlarında yaranmış siyasi şərait ölkəmizin yenidən öz istiqlalına qovuşmasına zəmin yaratdı. Ancaq respublikanın o vaxtkı təcrübəsiz, siyasətdən uzaq və qətiyyətsiz rəhbərləri ölkəni idarə edə bilmədilər. Vəziyyət elə həddə gəlib çatdı ki, müstəqilliyi uğrunda minlərlə şəhid verən xalqımızın suveren dövlətimizin gələcəyinə ümidi öldü.

Ölkənin parçalanmaq, müstəqil dövlətçiliyini itirmək təhlükəsi qarşısında qalan Azərbaycan xalqı üzünü ziyalılarına tutdu. Ziya – işıq, nur deməkdir. Ziyalılarımız atdıqları addımlarla bu sözün elə-belə deyilmədiyini bir daha təsdiqlədilər. Onlar ölkənin belə çıxılmaz vəziyyətində Naxçıvana – möhtərəm Heydər Əliyevə üz tutdular.

Təqiblər nəticəsində Moskvadan qayıtdıqdan sonra Bakıda deyil, Naxçıvanda qərar tutan dahi siyasətçi Heydər Əliyev ziyalıların təklifi ilə Azərbaycanı düşdüyü bu ağır vəziyyətdən çıxara biləcək bir partiyayı – Yeni Azərbaycan Partiyasını təsis etdi. Qısa bir müddətdən sonra həmin partiyanın sıralarında Heydər Əliyevə və Azərbaycan xalqına sədaqətli olan adamlar topladı. Heydər Əliyev artıq görürdü ki, hakimiyyətdə olan səriştəsizlər, belə getsə, Azərbaycanı uçuruma sürükləyəcəklər. Bunun üçün də lazım idi ki, gələcəkdə hakimiyyətdə təmsil olunmaq üçün vətəndaşlıq qeyrəti, idarəçilik bacarığı, istedadı və məsuliyyəti olan adamlardan ibarət bir komanda formalaşdırılsın. Bu proses də çox vaxt aparmadı, çünki Heydər

Əliyev işığına, nuruna yığışan adamlar sədaqətləri ilə dəfələrlə sınaqdan çıxmışlar idilər. Təsis olunduğu vaxtdan 8 ay sonra mitinq və yürüşlərlə yox, xalqın çağırışı ilə hakimiyyətə gələn YAP iqtidarda olduğu 10 il ərzində bir növ hakimiyyətə can atanlara dövlətçilik dərsi keçdi.

Möhtərəm Prezident Heydər Əliyevin lideri olduğu partiya hakimiyyətdə təmsil olunduqdan sonra o, heç kimin gözləmədiyi bir gediş etdi. YAP-ın sıralarını gəncələşdirdi, YAP-ın I qurultayında isə partiyanın sırayı üzvləri ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti İlham Əliyevi sədrin birinci müavini seçdilər. İlham Əliyev sədrin birinci müavini seçiləndən sonra partiya sıralarına gənclərin axını oldu. Qısa bir müddətdən sonra İlham Əliyev Azərbaycanın üzdə olan gənclərinin liderinə çevrildi. O, tək-cə respublikamızda gördüyü işlərlə deyil, eyni zamanda beynəlxalq aləmdəki nüfuzu ilə də seçildi. Artıq ürəklə demək olar ki, İlham Əliyev Azərbaycan siyasətində və beynəlxalq aləmdə xüsusi çəkiyə malikdir. Ən sevindirici hal isə odur ki, bu insanda vətəndaşlıq hissi bütün başqa hissələri üstələyir. O, ən yüksək məclislərdə belə Azərbaycanı layiqincə təmsil edir və onun düşdüyü bələləri dünya ictimaiyyətinə çatdırır.

İlham Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarına son səfərləri zamanı Azərbaycanın müstəqil, demokratiya yolunu tutan və öz taleyinin sahibi olan bir dövlət olduğunu xüsusi vurğuladı. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü, torpaqlarımızın işğalı, qaçqınlar və onların ağır vəziyyəti barədə konkret rəqəmlərə istinadən məlumat verdi, ölkəmizdəki sabitlikdən, bazar iqtisadiyyatına keçid məqsədilə aparılan islahatlardan, respublikada xarici sahibkarlar üçün yaradılan əlverişli şəraitdən danışdı. İlham Əliyev keçirdiyi bütün görüş və danışıqlarda Azərbaycanın milli və dövləti maraqlarının qorunmasını və təmin edilməsini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Əlbəttə, görüş və söhbətlər zamanı deyilənlər sadəcə söz yox, müstəqilliyin qısa dövründə nail olunan uğurları əks

etdirən faktlar olur. O bu faktlarla Azərbaycan haqqında olan əsassız şayiələri puça çıxarır.

Bu işdə Azərbaycanın gənc liderinə uğurlar arzulayırıq. Yolun həmişə işığa, nura doğru olsun!

*«Azərbaycan, dövlət, lider»
ictimai-siyasi-elmi jurnalı,
yanvar, 2003-cü il*

XALQIN GƏLƏCƏYİ NAMİNƏ

Heydər Əliyev fəaliyyətinin bütün dövrlərində təhsilə daim diqqət və qayğı göstərmişdir

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemlərinə inteqrasiyası ciddi vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur. Cəmiyyətdə təhsilin rolunu həmişə yüksək qiymətləndirən ölkə Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev bu sahədə mövcud problemlərin həllinə müntəzəm diqqət və qayğı gös-tərmiş, məhz dövlət başçısının təşəbbüsü ilə respublikada təhsil sahəsində islahatlara başlanılmışdır. Bu məqsədlə 1998-ci il martın 30-da dövlət komissiyası yaradılmış, 1999-cu il iyunun 15-də respublika Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı» təsdiq edilmişdir. Qlobal və strateji prob-lemələri nəzərdə tutan proqramda mühüm məsələlərdən biri təhsilin məzmunununun təkmilləşdirilməsi və yeniləşdirilməsi olmuşdur.

İslahatın həyata keçirilməsinin birinci və ikinci mərhələlərində proqramda göstərilən «demokratikləşdirmə, humanistləşdirmə, inteqrasiya, differensiallaşdırma, fərdiləşdirmə, humanitarlaşdırma prinsiplərinə əsaslanaraq təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasını, onun təlim-tərbiyə prosesinin əsas subyektinə çevrilməsini başlıca vəzifə hesab edən, milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan, bütün qurumların fəaliyyətini təhsil alanın mənafeyinə xidmət etmək məqsədi ətrafında birləşdirən yeni təhsil sisteminin yaradılması» vəzifəsinin reallaşdırılması istiqamətində müəyyən işlər görülmüşdür.

İslahat proqramının həyata keçirilməsi nəticəsində təhsilin məzmunu yeniləşdirilmiş, yeni proqramlar və dərsləklər hazırlanmış, bazis tədris planı əsasında işlənmiş işçi tədris planları tətbiq edilməyə başlanmış, ayrı-ayrı təhsil sahələri və fənlər üzrə standartların hazırlanması istiqamətində iş aparılmışdır. Bu proses indi də davam etməkdədir.

2000-ci il iyunun 13-də ölkə Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» fərman imzalamışdır. Həmin fərman təhsil sisteminin əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməsinə, idarəetmənin müasir prinsiplər üzrə təşkilinə, onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına və dünya təhsil sisteminə inteqrasiyasına zəmin yaratmışdır. Fərmana müvafiq olaraq ali təhsil müəssisələrinin şəbəkəsi optimallaşdırılmış, bir sıra universitetlərə muxtariyyət hüququ verilmiş, ölkəmizdə müəllim hazırlığının keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu və bölgələrdə onun 12 filialı yaradılmışdır. Müəllimlərin təkmilləşdirilməsi, ixtisasının artırılması üzrə dayaq məntəqələri şəbəkəsi təşkil edilmiş, keyfiyyətə nəzarətin müasir mexanizmlərinin hazırlanması üzrə işçi qrupu müəyyənəşdirilmişdir. Həmin işçi qrupu tərəfindən müasir monitoring və qiymətləndirmə mexanizmi yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev 2002-ci ildə ali məktəblərə ən yüksək balla daxil olmuş tələbələrlə görüşdə orta təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin strateji əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulamış, bu sahədə müvafiq orqanlar və təhsil müəssisələri qarşısında bir sıra mühüm vəzifələr

qoymuşdur. Həmin görüşdə dövlət başçısı demişdir: **«Məni narahat edən ümumi təhsil, yəni bizim gənclərin ilkin təhsili, orta məktəblərdəki vəziyyət, orta məktəbin verdiyi təhsil və bu məktəbləri qurtaran uşaqların bilik səviyyəsidir. Məni narahat edən budur. Bu, ümumiyyətlə, bizim xalqın bilik səviyyəsini göstərir. Çünki çox yüksək nəticələr əldə edən ayrı-ayrı insanlar, yaxud da ki, tələbələr, elmi işlə məşğul olanlar hələ xalqın, millətin ümumi bilik səviyyəsini göstərə bilməz. Onun göstəricisi ola bilməz. Bu göstərici orta məktəblərdədir...»** Möhtərəm Prezidentimizin ümumtəhsil məktəbləri qarşısında qoyduğu vəzifələr Təhsil Nazirliyinin əsas fəaliyyət istiqamətinə çevrilmiş, təhsilin keyfiyyətinə mənfi təsir edən amillərin aşkarlanması, səbəblərin təhlili, ümumilikdə keyfiyyətin yüksəldilməsinə nail olunması məqsədilə TQDK-nın statistik məlumatları ciddi müzakirə edilmiş, mövcud nöqsanların aradan qaldırılması üzrə konkret tədbirlər müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının orta təhsil sistemində ən ciddi problemlərdən biri məktəb tikintisi, mövcud ümumtəhsil məktəblərinin təmiri və avadanlıqlarla təchizatı ilə bağlıdır. Təsadüfi deyildir ki, 2002/2003-cü dərs ilinin ilk günündə respublika Prezidenti **cənab Heydər Əliyevin Suraxanı rayonundakı 275 saylı məktəbdə olarkən öz çıxışında «Mən bu gün bəyan edirəm ki, yaxın zamanlarda Azərbaycanda məktəb tikintisi, məktəblərin müasir avadanlıqlarla təmin olunması, təmir edilməsi ilə əlaqədar ciddi tədbirlər haqqında öz təkliflərimi irəli sürəcəyəm»** deməsi ölkə rəhbərinin problemə nə qədər böyük diqqət yetirməsinin əyani təzahürü idi. Çox keçmədi, dövlət

başçısı «Azərbaycan Respublikası ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında» 4 oktyabr 2002-ci il tarixli taleyüklü bir sərəncam imzaladı. Həmin sərəncam milli təhsil sisteminin inkişafında mühüm amil olan ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsinin genişləndirilməsinə, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə etibarlı zəmin yaratmışdır. Burada respublikanın ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının daha da möhkəmləndirilməsi məqsədilə ölkənin şəhər və rayonlarında yeni məktəblərin tikintisi, mövcud ümumtəhsil məktəblərinin əsaslı təmiri, onların müasir tədris avadanlıqları ilə təchiz olunmasına dair xüsusi proqramın hazırlanması və Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim edilməsi tapşırılmışdı. Sərəncamın icrası ilə əlaqədar olaraq Təhsil Nazirliyi müvafiq təhlillər aparmış və real vəziyyət öyrənilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanda 4.513 ümumtəhsil məktəbi fəaliyyət göstərir ki, bunlarda 1 milyon 681 min 933 nəfər şagird təhsil alır. Həmin məktəblərdən 431-i ibtidai, 926-sı əsas və 3.156-sı orta məktəblərdir. Son on ildə ölkə üzrə şagird kontingentinin sayı 333.516 nəfər artmış, sinif komplektləri üzrə artım isə 20.010 sinif təşkil etmiş, lakin həmin artıma müvafiq olaraq yeni məktəblərin tikintisi aparılmamışdır.

1993-2002-ci illər ərzində Azərbaycanda 137 yeni məktəb binası inşa edilmişdir. Bunlardan 47-si Naxçıvan MR-in payına düşür. Məktəb tikintisi, eləcə də təmir və bərpa işlərinin görülməsi sahəsində beynəlxalq təşkilatların, xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirliklərinin apardıqları işlər təqdirəlayiq hesab olunmalıdır. Ümumilikdə 1999-2002-ci illərdə xarici

təşkilatlar tərəfindən respublikamızın 10 rayonunda 8.936 yerlik 28 məktəb binası tikilmiş, 15 rayonda 29.045 yerlik 70 məktəb binası təmir edilmişdir.

Təhlil göstərmişdir ki, respublikada fəaliyyətdə olan 4.513 ümumtəhsil məktəbindən 1.248-i birtipli layihə üzrə tikilmiş binalarda, 3.265-i məktəb üçün nəzərdə tutulmayan, müasir tələblərə cavab verməyən, sanitariya-gigiyenik normaları ödəməyən uyğunlaşdırılmış binalarda yerləşir ki, bunların da 204-də təlim-tərbiyə üçün minimum şərait belə yoxdur.

Ümumtəhsil məktəblərinin maddi-tədris bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində ən aktual problemlərdən biri yeni məktəb binalarının inşasıdır.

Bütün bunları nəzərə alaraq, sərəncama müvafiq olaraq Təhsil Nazirliyi dövlət proqramının layihəsini hazırlamış və təqdim etmişdir. «Azərbaycan Respublikasında yeni ümumtəhsil məktəblərinin əsaslı təmiri və müasir tədris avadanlıqları ilə təmin olunmasına dair Proqram (2003-2007-ci illər)»ın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 fevral 2003-cü il tarixli sərəncamı ölkədə bu sahədə yaranmış problemlərin aradan qaldırılması sahəsində müstəsna əhəmiyyətə malik dövlət sənədi olmuşdur. Təsdiq edilmiş proqrama müvafiq olaraq 2003-2007-ci illərdə respublika üzrə 44.698 şagird yeri olan 149 yeni məktəbin tikintisi, 175 məktəbdə 26.560 şagird yeri olan 1.328 əlavə sinif otağının inşası, 408 məktəbin əsaslı təmiri nəzərdə tutulmuşdur. 2003-cü ildə isə 6.766 yerli 19 yeni məktəb binasının tikintisi, 27 məktəbdə 4.840 şagird yeri olan 242 əlavə sinif otağının inşası, 45 məktəbin əsaslı təmiri aparılacaqdır.

Əlavə olaraq, Bakı şəhərində ciddi ehtiyac nəzərə alınaraq Səudiyyə İnkişaf Fondu tərəfindən 5 yeni

məktəbin inşası üzrə sənədlər hazırlanmış, Yaponiya hökuməti tərəfindən bir məktəb kompleksinin tikintisi nəzərdə tutulmuşdur.

İnformasiya cəmiyyətinin yarandığı bir dövrdə ümumtəhsil məktəblərinin yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təchiz edilməsi xüsusi aktualıq kəsb etmişdir. Son illərdə Çin hökuməti, Dünya Bankı və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bir sıra məktəblərə kompüter texnikasının verilməsinə baxmayaraq, hazırda məktəblərin 90 faizində müasir tipli kompüter yoxdur. Bu isə, öz növbəsində, təlim prosesində yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini xeyli ləngidir, məktəbin inkişaf tendensiyasına maneçilik törədir. Ümumtəhsil məktəblərinin müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi üzrə xüsusi dövlət proqramının hazırlanması zərurəti yaranmışdır. Respublika Prezidenti Heydər Əliyev dünya informasiya sistemə inteqrasiyanın zəruriliyini nəzərə alaraq bu il fevralın 17-də «Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər)»nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır.

İslahat proqramına müvafiq olaraq son illərdə ümumtəhsil məktəblərində müasir təlim metodları və yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi istiqamətində bir sıra məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilmişdir. «İlin müəllimi» mü-sabiqəsinin, pedaqoji mühazirələrin təşkili müəllimlərin ya-radıcılıq və təşəbbüskarlıq meyllərinin artmasına, inkişaf-ətdirici təlimin tətbiqi üzrə qabaqcıl təcrübə nümunələrinin üzə çıxarılmasına xüsusilə əlverişli şərait yaratmış, iş əzmini, yaradıcılıq və təşəbbüskarlıq

meyllərini xeyli artırmış, yaradıcı düşünən, müasir pedaqoji təfəkkürlü təhsil işçilərinin aşkara çıxarılmasına geniş imkanlar açmışdır.

Müasir təhsil sistemini keçmiş təhsil sistemindən fərqləndirən cəhət onun məhz milli xarakter daşmasıdır. Millilik ilk növbədə ölkənin inkişaf perspektivlərinə, xalqımızın mənəvi dəyərlərinə, mentalitetinə, zəngin tarixi ən-ənələrinə, demokratiyaya, humanizm prinsiplərinə əsaslanır.

Müasir təhsil sistemi şəraitində şəxsiyyətyönümlü təlimə üstünlük verilir, pedaqoji prosesin mərkəzində şagird şəxsiyyəti dayanır, onun potensial imkanlarının maksimum dərəcədə reallaşdırılmasına, yeni təcrübəni qavramağa hazır olmasına, müxtəlif vəziyyətlərdə olmasına, müxtəlif vəziyyətlərdə şüurlu və məsuliyyətli seçim etməsinə şərait yaradır. Digər tərəfdən, müasir dövrdə şəxsiyyətyönümlü təlimin paradiqması şagirdin fərdi-psixoloji keyfiyyətlərinə əsaslanır, şəxsiyyətin formalaşdırılması və inkişafı onun təbii qabiliyyətlərinə rəğmən gerçəkləşdirilir, təlim-tərbiyə metodları və üsulları hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq optimal seçilir.

Şəxsiyyətyönümlü təlim əməkdaşlıq və qayğıkeşlik şəraitində həyata keçirilir, şəxsiyyətin yaradıcılığını, potensial imkanlarını maksimum dərəcədə reallaşdırmağa zəmin yaradır.

Təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi zəminində müasir dərslərə üstünlük verilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonrakı illərdə bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də müəyyən uğurlar əldə edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, müsbət məcraya yönəlmiş bütün bu

pozitiv dəyişikliklərin ilhamverici qüvvəsi məhz qüdrətli şəxsiyyət, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevdir. Ölkə başçısının uğurlu daxili və xarici siyasəti təhsilin inkişafına əlverişli zəmin yaratmışdır. Ümumi orta təhsilin dövlət standartları və bazis tədris planı təsdiq olunmuş, islahat proqramının reallaşdırılması istiqamətində bir çox işlər görülmüş, təhsilin məzmununda yeniləşmələr aparılmış, milli-mənəvi dəyərlər nəzərə alınmışdır. Fizika, astronomiya, biologiya, kimya fənləri üzrə yeni nəsil tədris proqramları hazırlanmış, islahat layihəsini idarəetmə qrupu tərəfindən Azərbaycan dili, ədəbiyyat, ingilis dili, tarix, rus dili, rus ədəbiyyatı dərsləklərinin kompleks yaradılması işinə başlanılmış, Azərbaycan-candilli ümumtəhsil məktəbləri üçün 145 adda dərslək və dərş vəsaitindən 115-i yeniləşdirilmişdir. Təlim rus dilində aparılan siniflər üçün dərsləklərin tamamilə yeniləşdirilməsi üzrə tədbirlər görülməkdədir. «Ümumi orta təhsilin keyfiyyəti» komponenti çərçivəsində «ümumi orta təhsilin dövlət standartları», «biliyin qiymətləndirilməsi», «ümumi orta təhsilin keyfiyyətinə nəzarət mexanizminin yaradılması» və digər problemlər üzrə 10 illik strategiya hazırlanmış və Dünya Bankına təqdim olunmuşdur.

İndi biz çalışmalıyıq ki, ümumi orta təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə nail olaq, tədris-metodik ədəbiyyatın, didaktik materialların hazırlanması və tətbiqini, hər bir fənnin tədrisi konsepsiyasını işləyib həyata keçirək.

Ölkə rəhbəri möhtərəm Heydər Əliyevin fərmanı ilə «Dövlət dili haqqında» qanun qəbul olunmuşdur. Həmin qanuna görə, bütün təhsil pillələrində Azərbaycan dilinin tədrisi ön plana çəkilmiş və qəbul imtahanlarında bu

fənnin üstün mövqeyə malik olduğu xüsusi vurğulanmışdır. Azərbaycan dili çox geniş və zəngin bir dildir. Məktəblərimizdə Azərbaycan dili fənninin tədrisinin gücləndirilməsi işinə diqqət xeyli artırılmışdır. Ölkə Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev təhsil işçiləri və gənclərlə çoxsaylı görüşlərində doğma ana dilinin, Azərbaycan ədəbiyyatının, tarix və coğrafiyasının dərinlən öyrənilməsinin vacibliyini dəfələrlə qeyd etmiş, bütün bunlarla əlaqədar qarşıya çox ciddi vəzifələr qoymuşdur. «Dövlət dili haqqında» qanun gənclərimizin vətənpərvərlik tərbiyəsində, milli şüurun formalaşmasında müstəsna rol oynayacaqdır. İndi əsas vəzifə ondan ibarətdir ki, təhsilin bütün pillələrində Azərbaycan dilinin tətbiqi sahəsi genişləndirilsin, dilin öyrənilməsi metodikaları getdikcə təkmilləşdirilsin və Azərbaycan dilində gözəl nitq qabiliyyətinə malik olmaq ümumxalq əhəmiyyətli işə çevrilsin.

Bu gün təhsil sahəsində ciddi islahatlar aparılır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin təsdiq etdiyi islahat proqramı, imzaladığı fərman və sərəncamlar bu yolda bizim ən optimal istiqamətimizi təşkil edir.

*«Azərbaycan» qəzeti
15 aprel 2003-cü il*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev əmək fəaliyyətinə başladığı ilk vaxtlardan respublikamızın özünün müstəqil yaşamağa və inkişaf etməyə qadir olması ideyası ilə yaşamış, mövcud imkanları daxilində fəaliyyət göstərmişdir. Hələ 1950-ci illərdən Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsində idarə rəisi kimi məsul vəzifəyə təyin olunan vaxtda burada milli kadrların irəli çəkilməsi ilə məşğul olmuş, milliləşmə siyasəti həyata keçirməyə başlamışdı.

1969-cu ildə Azərbaycan Kommunist Partiyasının birinci katibi seçildəndən sonra SSRİ tərkibində Azərbaycanın müttəfiq respublika olmasına baxmayaraq, Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının müstəqil yaşamasının təmin edilməsinə çalışırdı. İqtisadiyyatın təşkilinin səviyyəsi, bütün sahələrdə əmək məhsuldarlığının görünməmiş artımına nail olunması onda belə inam yaradırdı ki, Azərbaycan müstəqil inkişaf etmək potensialına malikdir. 14 il müddətində respublikamızın coşqun inkişafı Azərbaycanın böyük imkanlara malik olduğunu, görkəmli rəhbərin, təşkilatçının başçılığı altında öz-özünü dolandırmağa qadir olduğunu nümayiş etdirirdi.

Sovet hakimiyyəti dövründə qeyri-adi sayılan rəsmi mərasimlərdə ana dilində danışmaq təşəbbüsü ilk olaraq Heydər Əliyev tərəfindən qaldırıldı və bununla da bu sahədəki tilsim sındırıldı. Sonra isə böyük müqavimətləri dəf edərək Azərbaycan SSR-in 1978-ci il Konstitusiyasına Azərbaycan dilinin dövlət dili olması barədə məşhur 73-cü maddənin salınması Heydər Əliyevin böyük siyasi iradəsinin və gələcək məqsədinin ifadəsi idi. 1995-ci il oktyabrın 31-də müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası layihəsinin dövlət dili haqqında maddənin müzakirəsində Konstitusiya Komissiyasının sədri Heydər Əliyev 1978-ci il Azərbaycan SSR Konstitusiyasına 73-cü maddənin salınmasının əhəmiyyətindən

danışaraq demişdir: «O zamanın şəraitində respublikamızda, ümumiyyətlə, ölkəmizin tarixində çox böyük hadisə idi» (*«Azərbaycan» qəzeti, 2 noyabr 1995*).

Bu tarixi iş məhz Heydər Əliyevin səyi və gərgin mübarizəsi nəticəsində baş tutmuşdur. Çünki bu tələb Mos-kvada çox böyük etirazlara səbəb olmuşdu. Hesab edirdilər ki, başqa respublikaların Əsas Qanununda bu maddə yoxdur, ona görə də Azərbaycanda da buna ehtiyac yoxdur. Heydər Əliyev isə Sovetlər İttifaqının rəhbərliyi ilə çox gər-gin danışıqlar aparır, sübut edir ki, biz dövlət dilinin Azərbaycan dili olduğunu öz Konstitusiyamıza yazmalıyıq və yazdı (*«Azərbaycan» qəzeti, 11 noyabr 1995*).

1970-1982-ci illərdə Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi dövrdə Azərbaycan sənaye, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, elm, mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət sahəsində əvvəllər görünməmiş inkişafa nail olmuşdu. Bu dövr Azərbaycanın quruculuq salnaməsinə ən parlaq səhifələr kimi daxil olmuşdur. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev XX əsrin sonunda ölkəmizin keçdiyi tarixi yola nəzər salarkən tamamilə haqlı olaraq qeyd edir: «Bu gün tam əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycanın dövlət suverenliyi və iqtisadi müstəqilliyi, sistemli şəkildə artan xarici iqtisadi əlaqələri, dünya iqtisadiyyatına get-gedə daha dərindən inteqrasiya olunması hələ 1970-1985-ci illərdə təməli qoyulmuş xalq təsərrüfatı potensialına əsaslanır» (*«Azərbaycan» qəzeti, 30 dekabr 2000*).

Beləliklə, inamla demək olar ki, Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi keçən əsrin 70-80-ci illərində gələcək azadlıq hərəkatının siyasi, iqtisadi, mədəni və mənəvi-psixoloji təməli qoyulmuşdur.

1982-ci ildən Moskvada yüksək vəzifədə çalışanda da Azərbaycanla hər zaman əlaqə saxlamış, buradakı hadisələrin gedişi ilə daim maraqlanmışdır. SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsindən uzaqlaşdırıldıqdan sonra Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü parçalamağa, azadlıq hərəkatına xələl gətirən qondarma Dağlıq Qarabağ problemi

ortaya atılarda SSRİ rəhbərliyinə müraciət edir və Dağlıq Qarabağ problemi ilə məşğul olmasını tələb etsə də, M.S.Qorbaçov və onun ermənipərəst ətrafı Heydər Əliyevin təklifini rədd edir. Ona «Biz Qarabağda erməni-azərbaycanlı münaqişəsi ilə bağlı problemi özümüz həll edəcəyik» (*Qətiyyətin təntənəsi. Bakı, 1995, s.104*) cavabı verilir. Əslində isə əməli «fəaliyyətləri» ilə Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılmasını təmin edirlər.

Moskvada təqiblər altında yaşamasına baxmayaraq, Heydər Əliyevin ürəyi həmişə Azərbaycanla olmuş, ölkəsinin, xalqının taleyi daim onu narahat etmişdir.

Azərbaycanda azadlıq hərəkatını boğmaq üçün, xalqın müstəqillik iradəsini sındırmaq üçün 1990-cı il yanvarın 20-də xalqımızın düşməni M.S.Qorbaçov respublikamıza silahlı qoşun hissələri göndərdi, müstəqillik uğrunda coşub-daşan xalq hərəkatını Bakıda al qana qərq etdi. Bu qanlı hadisə xalqın qəzəbinə səbəb oldu. Lakin vəzifə kürsüsündə oturan, xalqın mənafeyinə laqeyd olan, məsuliyyət hissindən məhrum şəxssiz rəhbərlər susdular.

Yalnız Heydər Əliyev susa bilmədi. Çətin şəraitdə təqiblər, təzyiqlər altında yaşasa da, Moskvadan öz etiraz səsini ucaltdı. Qanlı Yanvar faciəsinin səhərişi günü, yanvarın 21-də Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyinə gəlib mətbuat konfransı keçirdi. Azərbaycan xalqına başsağlığı verdi. 20 Yanvar faciəsinə törədənləri, hadisənin səbəbkarlarını açıqladı. İlk dəfə olaraq məhz Heydər Əliyev tərəfindən yanvar hadisələrinə hüquqi-siyasi qiymət verildi. Yanvar hadisələri mərkəzin Qorbaçov tərəfindən Azərbaycanın müstəqilliyinə qarşı yönəldilmiş hərbi təcavüzü kimi dəyərləndirildi.

1990-cı il iyul ayında Naxçıvana qayıdan Heydər Əliyev sentyabrın 9-da Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri seçildi. Onun Naxçıvana qayıtması ölkədə müstəqillik uğrunda mübarizənin gedişinə böyük təsir etdi. Azərbaycan xalqının, onun ziyalılarının Heydər Əliyev şəxsində müstəqilliyə, gələcəyə ümidi artdı.

Azərbaycanda siyasi şəraitin ağırlaşması, o zamankı ölkə rəhbərliyinin səriştəsizliyi, daxildə çəkişmələrin artması respublikanın dövlət müstəqilliyi üçün təhlükə yaradırdı. 1992-ci il oktyabrın 16-da Azərbaycanın bir qrup ziyalıсы Heydər Əliyevə müraciətlə yeni Azərbaycan siyasi partiyası yaradılması və onun bu partiyada iştirak etməsini xahiş edirlər. Heydər Əliyev oktyabrın 24-də ziyalıların müraciətinə cavab verir, belə bir partiyanın yaradılmasının tarixi zərurətdən doğduğunu qeyd edir və belə bir partiya yaradılsa, onun fəaliyyətində iştirak etməyə hazır olduğunu bildirir. Noyabrın 5-də Yeni Azərbaycan Partiyası Təşkilat Komitəsinin yığıncağında Heydər Əliyev təşkilat komitəsinin sədri seçilir. Noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı keçirilir. Heydər Əliyev partiyanın sədri seçilir.

Qətiyyətlə demək lazımdır ki, Heydər Əliyev şəxsiyyəti, onun Azərbaycana gəlməsi ilə Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranması zərurəti meydana gəlmişdi.

Heydər Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının əsas məqsəd və vəzifələrini belə izah edirdi: «Yeni Azərbaycan Partiyası parlament tipli partiyadır və qəbul etdiyi proqrama uyğun olaraq aşağıdakıları özünün məqsədləri hesab edir: Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi; milli, din və dil mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün vətəndaşlarının bərabər hüquqlara malik olduğu sivilizasiyalı, demokratik, hüquqi dövlət yaradılması. Lakin ön planda Azərbaycanın qarşısında duran ən mühüm və təxirəsalınmaz problemlərin həlli dayanır – hər şeydən əvvəl respublikanın genişmiqyaslı xarakter almış müharibə vəziyyətindən çıxarılması, Qarabağ probleminin həll olunması, habelə ağır sosial-iqtisadi böhranın dəf edilməsi» (*Qətiyyətin təntənəsi. Bakı, 1995, s.366*).

Xalqın Heydər Əliyev ətrafında birləşmək hərəkatının yüksəlməsindən qorxan qüvvələr hələ Naxçıvanda olarkən ona qarşı təxribatlar, təzyiqlər törətməyə təşəbbüs edir, terror aktları həyata keçirməyə çalışırdılar. Heydər Əliyev Naxçıvanda 24 oktyabr dövlət çevrilişinə cəhd hadisəsi vaxtı böyük qətiyyətlə

onu dəf edir. Bundan bir az sonra, dekabrın 15-də «Nezavisimə qazeta»nın müxbirinin «Bir insan kimi Siz öz həyatınız üçün qorxmursunuz ki» – sualına «Yox, mən nə hədə-qorxudan, nə bu alçaq niyyətlərdən çəkinirəm. Mən çoxdan siyasətin içindəyəm, siyasi həyatım isə çoxlu belə vəziyyətlə bağlı olmuşdur» (*«Nezavisimə qazeta», 15 dekabr 1992*).

Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi Naxçıvanda müstəqillik uğrunda mübarizə reallığı əks etdirir. İlk dəfə məhz Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Soveti 1990-cı il 17 noyabr tarixli iclasında muxtar respublika adından «sovet sosialist» sözlərini çıxardı və özünü «Ali Məclis» adlandırdı. Keçmiş dövlət bayrağı əvəzinə 1918-ci ildə yaradılmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli dövlət bayrağı Naxçıvanda muxtar respublikanın dövlət bayrağı kimi ucaldıldı.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktını qəbul etməsi Naxçıvanda yüksək əhval-ruhiyyə ilə qarşılandı.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev bu münasibətlə «Həyat» qəzeti redaksiyasına göndərdiyi teleqramda bütün Azərbaycan xalqını təbrik edir və bunu tarixi hadisə kimi qəbul etdiyini bildirirdi. Teleqramda deyilirdi: «Biz bu gün xoşbəxtik ki, nəhayət, Azərbaycan Respublikasının ali hakimiyyət orqanı tərəfindən milli-azadlıq niyyətlərimizin həyata keçirilməsi üçün ilk addım atılıbdır. Azərbaycan xalqı tam əmin ola bilər ki, naxçıvanlılar milli-azadlıq hərəkatı uğrunda mübarizəni daha əzmlə davam etdirəcəklər» (*«Həyat» qəzeti, 23 oktyabr 1991*).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev bütün imkanlarından istifadə edərək blokada şəraitində Naxçıvanı ərzaqla təmin etdi və diyarı erməni təcavüzündən qoruyub saxladı.

1993-cü ilin yazında Azərbaycanda siyasi şərait olduqca gərginləşmiş, hakimiyyət uğrunda mübarizə kəskinləşmişdi.

Azərbaycan Respublikası vətəndaş müharibəsi, dağılma, parçalanma, müstəqilliyini itirmək təhlükəsi qarşısında qalmışdı. Vəziyyətdən çıxış yolu yalnız Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə gətirilməsində idi. Xalq bunu istəyirdi. Başını itirmiş, aciz qalmış iqtidar məcburiyyət qarşısında Heydər Əliyevi Bakıya dəvət etməyə məcbur oldu. Vətənin, xalqın mənafeyini öz canından əziz tutan xalqın böyük oğlu Bakıya gəldi. Onun gəlişi Azərbaycanı xaosdan xilas etdi. Çoxlu görüşlər keçirdi. Bildirdi ki, o, Azərbaycanda vəziyyətin normallaşdırılması və vətəndaş həmrəyliyi üçün əlindən gələni əsirgəməyəcək.

İyunun 11-də Azərbaycan Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin binasında elm xadimləri ilə görüşü haqqında «Səhər» qəzeti «Heydər Əliyev: Azərbaycan dövlətçiliyi bundan sonra heç vaxt əldən gedə bilməz» başlığı altında yazı vermişdi. Heydər Əliyev bəyan edirdi: «Mən Azərbaycanın müstəqilliyini Azərbaycan xalqı üçün böyük nailiyyət hesab etmişəm və bu müstəqilliyin əldə olunmasına xidmət etmişəm. Bundan sonra ömrümün qalan hissəsini də Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə, inkişaf etməsinə sərf edəcəyəm» (*Qətiyyətin təntənəsi. Bakı, 1995, s.419*).

İyunun 15-də Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçildi. O gündən Azərbaycan tarixinin qurtuluş dövrü başlandı. Heydər Əliyev Azərbaycanın xilaskarı oldu.

Heydər Əliyevin böyük təcrübəsi və bacarığı nəticəsində Azərbaycan onu yaxalamış fəlakətlərdən, məhv olmaq təhlükəsindən, etnik parçalanmadan xilas edildi.

Heydər Əliyev olduqca çətin bir şəraitdə hakimiyyətə gəlmişdi. Ermənistan hərbi qüvvələri 1993-cü il iyunun 12-dən Ağdam və Ağdərə istiqamətlərində, iyulun 1-də Füzuli və Cəbrayıl rayonlarına güclü hücum etmişdilər. Belə çətin bir vaxtda Ə.Hümbətovun «Talış-Muğan Respublikası» yaratmaq kimi fitnəkar hərəkəti respublikamızı daha ağır vəziyyətə salmaq üçün qurulmuş tələ idi. Dövlət çevrilişi etmək, Heydər Əliyevə qarşı terror aktları hazırlığı haqqında xəbərlər yayırdılar. Heydər Əliyev avqustun 23-də televiziya ilə xalqa müraciətində elan edirdi: «...Nə çevrilişdən qorxuram, nə mənə qarşı terror aktları hazırlayan qüvvələrdən qorxuram. Heç bir şeydən qorxmuram. Demişəm və indi də deyirəm: həyatımın bundan sonrakı hissəsini xalqa bağışlamışam. Mən xalqın iradəsini yerinə yetirirəm. Azərbaycan Respublikasının dövlətçiliyini müdafiə edirəm. Bu yolda heç kəs məni sındıra bilməz, çəkindirə bilməz, heç kəs də

qorxuda bilməz» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1997, I cild, s.99*).

1993-cü il oktyabrın 3-də yüksək demokratik şəraitdə Azərbaycan Respublikası prezident seçkiləri keçirilir. Heydər Əlirza oğlu Əliyev böyük ruh yüksəkliyi və mütəşəkkilliklə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilir. Oktyabrın 10-da Azərbaycanın yeni dövlət başçısının təntənəli andıçmə mərasimi keçirilir. Mərasimdə Heydər Əliyev böyük nitq söyləyərək vətənə, dövlətə, xalqa sədaqət andı içir. Müraciətdə deyilir: «Azərbaycan xalqı öz tarixinin ən mürəkkəb və faciəli dövrünü yaşayır. Məhz bu dövrdə mənim üzərimə qoyulan bu vəzifənin məsuliyyətini dərindən dərk edirəm və əmin etmək istəyirəm ki, bütün fəaliyyətimi, bütün həyatımı bu etibarını doğrultmaq, xalqın ümidlərini doğrultmaq işinə həsr edəcəyəm» (*Azərbaycan. Oktyabr 94 – mart 95. Bakı, 1995, s.1-15*).

Prezident seçiləndən sonra Heydər Əliyev çox çətin və mürəkkəb problemlərin həll edilməsi ilə qarşılaşmışdı. O, bir əli ilə daxildə dövlət quruculuğu ilə, müstəqilliyə qarşı çıxan qəsdlərin, terrorların qarşısını almaqla, iqtisadi məsələlərin, iqtisadi strategiyanın hazırlanması və həyata keçirilməsinin təşkili ilə məşğul idi. Başqa bir əli ilə Azərbaycanın xaricdə tanınması, xarici

dövlətlərlə münasibətlər yaradılması, beynəlxalq aləmə çıxması ilə məşğul idi. Azərbaycan dövlətçiliyinə qarşı yönəldilmiş 4-5 oktyabr 1994-cü il, 13-17 mart 1995-ci il qəsdlərinin qarşısı məharətlə alındı. Dünya ölkələri ilə siyasi-iqtisadi əlaqələr yaradılması, Azərbaycan iqtisadiyyatının dirçəldilməsi sahəsində əməli addımlar atıldı. 1994-cü il sentyabrın 20-də Azərbaycanın xarici neft şirkətləri ilə bağladığı «Əsrin müqaviləsi» respublikanın iqtisadi inkişafı yolunda, xarici siyasətində parlaq qələbəsi oldu.

1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan dövlətinin başçısı Heydər Əliyev ilk dəfə BMT-nin tribunasından çıxış edərək bütün dünyaya bildirdi: «...Biz addım-addım irəliləyərək dünya ilə əməkdaşlıq binasını ucaldırıq» (*Azərbaycan. Oktyabr 94 – mart 95. Qəsd. Bakı, 1995, s.78*).

Heydər Əliyevin neft strategiyası uğurla həyata keçirilməyə başlandı. 1997-ci il noyabrın 12-də «Çıraq» yatağından ilk neft çıxarıldı. Azərbaycanda başqa sənaye sahələrində də yeni əsaslarla inkişaf lahiyələrinin həyata keçirilməsi üçün imkanlar yaradıldı.

Kənd təsərrüfatında, xalq təsərrüfatının başqa sahələrində də islahatlar həyata keçirilir. Özəl sektor, özəl sahibkarlıq yaranır və inkişaf etdirilir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən daxili və xarici siyasətinin

həyata keçirilməsinin uğurlu nəticələri olan dəyişikliklər, quruculuq işləri göstərdi ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi dönməz, əbədi xarakter alıb, sabit siyasi mühit, mənəvi-psixoloji şərait hökm sürür.

Azərbaycanın görkəmli, dünya şöhrətli dövlət başçısının rəhbərliyi ilə yaradılan müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edildi, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu genişləndi və get-gedə möhkəmləndirilməyə başlandı.

1998-ci ilə kimi Azərbaycan dövlət quruculuğu sahəsində, iqtisadiyyatda böyük inkişaf yolu keçdi. Həmin ilin oktyabrında Heydər Əliyev böyük ruh yüksəkliyi ilə ikinci dəfə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi. Bu, Prezidentin rəhbərliyi altında ölkəmizdə sosial-iqtisadi islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin, əhalinin sosial təminatının yaxşılaşdırılmasının, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində beynəlxalq hüquq normalarına cavab verən tədbirlərin uğurla həyata keçirilməsinin nəticəsini əks etdirirdi və Azərbaycan xalqının Heydər Əliyevi qızğın müdafiə etməsinin, ona inamı və etibarının parlaq ifadəsi idi.

1998-ci ildə Heydər Əliyevin ikinci dəfə Prezident seçilməsindən sonrakı dövrdə dövlət quruculuğunun hərtərəfli inkişaf etdirilməsi prosesi genişlənir, qanunçuluq və sabitlik möhkəmlənir.

Azərbaycan Respublikasında hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu daha da möhkəmlənir.

İqtisadi sahədə inkişaf prosesi sürətlənir. İnflyasiyanın qarşısı alınır, 1996-cı ildən başlanan iqtisadi inkişaf ilbəl artır. Özəlləşdirmə prosesinin birinci mərhələsi sürətlə həyata keçirilir, onun ikinci mərhələsinə başlanılır. Kənddə yeni mülkiyyət forması yaranır. Torpaq mülkiyyəti dövlət, səhmdar cəmiyyətləri və kəndlilər arasında bölünür.

Prezidentin hazırladığı böyük neft strategiyası uğurla həyata keçirilir. 1994-cü il sentyabrın 20-də xarici dövlətlərin neft şirkətləri ilə bağlanan müqavilələrin sayı artır. Neftin ixracatında fəaliyyət göstərən Novorossiysk, Supsa neft kəmərləri ilə yanaşı, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas neft ixrac kəmərinin tikintisinin təməlinin qoyulması (18 sentyabr 2002-ci il) Azərbaycan Respublikasının iqtisadi-siyasi siyasətinin həyata keçirilməsində böyük tarixi hadisədir. Qeyri-neft sənayesində islahatların həyata keçirilməsi müvəffəqiyyətlə aparılır.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin ən çox diqqət yetirdiyi sosial siyasətin həyata keçirilməsi əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşmasına ciddi təsir etmişdir. İşsizliyin aradan qaldırılması, yoxsulluğun azaldılması məqsədyönlü, planlı şəkildə həyata keçirilir.

Azərbaycan dünya iqtisadi birliyinə inteqrasiyanın mühüm həlqəsinə çevrilmişdir və beynəlxalq aləmdə mövqeyini möhkəmlətmiş müstəqil bir dövlət kimi dünya siyasətində fəal iştirak edir.

Azərbaycan Prezidenti dünya miqyaslı siyasətçi və görkəmli dövlət xadimi kimi respublikamızı dünya siyasətində yüksək səviyyədə təmsil edir. O, dünyanın iri dövlətləri arasında ən nüfuzlu, özünün xüsusi keyfiyyətləri ilə fərqlənən bir dövlət başçısıdır.

Respublikamızda Heydər Əliyevin başçılığı və təşkilatçılığı ilə aparılan sosial-iqtisadi, mədəni və milli inkişaf sayəsində yeni bir Azərbaycan yaranmışdır.

İftixarla demək lazımdır ki, bu yeni Azərbaycanın, müstəqil Azərbaycanın sükamı arxasında Prezident Heydər Əliyev dayanıb və onu uğurla irəliləyən, Azərbaycan xalqını xoşbəxt sabaha, xoş günlərə aparır.

*Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi
Azərbaycan Dillər Universiteti.
«Heydər Əliyev və dilimiz,
ədəbiyyatımız, tariximiz»
respublika elmi-nəzəri
konfransının materialları.
18-19 aprel 2003-cü il*

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANDA İQTİSADI İNKİŞAF SÜRƏTİNİN ARTMASI VƏ ONUN NƏTİCƏLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə iqtisadi inkişaf strategiyası və dövlət quruculuğu proqramının həyata keçirilməsi pozitiv dəyişikliklərə səbəb oldu. Gərgin, mürəkkəb və çətin mübarizə nəticəsində 1991-1995-ci illərdə Azərbaycanın düşdüyü böhranlı vəziyyətə, müstəqilliyin itirilməsi və respublikanın dağılması təhlükəsinə son qoyuldu. Respublikada sabitliyin bərpa edilməsi və dövlət quruculuğunun həyata keçirilməsi prosesinə başlandı. Azərbaycan dövlətçiliyinə qarşı yönəldilmiş qəsdlərin qarşısı alındı. İqtisadi quruculuq sahəsində islahatlar proqramları işlənib hazırlandı. İqtisadi siyasətin həyata keçirilməsində Azərbaycan açıq elan edildi. Prezident Heydər Əliyevin çətin dövrdə Azərbaycanın dövlətçiliyini qoruyub möhkəmləndirməsi və müstəqilliyin dönməzliyini, əbədiliyini özünün siyasi və əməli fəaliyyətində bir həqiqətə çevirməsi ona inamı artan xarici dövlətlərin iri şirkətlərinin diqqətini respublikamıza yönəltdi. 1991-1993, 1993-1995-ci illərin böhranlı vəziyyətinə son qoyulması yeni iqtisadi və siyasi, dövlət quruculuğu mərhələsinə keçmək üçün təməl yaratdı. 1995-ci ilin sonu, 1996-cı illərdə respublikamızda iqtisadi tənəzzülə son qoyuldu və bundan sonra ardıcıl sürətlə inkişaf dövrü başlandı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən 14 il müddətində müstəqil iqtisadi inkişaf tarixinin dövrləşdirilməsi onun bir sıra çıxışlarında elmi cəhətdən

əsaslandırılmışdır. 2002-ci il oktyabrın 25-də «Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı»nın təqdimatına həsr olunmuş ümummilli konfransdakı nitqində o, Azərbaycanda son dövrün iqtisadi tarixinin mərhələlərini obyektiv şəkildə işıqlandırır. 1990-1991, 1992-1993-cü illərdə mövcud olmuş hakimiyyət böhranı, müharibə, iqtisadi və sosial böhran ölkəmizin iqtisadiyyatını ilbəlil tənəzzülə uğratmış, 1993-1994-cü illərdə bu tənəzzül artıq son həddə çatmışdı. İqtisadiyyatımız inkişaf etmək əvəzinə hər il təxminən 20-25 faiz tənəzzül edirdi. İnflyasiya çox yüksək səviyyəyə qalxmışdı. «Bizim iqtisadiyyatımız, nəhayət, 1995-1996-cı illərdə tənəzzülə son qoymuşdur və ilbəlil, ardıcıl sürətlə inkişaf edir» («Azərbaycan» qəzeti, 26 oktyabr 2002).

Xronoloji baxımdan 1995-ci ilin ortalarından başlanan bu üçüncü mərhələ hərtərəfli dövlət quruculuğunun, qanunçuluq və sabitliyin möhkəmlənməsinin, Azərbaycan Respublikasının intensiv inkişaf mərhələsidir.

2001-ci ildə Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin onuncu ildönümü geniş qeyd edildi. Müstəqillik dövründə yaradılan bütün imkanlardan geniş istifadə edən Azərbaycan xalqı Prezidentimiz Heydər Əliyevin başçılığı ilə 10 ildə tarixi bir yol keçdi; Heydər Əliyevin ətrafında sıx birləşərək Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədi, dönməz olduğunu, yeni cəmiyyət quruculuğunda respublikamızın şöhrətini yüksəklərə qaldırdı.

Əslində bu onillik tarix, mübaliğəsiz demək olar ki, Heydər Əliyevin çətin və mürəkkəb şəraitdə fəaliyyətinin, coşqun və şərəfli həyatının, qorxmaz və dönməz mübarizəsi tarixinin təntənəsi idi. Çünki on ildə əldə

edilən bütün nailiyyətlər, iftixarla demək olar ki, Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 2001-ci il martın 20-də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin onuncu ildönümü haqqında fərman vermişdi. Bu fərman mühüm elmi-siyasi əhəmiyyət daşıyan bir sənəd kimi Azərbaycan tarixinin XX əsrin sonunda müstəqil inkişaf dövrünün obyektiv, ümumiləşdirilmiş, yığcam və hərtərəfli təhlilini əks etdirir. On ildə respublikamızda baş vermiş ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi prosesləri işıqlandırır, o dövr haqqında düzgün elmi-siyasi fikir yaradır. Eyni zamanda müstəqilliyin dönməzliyinə və gələcək inkişafına möhkəm inam yaratmaqla qarşıdakı onillikdə sosial-iqtisadi, ictimai inkişaf proqramı ilə silahlandırır. «Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin on illik ildönümü haqqında» Prezident fərmanında deyilir: «On il tarixi baxımdan böyük müddət deyildir. Bu qısa müddət ərzində Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulmuş, onun təsisatları yaradılmışdır. Azərbaycan iqtisadi islahatlar apararaq bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirir. Ölkəmiz artıq intensiv inkişaf dövrünü keçir» (*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (yanvar-mart, 2001-ci il)*. Bakı, 2001, s.16; «Azərbaycan qəzeti», 23 mart, «Bakinskiy raboçiy» qəzeti, 23 mart 2001).

Yubiley qabağı Heydər Əliyevin imzaladığı fərmanlar və sərəncamlar, həyata keçirdiyi tədbirlər xalqımızda böyük ruh yüksəkliyi yaratmaqla nikbinlik əhval-ruhiyyəsini bir daha artırdı. 2001-ci il iyunun 18-də «Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında» verilən fərman Heydər Əliyevin milli-mənəvi dəyərlərimizin saxlanması və inkişafına qayğısının

parlaq ifadəsi olub ictimaiyyət tərəfindən böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı. «Erməni millətçilərinin apardığı etnik təmizləmə nəticəsində Ermənistan ərazisindəki öz tarixi torpaqlarından didərgin salınmış azərbaycanlıların məskunlaşdırılması problemlərinin həlli haqqında» 2001-ci il 22 avqust tarixli, «Ağdam və Füzuli rayonlarından didərgin düşmüş məcburi köçkünlərin bir qisminin məskunlaşdırılması ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında» 2001-ci il 7 sentyabr tarixli Prezident fərmanları dövlət başçısının qaçqın və köçkünlərə daimi qayğısı və sosial təminat proqramının həyata keçirilməsinin ifadəsi idi. «Cənubi Qafqaz boru kəməri sistemi vasitəsilə təbii qazın tranziti, nəqli və satışı haqqında» Azərbaycan və Gürcüstan respublikaları arasında imzalanan saziş ölkəmizin inkişaf proqramının ardıcıl həyata keçirilməsində mühüm tədbir idi. Bütün bunlar, eyni zamanda, Prezidentin yubileyə hədiyyəsi kimi böyük əhval-ruhiyyə doğurur və mübarizə proqramı ilə silahlandırır.

Azərbaycan Prezidentinin 20 mart 2001-ci il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş tədbirlər planı əsasında bütün respublikamızda müstəqilliyin on illiyi geniş şəkildə qeyd edildi.

Respublikamızın müstəqilliyinin onuncu ildönümünün qeyd edilməsi ölkəmizin bu müddətdə müstəqil yolla sosial-iqtisadi, milli-mədəni inkişafı, dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsi və dünya standartları tələblərinə cavab verən demokratiyanın, sülh və sabitliyin qorunması sahəsində iri addımlarla irəlilədiyini nümayiş etdirdi. Qazanılmış nailiyyətlər əsasında qarşıdakı illərin perspektiv planları müəyyən edildi. Dövlət başçımızın yubiley qabağı və yubiley münasibətilə söylədiyi nitq sonrakı dövrlərdə həyata keçiriləcək inkişaf proqramı

oldu. Həmin vaxtdan keçən müddətdə Azərbaycanın qazandığı müvəffəqiyyətlər getdikcə möhkəmlənir və inkişaf edir.

Respublikamızın qısa müddətdə keçdiyi tarixi yolun əsas nəticələri Prezidentimiz Heydər Əliyevin aşağıdakı sözləri ilə yığcam qeyd edilir: «Biz, birinci növbədə, mülkiyyətin özəlləşdirilməsini təmin etdik. Kənd təsərrüfatında torpaq islahatı keçirdik. Torpağı onun sahibinə, kəndlilərə payladıq. Özəlləşdirmə, torpaq islahatı, xarici ticarətin, ümumiyyətlə, ticarətin liberallaşdırılması, xarici investisiyaların cəlb olunması – bunlar hamısı qısa bir zamanda Azərbaycanın iqtisadiyyatının ardıcıl surətdə inkişaf etməsinə şərait yaratdı» (*Heydər Əliyev. Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə nitqi. «Respublika» qəzeti, 18 oktyabr 2002*).

Azərbaycan Respublikasında aparılan iqtisadi islahatların uğurlu cəhətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, milli iqtisadiyyatımızın quruluşu keyfiyyətə dəyişmiş və dinamik inkişafına geniş imkanlar açılmışdır. İqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin kompleks inkişafının təməli qo-yulmuşdur (*Əli Abbasov, Əbülfəz Qasımov. Demokratikləşmə – milli iqtisadiyyatımızın inkişafının əsasıdır. Bakı, 2000, s.43*). Ümumi daxili məhsulun artımı bunu aydın şəkildə sübut edir. 1996-2002-ci illərdə ümumi daxili məhsul 68% artıb. Belə ki, 1996-2002-ci illərdə sənayedə məhsulun həcmi 23 faiz, kapital qoyuluşu 4 dəfə, kənd təsərrüfatı məhsulunun həcmi 39,0 faiz, nəqliyyatda yükdaşıma xidmətlərinin həcmi isə 2,6 dəfə artmışdır. Heydər Əliyev bu artım səviyyəsini iqtisadiyyatın ən gözəl göstəricisi hesab edir (*Heydər Əliyev. Azərbaycan dövlət*

müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə nitqi. «Respublika» qəzeti, 18 oktyabr 2002).

Ümumi daxili məhsulun strukturunun əsas sahələri sənaye, kənd təsərrüfatı, ticarət və tikintidir.

Faktlar göstərir ki, ümumi daxili məhsulda qeyri-dövlət müəssisə və təşkilatları həlledici rol oynayır. Bu da təbiidir. Bazar iqtisadiyyatına keçid istiqamətində islahatların həyata keçirilməsi nəticəsində özəl sektorun ildən-ilə inkişafı buna zəmin yaradır.

1996-cı ildə qeyri-dövlət müəssisə və təşkilatları tərəfindən istehsal edilmiş məhsulun ümumi daxili məhsulda payı 38,0 faiz təşkil etmişdisə, 2001-ci ildə ölkədə ümumi əlavə dəyərin 71,0 faizi bu sektorun hesabına yaranmışdır (*Heydər Əliyev. Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə nitqi. «Respublika» qəzeti, 18 oktyabr 2002).*

1996-2002-ci illərdə iqtisadi inkişafda ən xarakterik cəhət inflyasiyanın olmamasındadır. Ölkəmizin valyuta fondu artıbdır. Prezidentin verdiyi məlumatla görə, 2002-ci ildə Azərbaycanın 1 milyard 300 milyon dollar valyuta ehtiyatı olmuşdur. Son vaxtda yaradılan Neft Fondunda isə artıq 690 milyon dollar vəsait toplanmışdır (*Heydər Əliyev. Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə nitqi. «Respublika» qəzeti, 18 oktyabr 2002, «Azərbaycan» qəzeti, 26 oktyabr 2002).*

Bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının böyük gələcəyindən xəbər verir.

Respublikada həyata keçirilən islahatlar nəticəsində bütün sosial-iqtisadi sahələrdə inkişafın dinamik artımı və köklü keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Xüsusilə 1998-ci ildən ilbəlil artım davam etmişdir. Ümumi sənaye

istehsalının artımı aşağıdakı şəkildə davam etmişdir (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s.455*).

İllər	1997	1998	1999	2000	2001
Artım faizlə	0,3	2,2	3,6	6,9	5,1

Xam neftin, elektrik enerjisinin, avtomobil benzininin, azotun, izopropil spirtinin, xlorid turşusunun, çuqunun, poladın, sementin, neft-mədən avadanlıqlarının ayrı-ayrı növlərinin, məişət soyuducularının və s. ən mühüm sənaye məhsullarının istehsalı artmışdı.

Sənayenin ən mühüm məhsulu olan xam neftin hasilatı 2001-ci ildə 14,9 milyon ton təşkil etmişdir ki, bu da 1979-cu il səviyyəsinə uyğundur. Bununla da Azərbaycanda neft hasilatında 60-cı illərin sonlarından obyektiv səbəblər üzündən ilbəil geriləmənin qarşısı alınmışdı.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə respublikamızda siyasi sabitliyin yaranması, müstəqilliyin dönməzliyini bütün dünyaya anlatması, xarici sərmayə qoyuluşuna geniş imkan yaratması və onlara qayğısı sayəsində Azərbaycanda son dövrdə neft hasilatı sahəsində dünyanın 14 ölkəsindən 32 şirkət çalışır. Onlarla 21 müqavilə imzalanmışdır.

İftixarla demək lazımdır ki, Xəzər dənizindən neft çıxarılmasında Xəzəryanı dövlətlər içərisində xarici şirkətlərlə ilk müqaviləni Heydər Əliyev bağlamışdır – «Əsrin müqaviləsi» bağlandıqdan sonra uğurla həyata keçirilir. «Çıraq» yatağından 1997-ci ildə ilkin neftin çıxarılması Prezidentin neft strategiyasının ilk uğuru idi. 2002-ci ildə «Çıraq» yatağından gündəlik neft hasilatı orta hesabla 118.400 barrele çatmışdır. İlkin neftin çıxarılmasından 2002-ci ilin oktyabrınadək «Çıraq» yatağından 400 milyon dollarlıq mənfəət nefti çıxarılmışdır (*Ramiz Mehdiyev. Azərbaycanın siyasi gələcəyi Heydər Əliyevin fəal tərəfdarları və ardıcılıarı ilə bağlıdır. Bax:*

«Azərbaycan» qəzeti, 1 oktyabr 2002; «Bakinskiy raboçiy» qəzeti, 25 sentyabr 2002).

Dənizdə neft hasilatı artır. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 1995-ci ildə dənizdə neft hasilatı 7,5 milyon ton idisə, 1999-cu ildə 12,3; 2000-ci ildə 12,4; 2001-ci ildə isə 13,2 milyon tona çatmışdır (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s.470*). Bu da ümumi neft hasilatının müvafiq illərə görə, yəni 1999-cu ildə 89,0; 2000-ci ildə 89,2; 2001-ci ildə 89,2 faizini təşkil edirdi.

2002-ci ilin ortalarında «Azəri-Çıraq-Günəşli» sahəsində təbii qazın hasilatının ümumi həcmi 555 milyon kubmetr olmuşdur.

Sənayedə dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi prosesi 1996-cı ildən kiçik özəlləşdirmədən başlamışdır. Həmin ildə 18 müəssisə satılmışdır. Sonrakı illərdə özəlləşdirmənin sürəti artmışdır. Özəlləşdirmə prosesi başlayandan 2002-ci il yanvarın 1-nə kimi 653 sənaye müəssisəsi satılmışdır. Orta və iri sənaye müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi nəticəsində 1998-2001-ci illərdə 276 səhmdar cəmiyyəti yaradılmışdır.

Özəlləşdirmə – islahatlar nəticəsində yaranan yeni təsərrüfat strukturlarının artması, kiçik sahibkarlığın genişlənməsi və ardıcıl inkişafı nəticəsində sənaye məhsulunun ümumi istehsalında qeyri-dövlət sektorunun xüsusi çəkisinin artması ilə xarakterizə olunur. Məsələn, sənaye məhsulunun ümumi istehsalında qeyri-dövlət sektorunun xüsusi çəkisi 1995-ci ildə 5,5 faiz idisə, 1998-ci ildə 26,4 faiz, 2000-ci ildə 43,7 faiz, 2001-ci ildə 46,7 faiz olmuşdur (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s.455*).

İndi iqtisadiyyatın bütün sahələrində, birlikdə götürüldükdə, ümumi daxili məhsulda özəl sektorun payı 71 faizə, o cümlədən sənayedə 50, tikintidə 76, kənd təsərrüfatında və ticarətdə 99 faizə çatmışdır (*Ramiz Mehdiyev. Azərbaycanın siyasi gələcəyi Heydər Əliyevin fəal tərəfdarları və ardıcılıarı ilə bağlıdır. Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 1 oktyabr 2002; «Bakinskiy raboçiy» qəzeti, 25 sentyabr 2002*).

Kənd təsərrüfatında aqrar islahatların həyata keçirilməsi nəticəsində əvvəl mövcud olmuş kolxoz və sovxozların ləğv edilməsi, onların hesabında olan torpaq, mal-qara və əmlakın özəlləşdirilməsi, əvvəllər mövcud olan mərkəzləşdirilmiş planlaşdırma sisteminin və kənd təsərrüfatı məhsulunun alınması üzrə dövlət sifarişi sisteminin ləğv edilməsi, məhsulun alış qiymətlərinin sərbəstləşdirilməsi özünün müsbət nəticəsini göstərdi. Yeni yaranmış təsərrüfatçılıq formalarının istehsalda fəaliyyəti genişləndi və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı artmağa başladı. Bu artım 1996-cı ildən başlayaraq dinamik şəkildə inkişaf etməyə başladı. Əgər 1992-1995-ci illərdə kənd təsərrüfatında ümumi məhsul orta hesabla ildə 12 faiz azalırdısa, 1996-cı ildən başlayaraq artır; belə ki, əldə olan məlumatlara görə, 2000-ci ildə 12 faiz, 2001-ci ildə isə 11 faiz artmışdır (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s.497*).

Kənd təsərrüfatında ən əsas sahə olan taxılçılığın inkişafı sürətlə getmiş, 2001-ci ildə rekord taxıl məhsulu alınmışdır. Əgər 1996-cı ildə 1.018.307 ton taxıl istehsal edilmişdirsə, 2001-ci ildə bu rəqəm 2.016.085 tona qalxmışdır. Kartof istehsalı 1996-cı ildə 214.556 ton idisə, 2001-ci ildə 605.821 tona çatmışdır; tərəvəz istehsalı 1996-cı ildə 570.008 ton idisə, 2001-ci ildə 916.387 ton olmuşdur. Ət istehsalı 1996-cı ildə 85.698 tondan 2001-ci ildə 114.056 tona çatmışdır; süd istehsalı 1996-cı ildəki 843.253 tondan 2001-ci ildə 1.073.664 tona qalxmışdır.

Başqa sahələrdə də artım ardıcıl olaraq davam etmişdir. Azərbaycan Prezidenti iqtisadi inkişaf məsələlərinə dair müşavirələrdə, yığıncaqlarda, nitqlərində ölkədə taxılçılığın geridə qalmasının səbəblərini araşdırarkən diqqəti belə bir məsələyə yönəldirdi ki, 1970-1980-ci illərdə respublikamızda 600-650 min hektar sahədə taxıl becərilirdi və yüksək məhsul alınır. Müstəqillik dövründə də həmin həcmdə torpaq sahəsi vardır, ancaq taxıl istehsalı ilk dövrlərdə, 1991-1995-ci illərdə olduqca aşağı düşmüşdür. O, taxılçılığın inkişaf etdirilməsi

vəzifəsini və bunun üçün torpaqdan səmərəli istifadə etməyi qarşıya məqsəd qoyurdu. Dövlət başçısının göstərişlərini yerinə yetirərək taxıl istehsalı, ümumiyyətlə, əkinçilik məhsulları istehsalı əmək məhsuldarlığının inkişaf etdirilməsi yolu, intensiv yolla inkişaf etdirilmişdir. Son dövrdə, 2001-ci ildə əvvəlki illərlə müqayisədə hər hektardan taxılın orta məhsuldarlığı 28 faiz, bostan bitkilərinin məhsuldarlığı 44,3 faiz, meyvə və giləmeyvənin məhsuldarlığı 44 faiz artmışdır.

Kartof istehsalında artım nəticəsində Azərbaycan öz tələbatını ödəmək imkanına malik olmuşdur. Əvvəllər Azərbaycan bazarında Rusiyanın, Polşanın, İrənin, Türkiyənin kartof məhsulu əsas yer tuturdu, indi respublikada istehsal edilən kartof əhalinin tələbatını ödəyir. Respublikada kartofa tələbat 480 min tona qədərdir. 2000-ci ildə ölkədə 469 min ton, 2001-ci ildə 605 min ton kartof istehsal olunması fikrimizi sübut edir.

Heyvandarlıq sahəsində əsaslı dönüş əmələ gəlmişdir. Bunun əsas səbəbi ondan ibarətdir ki, ictimai təsərrüfatlara məxsus olan mal-qara özəlləşdirilmiş, əhaliyə paylanmışdır. 1996-cı ildən ət, süd, yumurta, yun istehsalı daim artmağa başlamışdır.

2001-ci ildə 114,1 min ton ət, 1073,7 min ton süd, 555,5 milyon ədəd yumurta və 11,6 min ton yun istehsal edilmişdir. Müqayisəli qeyd etsək, 1996-cı ilə nisbətən 2001-ci ildə ət istehsalının artımı 33,1; süd 27,3; yun istehsalı 16,4; yumurta 27,1 faiz artmışdır (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 497-498*).

Azərbaycanın dövlət başçısı 1998-ci il noyabrın 6-da respublika Nazirlər Kabinetinin geniş iclasında demişdir: «...Heyvandarlıq sahəsi tamamilə özəlləşdirilib və çox yüksək nəticələr əldə olunubdur. Mən bu gün sizə deyə bilərəm ki, Azərbaycanda tarixən heç vaxt indiki qədər mal-qara, iribuynuzlu mal, yaxud da xırdabuynuzlu mal olmayıbdir.

İndi isə qısa bir zamanda heyvandarlıq sahəsinin özəlləşdirilməsi, şəxsi mülkiyyətə verilməsi, həm iribuynuzlu

mal-qaranın, həm də xırdabuynuzlu mal-qaranın xeyli artmasına gətirib çıxarıb» (*«Azərbaycan» qəzeti, 7 noyabr 1998*).

Kənd təsərrüfatında baş vermiş məhsul artımı ilə yanaşı, bir sıra səbəblərə görə pambıq, üzüm və yaşıl çay yarpağı istehsalının həcmi azalmışdır.

Ölkə başçısı Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən aqrar islahatlar kənd təsərrüfatında həm məhsul istehsalının artırılmasında, həm də yeni münasibətlərin yaranmasında özünü göstərdi. Kənd təsərrüfatında struktur dəyişiklikləri baş verdi. Kəndli torpağın sahibkarına çevrildi. Kənddə sahibkarlar təbəqəsi yarandı. Yeni ictimai münasibətlər yarandı. Özəl sektor bərqərar olub kənd təsərrüfatının əsas sahəsinə təşkil etdi. Bunun nəticəsində hələ 2000-ci ildə ölkədə istehsal edilən bütün kənd təsərrüfatı məhsullarının 98 faizi özəl bölmənin payına düşürdü (*İrşad Əliyev. Heydər Əliyev və Azərbaycan kənd təsərrüfatı. 2-ci kitab. Bakı, 2002, s.46*).

1996-cı ilin iyun ayında «Torpaq islahatı haqqında» qanun qəbul edilmişdir. Bu qanun kənd təsərrüfatı torpaqlarının özəlləşdirilməsini təmin etdi. Azərbaycan Respublikasının ümumi torpaq ehtiyatını təşkil edən 8,6 milyon hektardan 3,8 milyon hektarının (44,2 faiz) dövlət mülkiyyətində saxlanması, 2,7 milyon hektarının (31,4 faiz) bələdiyyə mülkiyyətinə verilməsi və 2,1 milyon hektar (24,4 faiz) torpaq sahəsinin özəlləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

2001-ci il yanvarın 1-nə kimi 1,329 milyon hektar torpaq sahəsi özəlləşdirilmişdir. Bu dövrdə bir sıra istehsalat kooperativləri, səhmdar cəmiyyətləri, özəl fermer assosiasiyaları və sair belə istehsalat təsərrüfatları və kənd təsərrüfatı müəssisələri yaradılmışdır. Ümumi sahəsi 149 min hektar olan 33 min özəl fermer təsərrüfatı fəaliyyət göstərir. Ölkə üzrə, ümumiyyətlə, 83 min ailə torpaq üzərində mülkiyyət hüququnu təsdiq edən dövlət aktları ilə təmin edilməlidir (*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (yanvar-mart, 2001-ci il). Bakı, 2001, s.79*).

Azərbaycanın ticarət əlaqələri xeyli genişlənmişdir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2001-ci ilədək ölkəmiz 123 xarici dövlətlə ticarət əlaqəsi yaratmışdır. Xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi 3745,2 milyon ABŞ dolları, o cümlədən, idxal 1430,9 milyon, ixrac 2314,3 milyon dollar olmuşdur. Ticarət dövriyyəsinin 61,8 faizini ixrac, 38,2 faizini idxal təşkil etmişdir. Bununla da respublikamızda ixracın idxalı ötmə əmsalı 161,7 faiz olmuşdur (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 626*).

Heydər Əliyev əvvəlki dövrlərdə ticarətdə idxalla ixracın nisbətini təhlil edərək idxalın ixracdan çox olmasını tənqid edirdi. Bu nisbət Heydər Əliyevin ticarət siyasətinin həyata keçirilməsinin nəticəsidir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə Prezidentin nitqində son dövrdə xarici ticarət sahəsində qazanılmış müvəffəqiyyətlərin iqtisadiyyatımızın inkişafında böyük rol oynadığı xüsusi vurğulanır. Xarici ticarətin liberallaşdırılmasının böyük nəticələr verdiyi faktlarla göstərilir: «Məsələn, 5-6 il bundan öncə Azərbaycana hər şey xaricdən gətirilirdi. Biz xarici ticarət sahəsində daha çox idxal edirdik, nəinki ixrac... 1996-2001-ci illərdə xarici ticarət dövriyyəsi 2,4 dəfə artaraq 2,2 milyard dollara çatmışdır. Həm də ixracın həcmində daha sürətlə artması müşahidə olunur. İxrac 3,7 dəfə artıb, idxal isə azalmışdır. Beləliklə, biz xarici ticarətdə tamamilə müsbət saldo ilə işləyirik» (*Heydər Əliyev. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə nitqi. «Respublika» qəzeti, 18 oktyabr 2002*).

Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi nəticəsində mülkiyyət forması dəyişilmiş, yeni müəssisələr yaranmışdır. 1997-2001-ci illər ərzində respublikamızda 829 yeni sənaye müəssisəsi açılmışdısa, 2002-ci il yanvarın 1-nə qədər onların sayı 5.018-ə çatmışdır. 1998-2001-ci illərdə xarici və müştərək müəssisələrin sayı 38,8 faiz artmışdır. 2001-ci ildə «Caspian Fish», «Baki Still Company» (armatur istehsalı), boru-profil sənaye (boru istehsalı) kimi yeni sənaye

müəssisələri fəaliyyət göstərərək məhsul istehsalına başlamışlar (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 455*).

Sənayedə dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi prosesi 1996-cı ildən kiçik özəlləşdirmədən başlamışdır. Həmin dövrdə yalnız 18 müəssisə özəlləşdirilərək satılmışdır. Son-rakı dövrdə özəlləşdirmə prosesi genişləndirilmişdir. Nəticədə 2002-ci il yanvarın 1-dək 653 sənaye müəssisəsi satılmışdır.

Orta və iri sənaye müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi nəticəsində 2002-ci ilə kimi Azərbaycanda 276 səhmdar cəmiyyəti yaradılmışdır (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 455*).

Sənaye strukturunda baş vermiş dəyişikliklər nəticəsində dövlət sektorunun xüsusi çəkisi azalmış, özəl sektor isə artmaqda davam etmişdir. Bunun nəticəsində ümumi daxili məhsul 2000-ci ilə nisbətən 2001-ci ildə dövlət sektorunda 5,6 faiz azalmışdırsa, özəl sektorda 16,5 faiz artmışdır (*Azərbaycan Respublikasında iqtisadi insan inkişafı haqqında hesabat. Bakı, 2002, s.26*).

Yeni formalaşan təsərrüfat strukturlarının artması, kiçik sahibkarlığın genişlənməsi və artması qeyri-dövlət sektorunun rolunun artmasına səbəb olmuşdur. Qeyri-dövlət sektorunun ümumi sənaye məhsulu istehsalında xüsusi çəkisi ilbəil artmışdır. Məsələn, ümumi sənaye istehsalında qeyri-dövlət sektorunun xüsusi çəkisi 1995-ci ildə 5,5 faiz təşkil edirdisə, 1998-ci ildə 26,4; 2000-ci ildə 43,7; 2001-ci ildə isə 46,7 faizədək artmışdı (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 455*).

Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçid ölkənin təsərrüfat həyatının idarə edilməsində yeni formaların yaranması və artması ilə müşayiət edilirdi. Bazar iqtisadiyyatı strukturunun fəaliyyəti və onun artımı aşağıdakı cədvəldən aydın görünür (*Bax: Müstəqil Azərbaycan – 10 il. Rəsmi nəşr. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı, s.86*).

İll ər	Fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı			
	Kiçik müəssisələr və kooperativlər	Xarici və müştərək müəssisələr	Kəndli fermer təsərrüfatları	Birjal ar
19 90	4611	-	-	-
19 95	7226	293	3186	4
19 96	13229	717	11412	5
19 97	16027	1124	22783	5
19 98	16504	1247	25608	4
19 99	19063	775	36124	3
20 00	24254	1478	34126	3

Özəlləşdirmə nəticəsində mülkiyyət münasibətləri sürətlə yeniləşmişdir. Bu proses 1998-ci ilə kimi daha intensiv şəkildə davam etmişdir. Kiçik müəssisələr, əsasən, bu ilə kimi özəlləşdirilmişdir. Kiçik müəssisələrin özəlləşdirilməsinin gedişi bu cədvəldə daha aydın şəkildə özünü göstərir.

Cədvəl 1

Kiçik müəssisələrin özəlləşdirilməsinin gedişi

<i>İllər</i>	199	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002-ci yanvarın 1-nə cəmi
cəmi	872	6418	7493	6644	1897	1617	2474	33700
O cümlədən sənaye	-	18	326	155	63	43	48	653
Kənd təsərrüfatı	-	1	43	62	7	-	7	120
Nəqliyyat	872	384	1729	3546	860	700	695	15071

Azərbaycanda iri və orta müəssisələr əsasında sahibkarlığın inkişafında mühüm bir struktur təşkil edən səhmdar cəmiyyətləri yaradılmışdır (*Bax: Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s.107*).

Cədvəl 2

İri və orta müəssisələr əsasında yaradılmış səhmdar cəmiyyətləri

İllər	1997	1998	1999	2000	2001
Cəmi	407	547	111	104	220

İqtisadiyyatın dinamik inkişafını təmin edən amillərdən biri də investisiya qoyuluşunun artması idi (*Bax: Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s.107*). Müstəqil Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın böhran vəziyyətindən çıxarılmasında investisiya siyasəti də həyata keçirilən mühüm tədbirlərdən biri idi. İqtisadi islahatların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar hələ 1993-1994-cü illərdən xarici investisiyaların Azərbaycana cəlb olunması məsələsi qarşıya qoyulmuşdu. Lakin 1994-cü ilə kimi müxtəlif səbəblərlə əlaqədar olaraq (siyasi sabitliyin olmaması, dövlətçiliyə qarşı qəsdlər, xarici dövlətlərin inamsızlığı və i.a.) Azərbaycana investisiya

qoyulmamışdı. Azərbaycan Prezidentinin müstəqilliyin, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi sahəsində apardığı çoxsahəli siyasəti, o cümlədən investisiya siyasəti xarici dövlətlərin diqqətini Azərbaycana yönəltdi. 1995-ci ildən Azərbaycana xarici investisiyalar axını başlandı. 1995-2000-ci illərdə respublikamızın iqtisadiyyatına qoyulan investisiyaların 71,4 faizini xarici investisiyalar təşkil etmişdi. Bu vəsaitdən 3,3 milyard dolları neft və qazçıxarma sənayesinin, 2,5 milyard dolları isə digər sahələrin inkişafına istifadə edilmişdir (*Azərbaycan Respublikası. 1991-2001. Bakı, 2001, s. 134*).

1994-2002-ci illərdə ölkəmizin iqtisadiyyatına 7,0 milyard ABŞ dolları miqdarında olan investisiyanın 78,6 faizini (5477,5 milyon ABŞ dolları) birbaşa investisiyalar, 21,4 faizini (1544,6 milyon ABŞ dolları) isə maliyyə kreditləri təşkil etmişdir. Birbaşa investisiyaların 76,0 faizi (4161,0 milyon ABŞ dolları) neft sənayesinin inkişafına yönəldilmişdir (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 455*).

1994-2001-ci illərdə Azərbaycan ərazisində fəaliyyət göstərən müştərək və tam xarici investisiyalı müəssisələr tərəfindən respublikamızın iqtisadiyyatına 1316,5 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait qoyulmuşdur. Həmin vəsaitin 443,2 milyon ABŞ dolları (40,6 faizi) sənayenin (neft sənayesi istisna olmaqla), 351,1 milyon ABŞ dolları (32,1 faizi) tikintinin, 282,2 milyon ABŞ dolları (25,8 faizi) ticarət və xidmətin, 139,4 milyon ABŞ dolları (12,8 faizi) isə nəqliyyat və rabitənin inkişafına sərf edilmişdir (*Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002, s. 374*).

1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanan «Əsrin müqaviləsi»ndən sonra neft sənayesinə investisiya

qoyuluşu başlanmışdı. Yalnız 1995-ci ildə neft bölgəsinə 140 milyon dollar məbləğində investisiya qoyulmuşdur. Qoyulan inves-tisiyaların aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Xəzər dənizinin dərinliklərində kəşfiyyat və qazma işlərinin aparılması üçün platformaların tikintisi, «Dədə Qorqud», «İstiqlal», «Qurtuluş», «Koroğlu» qazma qurğularının istismara verilməsi, Səngəçal neft terminalının, «Çıraq» platformasından Səngəçal terminalınadək 178 km uzunluqda sualtı neft kəmərinin, xam neftlə birlikdə çıxarılan təbii səmt qazının nəqli üçün 48 km uzunluğunda sualtı qaz kəmərinin, Bakı–Supsa neft kəmərinin tikintisi, Bakı–Novorossiysk neft kəmərinin tam bərpa edilməsi və s. sahələrdə investisiyaların qoyulması artıq öz nəticələrini göstərmişdir. 1997-2001-ci illərdə Xəzər dənizindən çıxarılan 15 milyon tonadək neftin xeyli hissəsi dünya bazarlarına çıxarılmış və onun satılması hesabına respublikamıza 400 milyon dollaradək təmiz qazanc daxil olmuşdur (*Azərbaycan Respublikası 1991-2001. Bakı, 2001, s. 134*).

Dövlətimizin başçısı Azərbaycana investisiya qoyulmasını, buna geniş imkanlar verilməsini, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasını ölkənin iqtisadi inkişafında əsas amil kimi qiymətləndirir. 2002-ci ilin aprel və may aylarında Prezidentin təşəbbüsüylə yerli və xarici iş adamları ilə keçirilən görüşlərin və bu görüşlərdən irəli gələn vəzifələrə uyğun olaraq verdiyi fərmanların bu sahədə çox böyük rolu oldu. Bu fərmanlar sahibkarlar tərəfindən razılıqla qarşılandı və ciddi canlanmaya səbəb oldu, investisiyaların sürətlə artmasına ciddi təsir etdi. 1996-2002-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına 12 milyard ABŞ dolları investisiya yönəldilmiş, bunun 9

milyard ABŞ dolları xarici investisiyaların payına düşmüşdür. Bu da yeni müəssisələrin, iş yerlərinin açılmasında mühüm rol oynamışdır.

1998-ci ildə ölkə iqtisadiyyatına 2 milyard dollara yaxın investisiya qoyulmuşdur. Sonrakı illərdə investisiyaların həcmi azalsa da, 1999-2000-ci illərdə iqtisadiyyata ildə təxminən 1,5 milyard ABŞ dolları investisiya qoyulmuşdur. Investisiya sahəsində diqqəti cəlb edən müsbət cəhətlərdən onu qeyd etmək lazımdır ki, daxili investisiyaların artması daim müşahidə olunur (*Azərbaycan Respublikasında insan inkişafı haqqında hesabat. Bakı, 2002, s.29*).

Neft strategiyasının həyata keçirilməsi məqsədilə 2002-ci ilədək Azərbaycan iqtisadiyyatına 6 milyard ABŞ dolları həcmində xarici investisiya cəlb edilmişdir.

Neft sənayesinə yatırılan xarici kapital bu sahədə istehsalın azalmasının qarşısını almış və istehsalın artmasına səbəb olmuşdur. Əgər 1995-ci ilədək neft hasilatı hər il orta hesabla 10 faiz aşağı düşürdüsə, 1996-cı ildə aşağı düşmə tempi 0,7 faiz, 1997-ci ildə isə 0,3 faizə düşmüşdü (*Azərbaycan Respublikasında insan inkişafı haqqında hesabat. Bakı, 2002, s.29*).

1998-ci ildən neft hasilatı müntəzəm artır.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsində investisiya siyasətinə böyük əhəmiyyət verir. O göstərir ki, «əgər iqtisadiyyata ardıcıl surətdə investisiya qoyulmasa, olan iqtisadiyyat da ya yerində qalacaqdır, ya da get-gedə azalacaqdır» (*«Azərbaycan» qəzeti, 18 oktyabr 2001*).

1995-2001-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan xarici investisiyaların artım dinamikası aşağıdakı cədvəldən aydın görünür.

***Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan xarici
investisiyalar
(milyon ABŞ dolları)***

İllər	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Cəmi xarici investisiya	375,1	620,5	1307,3	1472,0	1091,1	927	1091,8
Onlardan:							
Maliyyə kreditləri	220,4	101,5	196,3	120	336,2	262,9	192
Neft sənayesinə	139,8	416,2	780,1	891,8	544,5	546,1	820,5
Birgə müəssisələr və xarici firmalar	14,9	102,8	330,9	460,2	210,4	118	79,3

Azərbaycan dövlətinin başçısına xas olan ən mühüm xüsusiyyətlərdən biri də mövcud nöqsanları aşkar etmək, ölkədə çatışmayan cəhətləri meydana çıxarmaq, əsas diqqəti onların aradan qaldırılmasına yönəltməkdir (*Bax: Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri. Bakı, 2002-ci il, s.379*). Azərbaycanda işsizlik və yoxsulluq probleminin həll edilməsi Prezidenti narahat edən, incidən məsələlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin 10-cu ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə Heydər Əliyev respublikamızın qazandığı nailiyyətləri iftixarla göstərməklə hələ bir sıra çatışmazlıqların qalmasını narahatlıqla qeyd edir: «Mən bu gün bu on il və ondan əvvəlki dövr haqqında bir qədər geniş məlumat verərkən, təbiidir, istəyirəm ki, xalqımız yaxşısını da bilsin, pisini də bilsin. Mən dedim ki, bizim bir çox çətinliklərimiz, problemlərimiz var. İşsizlikdir, yoxsulluqdur. Bu proqramlar üzərində işləyirik» (*«Azərbaycan» qəzeti, 18 oktyabr 2001*).

İşsizliyin obyektiv səbəbləri də vardır. SSRİ dövründə yaranmış bir sıra böyük sənaye müəssisələri müstəqillik dövründəki müxtəlif səbəblərə görə işləmir. Yaxud vaxtı ilə yaradılan böyük zavodlar, fabriklər hazırda 15-20 faiz gücü ilə işləyir. Bunun nəticəsində də işsizlik mövcud olur.

Azərbaycanda 2001-ci ildə işə əhalinin 49 faizi yoxsulluq səviyyəsində yaşayır. 1996-cı ildə Azərbaycanda Dünya Bankı tərəfindən aparılmış sorğuya əsasən, yoxsulluğun səviyyəsi 61 faiz idi (*«Azərbaycan» qəzeti, 26 oktyabr 2002*).

Dövlət proqramının tərtib edilməsində beynəlxalq təcrübədən istifadə olunmuşdur. Beynəlxalq təcrübədə nisbi yoxsulluq həddi kateqoriyası müəyyən edilmişdir ki, bu da əhalinin ən yoxsul təbəqəsi deməkdir. Azərbaycanda əhalinin yoxsulluğunun faizini müəyyənləşdirmək məqsədilə aparılan sorğu nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, respublikamızda nisbi yoxsulluğun səviyyəsi 17 faizdir.

Dövlət başçısı yoxsulluqla mübarizəni genişləndirmək, onu azaltmaq, aradan qaldırmağı əsas vəzifələrdən biri hesab edir. O, yoxsulluqla mübarizə aparmaq, yoxsulluğu azaltmaq və onu ləğv etmək üçün 2001-ci il martın 2-də fərman vermişdi. Sərəncama əsasən, «Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı»nın hazırlanması məqsədilə Baş nazir A.Rasizadənin rəhbərliyi altında dövlət komissiyası yaradılmışdı. Dövlət komissiyası tərəfindən əvvəl aralıq sənəd hazırlanmış, bu sənəd 2001-ci ilin iyul ayında Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı tərəfindən dəstəklənmişdir. Sonra əsas sənədin hazırlanması məqsədilə 15 sahə üzrə işçi qrupu təşkil edilir. Hazırlanmalı olan proqram heç də sahələr üzrə deyil, ümummilliyə xarakterli bir sənəd olduğundan

hazırlıq prosesində vətəndaş cəmiyyətinin bütün təbəqələrinin fikirləri nəzərə alınmış, beynəlxalq təşkilatların, donor ölkələrin səfirliklərinin iştirakı təmin edilmişdir. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Komissiyasının hazırladığı proq-ramda Azərbaycandakı yoxsulluğun səviyyəsi, onun müxtəlif aspektləri izah edilir, yoxsulluğun azaldılması məqsədilə iqtisadiyyatda, sosial sahədə islahatların və başqa sahələrdə dəyişikliklərin əsas istiqamətləri göstərilir. Eyni zamanda əhalinin ən ağır şəraitdə yaşayan hissəsinin, xüsusilə qaçqın və köçkünlərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ön planda qeyd edilmişdir.

Proqrama əsasən, 2003-2005-ci illərdə həyata keçirilən kompleks tədbirlər nəticəsində 2005-ci ildə 2002-ci ilə nisbətən orta aylıq real əmək haqqının ən azı 1,8 dəfə artırılması nəzərdə tutulur. Dövlət proqramı hazır olandan sonra 2002-ci il oktyabrın 25-də Bakının «Gülüstan» sarayında «Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı»nın təqdimatına həsr olunmuş ümummilli konfrans keçirilmişdir. Təqdimat geniş tərkibdə keçirilmişdir. Burada dövlət orqanları, qeyri-hökumət təşkilatları, kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri və 156 beynəlxalq təşkilatın, 26 ölkənin təmsilçiləri iştirak edirdi. Ümumiyyətlə, təqdimat konfransında 556 nəfər iştirak edirdi.

Konfransda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev geniş nitq söyləmişdir. O, qeyd edirdi ki, yoxsulluq problemi beynəlxalq problemdir. Müasir dövrdə dünya ölkələrində yoxsulluğun azaldılması qarşıda duran ən ümdə məsələlərdəndir. XXI əsrin başlanğıcında dünya əhalisinin demək olar ki, yarısı (2,8 milyard nəfər) yoxsulluq şəraitində yaşayır. Dünyanın 70-ə yaxın

ölkəsində yoxsulluğun azaldılması sahəsində iş aparılır. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev göstərir ki, yoxsulluq problemi son onilliklərdə dünyada ümumbəşəri bir problemə çevrilmişdir. 2002-ci ilin avqust-sentyabr aylarında Yohannesburqda Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən yoxsulluğun azaldılmasına dair konfrans keçirilmişdir. Orada dünya ölkələri 2015-ci ilədək yoxsulluğun səviyyəsinin 2 dəfə azaldılmasını əsas vəzifə kimi irəli sürmüşlər. Dünyanın beynəlxalq təşkilatları, yoxsulluq məsələləri ilə məşğul olan qurumlar, ekspert təşkilatları və s. dərin və ətraflı təhlillər apararaq bunun səbəblərini aydınlaşdırmış, onun aradan qaldırılması yollarını müəyyən etmişlər. Bunlar Azərbaycan üçün də əhəmiyyətlidir.

Azərbaycanda da işsizlik, yoxsulluq məsələləri həmişə Heydər Əliyevin fikir verdiyi mühüm məsələlərdən olmuşdur. O özü bu məsələlərin meydana çıxarılmasının və onun azaldılmasının təşəbbüsçüsü olmuşdur: «...Biz bunu özümüz də iş prosesində müəyyən etmişik. Burada bizim üçün yeni heç nə yoxdur. Ancaq eyni zamanda, dünya təcrübəsi, beynəlxalq təşkilatların, maliyyə qurumlarının, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müvafiq orqanlarının bu sahədə apardığı işlər ölkəmizdə yoxsulluğun aradan qaldırılması üçün istiqamətlərin müəyyən olunmasında və əməli tədbirlərin görülməsində bizə yardım edir» (*Heydər Əliyev. «Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı»nın təqdimatına həsr olunmuş ümummillli konfransda nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 26 oktyabr 2002).*

Konfransda irəli sürülən məsələlər Heydər Əliyev tərəfindən ciddi şəkildə nəzərdən keçirilir. Bundan sonra «2003-2005-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasında

yoxsulluğun azalması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı»nın təsdiq edilməsi haqqında dövlət başçısı Heydər Əliyev 2003-cü il fevralın 20-də fərman verdi (*«Azərbaycan» qəzeti, 21 fevral 2003*).

Həmin fərmanda yaxın gələcəkdə əhalinin sosial müdafiəsini daha da gücləndirmək, ölkədə yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılması və bununla bağlı BMT-nin 2000-ci ildə keçirilmiş minilliyin sammitindən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alınır:

1. «2003-2005-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı»nın təsdiq edilməsi;

2. Dövlət proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrasının əlaqələndirilməsinin Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə həvalə olunması;

3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin bu fərmandan irəli gələn məsələləri həll etməsi.

Bu qərara uyğun olaraq 2003-cü il üçün 3 milyard dollar vəsait ayrılmışdır.

1993-cü ildən respublika Prezidenti Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasət həm də yoxsulluğun azaldılması istiqamətinə yönəlmişdir. İqtisadiyyatın 1990-cı ildən başlanan və 1994-cü ilə kimi davam edən, dərinləşən tənəzzülü 1995-1996-cı illərdə dayandırılmış və ardıcıl surətdə inkişaf etdirilməyə başlanmışdır. Bunlar hələ başlanğıcdır.

1999-cu ildə ölkəmizdə aqrar islahatların birinci mərhələsi başa çatmışdır. Bu dövrdə Prezidentin göstərişləri, fərmanları, sərəncamlarının yerinə yetirilməsi nəticəsində torpaqların, keçmiş sovxoz və kolxoz əmlakının kənd əhalisinə paylanması, əsasən, başa çatmaq

üzrə idi. İndi islahatların ikinci mərhələsi başlayırdı. Lakin hələ də islahatların həyata keçirilməsində çətinliklər aradan qaldırılmamışdı. Mövcud nöqsan və çatışmazlıqları aşkar edərək Heydər Əliyev göstərirdi: «Lakin islahatların dərinləşməsinə yönəldilmiş tədbirlər heç də lazımı qədər həyata keçirilmir, aqrar sahədə mövcud olan istehsal münasibətləri bazar iqtisadiyyatı tələblərinə uyğunlaşdırılmır. Bu səbəbdən son illər aqrar sahənin inkişafı bir sıra obyektiv və subyektiv çətinliklərlə rastlaşmışdır. Mövcud olan problemlərin elmi təhlili aparılmır, bunun nəticəsində aqrar sahədə planlaşdırılmış maliyyə, kredit, bank, vergi, qiymət, daxili bazarın qorunması tədbirlərini nəzərdə tutan, islahatların ikinci mərhələsini təmin edən proqram indiyə qədər hazırlanmamışdır. İslahatların gedişinə mane olan səbəblərdən biri də sovxoz və kolxozların mövcud olduqları dövrdəki vergi və ödəmələr hələ də qalırdı. Buna görə də kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları 9 növ müxtəlif vergi və ödəmələrə cəlb edilirdilər» (*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (yanvar-mart 1999-cu il). Bakı, 1999, s.90-91*). Eyni zamanda pambıqçılığa ögey münasibət bəslənilirdi. Respublika Nazirlər Kabinetinin, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin və yerli icra hakimiyyətinin bu sahəyə ögey münasibəti nəticəsində pambıqçılıq tənəzzülə uğramışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bu çatışmazlıqları aradan qaldırmaqda 22 mart 1999-cu il tarixli «Aqrar sahədə islahatların sürətləndirilməsinə dair bəzi tədbirlər haqqında» fərmanı aqrar sahədə islahatların ikinci mərhələsində mühüm proqram sənədi oldu. Qəbul edilən qərarla Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə bir ay müddətində aqrar islahatların ikinci

mərhələsinin həyata keçirilməsini təmin edən dövlət proqramı layihəsinin hazırlanıb Prezidentə təqdim edilməsi tapşırılır, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının, torpaq vergisi istisna olmaqla, digər vergilərdən beş il müddətinə azad edilməsi, bu vergilərə görə borclarının silinməsi məsələsinə Milli Məclisdə baxılması təklif edilirdi və i.a. (*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (yanvar-mart 1999-cu il)*). Bakı, 1999, s. 91).

Eyni zamanda onlara yanacağın (neft məhsullarının) güzəştli qiymətlə satışı, habelə fermer təsərrüfatları üçün kredit resurslarının ayrılması nəzərdə tutulurdu.

Prezidentin bu fərmanı kənddə islahatların sürətləndirilməsinə, istehsalın artmasına, ümumiyyətlə, kənddə canlanma yaranmasına səbəb oldu, aqrar islahatların daha sürətlə aparılmasına və kənd təsərrüfatında istehsalın artırılmasına ciddi təsir etdi.

Azərbaycan Prezidentinin 22 mart 1999-cu il tarixli fərmanının həyata keçirilməsi nəticəsində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları 284,4 milyard manat köhnə vergi borclarından, hər il isə 100 milyard manatdan çox vergi təəhhüdlərini ödəməkdən azad edildilər (*İrşad Əliyev. Heydər Əliyev və Azərbaycanın kənd təsərrüfatı. İkinci kitab. Bakı, 2001, s.97*).

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 22 mart 1999-cu il tarixli fərmana uyğun olaraq «1999-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında aqrar islahatların dərinləşdirilməsi və kənd təsərrüfatında sahibkarlığın inkişafına kömək göstərilməsinə dair Dövlət Proqramı»nı (*proqram tam mətni ilə «Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (oktyabr-dekabr 1999-cu il)»nda dərc edilmişdir; Bakı, 2002, s.67-75*)

hazırlayıb təsdiq olunmaq üçün Prezident Heydər Əliyevə təqdim edir.

Bu proqram 1995-1999-cu illərdə respublikada yaradılmış hüquqi baza və qazanılmış təcrübə əsasında aqrar islahatların daha da dərinləşdirilməsi istiqamətlərini, sahibkarlığın inkişafını və onların iqtisadi mənafeyini müdafiə edən mexanizmlərin formalaşdırılmasını müəyyən edirdi. Proqramda 1999-2000-ci illərdə aqrar islahatların həyata keçirilməsinin aşağıdakı əsas istiqamətləri nəzərdə tutulurdu:

- aqrar sahədə əmlakın özəlləşdirilməsinin başa çatdırılması;
- torpaq islahatının başa çatdırılması;
- meliorasiya və su təsərrüfatı sahəsində islahatların sürətləndirilməsi;
- aqrar sahədə sahibkarlığın inkişafına dövlət yardımı;
- aqrar sahədə idarəetmə sisteminin islahatı;
- kəndin sosial inkişafı;
- aqrar sahənin elmi, normativ hüquqi təminatı və kadr hazırlığı;
- aqrar sahənin informasiya təminatı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin 1999-cu il 9 noyabr tarixli fərmanı ilə «1999-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında aqrar islahatların dərinləşməsi və kənd təsərrüfatında sahibkarlığın inkişafına kömək göstərilməsinə dair Dövlət Proqramı» təsdiq edilir (*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (oktyabr-dekabr 1999-cu il). Bakı, 2000, s.67*).

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev göstərir ki, son illər həyata keçirilən islahatlar respublikamızda sahibkarlığın inkişafına təkan vermiş, əhalinin həyat

səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasında və iqtisadiyyatın inkişafında sahibkarlığın rolunu artırmışdır. Bununla yanaşı, ölkədə keyfiyyətli məhsul bolluğunun yaradılmasında, rəqabətədavamlı istehsal sahələrinin inkişafında və əhalinin məşğulluğunun təmin olunmasında sahibkarlıq hələ də həlledici amilə çevrilməmişdir. Bu isə, öz növbəsində, sahibkarlığın daha sürətlə inkişafı üçün dövlət köməyinin artırılmasını zəruri edir (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin «Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dair dövlət himayəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında» fərmanı, 10 sentyabr 2002; bax: «Azərbaycan» qəzeti, 11 sentyabr 2002*).

Azərbaycan Prezidentinin 2002-ci il sentyabrın 10-da imzaladığı «Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dair dövlət himayəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında» fərman özəl sektorun inkişafına təkan verir, onun stimullaşdırılmasını təmin edir. Fərmanda respublikamızda özəlləşdirmənin sahələrə, regiona uyğun aparılması nəzərdə tutulur. Sahələr və regionlar üzrə fərq qoyulması, vergi növləri üzrə dərəcələrin aşağı salınması, vergilərin sadələşdirilmiş sisteminin tətbiqi sahəsinin genişləndirilməsi, sosial sığorta haqlarının azaldılması lazım bilinir. Prezidentin fərmanına əsasən, 2003-2005-ci illərdə sahibkarlığın inkişafına 250 milyard manat, o cümlədən 2003-cü ildə 50 milyard manat vəsait ayrılması müəyyən edilmişdir.

Nazirlər Kabinetinə ölkənin bütün bölgələrində sahibkarlığın inkişafına yardım edilməsi sahəsində konkret tədbirlər hazırlanması və həyata keçirilməsi tapşırılır (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin «Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dair dövlət himayəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında»*

fərmanı, 10 sentyabr 2002; bax: «Azərbaycan» qəzeti, 11 sentyabr 2002).

Əlbəttə, bütün göstəricilər respublikamızın iqtisadi inkişaf yolunda qazandığı müvəffəqiyyətləri sübut edir. Eyni zamanda çatışmazlıqlar da hələ mövcuddur. Bunları da məhz Prezident özü aşkar edir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev respublikamızdakı nailiyyətləri qiymətləndirməklə yanaşı, çatışmazlıqları da meydana çıxarır. Çatışmazlıqlardan biri ondan ibarətdir ki, insanların bir qismi çox zənginləşibdir, bir qismi orta səviyyədə yaşayır, amma bir qismi də çətin vəziyyətdə yaşayır, yoxsulluq içində yaşayır. Dövlət başçısı belə vəziyyətin səbəblərini 70 il adət edilmiş cəmiyyətdən ayrılaraq bir sistemdən başqa sistemə keçməklə əlaqələndirir. Bu vəziyyətin normal hala salınması üçün dövlətin sosial sahəni gücləndirməsini əsas vəzifə hesab edir. Çatışmazlıqlardan biri də odur ki, özəlləşdirilmiş müəssisələrdə işlər səmərəli təşkil edilmədiyindən bir qismi işləyə bilmir, bağlanıbdir. Ya bacarıqları çatışmır, ya da əlavə vəsaitə ehtiyacları vardır. Dövlət başçısı sahibkarlığın inkişafına ciddi fikir vermiş, bir sıra qanunlar, qərarlar qəbul olunmuş, güzəştlər edilmişdir. Heydər Əliyev göstərirdi ki, hələ də bu sahədə o qanunlar, qərarlar lazımınca həyata keçirilmir, təşəbbüs-karlıq yoxdur. İsrəfçilik, təsərrüfatsızlıq da iqtisadiyyatımızın inkişafında çatışmazlıqlardan biridir. İsrəfçilik enerjidən istifadə edilməsində daha çox özünü göstərir. Ona görə də istifadə olunan elektrik enerjisinin, qazın və suyun haqqının ödənilməsinə görə ildə 350 milyon dollar vəsait itirilir (*Heydər Əliyev. Şəki şəhərində icra hakimiyyətində keçirilən müşavirədə yekun nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 12 noyabr 2002).*

Azərbaycanın dövlət başçısı ölkənin iqtisadi inkişafı və əhalinin yaşayış səviyyəsini təhlil edərək göstərir ki, son illər respublikada ardıcıl həyata keçirilən islahatlar iqtisadiyyatın inkişafını, makroiqtisadi göstəricilərin davamlı artımını, əhalinin rifahının yaxşılaşdırılmasını təmin etmişdir. Belə ki, 1996-2002-ci illər ərzində ümumi daxili məhsul 1,7 dəfə, iqtisadiyyata kapital qoyuluşu 7,8 dəfə, əhalinin nominal pul gəliri 3 dəfə, orta aylıq əmək haqqı və pensiya 5 dəfə artmışdır. Digər iqtisadi göstəricilərdə də irəliləyişlər vardır. Prezident müqayisəli təhlil apararaq müəyyən edir ki, bütün bu nailiyyətlərə baxmayaraq, hələ ki, ölkədə iqtisadiyyatın yüksək inkişaf səviyyəsi və əhalinin beynəlxalq standartlara uyğun həyat tərzini təmin etmək mümkün olmamışdır, əhalinin bir hissəsinin məşğulluq problemi həll olunmamış, minimum əmək haqqının məbləği vətəndaşların minimum yaşayış səviyyəsini təmin edən səviyyəyə çatdırılmamış, yoxsulluğu doğuran bir sıra amillər tam aradan qaldırılmamışdır (*«Azərbaycan» qəzeti, 21 fevral 2003*).

Əhalinin sosial təminatı, maddi rifahının yaxşılaşdırılması, yoxsulluğun azaldılması sahəsində Azərbaycan Prezidentinin başçılığı ilə bir sıra layihələr hazırlanır və həyata keçirilir. Xalqın yaşayış tərzinin yaxşılaşdırılması, maddi rifah halının yüksəldilməsi, mənzil-məişət şəraitinin, xüsusilə qaçqın və məcburi köçkünlərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, onlara qayğı Heydər Əliyev siyasətinin əsasını təşkil edir. Son illər ölkədə iqtisadi inkişafın sosial yönümünü artırmaq, əhalinin rifahını yaxşılaşdırmaq sahəsində bir sıra tədbirlər görülür. Bu da əhalinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına təsir

etmişdir. 2001-ci ildə əhalinin pul gəliri 10 faiz artmışdır. Əhalinin pul gəlirinin artması, hər şeydən əvvəl, əmək haqqının artırılması ilə bağlıdır. 2002-ci ilin sonuna olan məlumata görə, respublikada orta aylıq əmək haqqı 320 min manat olmuşdur. 6 ildə maaşlar 3,6 dəfə, orta aylıq pensiyalar 3,4 dəfə, əhalinin real pul gəliri isə 2,5 dəfə artmışdır. Bunlar Prezidenti heç də razı sala bilməz və o, 2002-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycanın müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr edilmiş mərasimdəki nitqində açıq şəkildə elan etmişdi ki, «bu, çox deyil, azdır. Bəli, biz bunu daha da çox artırmalıyıq» (*«Respublika» qəzeti, 18 oktyabr 2002*).

Azərbaycan Prezidenti ölkəmizdə ən ağır sosial vəziyyətə gətirən və məcburi köçkünlərə daim qayğı gös-tərmişdir. 1993-cü ildə məcburi köçkünlərin hər birinə ayda 500 manat yemək xərci verilirdisə, 2002-ci ildə 25 min manat verilirdi. 1992-ci ildə dövlət büdcəsindən qaçqınlara və məcburi köçkünlərə 19 milyard manat vəsait ayrılırdısa, 2002-ci ildə 200 milyard manat vəsait ayrılmışdı. Prezident tərəfindən 2002-ci ildə qaçqınların sosial müdafiəsinə Dövlət Neft Fondundan 74 milyon vəsait ayrılmışdı. Dövlət Neft Fondunun vəsaitindən qaçqınlar üçün evlər tikildi və 6.750 qaçqın həmin evlərdə yerləşdirildi. Dövlət Neft Şirkəti məcburi

köçkünlər üçün hər ay 3,4 milyard manat vəsait verir. Bunlar da Azərbaycan Prezidentini qane etmir. O özünün «soruşmaq olar, bu, yetərlidirmi» sualına cavab verir: «Yox, mən hesab etmirəm ki, bu, yetərlidir». 1996-cı ildən 2002-ci ilə kimi respublikamızda maaşlar 3,4-3,5 dəfə artırılıbdır. Prezidentin təşəbbüsü ilə 2003-cü ildə də maaşların ciddi şəkildə artırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Heydər Əliyev 2002-ci ilin noyabrında demişdir: «Mən bu gün deyə bilərəm ki, biz büdcədən maliyyələşdirilən təşkilatlarda işləyən vətəndaşlarımızın tam əksəriyyətinin maaşlarını artıracağıq» (*Heydər Əliyev. Şəki şəhərində icra hakimiyyətində keçirilən müşavirədə yekun nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 12 noyabr 2002*).

Prezident Heydər Əliyevin başçılığı ilə respublikamız iqtisadi sahədə böyük müvəffəqiyyətlər qazanır. Dövlət başçısı 2002-ci ildə demişdir: «Azərbaycan 1990-cı illərin əvvəllərindəki ağır vəziyyətdən çıxaraq ardıcıl surətdə inkişaf etmiş və artıq 2000-ci ildən sonra bu inkişaf daha da sürətli olmuşdur; ölkəmiz irəli gedir. Respublikamızın həm iqtisadiyyatını, həm də xalqın güzəranını çox yaxşı gələcək gözləyir. Biz bunu indiyə qədər gördüyümüz işlərin əsasında təmin etmişik və gələcəkdə görəcəyimiz işlər bunların hamısını tamamlayacaqdır» (*Heydər Əliyev. «Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf*

üzrə Dövlət Proqramı»nın təqdimatına həsr olunmuş ümummilli konfransda nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 26 oktyabr 2002).

***Bakı Universitetinin xəbərləri.
Humanitar elmlər seriyası.
Xüsusi buraxılış. 2003-cü il, №1***

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ QAFQAZDA SÜLH
SİYASƏTİ: REALLIQLAR,
PROBLEMLƏR, PERSPEKTİVLƏR**

Qafqaz indi bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Ona görə də Qafqazda gedən prosesləri düzgün istiqamətə, sülh istiqamətinə yönəldib Qafqazda sülhə, əmin-amanlığa nail olmaq çox böyük, müqəddəs məqsəddir, ali məqsəddir və biz bu məqsəd uğrunda bundan sonra da əzmlə çalışacağıq.

Heydər Əliyev

*Gürcüstanda yaşayan
azərbaycanlılarla görüşdəki nitqindən.
Tbilisi, 9 mart 1996-cı il*

Yeni minilliyin, yeni XXI əsrin başlanğıcında bütün dünyanı ilk növbədə qloballaşma və inteqrasiya prosesləri, eləcə də hər iki müasir inkişaf tendensiyasının normal getməsinə təmin edən, əslində onlar üçün əsas amil olan sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik problemləri narahat edir. Yeni əsri intellekt əsrinə çevirməyi qarşısına məqsəd qoyan çağdaş dünya 11 sentyabr 2001-ci ildə ABŞ-da baş verən dəhşətli terror aktından sonra sülhə, əmin-amanlığa, təhlükəsizliyə qarşı yönələn hər cür təhdidlərə qarşı beynəlxalq mübarizəyə qalxmışdır. Bu gün bütün bəşəriyyəti, hər şeydən öncə, xalqların xoşbəxt gələcəyi naminə sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı əməkdaşlıq məsələləri düşündürür. Təsadüfi deyildir ki, BMT həm ötən əsrin son ilini «Sülh mədəniyyəti ili» elan etməklə, həm də üçüncü minilliyin ilk on ilini «Sülh mədəniyyəti onilliyi» adlandırmaqla tərəqqipərvər dünyanın sülhə, əmin-

amanlığa bu gün həmişəkindən daha çox ehtiyacı olduğunu etiraf etdi. Sülh mədəniyyəti mahiyyətə sülh prosesinin mürəkkəb daxili quruluşunu, inkişaf dinamikasını, drammatizmini dərk etməklə yanaşı, incə yollarla, düşünülmüş daxili və xarici siyasət yeritməklə, qansız-qadasız mübarizə üsullarına yiyələnmək vasitələri ilə ölkədə, bölgədə və bütün dünyada sülh proseslərinə yardım etməkdən ibarətdir. Bu baxımdan tarixşünaslıq və geopolitikada geosiyasi-iqtisadi siyasət də, coğrafi transsiyasət də, azad ticarət və iqtisadi məkan uğrunda mübarizə də, xalqların, dövlətlərin mədəni və iqtisadi inteqrasiyası da, sözün geniş mənasında, haqlı olaraq sülh mədəniyyətinin tərkib hissələri, onun komponentləri hesab olunur.

Hazırda qloballaşan və qloballaşdıqca terrordan əziyyət çəkən narahat dünyamızın ən qaynar nöqtələrindən və strateji baxımdan ən əhəmiyyətli geosiyasi məkanlarından sayılan Qafqazda sülh mədəniyyətinin qorunması, sülh prosesinin hər vasitə ilə inkişaf etdirilməsi nəticə etibarı ilə «Ümumdünya evi»nin təhlükəsizliyi, ölkələrin və dövlətlərin birgəyaşayışı, əmin-amanlığı, əməkdaşlığı üçün böyük imkanlar açır.

Bu baxımdan əski və çağdaş dünyanın etnodil, etnik baxımdan özünəməxsus bölgələrindən sayılan Qafqaz dövlətləri və xalqları, bir tərəfdən, qloballaşan dünyanın iqtisadi yüksəlişinə öz töhfələrini verir, digər tərəfdən isə, hazırda regionda mövcud olan münafişə ocaqları həm Qafqaz dövlətləri, həm də Qafqazla əlaqədə olan dünya ölkələri üçün ciddi təhlükə törədir, sabit, davamlı sülhə, milli təhlükəsizliyə maneçilik törədir.

Bütün bu tarixi reallıqları, zəmanəmizin gerçəkliklərini, çağdaş dünyada baş verən qlobal və regional hadisələri düzgün qiymətləndirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunda «**Vətəndə sülh, bölgədə sülh, dünyada sülh!**» konsepsiyası mühüm yer tutur. Həmin konsepsiya əsasında həyata keçirdiyi qlobal tədbirlər sayəsində

Heydər Əliyev «Ümumqafqaz evi» ideyasının əsas müəlliflərindən biri, «Ümumqafqaz evi»nin ağsaqqalı kimi nəinki Qafqazda, eləcə də bütün dünyada tanınmış və şöhrət qazanmışdır. Bu, tarixi reallıqdır ki, hazırda Qafqazda sülh, əmin-amanlıq tək-cə region ölkələri üçün deyil, bütün dünya dövlətləri üçün də iqtisadi və mədəni integrasiyanın əsas şərtlərindən biridir.

Bu nöqteyi-nəzərdən istər coğrafi və geostrateji mövqeyinə, istər etnodemoqrafik, etnodil, etnososial mənzərəsinə görə müasir dünyanın ən unikal məkanlarından sayılan Qafqazda ölkələr və xalqlar arasında sülh, integrasiya və əməkdaşlıq spesifik xüsusiyyətləri ilə səciyyələnir. 200 ilə yaxın müddətdə əvvəl çar Rusiyası zamanında, sonralar Sovetlər Birliyi formasında zübur etmiş qırmızı «Şər imperiyası» dövründə rusların Qafqaz siyasətinin əsasında həmişə etnik parçalama, «ayır – buyur», «parçala – hökm sür» prinsipi durmuşdur. XX əsrin sonunda müstəqilliyə qovuşmuş üç Cənubi Qafqaz ölkəsi – Gürcüstan (aprel 1991), Ermənistan (sentyabr 1991), Azərbaycan (oktyabr 1991), eləcə də hazırda Rusiya Federasiyası tərkibində qalmış Şimali Qafqaz xalqları keçmiş çar və sovet Rusiyasından miras qalmış etnik separatizmdən (Azərbaycanda Dağlıq Qarabağ, Gürcüstanda Abxaziya və Cənubi Osetiya, Şimali Qafqazda Çeçenistan və b.) xilas ola bilmir. Qafqaz bölgəsi hazırda etnik münaqişələrin ən qaynar nöqtələrindən, sülh və təhlükəsizlik üçün narahat regionlardan biri olaraq qalır. Bu amil Qafqaz dövlətləri və xalqları arasında, eləcə də Qafqaz və digər dünya dövlətləri arasında iqtisadi və mədəni integrasiya prosesinə maneçilik törədir.

Qafqaz geostrateji mövqeyinə, iqtisadi potensialına görə Şərqlə Qərb, Cənubla Şimal arasında körpü rolunu oynayır. Bu amil Qafqaz xalqları və dövlətlərinə bölgədə və dünyada sülh və integrasiya prosesində dominantlıq, aparıcılıq, liderlik mövqeyi qazandırır. Bu mövqedən səmərəli və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun şəkildə istifadə edən Azərbaycan

rəhbərliyi bilir ki, sülh mədəniyyətinin tərkib hissəsinə təkcə sülh uğrunda deklarativ mübarizə, bəyanatlar, bəyannamələr səviyyəsində siyasi gedişlər deyil, həm də geosiyasi-iqtisadi siyasət, coğrafi transsiyasət, azad ticarət və iqtisadi məkan uğrunda mübarizə də daxildir.

Bu baxımdan Qafqazda və dünyada sülhün alovlu təbliğatçısı olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin «**Biz istəyirik həqiqətən Avropada təhlükəsizlik, sülh, əmin-amanlıq olsun, eyni zamanda öz problemimizin həllini, yəni Qafqazda əmin-amanlıq, sülhün olmasını istəyirik**» və ya «...Azərbaycanda, bütün Qafqaz regionunda və bütün dünyada sülhün bərqərar olması bizim ən ümdə arzumuzdur. Azərbaycan sülhsevər ölkə olaraq bütün dövlətlərlə və xalqlarla, ələlxüsus öz qonşuları ilə qarşılıqlı anlaşma, mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq şəraitində yaşamaq istəyir» (*Bax: Heydər Əliyev işığı – İpək yolu. Bakı, 2001, s.106*) müdrik çağırışının reallaşması üçün, sülh və inteqrasiya prosesinin sürətlənməsi məqsədilə hazırlanmış və artıq reallaşmaqda olan bir sıra beynəlxalq layihələr Azərbaycan, Gürcüstan və başqa Qafqaz dövlətləri, eləcə də regionun digər ölkələri, Şərqi və Qərbi dövlətləri arasında əməkdaşlığa, böyük gələcəyi olan perspektivlərə hesablanmışdır. Belə ki, **Böyük İpək yolunun bərpası, Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin – TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi, Xəzərin enerji ehtiyatlarından birgə istifadəyə dair «Əsrin müqaviləsi» (24 sentyabr 1994) ünvanı almış neft kontraktlarının, Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft, Bakı–Tbilisi–Ərzurum qaz kəməri layihələrinin əsas məqsədi Qafqazın, o cümlədən Azərbaycanın, Gürcüstanın milli təhlükəsizliyi, xalqlarımızın rifahı ilə yanaşı, region ölkələrinin, ilk növbədə Qafqaz ölkələrinin iqtisadi və mədəni inteqrasiyası, regional əməkdaşlığı sürətləndirməklə, sülhün, əmin-amanlığın, sabitliyin möhkəmlənməsinə birbaşa xidmətdir. XXI əsrdə dünyanın bir çox dövlətini, o sıradan Qafqazı vahid iqtisadi məkanda**

birləşdirmək, Qafqazın Asiya ilə Avropa arasında iqtisadi və mədəni körpü rolunu həyata keçirmək bu proqramların ana xəttini, leytmotivini təşkil edir.

Bu ümumbəşəri strategiyanın və ona uyğun taktikanın işlənib hazırlanması, həyata keçirilməsinin əsas təşəbbüskarları, Qafqazda və dünyada sülhün böyük tərəfdarları Heydər Əliyevin və Eduard Şevardnadzenin müstəsna xidmətləri vardır.

Tarixdən məlumdur ki, 1996-cı il martın 8-10-da Gürcüstana rəsmi səfər edən Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze tərəfindən martın 8-də artıq elmi-siyasi ədəbiyyatda – tarixşünaslıqda Tbilisi Bəyannaməsi adlandırılan **«Qafqaz regionunda sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında» Azərbaycan–Gürcüstan birgə bəyannaməsi** imzalandı. Bəyannaməyə görə, irəli sürülən və reallaşdırılması nəzərdə tutulan «Ümumqafqaz evi» insan hüquq və azadlıqlarına, dini və etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, milli azlıqlara hörmət əsasında yaradılmalı, etnik və dini dözümlülük hər zaman gözlənilməli, dünyanın zəngin mədəniyyət beşiyi olan Qafqaz xalqlarının və dövlətlərinin mədəni irsi və dövlətçilik ənənələri qorunmalı, inkişaf etdirilməli, Qafqaz dövlətlərinin beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış sərhədləri hamı tərəfindən tanınmalı, ərazi toxunulmazlığı təmin edilməli, xalqların və dövlətlərin iqtisadi-mədəni əlaqələrinin formalaşmasına şərait yaradılmalıdır (*Bax: «Kavkaz», 1996, №2, s. 4-5*). Bu sənədi tarixçilər haqlı olaraq «Ümumqafqaz evi»nin özülünü, təməlini qo-yan mühüm tarixi bir sənəd kimi dəyərləndirirlər (*Bax: «Kavkaz», 1996, №2, s. 6-7*).

Tbilisi Bəyannaməsi kimi tarixə imzasını qoymuş «Qafqaz regionunda sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında» bəyannamənin tarixi rolundan, regionda sülhün təmin olunması yolundakı əhəmiyyətindən danışarkən Heydər Əliyev Tbilisidə keçirilən mətbuat konfransında demişdir: **«Qafqaz regionunda sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq haqqında» imzaladığımız bəyannamə çox mühümdür. Mən de-yərdim ki, bu, həmin**

qəbildən olan ilk belə ciddi mühüm siya-si sənəddir. Onun mühümlüyü və böyük əhəmiyyəti bundadır ki, Qafqaz qeyri-sabitlikdən, münafişələrdən əziyyət çəkir, bir çox millətlərəarası toqquşmalardan və proseslərdən əziyyət çəkir. Ona görə də hər birimizin, xüsusən də Gürcüstan və Azərbaycan dövlət başçılarının vəzifəsi Qafqazda sülhə, təhlükəsizliyə, əməkdaşlığa yol açmaqdır. İmzaladığımız sənəd məzmununa və xarakterinə görə belə bir əməkdaşlığa yol açır. O, başçalarının qoşulması üçün açıqdır. Ona görə də ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, regionumuzun digər dövlətləri, eləcə də başqa dövlətlər bu sənədə qoşulacaqlar...» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1988, V cild, s.404-405*).

Həmin bəyannamənin Qafqazın gələcək taleyində mühüm amil olan sülh proseslərinin təmin edilməsi və regional əməkdaşlıqdakı rolundan bəhs edən Heydər Əliyev bu sənəddə irəli sürülən ideyaların həyata keçirilməsinin perspektivlərini bu cür ümumiləşdirir: «**Bu bəyannamə göstərir ki, həm cənab Eduard Şevardnadze, həm də mən Qafqazda sülhü həqiqətən möhkəmləndirməyə, sülhü bərqərar etməyə çalışırıq. Nəinki öz ölkələrimiz, öz xalqlarımız haqqında düşünürük, bütün Qafqaz haqqında, Qafqazın bugünü, gələcəyi haqqında düşünürük. Bu bəyannamə açıq bir sənəddir və mən ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Qafqazın bütün respublikaları, dövlətləri də və başqa dövlətlər də bu bəyannaməyə qoşulacaqlar. Çünki Qafqazda sülhü, əmin-amanlığı bərqərar etmək təkcə Gürcüstan, Azərbaycan üçün deyil, Qafqazda yaşayn bütün xalqlar üçündür. Bu, təkcə Qafqaz üçün yox, Qafqazla əlaqəsi olan bütün ölkələr, xalqlar üçündür, bütün dünya üçündür. Qafqaz indi bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Ona görə də Qafqazda gedən prosesləri düzgün istiqamətə, sülh istiqamətinə yönəldib Qafqazda sülhə, əmin-amanlığa nail olmaq çox böyük, müqəddəs məqsəddir, ali məqsəddir və biz bu məqsəd uğrunda**

bundan sonra da əzmlə çalışacağıq» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1998, V cild, s.435*).

Bu tarixi bəyannamənin imzalanması ilə Qafqazda sülh prosesinə region ölkələrinin, Qafqazla əlaqələri olan dövlətlərin maraqları artmağa başladı. Çox keçmədi ki, «Qafqaz dördlüyü» adlandırılan Rusiya Federasiyası, Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan dövlətlərinin prezidentləri Qafqazda sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq məsələlərini müzakirə etmək məqsədilə 1996-cı il iyunun 3-də Şimali Qafqazda görüş keçirdilər. «Qafqaz dördlüyü»nün Kislovodsk görüşündə «Qafqazda əmin-amanlıq, sülh, iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq uğrunda bə-yannamə» qəbul edilmişdir. Həmin bəyannamədə Qafqazın sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik regionuna çevrilməsi, Qafqazda millətlərarası həmrəyliyin yaradılması, Qafqazda möhkəm sülhün və sabitliyin bərqərar olmasına hərtərəfli kömək göstərilməsi, bölgədəki münafişələrin beynəlxalq hüquq normaları əsasında yalnız sülh yolu ilə həll edilməsinin vacibliyi, Qafqazda tarazlaşdırılmış iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsi, Qafqazın nadir təbiətinin qorunması və s. bu kimi qlobal məsələlərin birgə reallaşdırılması öz əksini tapmışdır. Bəyannamə qoca Qafqazın, eləcə də bəşər sivilizasiyasının zəngin mədəniyyətləri ilə seçilən Qafqaz xalqlarının, XX əsrin sonunda müstəqilliyə qovuşmuş Cənubi Qafqaz dövlətlərinin taleyi üçün belə bir ümidverici notlarla bitir: **«Biz – Azərbaycanın, Ermənistanın, Gürcüstanın, Rusiyanın dövlət başçıları, xalqlarımızın gələcəyi üçün tarixi məsuliyyət daşdığımızı dərk edərək, milyonlarla insanın iradəsini ifadə edərək millətlərarası həmrəyliyi, sülhü, iqtisadi tərəqqini təmin etmək, Qafqaz xalqlarının mədəni-tarixi irsini birlikdə artırmaq üçün özümüzdən asılı olan hər şeyi etməyə hazır olduğumuzu bəyan edirik: Qafqaz bizim ümumi evimizdir. Onu öz tarixləri ilə fəxr edən və gələcəyə inamla baxan insanların yaşadıkları dinc, tərəqqi edən regiona çevirmək bizim**

börcümüzdür» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1998, VI cild, s.402-405*).

Qeyd etməliyik ki, tarixşünaslıq ədəbiyyatında Kislovodsk Bəyannaməsi kimi tanınan sənəd mahiyyət və məzmunu etibarlı ilə Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze təfəkkürünün, zəngin dövlətçilik təcrübəsinin məhsulu olan Tbilisi Bəyannaməsinin məntiqi və siyasi davamıdır, əslində həmin ideyaların daha geniş tərkibdə və kontekstdə bir daha təsdiqidir, müdafiə olunmasıdır, dəstəklənməsidir.

Həmin bəyannamənin imzalanmasından sonra Heydər Əliyev demişdir: «Ümumiyyətlə, mən bugünkü görüşdən çox məmnun qaldığımı bir daha bildirmək istəyirəm. Mən istəyirəm ki, Qafqazda sülh olsun, Qafqazda sabitlik olsun, axı Qafqazda müxtəlif millətlərin nümayəndələri, müxtəlif dinlərə etiqad bəsləyən adamlar yaşayırlar, onların çoxu müsəlman dininə mənsubdur... Odur ki, bizim börcümüz, bizim hər birimizin börcü – mən öz börcümdən danışıram – bu məsələlərə maksimum diqqətlə yanaşmaqdan, bütün dinlərə, bütün əqidələrə, milliyyətindən asılı olmayaraq, bütün adamlara hörmət etməkdən ibarətdir. Təkrar edirəm, bununla əlaqədar Qafqaz xalqlarını sıx birləşdirməyə və Qafqazı dinc bir regiona çevirməyə imkan var...» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1988, VI cild, s.400*).

«Qafqaz dördlüyü»nün Kislovodsk Bəyannaməsini Tbilisi Bəyannaməsinin məntiqi və siyasi davamı, böyük əks-sədası kimi dəyərləndirən Heydər Əliyev demişdir: «Məmnuniyyət hissi ilə demək olar ki, Tbilisi Bəyannaməsi böyük əks-səda doğurmuş, dünyada böyük hörmətlə qəbul edilmiş, inkişaf etmişdir.

Həmin bəyannamənin davamı olaraq keçən ilin iyun ayında (*3 iyun 1996-cı il nəzərdə tutulur – İ.H.*) Kislovodskda dörd dövlətin – Rusiya, Gürcüstan, Ermənistan və Azərbaycanın başçıları Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın təmin edilməsinə aid yeni bir bəyannamə imzalamışlar»

(Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1998, VIII cild, s.438).

Belə bir faktı da nəzərə almalıyıq ki, Kislovodsk görüşündə razılaşdırıldığı kimi, ötən müddətdə «Qafqaz dörtlüyü» müxtəlif formatlarda Qafqazda sülh və inteqrasiya məsələləri ilə bağlı görüşlərini bu gün də davam etdirməkdədirlər.

Bu görüşlərin ardınca Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də 32 dövlətin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə Azərbaycanın paytaxtı Bakıda keçirilən tarixi Böyük İpək yolunun bərpası üzrə beynəlxalq konfransda imzalanən Bakı Bəyannaməsi və «Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına dair saziş» də Qafqazda sülh prosesini möhkəmləndirməyə, Qafqaz dövlətlərinin Avropa və Asiya ölkələri ilə, eləcə də region ölkələrinin bir-birilə inteqrasiyasına, qarşılıqlı anlaşma və etimadın inkişafına birbaşa xidmət edir *(Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 9 sentyabr 1998).*

Bunlarla yanaşı, Qafqazda sülh prosesinin inkişafına yönəlmiş daha bir tarixi faktı da xatırlatmağı vacib hesab edirik. Bəllidir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Tbilisi Bəyannaməsində irəli sürülən «Ümumqafqaz evi» ideyasının reallaşmasına kömək məqsədilə ATƏT-in İstanbul sammitində (dekabr 1999) **«Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq Paktı»**nın yaradılması təklifi ilə çıxış etmiş, Qafqazda sülhün təminatının çağdaş dünyanın iqtisadi və mədəni inteqrasiyasında, regionda sülhün, təhlükəsizliyin təminatında mühüm amil olduğu xüsusi vurğulanmış, sammit iştirakçısı olan dövlət başçıları (Türkiyə Cümhuriyyəti və b.) tərəfindən geniş müdafiə olunmuşdur.

Bu ideyanın davamı olaraq Tbilisidə Türkiyə Cümhuriyyətinin sabiq prezidenti Süleyman Dəmirəl tərəfindən (15 yanvar 2000) «Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq Paktı»nın təşkili üzrə ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə (dekabr 1999) Heydər Əliyev tərəfindən irəli sürülən ideyanın geniş və ətraflı müzakirəsi razılaşdırılmışdır. Əlbəttə, bütün

bunlar Qafqazda, xüsusən də Cənubi Qafqazda sülhün möhkəmlənməsinə birbaşa xidmət edir» (*Bax: S.Çernəvskiy. Kavkazskiy vektor Rossiyskoy diplomatii. «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz» jurnalı, 2000, № 5, s.108*).

Qafqaz bu gün tarixinin ən gərgin, mürəkkəb və məsuliyyətli dövrünü yaşayır. Qafqazda baş verən etnik münaqişələr totalitar rejimdən miras qalmaqla Qafqaz xalqlarının çar Rusiyası tərəfindən zaman-zaman zorla həyata keçirilən köçürmə, deportasiya və soyqırım siyasətinin acı nəticələridir. Ümumiyyətlə, Qafqaz tarixin bütün dövrlərində böyük dövlətlərin mənafe, mövqe uğrunda mübarizə meydanı olmuşdur. Bu gün beynəlxalq aləmi narahat edən əsas problem Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, abxaz-gürcü, osetin-gürcü, inquş-Şimali Osetiya münaqişələrinin, rus-çexen müharibəsinin aradan qaldırılması yolu ilə bölgədə sülhü, iqtisadi inteqrasiyanı təmin etməkdən ibarətdir.

Qafqazda, xüsusən də Cənubi Qafqaz dövlətlərində sülh və inteqrasiya proseslərinin normal inkişafı, xalqlar, dövlətlər arasında sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni sahələrdə əməkdaşlığın stabilləşməsi, tarixən mövcud olmuş, lakin müxtəlif etnik münaqişələr, separatçılıq meyilləri, ərazi iddiaları və digər səbəblərdən pozulmuş əlaqələrin bərpaşına nail olunması və möhkəm, uzunmüddətli sabit yaxınlaşma məsələləri bu gün Qərb dövlətlərinin, ələlxüsus, bu gün dünyada fəvqəldövlət missiyasını yerinə yetirən ABŞ-ın dövlət siyasətində prioritet istiqamətlərdən sayılır. Qafqazın istər Qərb, istər Şərqlə, istər Cənub, istərsə də Şimal arasında strateji mövqeyi, sivilizasiyalar qovuşuğunda yerləşməsi, əlverişli nəqliyyat qovşağında olması dünya siyasətində bu qədim, zəngin diyara marağı artırır. Ümumiyyətlə, Qafqaz, xüsusən də Cənubi Qafqaz ərazisi tarixən də böyük

imperiya­ların (Midiya, Əhəmənilər, Sasanilər, Ərəb xilafəti, Səlcuqlar, monqollar, İran, Osmanlı, Rusiya, Sovetlər Birliyi) mənafe və mövqe mübarizəsi meydanına çevrilib. Lap qədim dövrlərdən Qafqaz polietnik regionlardan biri kimi Şərqlə Qərb, Cənubla Şimal arasında «qızıl körpü» hesab olunub (*Bax: R.Quseynov. Azərbaycan Respublikası və zerkalo poligtıniçnosti: istoria, sovremennoe sostoənie, proqnoz, rekomendaiiii. «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz» jurnalı, 2000, №2, s.186-187.*

XX əsrin sonunda Cənubi Qafqazda müstəqil dövlətlərin yaranması Qərbin Qafqaz siyasətində müəyyən dəyişikliklər etmək zərurətini doğurdu. Cənubi Qafqaz regionuna, xüsusən, Xəzərin zəngin karbohidrogen ehtiyatlarından birgə istifadəyə, Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına, tarixi Böyük İpək yolunun bərpasına Qərbin böyük dövlətlərinin marağının artması mövcud reallıqdan və tarixi zərurətdən irəli gəl­di.

Müasir dövrdə Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və inteqrasiya proseslərinin sürətləndirilməsi, regional əməkdaşlığın inkişafı baxımından yuxarıda xatırladığımız bir çox beynəlxalq layihələr – «Əsrin müqaviləsi» əsasında yaranmış neft strategiyası və onun davamı olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan (BTC) əsas ixrac neft, Bakı–Tbilisi–Ərzurum (BTƏ) əsas ixrac qaz kəməri layihələri, Böyük İpək yolunun bərpası, TRASEKA – Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılması proqramı, həmçinin bir sıra beynəlxalq və regional iqtisadi əməkdaşlığa əsaslanan GUÖAM, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər qurumlarda, region ölkələrində sülh, milli təhlükəsizlik və inteqrasiya proseslərinə kömək

etməli, bütövlükdə Cənubi Qafqaz dövlətlərinin Asiya və Avropaya yaxınlaşmasına yardım etməlidir.

Qafqazın həm Asiya, həm də Avropa ölkələri ilə iqtisadi və mədəni əməkdaşlığının artmasında Heydər Əliyevin böyük önəm verdiyi və hər zaman dəstəklədiyi TRASEKA proqramı əhəmiyyətli rol oynayır. Xüsusən də həmin yolun üstündə yerləşən, Böyük İpək yolunun qapısı adlandırılan Azərbaycan və Gürcüstan dövlətlərinin iqtisadi yüksəlişi üçün böyük əhəmiyyəti olan TRASEKA proqramının başlıca strateji məqsədləri, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir: Asiya–Avropa arasında alternativ nəqliyyat dəhlizləri vasitəsilə yeni yaranmış müstəqil Orta Asiya və Cənubi Qafqaz dövlətlərinin Qərb bazarlarına çıxışını təmin etmək və bu yolla onların iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafına dəstək vermək, müdafiə etmək; müstəqil Cənubi Qafqaz və Orta Asiya dövlətləri arasında regional əməkdaşlığa təkan vermək; beynəlxalq maliyyə qurumlarını həmin müstəqil dövlətlərə maliyyə yardımına cəlb etmək; Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin Transavropa nəqliyyat şəbəkəsi ilə birləşdirilməsi və s.

Bu layihənin reallaşmasının, heç şübhəsiz, Qafqazda milli təhlükəsizliyin qorunması, Azərbaycan və Gürcüstanın Avropaya inteqrasiyasında, iqtisadi yüksəlişində müstəsna rolu vardır. Bu mənada belə bir fikirlə tam razıyıq ki, «XXI əsrdə dünyanın bir çox dövlətlərini vahid iqtisadi məkanda birləşdirmək bu proqramın baş xəttini təşkil edir» (*Bax: S.Xəlilov. Lider. Dövlət. Cəmiyyət. Bakı, 2001, s.302*).

Artıq reallığa çevrilməkdə olan proqramın həyata keçirilməsi region ölkələrinin iqtisadi və mədəni inteqrasiyasında müstəsna rola malikdir. Qərb–Şərq

nəqliyyat dəhlizinin yaradılması çərçivəsində qoyulan beynəlxalq investisi-yalar, beynəlxalq tranzit yüklərinin artması Qafqazda si-yasi, iqtisadi, geosiyasi şəraitin yaxşılaşmasına, möhkəm və davamlı sülhün yaranmasına təsir edir. Bütün bunlar isə nəticə etibarlı ilə Heydər Əliyevin Qafqazda, regionda sülh siyasətinə birbaşa xidmət edir.

Azərbaycanın XXI əsr neft strategiyasının memarı olan Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən Transqafqaz nəqliyyat qovşağında Xəzərin enerji ehtiyatlarının Qərbə nəqlini əsas tutan BTC və BTƏ neft və qaz kəmərləri layihələrinin reallaşmasının Cənubi Qafqaz dövlətlərinin, ilk növbədə Azərbaycan və Gürcüstanın dövlət və milli təhlükəsizliyi, iqtisadi yüksəlişi, bütövlükdə regional və beynəlxalq integrasiya üçün çox böyük əhəmiyyəti olduğunu bu gün bütün dünya etiraf edir.

Tarixi reallıqdır ki, bu gün həmin kəmərlər və nəqliyyat dəhlizi XXI əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqaz dövlətlərinin mövcudluğunun arteriya damarlarına çevrilməkdədir.

Bu layihələrin reallaşması yolunda ən uğurlu addım 2002-ci il sentyabrın 18-də məhz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin təşkilatçılığı və böyük siyasi iradəsi nəticəsində Bakıda atıldı. Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstanın dövlət başçılarının, ABŞ-ın energetika nazirinin iştirakı ilə BTC əsas ixrac neft kəmərinin tikintisinin təməlatmə mərasimi keçirildi və bu layihənin tikintisinə start verildi (*Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 19 sentyabr 2002*). Bununla da Qafqazda gələcək sabitliyin, iqtisadi yüksəlişin, möhkəm və davamlı sülhün təməli qoyulmuş oldu.

Qafqazda sülh və integrasiya proseslərində, heç şüb-həsiz, 1997-ci ildə Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldova dövlətləri tərəfindən təsis edilən, 1999-cu ildə Özbəkistanın da qoşulduğu və bu gün dünya sivilizasiyasında GUÖAM kimi tanınan regional iqtisadi təşkilatın da müəy-yən rolu vardır (*Bu haqda ətraflı bax: Ö.Koçubey. QUUAM i ravnopravnoe regionalğnoe sotrudniçestvo. «Üen-tralğnaə Aziə i Kavkaz» jurnalı, 2002, №2, s.118-125).*

Qafqazda, xüsusən də Cənubi Qafqaz dövlətlərində sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik və integrasiya proseslərinin intensivləşməsində maraqlı olan Qərb dövlətləri, o cümlədən də ABŞ-ın bu regiona münasibətindəki bəzi integrativ məqamları xatırlamaq yerinə düşərdi. ABŞ-ın xarici siyasətində Qafqaz xüsusi önəm kəsb edir, bu dövlət burada mövcud olan 3 postsovet Cənubi Qafqaz respublikasının – hazırkı müstəqil dövlətlərin müstəqilliyinin, demokratiyasının möhkəmlənməsində, iqtisadi qüdrətinin yüksəldilməsində, regionda möhkəm və uzunmüddətli sülhün yaranmasında maraqlıdır. ABŞ-ın ümumən Qafqazda, xüsusən də Cənubi Qafqazda əsas maraqları bunlardan ibarətdir: Azərbaycanın, Gürcüstanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyü və dövlət müstəqilliyinin təmin edilməsi; Qafqaz regionunda, xüsusən də Şimali

Qafqazda (rus-çeqen müharibəsi) qeyri-sabitliyin qarşısının alınmasına kömək göstərilməsi; nəhayət, Xəzərin enerji ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə şərait yaratmaqla regionda möhkəm və davamlı sülhə, xalqların və dövlətlərin təhlükəsizliyinə hər vasitə ilə yardım göstərilməsi və s.

ABŞ və digər Qərb dövlətləri Qafqazda göstərilən beynəlxalq maraqlarını təmin etmək məqsədilə region üçün aşağıdakı konseptual və strateji məsələlərin perspektivdə həllinə üstünlük verir, bunları Qafqaz siyasətinin prioriteti hesab edirlər: Xəzərin karbohidrogen ehtiyatlarının Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac neft və Bakı–Tbilisi–Ərzurum qaz kəmərləri ilə Qərbə nəql edilməsinin təhlükəsizliyinə yönələn siyasi, iqtisadi dəstəyin saxlanması; bu halda Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin milli təhlükəsizliyinin qorunması; ABŞ-ın əsas strateji müttəfiqlərindən biri kimi Gürcüstanın təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin olunması, Abxaziya, Cənubi Osetiyadakı münaqişə ocaqlarının Gürcüstanın ərazi bütövlüyü və sərhəd toxunulmazlığı, dövlət müstəqilliyi prinsipləri əsasında diplomatik yolla həll edilməsi; Azərbaycan Respublikası ilə Cənubi Azərbaycanın azərbaycanlı əhalisi arasında mədəni əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin

dəstəklənməsi; Azərbaycanın iqtisadi inkişafına ABŞ-ın yardımına əngəl törədən və ABŞ Senatı tərəfindən 1992-ci ildə qəbul edilmiş «Azadlığı dəstək aktı»na 907-ci düzəlişin icrasının tamam dayandırılması, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ konfliktinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində, sülh yolu ilə həlli istiqamətində siyasətinin davam etdirilməsi; Rusiya Federasiyası rəhbərliyinə Cənubi Qafqazda separatizmi müdafiə etməyin (Azərbaycanda Qarabağ, Gürcüstanda abxaz və Cənubi Osetiya) perspektivsizliyinin başa salınması; əgər bu siyasət davam etdirilərsə, ABŞ tərəfindən müəyyən sanksiyaların tətbiq ediləcəyinin qaçılmaz olması; ABŞ hökuməti hesab edir ki, Rusiya tərəfindən Ermənistana bu yaxınlarda 1 milyard dollar dəyərində hərbi texnika verilməsi, Abxaziyadakı separatçılara hərbi yardım göstərilməsi Azərbaycan və Gürcüstanın dövlət təhlükəsizliyi, xalqların əmin-amanlığı üçün narahatlıq doğurur; nəhayət, Şimali Qafqazda hərbi münaqişələrin dayandırılması, xüsusən də çeçen-rus müharibəsinin danışıqlar yolu ilə həlli məqsədilə Rusiya Federasiyası ilə diplomatik əlaqələrin gücləndirilməsi və s.

Bütövlükdə Qafqazda sülh və inteqrasiya proseslərinin normallaşdırılması və bu ölkələrin

sabit inkişaf yoluna çıxarılması Qərb dövlətlərinin, o cümlədən ABŞ-ın Qafqaz siyasətinin aparıcı istiqamətini təşkil edir. Qərb yaxşı bilir ki, müstəqil Azərbaycanın dövlət başçısı Heydər Əliyevin böyük inamla yürütdüyü Qafqazda sülh, milli təhlükəsizlik və iqtisadi inteqrasiya siyasəti nəticə etibarlı ilə Mərkəzi Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında əməkdaşlığa güclü təkan verəcək, Şərqlə Qərb arasında sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni inteqrasiyanın üstün inkişafında müstəsna rol oynayacaqdır (*Bax: A.Kogn. SŞA, stranı Üentralğnoy Azii i Kavkaza: problemu i perspektivi vzaimootnoşeniy. «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz» jurnalı, 2000, №2, s.29-37; L.Melikişvili. Qruziə: Rayonu vozmojnıx gtnokonfliktov. «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz» jurnalı, 2002, №2, s.54-58).*

Ən çox narahatlıq doğuran məsələ Rusiyanın Ermənistanı birtərəfli qaydada silahlandırması, Ermənistanın böl-gədə militarist siyasət yeritməsidir ki, bu amillər Qafqazda sülh, təhlükəsizlik prosesinə ciddi əngəl törədir.

Ermənistanın Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etməsi nəticəsində ilk növbədə özü bütün Qafqazda həyata keçirilən beynəlxalq iqtisadi layihələrdən kənar qalır. Ermənistan əvvəl-axır anlamalıdır ki, beynəlxalq və regional

layihələrdən kənar qalmaqla sonda onun iqtisadi tənəzzülünü qaçılmaz edəcəkdir. Bu yaxınlarda Azərbaycanın NATO-ya assosiativ üzv seçilməsi, Gürcüstanın NATO-ya qəbulla bağlı rəsmi müraciəti də Qafqazda, bölgədə sabit sülhə, milli təhlükəsizliyə, iqtisadi və mədəni əməkdaşlığa beynəlxalq təminatın verilməsinə xidmət etməlidir. İnanırıq ki, Qafqazda əvvəl-axır regional və etnik münaqişələrə də son qoyulacaq, Qafqaz dünyanın inkişaf etmiş, iqtisadi cəhətdən dünya ilə inteqrasiya olunmuş sabit bölgəsinə çevriləcəkdir. Tarixi keçmişin təhlili və ibrət dərsləri, yeni əsrin inkişaf tendensiyası, zəmanəmizin siyasi, iqtisadi və mədəni inkişafının məntiqi bu həqiqətin yaxın zamanlarda gerçəkliyə çevriləcəyini sübut edir.

XXI əsrin əvvəllərində Qafqazda sülh prosesinin dönməzliyinin təmin olunması, iqtisadi inteqrasiya bəşəriyyətin mədəni yaxınlaşmasına təkan verməklə yanaşı, Qərblə Şərq, Avropa ilə Asiya arasında sivilizasiyaların qovuşmasına imkan və şərait yaradır. Qafqazda sülhün alovlu təbliğatçısı, Qafqaz evinin ağsaqqalı, «**Qafqazda sülh təşəbbüsünü dəstəkləyən ilk dövlət başçısı**» (Eduard Şevardnadze) sayılan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin aşağıdakı müdrik kəlamı Avropa və onun bir hissəsi olan Qafqazda möhkəm sülhün,

əmin-amanlığın təminatına, inteqrasiyanın inkişafına və sürətlənməsinə dövlətimizin münasibətini aydın şəkildə əks etdirir: «...**Avropa qarşısında həqiqi sülh və sabitlik yolu açılmışdır. Biz istəyirik həqiqətən Avropada təhlükəsizlik, sülh, əmin-amanlıq olsun, eyni zamanda öz problemimizin həllini, yəni Qafqazda əmin-amanlıq, sülh olmasını istəyirik**».

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Qafqazda və dünyada sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik, iqtisadi və mədəni inteqrasiya sahəsində böyük fəaliyyətinə görə Türkiyə Cümhuriyyətinin Beynəlxalq Atatürk sülh mükafatına (1 noyabr 1999, Ankara) layiq görülmüşdür. Bu günlərdə isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev regional təhlükəsizlik problemlərinin həllində müstəsna xidmətlərinə görə Rusiya Federasiyasının Təhlükəsizlik, Müdafiə və Hüquq Qaydası Problemləri Akademiyasının professoru və həqiqi üzvü seçilmiş, Yuri Andropov adına mükafata layiq görülmüşdür (*«Azərbaycan» qəzeti, 5 aprel 2003*).

Azərbaycan Prezidenti bu mütəbər mükafata ölkənin müdafiə qabiliyyətinin, təhlükəsizliyinin və hüquq qaydasının təmin olunması, bölgədə sülh, əmin-amanlıq və milli təhlükəsizlik

istiqlamətində həyata keçirdiyi xidmətlərə görə layiq görülmüşdür. İftixar etməli məqamlardan biri də budur ki, Türkiyənin nüfuzlu «Siyasət» jurnalında dərc olunmuş Heydər Əliyev haqqında «**Qafqazın lideri, müasir Azərbaycanın öndəri, Türkiyənin dostu**» sərlövhəli analitik məqalədə möhtərəm Prezidentimizin «**Qafqazın lideri**» adlandırılması məhz onun regionda apardığı sülh, əmin-amanlıq, milli təhlükəsizlik və inteqrasiya siyasətinin parlaq nəticəsidir (*«Azərbaycan» qəzeti, 17 aprel 2003*).

Bütün bunlar Heydər Əliyevin «Vətəndə sülh, bölgədə sülh, dünyada sülh!» ideyasına sədaqətinin, bu istiqamətdə müstəsna xidmətlərinin beynəlxalq səviyyədə etiraf olunması, müstəqil Azərbaycanın sülh siyasətinin real və parlaq nəticəsi kimi yüksək dəyərləndirilməlidir.

*Heydər Əliyev və müasir Azərbaycan.
I Ümumrespublika əliyevşünaslıq
konfransının materialları. Bakı, 2003*

**MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANDA
ELMİN VƏ TƏHSİLİN İNKİŞAF
STRATEGİYASI
HEYDƏR ƏLİYEV İDEYALARI İŞİĞINDA**

*Ümumi çətinliklər nə qədər olsa da,
biz elmə, təhsilə daim qayğı göstərməliyik
və elmin inkişafı üçün mövcud imkanlardan
daha çox istifadə etməliyik.*

Heydər Əliyev

XX əsrin 70-ci illərindən etibarən quruculuq missiyasını cəsarətlə öz üzərinə götürən böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin elm və təhsil sahəsində apardığı nəhəng islahatlar gələcək uğurlarımız üçün geniş zəmin və şərait yaratmışdır. Böyük rəhbər bütün şüurlu həyatı boyu istər əməli, istərsə də şəxsi nümunəsi ilə sübut etmişdir ki, elm və təhsilimizin yorulmaz fədaisi, təəssübkeşi və himayədardır. Azərbaycanın son 33 ildən artıq inkişafı tarixində əldə olunan nailiyyətlər, qazanılan uğurlar, xüsusilə keçən əsrin 70-80-ci illərində və müstəqillik dövründə təhsil sahəsində aparılan islahatlar xalqımızın misilsiz təəssübkeşi Heydər Əliyevin böyük və əvəzsiz xidmətlərinin nəticəsidir. 1969-cu ildə Azərbaycanın rəhbərliyinə irəli çəkilən Heydər Əliyev milli mənafeələrə xidmət göstərmək məqsədi ilə mövcud rejimin sərt qanunları çərçivəsində Azərbaycanın intibahı və tərəqqisi, onun iqtisadiyyatının, elm və təhsilinin yüksəldilməsi üçün çox ustalıqla və düşünülmüş siyasət yeritməyə nail olmuşdur. Heydər Əliyevin respublikada rəhbərlikdə olduğu 1969-1982-ci illərdə Azərbaycan hökumətinin diqqət mərkəzində duran ən ümdə vəzifələrindən biri elmin və təhsilin inkişafına diqqət və

qayğının artırılması olmuşdur. Möhtərəm Heydər Əliyev 1998-ci il avqustun 31-də 1970-1987-ci illərdə Azərbaycan kənarında ali təhsil almış mütəxəssislərin ümumrespublika toplantısında bu barədə demişdir: *«Mən 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycana rəhbər seçiləndən sonra dərhal, birinci növbədə təhsil məsələləri ilə məşğul olmağa başladım. Bilirsiniz ki, mən o vaxta qədər də dövlət işində işləmişdim. Azərbaycanda təhsilin, xüsusilə ali təhsilin vəziyyəti məni daim maraqlandırmışdı və mən bu barədə xeyli məlumatla malik idim. Ona görə də bizim təhsilin nailiyyətlərini də, qüsurlarını, nöqsanlarını da bildirdim. Şübhəsiz ki, respublikanın başçısı kimi məsuliyyətini də dərk edirdim. Ona görə də mən birinci növbədə təhsil məsələlərinə ciddi fikir verirdim. Araşdırmalar apararkən mənə aydın oldu ki, Azərbaycandan kənarında, respublikanın özündə hazırlana bilməyən ixtisaslar üzrə ali təhsil almaq üçün respublikaya 50 nəfərlik limit verilibdir... Mən dərhal maraqlandım ki, bəs siz bu limitə kimləri seçmişiniz, kimləri oxumağa göndərirsiniz? Siyahını aldım, çox təəssüfləndim... siyahıya baxanda gördüm ki, təyin olunmuş namizədlərin içərisində azərbaycanlılar azlıq təşkil edirlər, çoxluğu isə başqa millətlərdən olan gənclər təşkil edirlər»* («Azərbaycan» qəzeti, 1 sentyabr 1998).

Hələ o zaman möhtərəm Heydər Əliyev dahi bir şəxsiyyət kimi daim gələcəyə, irəliyə, sabaha baxır, bütün işlərini Azərbaycanın gələcək müstəqilliyinin təmin edilməsi idealının gerçəkləşdirilməsinə yönəldirdi. Digər tərəfdən, azərbaycanlılar üçün o dövrün mürəkkəbliklərindən, çətinliklərindən biri də Sovet Azərbaycanının partiya və inzibati orqanlarında kök salmış erməni mafiyası idi. Öz hakimiyyətini vaxtilə XI ordunun qanlı süngüləri hesabına bər-

qərar etmiş Bakıda yaşayan ermənilər siyasi-iqtisadi, hərbi və hüquq-mühafizə orqanlarında, bir sözlə, hakimiyyətin bütün pillələrində isti yuva qurmuşdular və qüvvələrini milli kadrların yetişməsinin qarşısını almağa yönəltdilər. Bakı onlar üçün öz zənginliyi ilə Kremlin hakimiyyət dəhlizlərini ələ keçirməkdə maliyyə və kadr bazası idi. Bütün bunları itirməkdən narahat olan erməni mafiyası Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi orqanlarında durmadan yüksələn və yüksəldikcə də Azərbaycan milli elitası ilə güclü əlaqələr yaradan, xalqını, millətini sevən böyük vətənpərvər Heydər Əliyevin qarşısını almaz qətiyyətini görür və qorxuya düşürdü. Belə ziddiyyətli, ağır və mürəkkəb bir dövrdə, 1969-cu il iyulun 14-də Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbər təyin olundu. Xalqımızın görkəmli oğlu Heydər Əliyev uzaqgörən və məqsədli siyasi xətt yeridərək birinci növbədə milli kadrların yüksəlişinə nail oldu və rəhbər vəzifələr tutmuş erməniləri oradan uzaqlaşdırdı. Böyük və dönməz iradəyə malik Heydər Əliyev hələ o zamanlar çox gözəl anlayırdı ki, ən qorxulu qüvvə onu hədəfə götürmüş erməni mafiyasıdır. Moskvada Anastas Mikoyandan himayə və məsləhət alan bu mənfur millətin nümayəndələri respublika rəhbərinə göz qoyur, onun hər bir hərəkətini müəyyənləşdirməyə çalışırdılar. Uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev isə erməni fitnələrini, riyasını ustalıqla dəf edirdi. Azərbaycan KP MK-nın 1969-cu ilin avqust plenumu tariximizə Heydər Əliyev siyasətinin və əqidəsinin rəsmi dövlət siyasəti səviyyəsində ortaya çıxması demək idi. Bu siyasətin başlıca məramı güclü dövlət, güclü iqtisadiyyat və sağlam milli kadrlar yetişdirmək idi. Ölkə rəhbəri milli təhsilin səviyyəsini və keyfiyyətini yüksəltmək üçün fəal təhsil və kadr konsepsiyasını irəli sürdü. Ali məktəblərə qəbul sahəsində neqativ hallara qarşı sərt

mübarizə başlandı. Təhsildə islahatlar dönüş xarakteri aldı, yeni ali məktəblər və onların filialları yaradıldı. Keçmiş SSRİ-nin dünya səviyyəli təhsil ocaqlarına tələbələrin göndərilməsi böyük miqyas aldı. Bu barədə möhtərəm Heydər Əliyev deyir: *«Həmin il, 1969-cu il avqustun sonunda mən ilk dəfə sayı 50 nəfərdən az olan gənclərlə o vaxt işlədiyim iş yerindəki kiçik bir salonda görüşdüm, danışdım, onlara öz tövsiyələrimi verdim. Ancaq bu, mənim üçün də böyük bir siqnal oldu ki, bu işlə məşğul olmaq, həm də çox ciddi məşğul olmaq lazımdır... bu iş, bu təşəbbüs yalnız və yalnız ondan irəli gəlirdi ki, mən istəyirdim biz özümüzün, ölkəmizin, respublikamızın ali təhsil ocaqlarının, eyni zamanda o vaxt yaşadığımız ölkənin mərkəzi və daha yüksək səviyyəli ali məktəblərinin imkanlarından səmərəli istifadə edərək Azərbaycanın gələcəyi üçün lazım olan kadrlar hazırlayaq. Bu təşəbbüsün doğrulmasının səbəbi və məqsədi bundan ibarət olmuşdur... 1969-cu ildə biz respublikadan kənara oxumağa heç 50 nəfər də göndərə bilmədik, 1970-ci ildə 60 nəfər göndərdik. Ondan sonra bu rəqəmi ilbəl artırdıq. Nəhayət, biz 1975-ci ildə gərək ki, 600 nəfər, 1977-1978-ci illərdə hər il 800-900 nəfər gənci respublikadan kənar ali məktəblərə göndərirdik»* («Azərbaycan» qəzeti, 1 sentyabr 1998). *1969-1982-ci illərdə 15 mindən çox azərbaycanlı tələbə keçmiş SSRİ-nin qabaqcıl ali məktəblərində təhsil almağa göndərilmişdir* (Əsrlərə bərabər illər. 1969-1999. Faktlar və rəqəmlər. Bakı, 1999, s.20).

Faktiki olaraq qısa müddətdə Azərbaycanın yeni tipli milli kadr bazası yaradıldı, bir çox elmi məktəblərin əsası qoyuldu. 1969-cu il avqust plenumunda iki əsas prinsip irəli sürüldü: milliləşmə konsepsiyasına uyğunluq və yük-

sək professionalizm. 70-ci illərin ortalarında ağıllı kadr siyasəti nəticəsində bu mühüm vəzifələr artıq yerinə yetirildi. Hər bir erməni kadrların vəzifədən götürülməsi o zaman nə qədər həyəcan və qalmaql doğursa da, görülən tədbirlər ən yüksək səviyyədə respublika başçısı Heydər Əliyev tərəfindən himayə olunurdu. Mərkəzdə də aydın başa düşürdülər ki, respublika rəhbəri yerlərdə aparılan kadrların milliləşdirilməsi siyasətini və dəyişikliklərini daim müdafiə edir. Çünki düzgün kadr siyasəti elə xalqımızın vətənpərvər oğlu Heydər Əliyevin düşünülmüş siyasi xətti idi.

1970-1980-ci illərdə Azərbaycanda 300 mindən çox şagird yeri olan 849 ümumtəhsil məktəbi tikilib istifadəyə verildi. Tədrisən 8 illik təhsildən 10 illik təhsilə keçid üçün zəmin yaradıldı. Hələ 1972-ci il avqustun 10-da respublika rəhbərliyi «Ümumi icbari təhsilə keçidin başa çatdırılması haqqında» xüsusi qərar qəbul etmişdir. Həmin qərarla qeyd olunmuşdur ki, orta məktəblər şəbəkəsinin genişləndirilməsi, yüksək ixtisaslı müəllimlərin sayının artırılması, təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi və s. məsələlər öz əksini tapmışdır. Qərarla göstərilirdi: «Cari ildə 8-ci sinfi bitirən şagirdlərin 90 faizi öz təhsillərini orta ümumtəhsil məktəblərində davam etdirirlər... Bu işin daha da genişləndirilməsi üçün daha ciddi tədbirlər görülsün: gənclərin orta təhsillə tam əhatə olunması, məktəblərin şəbəkəsinin genişləndirilməsi, günü uzadılmış qrupların düzgün təşkili, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi, məktəb binalarının tikintisi və təmiri məsələlərinə ciddi nəzarət edilsin, məktəb binalarının digər müəssisə və idarələrə verilməsi qadağan edilsin...» *(Azərbaycan Respublikası Dövlət siyasi partiyalar və ictimai hərəkətlər arxivini. Fond 1. Siyahı 59, iş 73, vərəq*

56-57). Nəticədə orta təhsil alan uşaqların sayı 1980-ci ildə 710 minə qədər artdı. Həmin illər ali məktəblərin həyatında da əsl dönüş mərhələsi olmuşdu. 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinin sayı 1969-cu ilə müqayisədə 12-dən 17-yə, təhsil alanların sayı isə 70 mindən 100 minə qədər yüksəlmişdi. Həmin dövrdə respublikada geniş vüsət alan tikinti-quruculuq işlərini yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə təmin etmək üçün Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutu (indiki Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti) yaradıldı, daha sonra Gəncədə Azərbaycan Texnologiya İnstitutu (hazırkı Azərbaycan Texnologiya Universiteti), Gəncə Pedaqoji İnstitutu (hazırkı Gəncə Dövlət Universiteti), Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu (hazırkı Bakı Slavyan Universiteti), V.İ.Lenin (indiki N.Tusi) adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutu, C.Naxçıvanski adına Hərbi Məktəb, BDU-nun şərqsünaslıq fakültəsinin bina və tədris korpusları tikilib istifadəyə verilmişdir. Ümumiyyətlə, 1970-1982-ci illərdə Azərbaycanda beş yeni ali məktəb yaradılmış, çoxlu ixtisaslar, kafedralar, problem laboratoriyaları açılmışdır. Əgər 1960-cı illərin sonunda respublikada 12 ali məktəb, bunlarda 105 fakültə, 450 kafedra mövcud idisə və 139 ixtisas üzrə kadr hazırlığı aparılırdısa, 1982-ci ildə artıq 136 fakültəni və 530 kafedranı birləşdirən 17 ali təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərirdi ki, bütün bu uğurlar Heydər Əliyevin ali təhsilin inkişafına, respublikanın milli kadr potensialının gücləndirilməsinə vətəndaş qayğısı nəticəsində mümkün olmuşdur.

Həmin illərin bir maraqlı faktını da qeyd etmək yerinə düşərdi. Hələ 1981-ci ildə, sovet imperiyasının totalitar rejiminin hökm sürdüyü bir şəraitdə respublikada Cənubi Azərbaycandan gələn həmvətənlərimizin təhsili üçün də

geniş imkanlar yaradılmışdır. Millətini sevən, öz taleyini xalqın taleyinə bağlayan, həmvətənlərinin təəssübünü çəkən Heydər Əliyev Cənubi Azərbaycandan müraciət edən 10 azərbaycanlı gəncin Bakıda təhsil almasına razılıq vermişdir. Bu barədə xüsusi qəbul olunan qərarda göstərilirdi ki, 1981-1982-ci tədris ilindən başlayaraq Bakının ali məktəblərinə hər il 10 nəfər İran vətəndaşı olan azərbaycanlı gəncin qəbulu nəzərdə tutulmuşdur. Nazirlər Sovetinə həvalə edilmişdir ki, həmin tələbələr tədris müddəti ərzində təqaüdlə və müvafiq zəruri vəsaitlə təmin edilsinlər (*Azərbaycan Respublikası Dövlət siyasi partiyalar və ictimai hərəkətlər arxivi. Fond 1. Siyahı 68, iş 84, vərəq 155-159*).

Bu gün respublikada 30 dövlət, 15 qeyri-dövlət ali təhsil, 70-ə yaxın orta ixtisas təhsili müəssisəsi fəaliyyət göstərir. 1980-ci il mayın 28-də ali məktəb işçilərinin respublika müşavirəsində çıxış edən möhtərəm Heydər Əliyev 70-ci illərdə ali məktəb həyatının sağlamlaşdırılması sahəsində görülən işlərin nəticələrindən danışarkən deyirdi: **«Ən vacib məsələ budur ki, adamlarda ədalətə, həqiqətə inam, respublikamızın bütün işlərində, o cümlədən ali məktəblərdə bərqərar olan obyektivliyə inam yaranmışdır. Bu illər ərzində təlim-tərbiyə işinin səviyyəsi, tədrisin keyfiyyəti, buraxılan mütəxəssislərin, bütövlükdə ali məktəblərin fəaliyyətinin keyfiyyəti xeyli yüksəlmişdir»** (*«Kommunist» qəzeti, 29 may 1980*). Heydər Əliyev Moskvaya rəhbər vəzifəyə gedəndə artıq Azərbaycan qüdrətli iqtisadiyyata, zəngin intellektual potensiala malik olan bir dövlətə çevrilmişdi.

Sovetlər İttifaqının ən məsul vəzifələrindən birini tutan Heydər Əliyev orada işlədiyi dövrdə də təhsil məsələlərinə daim böyük önəm vermişdir. Belə ki, o, 1984-cü il aprel

12-də SSRİ Ali Sovetinin 11-ci çağırış birinci sessiyasında Dövlət İslahat Komissiyasının sədri kimi «Ümumtəhsil və texniki peşə məktəbi islahatının əsas istiqamətləri haqqında» böyük bir məruzə ilə çıxış etmişdir. Məruzədə təlim-tərbiyə prosesinin əsasında şəxsiyyətin formalaşması kimi mühüm bir amilin durduğu xüsusi qeyd olunmuşdur. Ona görə də ümumtəhsil sistemində islahat keçirilməsi vacib məsələ kimi vurğulanırdı və gənc nəslin yetişməsində təlimin, tədrisin zəruriliyilə yanaşı, onların həyata və əməyə hazırlığının da çox böyük rol oynadığı əsas xətt kimi qeyd olunurdu. Heydər Əliyev məruzəsində göstərirdi: **«Bugünün məktəblisi hansı istedadla malik olmasından – istər əkinçi, yaxud kosmonavt, istər inşaatçı, ya rəssam, istər poladəridən, yaxud həkim olmasından asılı olmayaraq, məqsədinə öz gərgin zəhməti, əməyilə nail olmalıdır. Ancaq əməyilə xalqın rifahı, doğma vətəninin mənafeyi naminə çalışanlar əsl vətəndaş kimi özünü təsdiq edə bilərlər»** (Rusiya Federasiyasının Dövlət arxivi. Fond 7523. Siyahı 143, iş 20, vərəq 40-47).

Lakin Heydər Əliyev orada işlədiyi müddətdə ayrı-ayrı rəhbərlərin müxtəlif millətlərə qarşı ikili münasibətlərini görür və imkan düşdükcə obyektivlik naminə müsəlman-türk dünyasının mənafeyini müdafiə edirdi. Ermənipərəst M.S.Qorbaçova isə əslən türk olan, xalqını, millətini sevən Heydər Əliyevin belə yüksək vəzifədə olması əlverişli deyildi. Digər tərəfdən, erməni mafiyası da həmin dövrdə öz niyyətlərinə nail olmaq üçün böyük siyasətçini vəzifədən kənarlaşdırmağı qərara almışdı. Ermənilərin məqsədli şəkildə atdığı hər bir addım isə Azərbaycanı iflasa, faciəyə gətirirdi. Ölkə Prezidenti Heydər Əliyev 2002-ci il iyunun 13-də Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik

yubileyindəki çıxışında həmin dövrü xarakterizə edən bir çox məqamlara toxundu. Burada ayrı-ayrı illərdə müxtəlif statusla fəaliyyət göstərən, bəzi subyektiv mənfi amillər nəticəsində gah bağlanan, gah da müxtəlif adlarla bərpa edilən təhsil ocağının müəyyən çətinlikləri, mənəvi əyintiləri barədə söhbət açıldı və ziyalılığın dolğun tərif verildi: ziyalı xalqın mənəvi dəyərlərinin bilicisi və gələcəyə ötürücüsüdür. Ziyalı öz xalqı, öz milləti üçün xeyir nədir, şər nədir suallarının ətraflı cavablarını bilməlidir. Ölkə Prezidentinin nitqində bu fikirlə bağlı xatırlanan məqamların hansı məqsədlərlə edildiyi açıq şəkildə göstərildi: *«Heç kəs anlamırdı ki, artıq o zaman Azərbaycana qarşı Dağlıq Qarabağ probleminin meydana çıxması üçün cürbəcür hərəkətlər başlanır, Azərbaycana qarşı təzyiqlər göstərilən zaman onlar bu əməlləri ilə öz ölkələrinə, respublikalarına, xalqına, millətinə zərər gətirir, onu ləkələyirlər...»* («Azərbaycan» və «Xalq qəzeti», 14 iyun 2002).

Ölkə Prezidenti bu məqamlara toxunaraq göstərmək istəyirdi ki, 1985-1986-cı illərdə Moskvadakı erməni mafiyası artıq Dağlıq Qarabağ problemini ortaya qoyub öz xeyirləri naminə həll etmək üçün onlara ən böyük maneə olan Heydər Əliyev şəxsiyyətini aradan götürməyi qərara almışdılar. Ona görə də respublikanın bütün sahələrində, o cümlədən elm, təhsil müəssisələrində də ziddiyyətli, qarışıq hadisələr törədir, bununla da böyük rəhbərə qarşı təbliğat işini qururdular. *«Mərkəzi Komitənin təlimatçısı səviyyəsində həll olunan bir məsələ o zaman Siyasi Büroya çıxarıldı. Bunu kim etdi? Bizim öz həmvətənlərimiz, azərbaycanlılar. Ermənilərin əlində oyuncaq olaraq bu işləri edən şəxslər...»* («Respublika» qəzeti, 14 iyun 2002).

Azərbaycanda təhsilin tənəzzülü ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində, müstəqillik əldə edildikdən sonra xüsusi-

lə geniş miqyas aldı, təhlükəli meyllər özünü göstərməyə başladı. 1999-cu ilin martında ölkə rəhbəri Heydər Əliyev təhsil sahəsində islahatlar üzrə dövlət komissiyasının iclasındaki yekun nitqində həmin dövrü xarakterizə edərək deyirdi: **«...Təhsil sistemi elə bir sistemdir ki, burada heç bir inqilabi dəyişiklik ola bilməz. Ümumiyyətlə, bizim həyatımızın bütün sahələrində dəyişikliklər təkamül xarakteri daşıyır. Heç vaxt yol vermək olmaz ki, onillərlə yaranmış şeyi bir gündə vurub dağıdasan, ondan sonra heç bilmədiyin yeni bir qanun yaradasan»** («Azərbaycan» qəzeti, 19 mart 1999).

Lakin Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışı respublikamızın mövqelərini və müstəqilliyini daha da möhkəmləndirdi. Çünki böyük rəhbərin hər bir siyasi gedişi gələcəyi nəzərdə tuturdu. 1993-cü ilin iyunundan başlayaraq bütün sahələrdə olduğu kimi, elm və təhsil sahəsində də tənəzzülün, təhlükəli, dağıdıcı meyllərin qarşısı alındı. Milli təhsil sisteminin bərpaı və yeni şəraitin tələblərinə uyğun olaraq inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli siyasi, iqtisadi, hüquqi mühit yarandı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin bir qərindən artıq davam edən ölkəyə rəhbərlik, millətə liderlik fəaliyyətində təhsilə və elmə, bütövlükdə xalqın intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə qayğı bütün dövrlərdə üstün yer tutmuş, prioritet istiqamətlərdən biri olmuşdur. Əslində tariximizin son 34 illik milli intibahı mahiyyət etibarilə xalqın təhsillənmə səviyyəsinin yüksəlişi, fundamental elmin yaranması, milli mədəniyyətin tərəqqisi ilə sıx bağlı olmuşdur. Bütün bunların hamısı təhsil sisteminin və ondan səmərəli istifadə edilməsi nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu mənada təhsilin milli tərəqqidəki böyük rolundan danışıarkən möhtərəm Prezidentimizin dediyi kimi, **«...Təhsil sisteminin nə qə-**

dər dəyərli olduğunu ondan görmək olar ki, Azərbaycanda yüksək savada, biliyə, ixtisasa, yüksək elmə malik insanlar var və onlar cəmiyyətin çox hissəsini təşkil edir. Əgər bunlar olmasaydı, Azərbaycanın iqtisadiyyatı belə güclü inkişaf edə bilməzdi. Bunlar olmasaydı, Azərbaycanın elmi inkişaf edə bilməzdi. Bunlar olmasaydı, biz indi Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi idarə edə bilməzdik. Onları qiymətləndirmək lazımdır və onillərlə əldə etdiyimiz nailiyyəti heç vaxt unutmamalıyıq...» («Azərbaycan» və «Xalq qəzeti», 20 aprel 1999).

Prezident Heydər Əliyev tərəfindən belə bir konsepsiya, strateji xətt hazırlanıb həyata keçirilməyə başlandı ki, dövlətin, dövlətçiliyin təməl prinsipləri içərisində milli təhsil və bəşəri elm müstəsna yer tutmalıdır. Prezident Heydər Əliyevin milli müstəqillik, milli dövlət quruculuğu strategiyasında isə belə bir ideya əsaslandırıldı ki, dövlət müstəqilliyinin əbədiliyinin, vətəndaş cəmiyyətinin demokratik inkişafının magistral və hamar yolu mütləq və mütləq milli təhsildən keçir. Təhsil dövlətin təməl daşı, millətin gələcəyidir. Buna görə də o, prioritet sahə olan təhsilə, elmə, mədəniyyətə qayğını dövlətin əsas strateji xətti kimi ön plana çəkdi.

Hesab edirəm ki, təhsilə, elmə belə bir münasibət Heydər Əliyev siyasətinin aparıcı istiqaməti, onun daxili ziyalılığının, maarifpərvərliyinin mühüm təzahürü olub xalqını, millətini sivil dünyanın inkişaf etmiş xalqlarından biri kimi görmək istəyinin parlaq ifadəsidir.

Azərbaycan təhsilinə, elminə böyük hörmətlə yanaşan Heydər Əliyev o zaman bu sahədəki böhrandan çıxmaq yollarını ətraflı araşdırmaq, ziyalılarla milli problemləri müzakirə etmək məqsədilə 1993-cü il sentyabrın 21-də Azərbaycan MEA-dakı akademiyanın rəhbərləri, alimlər,

ziyalılarla görüş keçirdi. Bu görüş, hər şeydən öncə, ölkə rəhbərinin alimlərə hörmət və ehtiramının ifadəsi, Azərbaycan elminin aydın sabahına dövlətin qayğısı və təminatı kimi dəyərləndirilə bilər. Bu görüş Azərbaycan elminin təfəkkür mərkəzi Milli Elmlər Akademiyasının taleyi haqqında gəzən söhbətlərə, onun gələcəyinə olan şübhələrə də son qoydu. Prezidentimiz həmin görüşdə demişdir: *«Elmlər Akademiyası Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyətidir. 1945-ci ildə bu akademiyanı yaradan alimlər çox böyük şücaət göstərmişlər. Ötən dövrdə bu akademiyanın çərçivəsində Azərbaycan elmi çox inkişaf etmişdir... Əmin ola bilərsiniz ki, Elmlər Akademiyası da, institutlar da fəaliyyət göstərəcək və biz buna imkan yaradacağıq. Azərbaycanın elmi inkişaf etməlidir. Universitetlər, ali məktəblər də inkişaf etməlidir... Biz isə bu sahəyə hər cür kömək göstərəcəyik və mədəniyyətimiz, elmimiz, təhsilimiz, o cümlədən ali təhsilimiz, sosial sahənin bütün başqa istiqamətləri də inkişaf edəcəkdir...»* («Azərbaycan» qəzeti, 22 sentyabr 1993).

Azərbaycanda elmin, təhsilin gələcək inkişaf yollarına dair möhtərəm Prezidentin bu tarixi nitqindən sonra həmin istiqamətdə dövlət siyasətinin əsasları işlənilməyə, bu sahədə inkişaf strategiyasını müəyyən edən islahatlar proqramının hazırlanmasına başlandı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 30 mart 1998-ci il tarixli «Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyası haqqında» sərəncamı ilə müstəqil Azərbaycanın təhsil sistemində beynəlxalq standartlara uyğun islahatlar aparılması, təhsilin inkişafı və onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi üçün Dünya Bankının vəsait qoyuluşunu təmin etmək, təhsil sahəsində islahat proqramını hazırlamaq

barədə dövlət komissiyası yaradıldı. Bununla da islahat sahəsində yeni tarixi mərhələnin əsası qoyuldu. Dövlət komissiyası tərəfindən qısa müddətdə hazırlanmış «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı» geniş müzakirələrdən sonra möhtərəm Prezident Heydər Əliyev tərəfindən 1999-cu il iyunun 15-də tarixi bir gündə – Milli Qurtuluş günündə xüsusi sərəncamla təsdiqləndi.

İslahatın həyata keçirilməsinin birinci və ikinci mərhələlərində proqramda göstərilən «demokratikləşdirmə, humanistləşdirmə, inteqrasiya, diferensiallaşdırma, fərdiləşdirmə, humanitarlaşdırma prinsiplərinə əsaslanaraq təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasını, onun təlim-tərbiyə prosesinin əsas subyektinə çevrilməsini başlıca vəzifə hesab edən, milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan, bütün qurumların fəaliyyətini təhsil alanın mənafeyinə xidmət etmək məqsədi ətrafında birləşdirən yeni təhsil sisteminin yaradılması» vəzifəsinin reallaşdırılması istiqamətində müəy-yən işlər görülmüşdür.

İslahat proqramının həyata keçirilməsi nəticəsində təhsilin məzmunu yeniləşdirilmiş, yeni nəsil proqramlar və dərsliklər hazırlanmış, bazis tədris planı əsasında işlənmiş işçi tədris planları tətbiq edilməyə başlanmış, ayrı-ayrı təhsil sahələri və fənlər üzrə standartların hazırlanması məqsədilə indi də iş aparılmaqdadır.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Milli Elmlər Akademiyasının alimləri ilə 1997-ci il yanvarın 31-də keçirilən görüş zamanı möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev akademiyanı milli sərvətimiz adlandıraraq onun elmi potensialını qorumağın, bu potensialdan müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün səmərəli istifadə etməyin vacibliyindən danışmaqla yanaşı, yeni tarix dərsliklərinin, xüsusən də XIX-XX əsrlər üzrə dərsliklərin hazırlanması zərurətini

vurğulayaraq demişdir: *«Məktəbə gedən gənc gərək Azərbaycanın tarixini bilsin, oxusun, öyrənsin. Amma o, köhnə dərsliklərdən bunu öyrənə bilməz. Dərsliyi də hərə öz istədiyi kimi yazmamalıdır. Gərək bizim xalqımızın əsl tarixi yazılsın ki, onun əsasında da gənclər üçün, orta və ali təhsil məktəbləri üçün tarix dərslikləri yazılsın»* (Heydər Əliyev. *Müstəqilliyimiz əbədidir*. Bakı, 1998, VIII cild, s.368).

Heydər Əliyevin 1997-ci il yanvarın 31-də Azərbaycan MEA-da keçirdiyi həmin görüşdə elm sahəsində də islahatlar aparılmasının zəruriliyi xüsusi qeyd olunmuş, bu sahədə görülən işlərin əsas istiqamətləri müzakirə edilmiş, müvafiq normativ sənədlərin hazırlanması qərara alınmışdır. Az sonra Azərbaycan MEA rəhbərliyi Prezidentin göstərişlərini əsas tutaraq «Elmin strateji inkişafı və Azərbaycan MEA-da islahatların konsepsiyası»nı hazırlayıb təsdiq etmiş və «Elm siyasəti haqqında» qanun layihələrini işləyib Milli Məclisə təqdim etmişdir. Ötən müddətdə Prezidentimizin tapşırıqlarına uyğun olaraq Azərbaycan MEA tərəfindən 7 cildlik «Azərbaycan tarixi»nin akademik nəşrindən 6 cildi çap olunmuşdur.

2000-ci il iyunun 13-də ölkə Prezidenti «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» yeni bir fərman imzalamışdır. Həmin fərman təhsil sisteminin əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməsinə, idarəetmənin müasir prinsiplər üzrə təşkilinə, təhsil sisteminin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına və dünya təhsil sisteminə inteqrasiyasına zəmin yaratmışdır. Fərmana müvafiq olaraq ali təhsil müəssisələrinin şəbəkəsi optimallaşdırılmış, bir sıra universitetlərə muxtariyyət hüququ verilmiş, ölkəmizdə müəllim hazırlığının keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu və

bölgələrdə onun 12 filialı yaradılmış, müəllimlərin təkmilləşdirilməsi, ixtisasının artırılması üzrə dayaq məntəqələri şəbəkəsi təşkil edilmiş, keyfiyyətə nəzarətin müasir mexanizmlərinin yaradılması üzrə işçi qrupu müəyyənləşdirilmiş, həmin işçi qrupu tərəfindən müasir monitoring və qiymətləndirmə mexanizmi hazırlanmışdır.

Həmin dövrdə ölkə rəhbəri milli elmimizin inkişafı ilə bağlı da bir çox fərman və sərəncamlar imzalamışdır. Belə ki, 2001-ci il mayın 15-də «Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası haqqında» respublika Prezidentinin fərmanı ilə akademiyanın dövlət statusu möhkəmləndirilmişdir. Bununla da MEA-nın fundamental elmi inkişafında əldə etdiyi nailiyyətləri, Azərbaycan xalqının mədəni və mənəvi təşəkkülündə oynadığı rolu, nüfuzu və akademik elmin ölkənin inkişafının əsas təminatçısı olduğu bir daha təsdiqlənmişdir. 2001-ci ilin iyun ayında MEA-nın həqiqi və müxbir üzvlərinin seçkiləri keçirilmişdir. Bu seçkilər akademiyanın tarixində xüsusi yer tutmuşdur. Fundamental elmə verdikləri əsaslı töhfələri, özlərinin hərtərəfli bilikləri və dünyagörüşləri ilə fərqlənən alimlər akademiyanın tərkibinə seçildilər. Prezident Heydər Əliyev seçki ərəfəsində akademiya üzvlərinin ümumi sayının 200 nəfər müəyyən edilməsi haqqında xüsusi sərəncam imzaladı. Bu seçkilərdə müxtəlif ixtisaslar üzrə 500 nəfərə yaxın iddiaçının sırasından 29 akademik və 91 müxbir üzv seçildi. Beləliklə, akademiya üzvlərinin sayı 79-dan 177-yə çatdı (*«Elm» qəzeti, 23 may 2002*). Akademiyanın tərkibində gənc və istedadlı alimlərin sayı xeyli artmağa başlamışdır. Ölkə başçısının fərmanlarından biri də MEA-nın əməkdaşlarının maaşlarının iki dəfə artırılması olmuşdur. Bu, möhtərəm Heydər Əliyevin elm sahəsində apardığı uzaqgörən siyasətini əks etdirən fəaliyyətinə parlaq bir misaldır. İndi MEA-

da beyin axınına əks olan proseslər özünü göstərməkdədir. Son illər ərzində 6 minə yaxın yüksək ixtisaslı mütəxəssis soydaşımız xaricdən öz vətəninə qayıtmış, elmin müxtəlif sahələri üzrə uğurlu tədqiqat işlərinə başlamışdır. Aspiranturaya, dissertanturaya gələnlərin sayı çoxalmaqdadır.

2002-ci il avqustun 7-də ölkə Prezidenti Heydər Əliyev «Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin təsis edilməsi haqqında» son dərəcə vacib və xüsusi əhəmiyyət daşıyan yeni bir sərəncam imzalamışdır. Elm tariximizdə misilsiz dəyərə malik olan bu sənəd ulu diyarımız olan Naxçıvanın Azərbaycanın zəngin elmi mərkəzlərindən birinə çevrilməsinə real və geniş imkanlar açmışdır. 2003-cü ilin yanvarın 4-də isə respublika Prezidenti Heydər Əliyev Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının statusu, AMEA-nın nizamnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında fərmanlar imzalamışdır. Bu, bir daha ölkə rəhbərinin Azərbaycan elminin nüfuzunun artırılmasına olan böyük diqqət və qayğısının bariz nümunəsidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 2002-ci il avqustun 30-da ali məktəblərə ən yüksək balla daxil olmuş tələbələrlə görüşmüşdür. Həmin görüşdə orta təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin ölkə üçün strateji əhəmiyyət kəsb etdiyi xüsusi vurğulanmışdır və bu sahədə müvafiq orqanlar və təhsil müəssisələri qarşısında bir sıra mühüm vəzifələr qoyulmuşdur. Heydər Əliyev demişdir: *«Məni narahat edən ümumi təhsil, yəni bizim gənclərin ilkin təhsili, orta məktəblərdəki vəziyyət, orta məktəbin verdiyi təhsil və bu məktəbləri qurtaran uşaqların bilik səviyyəsidir. Məni narahat edən budur. Bu, ümumiyyətlə, bizim xalqın bilik səviyyəsini göstərir. Çünki çox yüksək nəticələr əldə edən ayrı-ayrı insanlar, yaxud da ki, tələbələr, elmi işlə məşğul olanlar hələ xalqın, millətin ümu-*

mi bilik səviyyəsini göstərə bilməz. Onun göstəricisi ola bilməz. Bu göstərici orta məktəblərdədir». Möhtərəm Prezidentimizin ümumtəhsil məktəbləri qarşısında qoyduğu vəzifələr hər birimiz üçün əsas fəaliyyət istiqamətinə çevrilməli, təhsilin keyfiyyətinə mənfi təsir edən amillərin aşkar olunması, onların təhlili, ümumilikdə keyfiyyətin yüksəldilməsinə nail olunması məqsədilə mövcud nöqsanların aradan qaldırılması üzrə konkret tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Azərbaycan Respublikasının orta təhsil sistemində ən ciddi problemlərdən biri məktəb tikintisi, mövcud ümumtəhsil məktəblərinin təmiri və avadanlıqlarla təchizatı ilə bağlıdır. Təsadüfi deyildir ki, 2002-2003-cü dərslərin ilinin ilk günündə respublika Prezidenti cənab Heydər Əliyevin Suraxanı rayonundakı 275 saylı məktəbdə olarkən öz çıxışında ***«Mən bu gün bəyan edirəm ki, yaxın zamanlarda Azərbaycanda məktəb tikintisi, məktəblərin müasir avadanlıqlarla təmin olunması, təmir edilməsi ilə əlaqədar ciddi tədbirlər haqqında öz təkliflərimi irəli sürəcəyəm»*** deməsi ölkə rəhbərinin problemə nə qədər böyük diqqət yetirməsinin əyani təzahürü idi. Həmin görüşdə Heydər Əliyev müəllimə çox böyük qiymət verdi. Onun cəmiyyətdə ən nüfuzlu şəxs səviyyəsinə qaldırılmasının dövlətimizin təhsil siyasətinin başlıca prinsipi olduğunu qeyd etdi. Ölkə Prezidenti Heydər Əliyev müəllimlərin problemlərini yaxşı bildiyini söylədi və xüsusi vurğuladı: ***«Müəllimlərin maaşlarının artırılması ilə biz ardıcıl surətdə məşğul olmuşuq. 1996-cı ildən indiyə qədər Azərbaycanda müəllimlərin maaşı 2,8 dəfə artıbdir. 1996-cı ildə 40 faiz, 1997-ci ildə 30 faiz, 2000-ci ildə isə 25 faiz artıbdir. Ancaq mən hesab edirəm ki, bu da yetərli deyildir... Ümidvarıq ki, bu***

problemin həllinə də nail olacağıq» («Azərbaycan» qəzeti, 3 sentyabr 2002).

Həmin çıxışdan qısa bir müddət keçdikdən sonra Heydər Əliyev «Azərbaycan Respublikası ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında» 4 oktyabr 2002-ci il tarixli taleyüklü bir sərəncam imzalamışdır. Həmin sərəncam milli təhsil sisteminin inkişafında mühüm amil olan ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsinin genişləndirilməsinə, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə etibarlı zəmin yaratmışdır. Burada respublikanın ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının daha da möhkəmləndirilməsi məqsədilə ölkənin şəhər və rayonlarında yeni məktəblərin tikintisi, mövcud ümumtəhsil məktəblərinin əsaslı təmiri, onların müasir tədris avadanlıqları ilə təchiz olunmasına dair xüsusi proqramın hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edilməsi tapşırılmışdı. Sərəncamın icrası ilə əlaqədar olaraq Təhsil Nazirliyi müvafiq təhlillər aparmış və real vəziyyət öyrənilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanda 4.513 ümumtəhsil məktəbi fəaliyyət göstərir ki, bunlarda 1 milyon 681 min 933 nəfər şagird təhsil alır. Həmin məktəblərdən 431-i ibtidai, 926-sı əsas və 3.156-sı orta məktəblərdir. Son on ildə ölkə üzrə şagird kontingentinin sayı 333.516 nəfər artmış, sinif komplektləri üzrə artım isə 20.010 sinif təşkil etmiş, lakin həmin artıma müvafiq olaraq yeni məktəblərin tikintisi aparılmamışdır. Araşdırmalar nəticəsində o da bəlli olmuşdur ki, 1.225 məktəb binasının təxminən 800-ü məhz möhtərəm Prezident Heydər Əliyevin birinci hakimiyyəti dövründə – 1970-1987-ci illərdə tikilmişdir.

1993-2002-ci illər ərzində Azərbaycanda 137 yeni məktəb binası tikilmişdir. Bunlardan 47-si Naxçıvan MR-in payına düşür.

Məktəb tikintisi, eləcə də təmir və bərpa işlərinin görülməsi sahəsində beynəlxalq təşkilatların, xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirliklərinin apardıqları işlər təqdirəlayiq hesab olunmalıdır. Ümumilikdə 1999-2002-ci illərdə xarici təşkilatlar tərəfindən respublikamızın on rayonunda 8.936 yerlik 28 məktəb binası tikilmiş, 15 rayonda 29.045 yerlik 70 məktəb binası təmir edilmişdir.

Təhlil göstərmişdir ki, respublikada fəaliyyətdə olan 4.513 ümumtəhsil məktəbindən 1.248-i birtipli layihə üzrə tikilmiş binalarda, 3.265-i məktəb üçün nəzərdə tutulmayan, müasir tələblərə cavab verməyən, sanitariya-gigiyenik normaları ödəməyən uyğunlaşdırılmış binalarda yerləşir ki, bunların da 204-də təlim-tərbiyə üçün minimum şərait belə yoxdur. Ümumtəhsil məktəblərinin maddi-tədris bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində ən aktual problemlərdən biri yeni məktəb binalarının inşa edilməsi məsələsidir.

Bütün bunları nəzərə alaraq, sərəncama müvafiq olaraq Təhsil Nazirliyi dövlət proqramının layihəsini hazırlamış və təqdim etmişdir. «Azərbaycan Respublikasında yeni ümumtəhsil məktəblərinin əsaslı təmiri və müasir tədris avadanlıqları ilə təmin olunmasına dair proqram (2003-2007-ci illər)»in təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 fevral 2003-cü il tarixli sərəncamı ölkədə bu sahədə yaranmış problemlərin aradan qaldırılması sahəsində müstəsna əhəmiyyətə malik dövlət sənədi olmuşdur. Təsdiq edilmiş proqrama müvafiq olaraq 2003-2007-ci illərdə respublika üzrə 44.698 şagird yeri olan 149 yeni məktəbin tikintisi, 175 məktəbdə 26.560 şagird yeri olan 1.328 əlavə sinif otağının inşası, 408 məktə-

bin əsaslı təmiri nəzərdə tutulmuşdur. 2003-cü ildə isə 6.766 yerli 19 yeni məktəb binasının tikintisi, 27 məktəbdə 4.840 şagird yeri olan 242 əlavə sinif otağının inşası, 45 məktəbin əsaslı təmiri aparılacaqdır.

Əlavə olaraq Bakı şəhərində ciddi ehtiyac nəzərə alınaraq Səudiyyə İnkişaf Fondu tərəfindən 5 yeni məktəbin inşası üzrə sənədlər hazırlanmış, Yaponiya hökuməti tərəfindən bir məktəb kompleksinin tikintisi nəzərdə tutulmuşdur.

İslahat proqramına müvafiq olaraq son illərdə ümumtəhsil məktəblərində müasir təlim metodları və yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi istiqamətində bir sıra məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilmişdir. «İlin müəllimi» müsabiqəsinin, pedaqoji mühazirələrin təşkili müəllimlərin yaradıcılıq və təşəbbüskarlıq meyllərinin artmasına, inkişafetdirici təlimin tətbiqi üzrə qabaqcıl təcrübə nümunələrinin üzə çıxarılmasına xüsusilə əlverişli şərait yaratmış, iş əzmini, yaradıcılıq və təşəbbüskarlıq meyllərini xeyli artırmış, yaradıcı düşünən, müasir pedaqoji təfəkkürlü təhsil işçilərinin aşkara çıxarılmasına geniş imkanlar açmışdır.

Müasir təhsil sistemini fərqləndirən cəhət onun milli xarakter daşması, ilk növbədə ölkənin inkişaf perspektivlərinə, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinə, mentalitetinə, zəngin tarixi ənənələrinə, demokratiyaya, humanizm prinsiplərinə əsaslanır, müstəqil, yaradıcı şəxsiyyətin və vətəndaşın formalaşdırılmasını, onun milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərə ahəngdar inteqrasiyasını, təhsil alanların fasiləsiz təhsil almaq, daim yeniləşən biliklərə və dünyagörüşə yiyələnmək tələbatının ödənilməsinə və dinamik inkişafını, intellektual və praktik kompetensiyalara, yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına yiyələnməsini təmin edir.

Heydər Əliyev bütün görüşlərində, etdiyi çıxış və nitqlərində gələcəyin vətəndaşının əsl şəxsiyyət kimi formalaşması probleminə xüsusi diqqət yetirir. XXI əsr müasir təhsil sistemi şəraitində şəxsiyyətyönümlü təlimə üstünlük verilir. Pedaqoji prosesin mərkəzində şagird şəxsiyyəti dayanır, onun potensial imkanlarının maksimum dərəcədə reallaşdırılmasına, yeni təcrübəni qavramağa hazır olmasına, müxtəlif vəziyyətlərdə şüurlu və məsuliyyətli seçim etməsinə şərait yaradılır. Digər tərəfdən, müasir dövrdə şəxsiyyətyönümlü təlimin paradiqması şagirdin fərdi-psixoloji, fizioloji keyfiyyətlərinə əsaslanır, şəxsiyyətin formalaşdırılması və inkişafı onun təbii qabiliyyətlərinə uyğun həyata keçirilir.

Şəxsiyyətin tərbiyəsində təlim prosesi əməkdaşlıq və qayğıkeşlik şəraitində həyata keçirilir, onun yaradıcılığını, potensial imkanlarını maksimum dərəcədə reallaşdırmağa zəmin yaradır.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonrakı illərdə, bütün sahələrdə olduğu kimi, milli təhsil sahəsində də bir sıra uğurlar əldə edilmişdir. Bu uğurların ilhamverici qüvvəsi və qarantı məhz Prezident Heydər Əliyevdir. Ölkə başçısının müdrik daxili və xarici siyasəti, yaratdığı sabitlik təhsilin inkişafına əlverişli zəmin yaratmışdır. Hazırda «ümumi orta təhsilin keyfiyyəti» komponenti çərçivəsində «ümumi orta təhsilin

dövlət standartları», «biliyin qiymətləndirilməsi», «ümumi orta təhsilin keyfiyyətinə nəzarət mexanizminin yaradılması» və digər problemlər üzrə 10 illik strategiya hazırlanmış və Dünya Bankına təqdim olunmuşdur. Bu gün biz çalışmalıyıq ki, ümumi orta təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə nail olaq.

Bu günlərdə ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin fərmanı ilə «Dövlət dili haqqında» qanunun tətbiqinə başlanmışdır. Həmin qanuna görə, bütün təhsil pillələrində Azərbaycan dilinin tədrisi ön plana çəkilmiş və qəbul imtahanlarında bu fənnin üstün mövqeyə malik olduğu xüsusi vurğulanmışdır. ***İnkaredilməz həqiqətdir ki, milli məfkurə milli birlik ideologiyasının təməl daşığıdır. O, millətin dili, tarixi, mədəniyyəti, əxlaqi kökləri, adət və ənənələri, inam və etiqadı ilə sıx bağlıdır.*** Hansı dildə təhsil verilməsindən asılı olmayaraq, bütün Azərbaycan vətəndaşları xalqımızın qədim köklərə malik milli ənənələrini mənimsəməyə doğru istiqamətləndirilməlidir. Ona görə də son aylarda məktəblərimizdə Azərbaycan dili fənninin tədrisinin gücləndirilməsi işinə diqqət xeyli artırılmışdır. Ölkə Prezidenti Heydər Əliyev təhsil işçiləri və gənclərlə çoxsaylı görüşlərində doğma ana dilinin, Azərbaycan ədəbiyyatının, tarix və coğrafiyasının dərinədən öyrənilməsinin vacibliyini dəfələrlə qeyd etmiş, bütün bunlarla əlaqədar qarşıya

çox ciddi vəzifələr qoymuşdur. «Dövlət dili haqqında» qanun gənclərimizin vətənpərvərlik tərbiyəsində, milli şüurun formalaşmasında müstəsna rol oynayacaqdır. İndi əsas vəzifə ondan ibarətdir ki, təhsilin bütün pillələrində Azərbaycan dilinin tətbiq sahəsi durmadan genişləndirilsin, dilin öyrənilməsi metodikaları getdikcə təkmilləşdirilsin və Azərbaycan dilində gözəl nitq qabiliyyətinə malik olmaq ümumxalq əhəmiyyətli iş çevrilsin.

Ölkəmizdə təhsilə qayğı və diqqət, onun inkişafının dəstəklənməsi dövlət quruculuğunun mühüm sahəsidir. Respublika Prezidenti görüş və çıxışlarında bunun böyük rolunu, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi xətti ilə təhsilin müasir standartlara yaxınlaşdırılması siyasəti arasındakı əlaqəni daim önə çəkir, ölkəmizin dünya birliyində tutduğu yeri, onun elm, təhsil sahəsinə inteqrasiyasını, iqtisadiyyatımızın daim inkişafını, xarici siyasətimizin səmərəliliyinin artırılmasını, dünya arenasına çıxıb, müasir biliklərlə silahlanmış intellektual kadrlara böyük ehtiyac olduğunu və tələbatın getdikcə artacağını təyin edir. Müstəqil dövlətimizin milli kadr potensialının yaradılmasında və inkişafında təhsil, onun keyfiyyətinə obyektiv münasibət, istedadlı gənclərə hərtərəfli qayğı göstərilməsinin vacibliyini ortaya qoyur. Məhz təhsilin səviyyəsi Azərbaycanın milli şüurunun, ictimai rəyini dünyada gedən sürətli proseslər

səviyyəsinə qaldırır və respublikamızın özünə layiq yer tutmasına təminat verir.

Həyat və tarix elmin, təhsilin inkişafında tutduğumuz yolun düzgün olduğunu sübut edir. Bu yolda bizim strateji xəttimiz, prioritet istiqamətimiz, ali məqsədimiz, müqəddəs əməlimiz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin elm, təhsil sahəsində imzaladığı fərman və sərəncamları, tövsiyə və göstərişləri layiqincə gerçəkləşdirməkdən ibarət olmalıdır.

Fikirlərimi qüdrətli tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin sözləri ilə bitirmək istəyirəm: «*Ümüdvaram ki, bizim bugünkü gənclərimiz keçmiş dövrlərdə olan gənclərdən daha da yüksək təhsil ala biləcəklər və gələcək üçün daha da bilikli, daha da yüksək səviyyəli olacaqlar*».

*Heydər Əliyev. Müstəqil
Azərbaycan dövlətinin
qurucusu. Bakı, 2003*

**QAFQAZDA SÜLH VƏ İNTEQRASIYA PROSESİ
BEYNƏLXALQ
MÜNASİBƏTLƏR KONTEKSTİNDƏ**

«Azərbaycanda, bütün Qafqaz regionunda və bütün dünyada sülhün bərqərar olması bizim ən ümdə arzumuzdur. Azərbaycan sülhsevər ölkə olaraq bütün dövlətlərlə və xalqlarla ələlxüsus, öz qonşuları ilə qarşılıqlı anlaşma, mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq şəraitində yaşamaq istəyir».

*Heydər Əliyev
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti*

Bəşəriyyətin inkişafının hazırkı mərhələsində bütün dünyanı ilk növbədə qloballaşma və inteqrasiya prosesləri, eləcə də hər iki çağdaş inkişaf tendensiyasının normal getməsini təmin edən, bəşəriyyətin gələcəyinin təminatçısı, əslində onlar üçün əsas amil olan sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik problemləri narahat edir. BMT-nin qərarı ilə «Təhsil əsri» elan olunmuş yeni, XXI əsri sözün həqiqi mənasında «İntellekt əsri»nə çevirməyi qarşısına məqsəd qoyan çağdaş dünya, 11 sentyabr 2001-ci ildə ABŞ-da baş verən və bəşəriyyət üçün ciddi təhlükə törədən dəhşətli terror aktından sonra sülhə, əmin-amanlığa, təhlükəsizliyə qarşı yönələn hər cür təhdidlərə qarşı

beynəlxalq mübarizəyə qalxmışdır. Bu gün bütün bəşəriyyəti, hər şeydən öncə, xalqların xoşbəxt gələcəyi naminə sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı əməkdaşlıq məsələləri düşündürür. Təsadüfi deyildir ki, BMT həm ötən əsrin son ilini «Sülh mədəniyyəti ili», həm də üçüncü minilliyin ilk on ilini «Sülh mədəniyyəti on illiyi» elan etməklə tərəqqipərvər dünyanın sülhə, əmin-amanlığa bu gün həmişəkindən daha çox ehtiyacı olduğunu etiraf etmiş oldu. «Sülh mədəniyyəti» mahiyyətcə sülh prosesinin mürəkkəb daxili quruluşunu, inkişaf dinamikasını, drammatizmini dərk etməklə yanaşı, incə yollarla, diplomatik vasitələrlə, düşünülmüş daxili və xarici siyasət yeritməklə, qansız-qadasız mübarizə üsullarına yiyələnməklə ölkədə, regionda və bütün dünyada sülh proseslərinə və sosial-iqtisadi və mədəni inteqrasiyaya yardım etməkdən ibarətdir. Bu baxımdan tarixşünaslıq və geopolitikada geosiyasi-iqtisadi siyasət də, coğrafi transsiyasət də, azad ticarət və iqtisadi məkan uğrunda mübarizə də, xalqların, dövlətlərin mədəni və iqtisadi inteqrasiyası da sözün geniş mənasında haqlı olaraq «sülh mədəniyyəti»nin və inteqrasiyasının tərkib hissələri, onun komponentləri hesab olunur.

Hazırda qloballaşan və qloballaşdıqca terrordan, separatçı hərəkatlərdən, etnik münaqişələrdən əziyyət çəkən narahat dünyamızın ən qaynar nöqtələrindən və strateji baxımdan ən əhəmiyyətli geosiyasi məkanlarından sayılan Qafqazda «sülh mədəniyyəti»nin qorunması, sülh prosesinin hər vasitə ilə inkişaf etdirilməsi nəticə etibarı ilə «Ümumi dünya evi»nin təhlükəsizliyi, ölkələrin və dövlətlərin birgəyaşayışı, əmin-amanlığı, qarşılıqlı əməkdaşlığın iqtisadi və mədəni inteqrasiyası üçün böyük imkanlar açır.

Tarixşünaslıq və politologiya üzrə elmi ədəbiyyatda regional inteqrasiya XX əsrin sonu – XXI əsrin başlanğıcının əsas simvollarından hesab edilir. Regional inteqrasiya, sivilizasiyalararası dialoq və qloballaşma müasir dünya düzəninin, çağdaş – beynəlxalq münasibətlərin qurulduğu yeni sistemin təməl prinsipləridir. Yeni əsr dünya dövlətləri

qarşısında iqtisadi, mədəni, texnoloji münasibətlərdə ümumi dəyərlərin müəyyənləşdirilməsi, xalqların və dövlətlərin milli maraqlarına xələl gətirmədən inteqrasiya prosesinin qaçılmaz olduğunu, bunsuz inkişaf etmiş sivil dünyanı demokratik dəyərlər, azad iqtisadi münasibətlər zəminində idarə etməyin mümkünsüzlüyünü bütün kəskinliyi ilə ortaya qoymuşdur. Başqa sözlə, inteqrasiya proseslərinin dərinləşməsi – çağdaş dünya inkişafının obyektiv zərurətindən doğur (*Bax: F.Tolipov. Teoriya i praktika regionalʹnoy integratsii v Üentralʹnoy Azii – Curnal «Üentralʹnaə Azia i Kavkaz», 2002, №2, s.89-90*)

Bu mənada əski və çağdaş dünyanın etnodil, etnik baxımdan özünəməxsus regionlarından sayılan Qafqaz dövlətləri və xalqları bir tərəfdən qloballaşan dünyanın iqtisadi yüksəlişinə öz töhfələrini verir, digər tərəfdən isə, hazırda regionda mövcud olan etnik, separatçı münasibətlər ocaqları həm Qafqaz dövlətləri, həm də Qafqazla əlaqədə olan dünya ölkələri üçün ciddi təhlükə törədir, sabit, davamlı sülhə, milli təhlükəsizliyə, xalqlar və dövlətlər arasında sosial-iqtisadi və mədəni inteqrasiyaya maneçilik törədir.

Bütün bu tarixi reallıqları, zəmanəmizin gerçəkliklərini, çağdaş dünyada baş verən qlobal və regional hadisələri düzgün qiymətləndirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunda «**Vətəndə sülh, bölgədə sülh, dünyada sülh!**» konsepsiyası mühüm yer tutur. Həmin konsepsiya əsasında həyata keçirdiyi qlobal tədbirlər sayəsində Heydər Əliyev «Ümumi Qafqaz evi» ideyasının əsas müəlliflərindən biri, «Ümumqafqaz evinin ağsaqqalı» kimi nəinki Qafqazda, eləcə də bütün dünyada tanınmış və şöhrət qazanmışdır. Bu mənada Rusiya Xalqları Assambleyasının Sədri, tanınmış dövlət və siyasi xadim Ramazan Abdulatınovun belə bir fikri ilə tam razıyıq ki, «Heydər Əliyevin Qafqaz tarixindəki rolunu əlli ildən sonra anlamaq və dərk etmək mümkün olacaq. Heydər

Əliyev tarixi şəxsiyyət, Qafqazın fəxridir. Sovet dövründə də fəxri olmuşdur. İndi də fəxridir... Heydər Əliyevin müdrikliyi, onun siyasi istedadı elə ancaq Azərbaycana xeyir gətirmir, bütün Qafqazın sərvətinə çevrilmişdir... Belə nəhəng lider yalnız təkcə Azərbaycana deyil, bütün Qafqaza və onun hüdudlarından kənarlara da lazımdır...» (*«Azərbaycan» qəzeti, 13 may 2003-cü il*).

Bütün bunların nəticəsində dünya birliyi artıq etiraf edir ki, hazırda Qafqazda sülh, əmin-amanlıq təkcə region ölkələri üçün deyil, bütün dünya dövlətləri üçün də iqtisadi və mədəni inteqrasiyanın əsas şərtlərindən biridir.

Bu nöqtəyi-nəzərdən istər coğrafi və geostrateji mövqeyinə, istər etnodemoqrafik, etnodil, etnososial mənzərəsinə görə müasir dünyanın ən unikal məkanlarından sayılan Qafqazda ölkələr və xalqlar arasında sülh, inteqrasiya və əməkdaşlıq spesifik xüsusiyyətləri ilə səciyyələnir. 200 ilə yaxın müddətdə əvvəl çar Rusiyası zamanında, son-ralar Sovetlər Birliyi formasında zübur etmiş qırmızı «Şər imperiyası» dövründə rusların Qafqaz siyasətinin əsasında həmişə etnik parçalama, «ayır-buyur», «parçala-hökm sür» prinsipi durmuşdur. XX əsrin sonunda müstəqilliyə qovuşmuş üç cənubi Qafqaz ölkəsi – Gürcüstan (aprel, 1991), Ermənistan (sentyabr, 1991), Azərbaycan (oktyabr, 1991), eləcə də hazırda Rusiya Federasiyası tərkibində qalmış Şimali Qafqaz xalqları keçmiş çar və sovet Rusiyasından miras qalmış etnik separatizmdən (Azərbaycanda Dağlıq Qarabağ, Gürcüstanda Abxaziya və Cənubi Osetiya, Şimali Qafqazda Çeçenistan və b.) xilas ola bilmir, Qafqaz bölgəsi hazırda etnik münaqişələrin ən qaynar nöqtələrindən, sülh və təhlükəsizlik, sosial-iqtisadi və mədəni inteqrasiya üçün narahat regionlardan biri olaraq qalır. Bu amil Qafqaz dövlətləri və xalqları arasında, eləcə də Qafqaz və digər dünya dövlətləri arasında iqtisadi və mədəni inteqrasiya prosesinə maneçilik törədir.

Bu tarixi reallıqdır ki, Qafqaz geostrateji mövqe-yinə, iqtisadi potensialına görə Şərqlə Qərb, Cənubla Şimal arasında körpü rolu oynayır. Bu amil Qafqaz xalqları və dövlətlərinə bölgədə və dünyada sülh və inteqrasiya prosesində dominantlıq, aparıcılıq, liderlik mövqeyi qazandırır. Bu mövqedən səmərəli və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun şəkildə istifadə edən Azərbaycan rəhbərliyi bilirlər ki, «Sülh mədəniyyəti»nin tərkib hissəsinə təkcə sülh uğrunda deklarativ mübarizə, bəyanatlar, bəyannamələr səviyyəsində siyasi gedişlər deyil, həm də geosiyasi-iqtisadi siyasət, coğrafi transsiyasət, azad ticarət və iqtisadi məkan uğrunda mübarizə də daxildir. Belə bir həqiqət də var ki, müasir dünyada böyük dövlətlərin başqa ölkələrin hərbi yolla ərazilərini deyil, iqtisadi yolla bazarlarını zəbt etməyə üstünlük verirlər. Militarizm olan birinci hal tarixin arxivinə verilsə də, ikinci yol – inteqrasiya, iqtisadi, mədəni yaxınlaşma prosesi çağdaş dünyanın ən aparıcı inkişaf tendensiyalarından, sivil, demokratik yollarından biri hesab edilir. Bu gün böyük dövlətləri ərazilər əldə etmək yox, iqtisadi yüksəlişin təməlində duran bazarlara yiyələnmək daha çox maraqlandırır. Bu yol xalqları, dövlətləri bir-birinə yaxınlaşdırır, millətlərin mədəni və iqtisadi baxımdan inteqrasiyasını sür'ətləndirir. Tarixi təcrübə göstərir ki, dünyadan təcrid olunan xalqlar və dövlətlər gec-tez iflasa məhkumdur. Tarixə «şər imperiyası» kimi düşən keçmiş SSRİ-nin süqutunu sür'ətləndirən əsas faktorlardan biri məhz onun iqtisadi cəhətdən qapalı olması, dünya iqtisadiyyatı ilə əlaqələrinin qurulmaması idi...

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin iqtisadi və mədəni inteqrasiya barədə dediyi aşağıdakı müdrik sözlər tarixi təcrübənin düzgün qiymətləndirmənin parlaq nəticəsidir. O, deyir: «Heç bir ölkə, ən böyük bir ölkə də yalnız öz çərçivəsində iqtisadiyyatını lazımi səviyyədə inkişaf etdirə bilməz... Dünya iqtisadiyyatının inteqrasiya, iqtisadi sahədə ölkələrin bir-biri ilə əməkdaşlığı hər bir dövlət üçün mənfəətlidir və ümumiyyətlə, dünyada daha da yüksəlmək üçün

bu, yeganə bir yoldur...» (Heydər Əliyev. *Müstəqillik yolu. Bakı, 1998, s.48-49*).

İnteqrasiya barədə bu fikirlər Azərbaycan Respublikasının bu sahədə dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini əks etdirir.

Bu baxımdan Qafqazda və dünyada sülhün alovlu təbliğatçısı olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin «**Biz istəyirik həqiqətən Avropada təhlükəsizlik, sülh, əmin-amanlıq olsun, eyni zamanda öz problemimizin həllini, yəni Qafqazda əmin-amanlıq, sülhün olmasını istəyirik**» və ya «...Azərbaycanda, bütün Qafqaz regionunda və bütün dünyaya sülhün bərqərar olması bizim ən ümdə arzumuzdur. Azərbaycan sülhsevər ölkə olaraq bütün dövlətlərlə və xalqlarla, ələlxüsus öz qonşuları ilə qarşılıqlı anlaşma mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq şəraitində yaşamaq istəyir» (Bax. Heydər Əliyev işığı-İpək yolu. Bakı, 2001, s.106) müdrik çağırışının reallaşması üçün, sülh və inteqrasiya prosesinin sürətlənməsi məqsədilə hazırlanmış və hazırda reallaşmaqda olan bir sıra beynəlxalq layihələr Azərbaycan, Gürcüstan və digər Qafqaz dövlətləri, eləcə də regionun digər ölkələri, Şərqi və Qərbi dövlətləri arasında əməkdaşlığa, böyük gələcəyi olan perspektivlərə hesablanmışdır. Belə ki, «**Böyük İpək Yolu**»nun bərpası, **Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin – «TRASEKA»** proqramının həyata keçirilməsi, Xəzərin enerji ehtiyatlarından birgə istifadəyə dair «Əsrin müqaviləsi» (24 sentyabr 1994) ünvanı almış neft kontraktlarının, «**Bakı-Tbilisi-Ceyhan**» əsas ixrac neft kəməri, «**Bakı-Tbilisi-Ərzurum**» Qaz kəməri layihələrinin əsas məqsədi Qafqazın, o cümlədən Azərbaycanın, Gürcüstanın milli təhlükəsizliyi, xalqlarımızın rifahı ilə yanaşı, region ölkələrinin, ilk növbədə Qafqaz ölkələrinin iqtisadi və mədəni inteqrasiyası, regional əməkdaşlığı sürətləndirməklə, sülhün, əmin-amanlığın, sabitliyin möhkəmlənməsinə birbaşa xidmət edir. XXI əsrdə dünyanın bir çox dövlətlərinin, o sıradan Qafqazı vahid iqtisadi məkanda birləşdirmək, Qafqazın

Asiya ilə Avropa arasında iqtisadi və mədəni körpü rolunu həyata keçirmək bu proqramların ana xəttini, leytmotivini təşkil edir.

Bu ümumbəşəri strategiyanın və ona uyğun taktikanın işlənilib hazırlanması, həyata keçirilməsinin əsas təşəbbüskarları, Qafqazda və dünyada sülhün böyük tərəfdarları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin və Gürcüstanın Prezidenti Eduard Şevardnadzenin müstəsna xidmətləri vardır.

Tarixdən məlumdur ki, 1996-cı il martın 8-10-da Gürcüstana rəsmi səfər edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev və Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze tərəfindən martın 8-də artıq elmi-siyasi ədəbiyyatda – tarixşünaslıqda «Tbilisi bəyannaməsi» adlandırılan **«Qafqaz regionunda sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında» Azərbaycan-Gürcüstan birgə bəyannaməsi** imzalandı. Bəyannaməyə görə, irəli sürülən və reallaşdırılması nəzərdə tutulan «Ümumi Qafqaz evi» insan hüquq və azadlıqlarına, dini və etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, milli azlıqlara hörmət əsasında yaradılmalı, etnik və dini dözümlülük hər zaman gözlənilməli, dünyanın zəngin mədəniyyət beşiyi olan Qafqaz xalqlarının və dövlətlərinin mədəni irsi və dövlətçilik ənənələri qorunmalı, inkişaf etdirilməli, Qafqaz dövlətlərinin beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış sərhədləri hamı tərəfindən tanınmalı, ərazi toxunulmazlığı təmin edilməli, xalqların və dövlətlərin iqtisadi-mədəni əlaqələrinin formalaşmasına şərait yaradılmalıdır (*Bax: «Kavkaz», 1996, №2, s. 4-5*). Bu sənədi tarixçilər haqlı olaraq «Ümumi Qafqaz evi»nin özülünü, təməlini qoyan mühüm tarixi bir sənəd kimi dəyərləndirirlər (*Bax: «Kavkaz», 1996, №2, s. 6-7*).

«Tbilisi bəyannaməsi» kimi tarixə imzasını qoymuş «Qafqaz regionunda sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında» bəyannamənin tarixi rolundan, regionda sülhün təmin olunması yolundakı əhəmiyyətindən danışarkən Heydər Əliyev Tbilisidə keçirilən mətbuat konfransında demişdir: **«Qafqaz regionunda**

sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq haqqında» imzaladığımız bəyannamə çox mühümdür. Mən deyərdim ki, bu, həmin qəbildən olan ilk belə ciddi mühüm siyasi sənəddir. Onun mühümlüyü və böyük əhəmiyyəti bundadır ki, Qafqaz qeyri-sabitlikdən, münaqişələrdən əziyyət çəkir, bir çox millətlərarası toqquşmalardan və proseslərdən əziyyət çəkir. Ona görə də hər birimizin, xüsusən də, Gürcüstan və Azərbaycan dövlət başçılarının vəzifəsi Qafqazda sülhə, təhlükəsizliyə, əməkdaşlığa yol açmaqdır. İmzaladığımız sənəd məzmununa və xarakterinə görə belə bir əməkdaşlığa yol açır. O, başçılarının qoşulması üçün açıqdır. Ona görə də ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, regionumuzun digər dövlətləri, eləcə də başqa dövlətlər bu sənədə qoşulacaqlar...» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1988, V cild, s.404-405*).

Həmin bəyannamənin Qafqazın gələcək taleyində mühüm amil olan sülh proseslərinin təmin edilməsi və regional əməkdaşlıqdakı rolundan bəhs edən Heydər Əliyev bu sənəddə irəli sürülən ideyaların həyata keçirilməsinin perspektivlərini bu cür ümumiləşdirir: «**Bu bəyannamə göstərir ki, həm cənab Eduard Şeverdnadze, həm də mən Qafqazda sülhü həqiqətən möhkəmləndirməyə, sülhü bərqərar etməyə çalışırıq. Nəinki öz ölkələrimiz, öz xalqlarımız haqqında düşünürük. Bütün Qafqaz haqqında, Qafqazın bu günü, gələcəyi haqqında düşünürük. Bu bəyannamə açıq bir sənəddir və mən ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Qafqazın bütün respublikaları, dövlətləri də və başqa dövlətlər də bu bəyannaməyə qoşulacaqlar. Çünki Qafqazda sülhü, əmin-amanlığı bərqərar etmək təkcə Gürcüstan, Azərbaycan üçün deyil, Qafqazda yaşayn bütün xalqlar üçündür. Bu təkcə Qafqaz üçün yox, Qafqazla əlaqəsi olan bütün ölkələr, xalqlar üçündür, bütün dünya üçündür. Qafqaz indi bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Ona görə də Qafqazda gedən prosesləri düzgün istiqamətə, sülh istiqamətinə yönəldib Qafqazda**

sülhə, əmin-amanlığa nail olmaq çox böyük, müqəddəs məqsəddir, ali məqsəddir və biz bu məqsəd uğrunda bundan sonra da əzmlə çalışacağıq» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1998, V cild, s.435*).

Bu tarixi bəyannamənin imzalanması ilə Qafqazda sülh prosesinə region ölkələrinin, Qafqazla əlaqələri olan dövlətlərin maraqları artmağa başladı. Çox keçmədi ki, «Qafqaz dördlüyü» adlandırılan Rusiya Federasiyası, Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan dövlətlərinin prezidentləri Qafqazda sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq məsələlərini müzakirə etmək məqsədilə 1996-cı ilin iyunun 3-də Şimali Qafqazda görüş keçirdilər. «Qafqaz dördlüyü»nün Kislovodsk görüşündə «Qafqazda əmin-amanlıq, sülh, iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq uğrunda bəyannamə» qəbul edilmişdir. Həmin bəyannamədə Qafqazın sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik regionuna çevrilməsi, Qafqazda millətlərarası həmrəyliyin yaradılması, Qafqazda möhkəm sülhün və sabitliyin bərqərar olmasına hərtərəfli kömək göstərilməsi, bölgədəki münaqişələrin beynəlxalq hüquq normaları əsasında yalnız sülh yolu ilə həll edilməsinin vacibliyi, Qafqazda tarazlaşdırılmış iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsi, Qafqazın nadir təbiətinin qorunması və s. bu kimi qlobal məsələlərin birgə reallaşdırılması öz əksini tapmışdır. Bəyannamə qoca Qafqazın, eləcə də bəşər sivilizasiyasının zəngin mədəniyyətləri ilə seçilən Qafqaz xalqlarının, XX əsrin sonunda müstəqilliyə qovuşmuş Cənubi Qafqaz dövlətlərinin taleyi üçün belə bir ümidverici notlarla bitir: **«Biz, Azərbaycanın, Ermənistanın, Gürcüstanın, Rusiyanın dövlət başçıları, xalqlarımızın gələcəyi üçün tarixi məsuliyyət daşdığımızı dərk edərək, milyonlarla insanın iradəsini ifadə edərək millətlərarası həmrəyliyi, sülhü, iqtisadi tərəqqini təmin etmək, Qafqaz xalqlarının mədəni-tarixi irsini birlikdə artırmaq üçün özümüzdən asılı olan hər şeyi etməyə hazır olduğumuzu bəyan edirik: Qafqaz bizim ümumi evimizdir. Onu öz tarixləri ilə fəxr edən və gələcəyə inamla baxan insanların**

yaşadıqları dinc, tərəqqi edən regiona çevirmək bizim borcumuzdur» (*Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1998, VI cild, s.402-405*).

Qeyd etməliyik ki, tarixşünaslıq ədəbiyyatında «Kislovodsk bəyannaməsi» kimi tanınan sənəd mahiyyət və məzmunu etibarlı ilə Heydər Əliyev və Eduard Şeverdnadze təfəkkürünün, zəngin dövlətçilik təcrübəsinin məhsulu olan «Tbilisi bəyannaməsi»nin məntiqi və siyasi davamıdır, əslində həmin ideyaların daha geniş tərkibdə və kontekstdə bir daha təsdiqidir, müdafiə olunmasıdır, dəstəklənməsidir.

Həmin bəyannamənin imzalanmasından sonra Heydər Əliyev demişdir: «Ümumiyyətlə, mən bu günkü görüşdən çox məmnun qaldığımı bir daha bildirmək istəyirəm. Mən istəyirəm ki, Qafqazda sülh olsun, Qafqazda sabilik olsun, axı Qafqazda müxtəlif millətlərin nümayəndələri, müxtəlif dinlərə etiqad bəsləyən adamlar yaşayırlar, onların çoxu müsəlman dininə mənsubdur... Odur ki, bizim borcumuz, bizim hər birimizin borcu – mən öz borcumdan danışıram, - bu məsələlərə maksimum diqqətlə yanaşmaqdan, bütün dinlərə, bütün əqidələrə, milliyyətindən asılı olmayaraq, bütün adamlara hörmət etməkdən ibarətdir. Təkrar edirəm, bununla əlaqədar Qafqaz xalqlarını sıx birləşdirməyə və Qafqazı dinc bir regiona çevirməyə imkan var...» (*H.Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1988, VI cild, s.400*).

«Qafqaz dördlüyü»nün «Kislovodsk bəyannaməsi»ni «Tbilisi bəyannaməsi»nin məntiqi və siyasi davamı, böyük əks-sədası kimi dəyərləndirən Heydər Əliyev demişdir: «Məmnuniyyət hissi ilə demək olar ki, «Tbilisi bəyannaməsi» böyük əks-səda doğurmuş, dünyada böyük hörmətlə qəbul edilmiş, inkişaf etmişdir.

Həmin bəyannamənin davamı olaraq keçən ilin iyun ayında (3 iyun 1996-cı il nəzərdə tutulur – İ.H.) Kislovodskda dörd dövlətin – Rusiya, Gürcüstan, Ermənistan və Azərbaycanın başçıları Qafqazda sülhün,

əmin-amanlığın təmin edilməsinə aid yeni bir bəyannamə imzalamışlar». (Heydər Əliyev. *Müstəqilliyimiz əbədidir*. Bakı, 1998, VIII cild, s.438).

Belə bir faktı da nəzərə almalıyıq ki, Kislovodsk görüşündə razılaşdırıldığı kimi ötən müddətdə «Qafqaz dördlüyü» müxtəlif formatlarda Qafqazda sülh və inteqrasiya məsələləri ilə bağlı görüşlərini bu gün də davam etdirməkdədirlər.

Bu görüşlərin ardınca Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də 32 dövlətin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə Azərbaycanın paytaxtı Bakıda keçirilən tarixi Böyük İpək Yolunun bərpası üzrə beynəlxalq konfransda imzalanan «Bakı bəyannaməsi» və «Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına dair Saziş»də Qafqazda sülh prosesinin möhkəmləndirməyə, Qafqaz dövlətlərinin Avropa və Asiya ölkələri ilə, eləcə də region ölkələrinin bir-birilə inteqrasiyasına, qarşılıqlı anlaşma və etimadın inkişafına birbaşa xidmət edir. (Bax: *«Azərbaycan» qəzeti, 09.09.1998*).

Bunlarla yanaşı. Qafqazda sülh prosesinin inkişafına və inteqrasiyanın sürətləndirilməsinə yönəlmiş daha bir tarixi faktı da xatırlatmağı vacib hesab edirik. Bəllidir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev «Tbilisi bəyannaməsi»ndə irəli sürülən «Ümumi Qafqaz evi» ideyasının reallaşmasına kömək məqsədilə ATƏT-in İstanbul sammitində (dekabr 1999) «**Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq Paktı**»nın yaradılması təklifi ilə çıxış etmiş. Qafqazda sülhün təminatının çağdaş dünyanın iqtisadi və mədəni inteqrasiyasında, regionda sülhün, təhlükəsizliyin təminatında mühüm amil olduğu xüsusi vurğulanmış, sammit iştirakçısı olan dövlət başçıları (Türkiyə Cümhuriyyəti və b.) tərəfindən geniş müdafiə olunmuşdur.

Bu ideyanın davamı olaraq Tbilisidə Türkiyə Cümhuriyyətinin doqquzuncu prezidenti Süleyman Dəmirəl tərəfindən (15 yanvar 2000-ci il) «Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq Paktı»nın təşkili üzrə ATƏT-in İstanbul zirvə

görüşündə (dekabr 1999) Heydər Əliyev tərəfindən irəli sürülən ideyanın geniş və ətraflı müzakirəsi razılaşdırılmışdır. Əlbəttə, bütün bunlar Qafqazda, xüsusən də cənubi Qafqazda sülhün möhkəmlənməsinə birbaşa xidmət edir». (*Bax: S.Çernovskiy. Kavkazskiy vektor Rossiyskoy diplomatii. – Curn. «Üentralǧnaə Aziə i Kavkaz» 2000, № 5, s.108*)

Qafqaz bu gün tarixinin ən gərgin, mürəkkəb və məsuliyyətli dövrünü yaşayır. Qafqazda baş verən etnik münaqişələr totalitar rejimdən miras qalmaqla Qafqaz xalqlarının çar Rusiyası tərəfindən zaman-zaman zorla həyata keçirilən köçürmə, deportasiya və soyqırımı siyasətinin acı nəticələridir. Ümumiyyətlə, Qafqaz tarixin bütün dövrlərində böyük dövlətlərin mənafe, mövqə uğrunda mübarizə meydanı olmuşdur. Bu gün beynəlxalq aləmi narahat edən əsas problem Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, abxaz– gürcü, osetin–gürcü, inquş-şimali osetiya münaqişələrinin, rus-çecen müharibəsinin aradan qaldırılması yolu ilə bölgədə sülhü, iqtisadi inteqrasiyanı tə'min etməkdən ibarətdir.

Qafqazda, xüsusən də, Cənubi Qafqaz dövlətlərində sülh və inteqrasiya proseslərinin normal inkişafı, xalqlar, dövlətlər arasında sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni sahələrdə əməkdaşlığın stabilləşməsi, tarixən mövcud olmuş, lakin müxtəlif etnik münaqişələr, separatçılıq meyilləri, ərazi iddiaları və digər səbəblərdən pozulmuş əlaqələrin bərpasına nail olunması və möhkəm, uzunmüddətli sabit yaxınlaşma məsələləri bu gün Qərb dövlətlərinin, xüsusən, bu gün dünyada fəvqəldövlət missiyasını yerinə yetirən ABŞ-ın dövlət siyasətində prioritet istiqamətlərdən sayılır. Qafqazın istər Qərb, istər Şərq, istər Cənub, istərsə də Şimal arasında strateji mövqeyi, sivilizasiyalar qovuşuğunda yerləşməsi, əlverişli nəqliyyat qovşağında olması dünya siyasətində bu qədim,

zəngin diyara marağı artırır. Ümumiyyətlə, Qafqaz, xüsusən də, Cənubi Qafqaz ərazisi tarixən də böyük imperiyaların (Midiya, Əhəminilər, Sasanilər, Ərəb Xilafəti, Səlcuqlar, Monqollar, İran, Osmanlı, Rusiya, Sovetlər Birliyi) mənafe və mövqe mübarizəsi meydanına çevrilib. Lap qədim dövrlərdən Qafqaz polietnik regionlarından biri kimi, Şərqlə Qərb, Cənubla Şimal arasında «qızıl körpü» hesab olunub (*Bax: R.Quseynov. Azerbaydçanskaə Respublika v zerkalo poligtņičnosti: istoria, sovremennoe sostoənie, proqnoz, rekomendauüii. – Curn. «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz»; 2000, №2, s.186-187).*

XX əsrin sonunda Cənubi Qafqazda müstəqil dövlətlərin yaranması Qərbin Qafqaz siyasətində müəyyən dəyişikliklər etmək zərurətini doğurdu. Cənubi Qafqaz regionuna, xüsusən, Xəzərin zəngin karbohidrogen ehtiyatlarından birgə istifadəyə, Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına, tarixi Böyük İpək Yolunun bərpasına Qərbin böyük dövlətlərinin marağının artması mövcud reallıqdan və tarixi zərurətdən irəli gəldi.

Müasir dövrdə Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və inteqrasiya proseslərinin sürətləndirilməsi, regional əməkdaşlığın inkişafı baxımından yuxarıda xatırladığımız bir çox beynəlxalq layihələr – «Əsrin müqaviləsi» əsasında yaranmış neft strategiyası və onun davamı olan «Bakı-Tbilisi-Ceyhan» (BTC) əsas ixrac neft kəməri, «Bakı-Tbilisi-Ərzrum» (BTƏ) əsas ixrac qaz kəməri layihələri, Böyük İpək Yolunun bərpası, «TRASEKA»-Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılması proqramı, həmçinin bir sıra beynəlxalq və regional iqtisadi əməkdaşlığa əsaslanan GUÖAM, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər qurumlarda, region

ölkələrində sülh, milli təhlükəsizlik və inteqrasiya proseslərinə kömək etməli, bütövlükdə Cənubi Qafqaz dövlətlərinin Asiya və Avropaya yaxınlaşmasına yardım etməlidir.

Qafqazın həm Asiya, həm də Avropa ölkələri ilə iqtisadi və mədəni əməkdaşlığının artmasında Heydər Əliyevin böyük önəm verdiyi və hər zaman dəstəklədiyi TRASEKA proqramı əhəmiyyətli rol oynayır. Xüsusən də, həmin yolun üstündə yerləşən, Böyük İpək Yolunun qapısı adlandırılan Azərbaycan və Gürcüstan dövlətlərinin iqtisadi yüksəlişi üçün böyük əhəmiyyəti olan TRASEKA Proqramının başlıca strateji məqsədləri, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir: Asiya-Avropa arasında alternativ nəqliyyat dəhlizləri vasitəsilə yeni yaranmış müstəqil Orta Asiya və Cənubi Qafqaz dövlətlərinin Qərb bazarlarına çıxışını təmin etmək və bu yolla onların iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafına dəstək vermək, müdafiə etmək; müstəqil Cənubi Qafqaz və Orta Asiya dövlətləri arasında regional əməkdaşlığa təkan vermək; Beynəlxalq maliyyə qurumlarının həmin müstəqil dövlətlərə maliyyə yardımına cəlb etmək; Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin Trans–Avropa nəqliyyat şəbəkəsi ilə birləşdirilməsi və s.

Bu layihənin reallaşmasının, heç şübhəsiz, Qafqazda milli təhlükəsizliyin qorunması Azərbaycan və Gürcüstanın Avropaya inteqrasiyasında, iqtisadi yüksəlişində müstəsna rolu vardır. Bu mənada belə bir fikirlə tam razıyıq ki, «XXI əsrdə dünyanın bir çox dövlətlərinin vahid iqtisadi məkanda birləşdirmək bu proqramın baş xəttini təşkil edir» (*Bax: S.Xəlilov. Lider. Dövlət. Cəmiyyət. Bakı, 2001, s.302*).

Artıq reallığa çevrilməkdə olan proqramın həyata keçirilməsi region ölkələrinin iqtisadi və mədəni integrasiyasında müstəsna rola malikdir. Qərb-Şərq nəqliyyat dəhlizinin yaradılması çərçivəsində qoyulan beynəlxalq investisiyalar, beynəlxalq tranzit yüklərinin artması Qafqazda siyasi, iqtisadi, geosiyasi şəraitin yaxşılaşmasına, Qafqazda möhkəm və davamlı sülhün yaranmasına təsir edir. Bütün bunlar isə nəticə etibararı ilə Heydər Əliyevin Qafqazda, regionda sülh siyasətinə birbaşa xidmət edir.

Azərbaycanın XXI əsr neft strategiyasının memarı olan Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən Transqafqaz nəqliyyat qovşağında Xəzərin enerji ehtiyatlarının Qərbə nəqlini əsas tutan «Bakı–Tbilisi–Ceyhan» və «Bakı–Tbilisi–Ərzrum» neft və qaz kəmərləri layihələrinin reallaşması Cənubi Qafqaz dövlətlərinin, ilk növbədə Azərbaycan və Gürcüstanın dövlət və milli təhlükəsizliyi, iqtisadi yüksəlişi, bütövlükdə regional və beynəlxalq integrasiya üçün çox böyük əhəmiyyəti olduğunu bu gün bütün dünya etiraf edir.

Tarixi reallıqdır ki, bu gün həmin kəmərlər və nəqliyyat dəhlizi XXI əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqaz dövlətlərinin mövcudluğunun arteriya damarlarına çevrilməkdədir.

Bu layihələrin reallaşması yolunda ən uğurlu addım 2002-ci il sentyabrın 18-də məhz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin təşkilatçılığı və böyük siyasi iradəsi nəticəsində Bakıda atıldı. Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstanın dövlət başçılarından, ABŞ-ın energetika nazirinin iştirakı ilə «BTC» əsas ixrac neft kəmərinin tikintisinin təməlatma mərasimi keçirildi və bu layihənin tikintisinə start verildi (*Bax: «Azərbaycan»*

qəzeti, 19 sentyabr, 2002-ci il). Bununla da, Qafqazda gələcək sabitliyin, iqtisadi yüksəlişin, möhkəm və davamlı sülhün təmali qoyulmuş oldu.

Qafqazda sülh və inteqrasiya proseslərində, heç şübhəsiz, 1997-ci ildə Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldova dövlətləri tərəfindən təsis edilən, 1999-cu ildə Özbəkistanın da qoşulduğu və bu gün dünya sivilizasiyasında GUÖAM kimi tanınan regional iqtisadi təşkilatının da müəyyən rolu vardır. *(Bu haqda ətraflı bax: Ö.Koçubey. QUUAM i ravnopravnoe regionalnoe sotrudniçestvo – Curnal «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz», 2002, №2, s.118-125).*

Qafqazda, xüsusən də cənubi Qafqaz dövlətlərində sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik və inteqrasiya proseslərinin intensivləşməsində maraqlı olan Qərb dövlətləri, o cümlədən də, ABŞ-ın bu regiona münasibətindəki bəzi inteqrativ məqamları xatırlamaq yerinə düşərdi. ABŞ-ın xarici siyasətində Qafqaz xüsusi önəm kəsb edir, burada mövcud olan üç postsovet cənubi Qafqaz respublikalarının – hazırkı müstəqil dövlətlərin müstəqilliyinin, demokratiyasının möhkəmlənməsində, iqtisadi qüdrətinin yüksəldilməsində, regionda möhkəm və uzunmüddətli sülhün yaranmasında maraqlıdır. ABŞ-ın ümumən Qafqazda, xüsusən də Cənubi Qafqazda əsas maraqları, əsasən, bunlardan ibarətdir: Azərbaycanın, Gürcüstanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyü və dövlət müstəqilliyinin təmin edilməsi; Qafqaz regionunda, xüsusən də Şimali Qafqazda (rus-çeqen müharibəsi) qeyri-sabitliyin qarşısının alınmasına kömək göstərilməsi; nəhayət, Xəzərin enerji ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə şərait yaratmaqla regionda möhkəm və davamlı sülhə,

xalqların və dövlətlərin təhlükəsizliyinə hər vasitə ilə yardım göstərilməsi və s.

ABŞ və digər Qərb dövlətləri Qafqazda göstərilən beynəlxalq maraqlarını təmin etmək məqsədilə region üçün aşağıdakı konsentual və strateji məsələlərin perspektivdə həllinə üstünlük verir, bunları Qafqaz siyasətinin prioriteti hesab edirlər: Xəzərin karbohidrogen ehtiyatlarının «Bakı–Tbilisi–Ceyhan» əsas ixrac neft kəməri ilə və «Bakı–Tbilisi–Ərzurum» qaz kəməri ilə Qərbə nəql edilməsinin təhlükəsizliyinə yönələn siyasi, iqtisadi dəstəyin saxlanması; bu halda Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin milli təhlükəsizliyinin qorunması; ABŞ-ın əsas strateji müttəfiqlərindən biri kimi Gürcüstanın təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin olunması, Abxaziya, Cənubi Osetiyadakı münaqişə ocaqlarının Gürcüstanın ərazi bütövlüyü və sərhəd toxunulmazlığı, dövlət müstəqilliyi prinsipləri əsasında diplomatik yolla həll edilməsi; Azərbaycan Respublikası ilə Cənubi Azərbaycanın azərbaycanlı əhalisi arasında mədəni əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin dəstəklənməsi; Azərbaycanın iqtisadi inkişafına ABŞ-ın yardımına əngəl törədən və ABŞ-ın Senatı tərəfindən 1992-ci ildə qəbul edilmiş «Azadlığı dəstəkləmə Aktı»na 907-ci düzəlişin icrasının tamam dayandırılması, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ konfliktinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində, sülh yolu ilə həlli istiqamətində siyasətinin davam etdirilməsi; Rusiya Federasiyasının rəhbərliyinə Cənubi Qafqazda separatizmi müdafiə etməyin (Azərbaycanda Qarabağ, Gürcüstanda abxaz və Cənubi Osetiya) perspektivsizliyinin başa salınması; əgər bu siyasət davam etdirilərsə, ABŞ tərəfindən müəyyən sanksiyaların tətbiq ediləcəyinin qaçılmaz olması; ABŞ

hökuməti hesab edir ki, Rusiya tərəfindən Ermənistana bu yaxınlarda 1 milyard dollar dəyərində hərbi texnika verilməsi, Abxaziyadakı separatçılara hərbi yardım göstərilməsi Azərbaycan və Gürcüstanın dövlət təhlükəsizliyi, xalqların əmin-amanlığı üçün narahatlıq doğurur; nəhayət, Şimali Qafqazda hərbi münaqişələrin dayandırılması, xüsusən də çeçen-rus müharibəsinin danışıqlar yolu ilə həlli məqsədilə Rusiya Federasiyası ilə diplomatik əlaqələri gücləndirilməsi və s.

Bütövlükdə Qafqazda sülh və inteqrasiya proseslərinin normallaşdırılması və bu ölkələrin sabit inkişaf yoluna çıxarılması Qərbdə dövlətlərinin, o cümlədən ABŞ-ın Qafqaz siyasətinin aparıcı istiqamətini təşkil edir. Qərb yaxşı bilir ki, müstəqil Azərbaycanın dövlət başçısı Heydər Əliyevin böyük inamla yürütdüyü Qafqazda sülh, milli təhlükəsizlik və iqtisadi inteqrasiya siyasəti nəticə etibararı ilə Mərkəzi Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında əməkdaşlığa güclü təkan verəcək, Şərqlə Qərb arasında sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni inteqrasiyanın üstün inkişafında müstəsna rol oynayacaqdır. *(Bax: A.Kogn. SŞA, stranı Üentralğnoy Azii i Kavkaza: problemu i perspektivi vzaimootnoşeniy. Curn. «Üentralğnaə Aziə i Kavkaz» 2000, №2, s.29-37; L.Melikişvili.*

Qruzia: Rayonu vozmocnix gtiokonfliktov. - Curn. «Üentralğnaə Azia i Kavkaz», 2002, №2, s.54-58)

Ən çox narahatlıq doğuran məsələ Rusiyanın Ermənistanı birtərəfli qaydada silahlandırması, Ermənistanın bölgədə militarist siyasət yeritməsidir ki, bu amillər Qafqazda sülh, təhlükəsizlik prosesinə ciddi əngəl törədir.

Ermənistanın Azərbaycan ərazisinin 20%-ni işğal etməsi nəticəsində ilk növbədə onun özü bütün Qafqazda həyata keçirilən beynəlxalq iqtisadi layihələrdən kənar qalır. Ermənistan əvvəl-axır anlamalıdır ki, beynəlxalq və regional layihələrindən kənar qalmaq sonda onun iqtisadi tənəzzülünü qaçılmaz edəcəkdir. Bu yaxınlarda Azərbaycanın NATO-ya assosiativ üzv seçilməsi, Gürcüstanın NATO-ya qəbullu bağlı rəsmi müraciəti də Qafqazda, bölgədə sabit sülhə, milli təhlükəsizliyə, iqtisadi və mədəni əməkdaşlığa beynəlxalq təminatın verilməsinə xidmət etməlidir. İnanırıq ki, Qafqazda əvvəl-axır regional və etnik münaqişələrə də son qoyulacaq, Qafqaz dünyanın inkişaf etmiş, iqtisadi cəhətdən dünya ilə inteqrasiya olunmuş sabit bölgəsinə çevriləcəkdir. Tarixi keçmişin təhlili və ibrət dərsləri, yeni əsrin inkişaf tendensiyası, zəmanəmizin siyasi, iqtisadi və mədəni inkişafının məntiqi bu həqiqətin yaxın zamanlarda gerçəkliyə çevriləcəyini sübut edir.

XXI əsrin əvvəllərində Qafqazda sülh prosesinin dönməzliyinin təmin olunması, iqtisadi inteqrasiya bəşəriyyətin mədəni yaxınlaşmasına təkan verməklə yanaşı, Qərblə Şərqlə, Avropa ilə Asiya arasında sivilizasiyaların qovuşmasına imkan və şərait yaradır. Qafqazda sülhün alovlu təbliğatçısı, Qafqaz evinin ağsaqqalı, **«Qafqazda sülh təşəbbüsünü dəstəkləyən ilk dövlət başçısı» (Eduard Şevardnadze)** sayılan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin aşağıdakı müdrik kəlamı Avropa və onun bir hissəsi olan Qafqazda möhkəm sülhün, əmin-amanlığın təminatına, inteqrasiyanın inkişafına və sürətlənməsinə dövlətimizin münasibətini aydın şəkildə əks etdirir: **«...Avropa qarşısında həqiqi sülh və sabitlik yolu açılmışdır. Biz istəyirik həqiqətən Avropada təhlükəsizlik, sülh, əmin-amanlıq olsun, eyni zamanda öz problemimizin həllini, yəni Qafqazda əmin-amanlıq, sülh olmasını istəyirik».**

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Qafqazda və dünyada sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik iqtisadi və mədəni inteqrasiya sahəsində böyük fəaliyyətinə görə Türkiyə Cümhuriyyətinin Beynəlxalq Atatürk Sülh Mükafatına (1 noyabr 1999, Ankara) layiq görülmüşdür. Bu günlərdə isə Azərbaycan

Respublikası Prezidenti Heydər Əliyev regional təhlükəsizlik problemlərinin həllində müstəsna xidmətlərinə görə Rusiya Federasiyasının Təhlükəsizlik, Müdafiə və Hüquq Qaydası Problemləri Akademiyasının professoru və həqiqi üzvü seçilmiş, Yuri Andropov adına mükafata layiq görülmüşdür. (*«Azərbaycan» qəzeti, 05.04.2003*)

Azərbaycan Prezidenti bu mütəbər mükafata ölkənin müdafiə qabiliyyətinin, təhlükəsizliyinin və hüquq qaydasının təmin olunması, bölgədə sülh, əmin-amanlıq və milli təhlükəsizlik istiqamətində həyata keçirdiyi xidmətlərə görə layiq görülmüşdür. İftixar etməli məqamlardan biri də budur ki, Türkiyənin nüfuzlu «Siyasət» curnalında dərc olunmuş məqalədə Heydər Əliyev haqqında **«Qafqazın lideri, müasir Azərbaycanın öndəri, Türkiyənin dostu»** sərlövhəli analitik məqalədə möhtərəm Prezidentimizin **«Qafqazın lideri»** adlandırılması məhz onun regionda apardığı sülh, əmin-amanlıq, milli təhlükəsizlik və inteqrasiya siyasətinin parlaq nəticəsidir (*«Azərbaycan» qəzeti, 17.04.2003*).

Bütün bunlar Heydər Əliyevin «Vətəndə sülh, bölgədə sülh, dünyada sülh!» ideyasına sədaqətinin, bu istiqamətdə müstəsna xidmətlərinin beynəlxalq səviyyədə etiraf

olunması, müstəqil Azərbaycanın sülh siyasətinin real və parlaq nəticəsi kimi yüksək dəyərləndirilməlidir.

Bu gün Qafqazda, o cümlədən Cənubi Qafqazda əmin-amanlığın, sülhün, milli təhlükəsizliyin, xalqlar və dövlətlər arasında sosial-iqtisadi və mədəni inteqrasiyanın təmin olunmasında Qafqazın aparıcı lideri sayılması, dünyanın böyük dövlət və siyasi xadimlərinin onu zəmanəmizin fenomenal siyasət adamı, «Qafqaz evinin ağsaqqalı» adlandırmaları faktı bu günlərdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin anadan olmasının 80 illiyi ilə əlaqədar beynəlxalq birliyin aparıcı dövlət başçılarının təltif və təbriklərində bir daha dönə-dönə təkrarlandı, dəfələrlə etiraf və təsdiq olundu. Mən fürsətdən istifadə edib, bu tarixi anlarda, xalqımız və dövlətimiz üçün əziz günlərdə – milli liderimiz, Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və inteqrasiya proseslərinin böyük təminatçısı Heydər Əliyevi ad günü münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, bu müdrik, dahi İnsana Qafqaz ucalığı, Qafqaz uzunömürlüyü, Qafqaz əzəməti arzulamaqla yazımı öz tarixi fikirləri ilə bitirmək istəyirəm: «Qafqaz indi bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Ona görə də Qafqazda gedən prosesləri düzgün istiqamətə, sülh istiqamətinə yönəldib Qafqazda sülhə, əmin-amanlığa nail olmaq çox böyük, müqəddəs

məqsəddir, ali məqsəddir və biz bu məqsəd uğrunda bundan sonra da əzmlə çalışacağıq». (Heydər Əliyev. *Müstəqilliyimiz əbədidir*. Bakı, 1998, V cild, səh. 435)

*Yeni geostrateji münasibətlərdə
Cənubi Qafqaz Regionunun Yeri.
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin 80 illik yubileyinə
həsr olunan Beynəlxalq Elmi konfransın
materialları. Bakı, 22-23 may 2003*

II BÖLMƏ

HEYDƏR ƏLİYEV İDEYALARI QALIB GƏLİR

ZİYALI SAF AMALLARA XİDMƏT ETMƏLİDİR

Son illər biz həqiqi ziyalı nüfuzunun və sözüünün sorağında olmuşuq, çünki ağır sınaqlar, imtahanlar və çətinliklər müstəqillik hərəkətimizin yol yolçusu olub. Xalq öz müdrik övladlarının tutduğu mövqeyə, dediyi sözə boylanıb və həqiqəti axtarıb. Əsl ziyalı yaşadığı cəmiyyətin həyatında baş verən hadisələri izləməklə qalmır, onu təhlil edir, ümumiləşdirir, nəticə çıxarır, münasibətini bildirir və beləliklə də mübarizədə iştirak edir.

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti, tarix elmləri namizədi, YAP Siyasi Şurasının üzvü, BDU-nun və Yasamal rayon YAP Qadınlar Şurasının sədri İradə Hüseynova ilə söhbətimiz maraqlı bir dialoq üzərində quruldu. Onun söhbətində müsbət ideala məhəbbət, yüksək əxlaqi prinsip əsas yer tuturdu. Axı alimin ictimai həyatda, elmi fəaliyyətdə özünəməxsus orijinal sima tapması asan məsələ deyil. Bunun üçün geniş biliyə, həyat təcrübəsinə malik olmaq, daim öyrənmək, yorulmadan çalışmaq, axtarmaq və ən nəhayət, böyük istedad sahibi olmaq lazımdır. Bu baxımdan İ.Hüseynovanın siması aydındır, parlaqdır, gözəldir və safdır. Bütün bunlar isə həyatda hər bir alim-ziyalı üçün çox qiymətli keyfiyyətlərdir. İ.Hüseynova Qafqaz xalqları tarixini tədqiq edən alimdir, bir çox elmi əsərlərin, o cümlədən ali məktəblər üçün ümumi kurs proqramının, dərs vəsaitinin, elmi monoqrafiyanın müəllifidir.

– İradə xanım, yola saldıığımız XX əsr eramızın son iki minilinin yekunu olmaqla bərabər, növbəti yüzillikdə Yer sivilizasiyasının tərəqqisinin əsas istiqamətlərini də aydınlaşdırdı. Yəni yaşadığımız tarixi keçmiş böyük mənəvi sərvət olmaqla yanaşı, həm də gələcəyimizə gedən yolun başlanğıcıdır. Bu baxımdan tarixçi-alim kimi keçilən dövrü, yaşanan illəri necə səciyyələndirərdiniz?

– Sizin sözlünüze qüvvət verib demək istəyirəm ki, tarixi təcrübə təkcə keçmişin faktı deyil, o həm də gələcək həyatın təməlidir. Dünəni obyektiv şəkildə qiymətləndirib nəticə çıxarmadan sabahkı quruculuğun uğurunu təmin etmək qeyri-mümkündür. Bu, təkcə bütövlükdə bəşəriyyətə deyil, həm də ayrı-ayrı xalqlara, ölkələrə aiddir. Tarixi təcrübənin qiymətləndirilməsi, perspektiv inkişaf yollarının müəyyənləşdirilməsi baxımından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əliyevin yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti, müstəqilliyimizə 10 illiyi ilə bağlı verdiyi fərman müstəsna əhəmiyyətə malik sənədlərdir. Bu sənədlərdə qeyd edildiyi kimi, ötən əsrdə Azərbaycan xalqının əldə etdiyi ən böyük nailiyyət müstəqil dövlətin yaradılmasıdır. Bu gün milli müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycanda demokratik, hüquqi dünyəvi dövlət quruculuğunun möhkəm təməli qoyulmuşdur. Dövlətimizin başçısının verdiyi fərman və sərəncamlarda, söylədiyi nitqlərdə Azərbaycanın inkişafına təkan verən başlıca amillər dəqiq xarakterizə edilir. Bu baxımdan Prezident Heydər Əliyevin neft strategiyası ölkəmizin iqtisadiyyatının əsas sahəsinin sabit inkişafını təmin etmiş, respublikamızın beynəlxalq aləmə inteqrasiyasında həlledici rol oynamışdır. Azərbaycan həm də zəngin mədəniyyətin formalaşdığı, böyük elmi-texniki potensialın cəmləşdiyi bir diyardır. Ölkə rəhbərinin fərmanında xüsusi vurğulanır ki, «...biz nadir bir irsin varisləriyik. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu irsə layiq olmağa çalışaraq böyük bir tarixi keçmiş, zəngin mədəniyyəti, yüksək mənəviyyəti olan ölkəmizin həm dünəninə, həm bugününa, həm

də gələcəyinə dərin bir məsuliyyət hissi ilə yanaşmalıdır». Bu, möhtərəm Prezidentimizin dövlət rəhbəri, millətin rəmzi kimi gələcək naminə indiki və sonrakı nəsillərə ünvanlanmış tövsiyəsidir.

– Siz həm də respublikanın ictimai-siyasi həyatında fəal mövqeyi, prinsiplillığı ilə seçilən qadın ziyalılarımızdansınız. Yeni Azərbaycan Partiyasındakı fəaliyyətiniz barədə danışmağınızı istərdik.

– Hər şeydən əvvəl qeyd edirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyası cəmiyyətin artmaqda olan ictimai-siyasi tələbatına cavab olaraq meydana gəlmiş, təbii axarından çıxaraq ölkəni fəlakət uçurumuna doğru aparən başıpozuq siyasi prosesləri tənzimləmək, millətə nicat yolunu göstərmək kimi məsuliyyətli və şərəfli bir tarixi vəzifəni yerinə yetirmək ehtiyaclarından doğmuşdur. Partiyanın qısa vaxtda böyük nüfuz qazanması bir yandan Heydər Əliyev şəxsiyyətinə, onun müdriyyətinə, dövlətçilik təcrübəsinə xalqın böyük etimadı nəticəsində reallığa çevrilmişdisə, digər tərəfdən, xalqa təmənnasız xidmət etmək, onu düçar olduğu fəlakətdən qurtarmaq yolunda yorulmadan mübarizə aparmaq niyyətləri, aydın ideologiyası və vəzifələri mühüm rol oynamışdır. YAP saf amallar üzərində qurulmuş partiyadır. Bu gün YAP ölkəmizdə qaynar siyasi həyatın aparıcı qüvvəsi olaraq üzərinə götürdüyü tarixi missiyanı uğurla yerinə yetirir. Möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə xilaskarlıq, quruculuq və milli dirçəliş kursuna sadıq olan YAP-çılar azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşdırılmasına bərqərar edilməsinə çalışırlar. Mən partiyamızın bir çox qurultayqabağı konfranslarının iştirakçısıyam. Özüm şahidəm ki, xalq gələcəyini yalnız partiyamızın fəaliyyətində görür, onun liderinə dərin hörmət və ehtiram göstərir. Bu, partiya üzvü kimi məndə qürur hissi oyadır.

Yeni Azərbaycan Partiyasının proqram və məramnaməsində 3 əsas prinsip – real tarixi mərhələnin tələblərinə uyğun olaraq sivilizasiyalı, hüquqi və demokratik dövlət qurmaq; xalqın milli, mədəni, mənəvi

irsinə, maarifçiliyə, ağıllı varisliyə əsaslanan ümumbəşəri dəyərlər təməlinə yaratdığı təkamül yolunu inkişaf etdirmək; əsas mövqelər üzrə razılıq əldə olunaraq bütün ictimai təşkilatlar və partiyalarla fəal əməkdaşlıq etmək prinsipləri aydın şəkildə öz əksini tapmışdır. Bakı Dövlət Universitetində sədri olduğum YAP Qadınlar Şurası öz fəaliyyətini bu prinsiplər əsasında qurub. Hazırda təşkilatda 100-dən çox yüksək intellektual potensiala malik ziyalı qadın fəaliyyət göstərir. Ölkədə baş verən bütün ictimai-siyasi hadisələrin önündə gedən qadınlarımız beynəlxalq miqyaslı konfrans, simpozium və müşavirələrdə iştirak edir, prezident seçkilərində, Milli Məclisə seçkilərdə xüsusi fəallıq göstərilir. Ötən ilin noyabrında partiya mənə yüksək etimad göstərərək İ.Əliyevin başçılıq etdiyi YAP-ın proporsional sistem üzrə vahid siyahısında mənim də namizədliyimi irəli sürüb. Seçkilər ərəfəsində Bakıda və respublikanın müxtəlif rayonlarında seçicilərlə 50-dən çox görüş keçirmişəm. Görüşlər zamanı YAP-ın apardığı siyasi kursu təhlil edib, yüksək səviyyədə təbliğatı ilə məşğul olmuşam.

– Hazırda dövlətin gənclər siyasəti mühüm əhəmiyyət kəsb edən aktual bir problemdir. Çünki gənclik bizim sabahımızı, gələcəyimizi təmin edən qüvvədir. YAP-ın indiki fəaliyyətində gənclərin mövqeyinə necə qiymət verərdiniz?

– Partiyamız daim yeniləşən, mütərəqqi fikirli gəncləri öz ətrafında birləşdirən siyasi qurumdur. Gənclik bö-yük qüvvədir. Ona görə də ölkədə gənclər siyasətinin düz-gün strategiya və taktikasının müəyyənləşdirilməsi prinsiplə əhəmiyyət daşıyır. Respublika Prezidenti Heydər Əli-yev bütün fəaliyyəti boyu gənclərə qayğı və diqqət gös-

tərmişdir. YAP-da nəsillərin müsbət mənada varislik prinsipinə ciddi əməl olunur. Burada yeni qüvvələrin, istedadlı gənclərin fəaliyyət göstərməsi, öz istedadlarını nümayiş etdirməsi üçün müsbət zəmin yaradılmışdır. Bu gün gənclərimizin artıq vahid siyasi lideri formalaşmışdır. Lider, hər şeydən əvvəl, cəmiyyətin bütün üzvlərini, ən vicdanlı zəka sahiblərini, intellektualları, yaradıcı qüvvələri birləşdirən, bununla da ölkənin sosial-siyasi, mədəni-iqtisadi resurslarının potensialını ümdə məqsəd naminə istiqamətləndirən şəxsiyyətdir. Bundan ötrü o, müasir yaradıcı təfəkkürə malik olmalı, ictimai rəydə təzahür edən ən kiçik tərəddüdə belə həssaslıqla reaksiya verməli, siyasətdə öz hərəkətlərinin və qəbul etdiyi qərarların nəticələrini məsuliyyətlə dərk etməlidir. İntellektuallığı, analitik təfəkkürü, müasir idarəçilik bacarığı, yüksək ünsiyyət mədəniyyətilə xüsusi nüfuzə malik olan İlham Əliyev bu gün gənclərin himayəçisi və lideri kimi artıq qəbul olunmuşdur. Gənc siyasətçinin bu gün millət vəkili, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti kimi səmərəli fəaliyyəti hamıya məlumdur. İlham Əliyev dövlətimizi Avropa Şurasında, bir çox nüfuzlu beynəlxalq yığıncaqlarda ləyaqətlə təmsil edir.

YAP, ölkə Prezidenti Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, dünənin, bugünün və gələcəyin partiyasıdır. Heydər Əliyevin ideyalarından pərvazlanaraq cəmiyyətin ən nüfuzlu siyasi qüvvəsinə çevrilmişdir.

– İradə xanım, Siz bir çox yüksək səviyyəli konfranslarda Azərbaycanı təmsil etmişiniz. Bu mötəbər məclislərdə respublikamızın artan nüfuzunu yəgin ki, müşahidə etmişiniz...

– Düzgün fikirdir. Mən bir çox beynəlxalq elmi məclislərin iştirakçısı olmuşam. Azərbaycanın uğurlu xarici siyasəti, ardıcıl və məqsədyönlü diplomatik fəaliyyəti iri dövlətlərin ölkəmizə

olan marağını xeyli artırmışdır. Mənafe ümumiliyi, qarşılıqlı fayda prinsipləri, dövlətçilik mövqeləri istiqamətində Azərbaycan ziyalılarının apardıqları işlər respublikamızın nüfuzunun möhkəmlənməsinə səbəb olmuşdur.

Mən ötən ilin may ayında Tbilisi şəhərində keçirilən «Qafqaz minilliyin ayrıcında» mövzusunda çox nüfuzlu beynəlxalq elmi konfransda iştirak etmişəm. Orada respublikamızı qafqazşünas alim kimi təmsil edirdim. Elmi məclisdə Avropa, MDB ölkələrinin görkəmli, tanınmış alimləri iştirak edirdi. Ermənistandan isə həmin respublikanın Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun direktoru, akademik Q.A.Avetisyan gəlmişdi. Konfransda mən «Qafqazda sülhün və əməkdaşlığın inkişafında müstəqil Azərbaycan dövlətinin siyasəti» mövzusunda məruzə etdim. Sözün düzü, məruzədəki faktlar, elmi səpkidə əsaslandırılmış yeniliklər hamının böyük marağına səbəb oldu. Burada Prezidentimiz Heydər Əliyevin Qafqaz bölgəsində sülhün və sabitliyin bərqərar olunması üçün gördüyü nəhəng işlər haqqında məlumat verdim, Dağlıq Qarabağ məsələsi ilə bağlı Azərbaycanın haqq səsinə konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırdım. Orada mənim erməni akademiklə çox qızğın mübahisələrim düşdü. Elmi əsaslarla, məntiqi ardıcılıqla verdiyim faktlar akademik Avetisyanın öz məruzəsindən imtina etməsi ilə nəticələndi. Bu hadisəni danışmaqda məqsədim odur ki, hazırda heç kəs gözləməməlidir ki, yuxarıdan ona kimsə göstəriş versin. Biz hər birimiz çalışdığımız sahədə möhtərəm Prezidentimizə işimizlə kömək etməliyik, ona arxa durmalıyıq, ümummilli liderin ətrafında sıx birləşərək böyük çətinliklər bahasına əldə etdiyimiz müstəqilliyimizi qoruyub, Azərbaycan dövlətinin inkişafını təmin etməliyik.

Bilirsinizmi, Qafqaz regionu bütün dövrlərdə dünya siyasətində çox mühüm rol oynayır. Öz geostrateji və coğrafi mövqeyinə görə bu ərazi həmişə böyük dövlətlərin diqqət mərkəzində olub. Mən bunun yaxın günlərdə Moskvada «Qafqazda sülh və inkişaf» mövzusunda keçirilən beynəlxalq

elmi konfransda da şahidi oldum. Bu tədbir bilavasitə Qafqaz respublikaları prezidentlərinin və Rusiya Federasiyasının prezidenti V.Putinin təşəbbüsü ilə təşkil olunmuşdur. Konfransı Rusiya EA-nın prezidenti, akademik Y.Osipov aparırdı. Burada Rusiya xarici işlər naziri İqor İvanov geniş məruzə etdi. Azərbaycanın Rusiyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri R.Rizayev Prezident Heydər Əliyevin konfrans iştirakçılarına ünvanlanmış təbrik məktubunu oxudu. Elmi məclisdə mən 30 dəqiqəlik məruzə ilə çıxış etdim. Burada Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın və qarşılıqlı fayda prinsipi ilə əməkdaşlığın inkişafında möhtərəm Heydər Əliyevin ölçüyəgəlməz xidmətləri, bu sahədə işlənilib hazırlanmış layihələr, onların gerçəkləşməsi yönündə aparılan tədbirlər barədə ətraflı məlumat verdim. Tarixi İpək yolunun bərpa layihəsi istiqamətində verdi-yim məlumatlar maraqla qarşılandı. Mən məruzədə göstərdim ki, təxminən iki min il ərzində Şərqlə Qərbi ticarət əlaqələri ilə birləşdirən Böyük İpək yolunun bərpa tarixi zərurətdir. Avropanın və Asiyanın 30-dan çox ölkəsini birləşdirən bu yol həmin ölkələrin inkişafı üçün böyük perspektivlər vəd edir. Bundan başqa, mən məruzədə təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütövlükdə Qafqaz regionu, Bakı–Supsa, Bakı–Ceyhan, Bakı–Novorossiysk neft

boru kəmərinin tikintisinin və istismara verilməsinin iqtisadi cəhətdən regionda yaşayan xalqların rifah halının yaxşılaşmasına xidmət edəcəyini xüsusi vurğuladım. Eyni zamanda, çıxışında Qafqaz xalqları üçün nümunəvi olan Azərbaycan–Gürcüstan münasibətlərinə də xüsusi yer ayırmışdım. Bundan başqa, «Ümumqafqaz evi»nin yaradılması ideyası ilə bağlı Tbilisi Bəyannaməsi, İstanbul sammiti, Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik sisteminin yaradılması və s. forum və sammitlər, imzalanmış sənədlər barəsində geniş məlumat verdim. Çıxışım o qədər maraqla qarşılandı ki, Rusiya EA-nın vitse-prezidenti akademik V.Kudryavtsev məni təbrik etdi, problemlərə doğru yanaşdığımı, etnik münaqişələrin həllinin düzgün istiqamətdə araşdırıldığını söylədi. Konfrans zamanı Rusiyanın xarici işlər naziri İ.İvanovla da maraqlı söhbətim oldu. Söhbət əsnasında bir fikir xüsusi vurğulandı ki, bu gün Heydər Əliyev kimi qüdrətli tarixi şəxsiyyətin mövcudluğu təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütövlükdə Qafqaz regionu üçün mühüm bir amil, möhkəm qarantdır. Məni fərəhləndirən o idi ki, rusiyalı həmkarlarım da Qafqazda möhkəm sülhün və sabitliyin təminatçısının Heydər Əliyev olduğunu xüsusi vurğulayırdılar.

– Qafqazşunas alim kimi deyə bilərsinizmi respublikamızda elmin bu sahəsində hansı işlər görülür?

– Qafqaz tarixən və bu gün də dünya siyasətində önəmli yer tutur. Elmin bu sahəsinə də çox böyük diqqət verilir. Mən BDU-da Qafqaz xalqları tarixi fənnini tədris edirəm və respublikada ilk dəfə olaraq Qafqaz xalqlarının tarixinə dair ümumi kurs proqramının və dərslərinin müəllifiyəm. Ötən il tarix fakultəsində qafqazşünaslıq adlı yeni ixtisas açılıb. Bu, çox təqdirəlayiq haldır, hesab edirəm ki, bu istiqamətdə görüləcək işlər çoxdur və Qafqaz tarixi ilə bağlı respublikada vahid bir kafedranın, elmi mərkəzin fəaliyyət göstərməsi zəruridir.

– Bu gün Siz dövlət başçımız Heydər Əliyevin fəaliyyətini tədqiq edən, onun gördüyü böyük işləri elmi cəhətdən araşdıran, doktorluq dissertasiyası üzərində işləyən alimsiniz. Elmi işiniz hansı mərhələdədir?

– Mənim doktorluq dissertasiyam «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu» mövzusunda və hazırda onu tamamlamaq üzrəyəm. Bir faktı diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, möhtərəm Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətini elmi cəhətdən araşdırıb tədqiq etmək çox şərəfli, həm də çox məsuliyyətli bir işdir. Heydər Əliyev

dünyasını öyrəndikcə bu qənaətə gəlirsən ki, ən çətin şəraitdə ən düzgün çıxış yolu tapmaq bacarığı Ulu Tanrının ancaq bu böyük şəxsiyyətə bəxş etdiyi vergidir. Mən dissertasiyamla bağlı Azərbaycanın və Rusiyanın bir çox dövlət arxivlərində işləmişəm və nadir arxiv materiallarını təhlil etdikcə bu qənaətə gəlmişəm ki, Heydər Əliyev zəmanəmizin ən nüfuzlu tarixi şəxsiyyətidir. Bu yaxınlarda mənim Azərbaycan tarixinin müasir dövrünün aktual problemlərinə, böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin fəaliyyətinə həsr olunmuş və dissertasiyamın əsas məzmununu əks etdirən 300 səhifəlik «Dövlətçilik naminə» monoqrafiyam çapdan çıxmışdır. Eyni zamanda, «Heydər Əliyev işığı – İpək yolu» kitabının da elmi redaktoruyam.

Bir sözlə, əsl həqiqət odur ki, biz hamımız demokratiyaya doğru irəliləyirik. Bu yolda işə bədrəmələr və ziddiyyətlər yolverilməzdir. Hamı milli amala və ideyalara, müstəqil Azərbaycanın mənafeyinə xidmət etməlidir. Bunu bizdən möhtərəm Prezidentimiz tələb edir.

*«Azərbaycan» qəzeti
28 sentyabr 2001-ci il*

СЧИТАЮ СЕБЯ ВОСПИТАННИЦЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Выход в свет книги – всегда событие. В наше время – особенно. Слишком много проблем на пути к читателю и преград, которые надо преодолеть, и поэтому мы с особой радостью встречаем любую новую публикацию, особенно если она связана с жизнью каждого из нас. Книга, о которой мы рассказываем, называется «Во имя государственности». Она только что увидела свет в издательстве Бакинского государственного университета. Ее автор – доцент кафедры истории тюркских и кавказских народов, член политического совета партии «Ени Азербайджан» Ирада Гусейнова. Беседа с Ирадой ханум проходила на кафедре, и нашим как бы третьим собеседником была сама книга. Причем, листая ее, убеждаешься, что собеседник этот весьма интересен и красноречив.

– Ирада ханум, нет сомнения в том, что между книгой и ее автором существует или должна существовать обратная связь-они ведь взаимно влияют друг на друга. Я уверен, что любой автор, особенно если это женщина, чувствует ее как свое дитя...

– Вы правы, обратная связь обязательно должна иметь место. Я в такой же степени связана с этой своей новой, уже третьей книгой, как и она крепкими нитями привязана к личности и делам двух людей, которые мне бесконечно дороги – аксакала мировой

политики, нашего Президента Гейдара Алиева и молодого талантливый руководителя Ильхама Алиева, рейтинг которого стремительно растет, особенно после успеха в ПАСЕ нашей парламентской делегации, которую он возглавлял. Я чрезвычайно горжусь тем, что оба этих государственных деятеля – члены родной мне партии.

– **«Оживлять» страницы истории – удел немногих. О чем рассказывают страницы книги?**

– О лидере нашей нации, подлинном архитекторе независимости Азербайджана, о масштабе его деяний и личности. Правы все те, кто называют Гейдара Алиева зодчим независимого Азербайджана. И перед нами, историками, стоит ответственная задача – показать всему миру облик нашего руководителя. То есть мы для этого тоже должны стать архитекторами его образа.

– **Интересно узнать о ваших контактах с Гейдаром Алиевым: просто в форме человеческого общения, личного знакомства и участия в каких-либо общественных мероприятиях...**

– Для меня эти воспоминания очень дороги. Впервые я познакомилась с ним в 1981 году на республиканс-ком совещании работников сельского хозяйства. Я была тогда студенткой второго курса истфака, комиссаром, так сказать, отряда по сбору хлопка. На итоговой встрече слово было предоставлено народному поэту Азербайджана Бахтияру Вагабзаде, министру сельского хозяйства (не помню его имя) и мне. Присутствовавший на встрече Гейдар Алиев положительно отозвался о моем выступлении. Согласитесь, этим нельзя не гордиться.

Вторая встреча состоялась на XVII съезде профсоюзов СССР. Гейдар Алиев принимал членов делегации нашей республики. Я была самой молодой в делегации.

Следующая – в 1997 году, когда гостивший в нашей стране президент Кыргызстана Аскар Акаев посетил наш университет. Я переводила выступления с азербайд-жанского на русский и сидела недалеко от Гейдара Алиева. И представьте мою радость, когда он вдруг обратился ко мне. «Я помню ваше выступление во Дворце «Республика», – сказал он. – Где вы сейчас работаете?» Я ответила, что преподаю в БГУ...

Наконец, последняя – в 1998 году, во время моего выступления на 6-летию создания партии «Ени Азербайд-жан». Президент был на этом торжественном собрании, вручал членские билеты.

А в партии я оказалась, как думаю, закономерно, так как была приверженцем идей Гейдара Алиевича еще в советский период. Он уделял большое внимание молодежи. Горжусь тем, что я воспитанница политической школы Гейдара Алиева.

– На фотографии в книге вы рядом с Ильхамом Алиевым...

– Ильхам Алиев – яркая личность. И чем раньше это поймут и осознают все в нашем обществе, тем лучше. Анализируя его деятельность за последние годы, мы отмечаем цельность натуры, самобытность, неординарность и последовательность во взглядах. Он обладает большими знаниями, умеет быстро разбираться в нестандартных ситуациях и четко оценивать их, причем, когда это требуется, – и в многовариантном аспекте. О его эмоциональной

выдержке, невозмутимости, чувстве юмора и умении находить наиболее оптимальные решения я расскажу в одной из будущих моих публикаций. Согласитесь, что это достаточно редкие качества в наше время. Ильхам Алиев – человек принципов, умеющий убеждать.

– Мы уже говорили, что книга «Во имя государственности» – наш третий собеседник. Как ее характеризовали бы вы?

– Это сборник исторических и научно-публицистических материалов, опубликованных мною в период с марта 1995-го по февраль 2001 года в различных периодических изданиях республики.

– Перелистывая ее, я вижу, что она отличается большим тематическим разнообразием, благодаря чему вы как ученый-историк и как политик осуществили достаточно широкий охват основных сфер бытия нашего народа.

– Спасибо. Я, еще даже не думая, что напишу книгу, стремилась изучать и реагировать на важнейшие общественно-политические события новейшей истории Азербайджана, акцентируя внимание на ее главных поворотных пунктах.

– Ирада ханум, вы работаете на кафедре истории тюркских и кавказских народов. И в связи с этим хотелось бы узнать ваше мнение как специалиста о взаимоотношениях между тюркскими государствами. Как бы вы оценили итоги Стамбульского саммита глав тюркоязычных государств? Спектр мнений по этому вопросу достаточно широк и неоднозначен...

– В целом, мое мнение по саммиту положительное. По итогам форума глав тюркоязычных государств была принята декларация, которая сыграет важную роль в деле дальнейшего сближения тюркских народов. Но, думаю, в нашем вопросе есть зерно истины. К сожалению, имеются факторы, которые тормозят процессы единения. Увы, отдельные государства ставят свои интересы выше других. Например, Туркменистан в вопросе определения статуса Каспия. Как вы знаете, и наша страна, и Казахстан, и Россия выступают за его раздел на национальные сектора. Есть и другие мнения. Их расхождения и приводят к политическим противоречиям.

– Но мне трудно понять, почему руководитель Кыргызстана Аскар Акаев возложил венок к памятнику «жертв турецкого геноцида» в Ереване. Ведь ему не могли быть неизвестны подлинные обстоятельства, не говоря уже о тюркской солидарности?

– Могу только выразить свое сожаление. Сейчас, когда тюркские государства сумели создать условия для достижения своей независимости на постсоветском пространстве, единая идея должна превалировать в деятельности политиков высокого ранга. Ведь у этих государств много объединяющих обстоятельств – и история, и религия, и культура, которые должны сплачивать их, что, кстати, помогло бы успешному решению карабахской и других этнических проблем нашего и других регионов.

Я думаю, настало время сказать несколько слов и о самом авторе книги. Если говорить о ее биографии, то здесь много типичного для современной молодой

азербайджанки, но много интересного и неповторимого. Ирада Гусейнова с отличием окончила среднюю школу и истфак Бакинского госуниверситета, по решению ученого совета была оставлена на кафедре, где работает и поныне. Была избрана в президиум высшего профсоюзного органа СССР – ВЦСПС. Но, конечно, самая яркая страница ее биографии – это докторская диссертация «Роль Гейдара Алиева в становлении и укреплении независимого Азербайджана», которая близка к завершению.

Ирада ханум ведет на историческом факультете вуза курс «Кавказоведение», является автором первого в регионе учебного пособия «История народов Кавказа».

– Сегодня Кавказ привлекает внимание многих крупных государств, играя важную роль в геополитическом плане. Поэтому очень важно укрепить здесь мир и стабильность, что и составляет значительную часть усилий нашего Президента. Считаю, что положительным примером служат азербайджано-грузинские отношения. Визит нашего Президента в Тбилиси в 1996 году обозначил важный этап в отношениях двух народов. Была подписана совместная декларация «О мире, стабильности и безопасности в Кавказском регионе».

Если же говорить об Армении, то как специалист я убеждена, что вопрос о Нагорном Карабахе мог быть решен без той крупномасштабной войны, которая, увы, разразилась. К сожалению, в наследство Гейдару Алиеву достались нерешенные своевременно проблемы, главная из которых – карабахская. И тогда вновь становится ясно, что именно с этой целью его отстранили от власти в Москве по инициативе Горбачева.

Как историк скажу, армяне испокон веков «проталкивали» свои бредовые планы. Их государство просуществовало недолго, в 69-66 гг. до нашей эры при Тигране II. Но после походов Помпея и Лукулла Армения

перестала существовать. Однако, к сожалению, от маниакальной идеи «Великой Армении» наши горе-соседи никогда не отказывались. Дождались своего часа, благодаря переселенческой политике России.

Рассказывая о научном изучении всех этих проблем, Ирада Гусейнова добавляет, что открылись кафедры истории Кавказа в Бакинском госуниверситете и других вузах республики. Есть они и в учебных заведениях ряда стран СНГ...

– Ирада ханум, вы очень много работаете, ведете активную общественно-политическую деятельность. Скажите, удастся ли вам выкраивать немного времени для досуга? Как вы проводите свободное время, о чем думаете?

– Свободного времени у меня, действительно, мало. В короткие минуты отдыха люблю читать, слушать серьезную музыку. Кстати, неплохо играю на рояле. Если есть настроение – пою. Домашние – муж и двое детей – в эти минуты стараются не шуметь. Кстати, они очень благодарные слушатели.

Часто вспоминаю родителей. Мама была замечательным человеком. Именно благодаря ей я сформировалась как личность. Когда училась в школе, мечтала стать врачом, как она. Но затем увлеклась историей. И, как видно, всерьез и навсегда.

*«Наш век» qəzeti
25 may 2001-ci il*

ЗА АТМОСФЕРУ МИРА НА КАВКАЗЕ

Сегодня Кавказский регион – в центре внимания мировой общественности. Именно здесь сейчас сходятся интересы крупнейших держав мира – как экономические, так и политические. И важнейшим гарантом этих интересов является стабильность в регионе, которая на данный момент, к сожалению, достаточно неустойчива. К ее укреплению стремятся сегодня политики, государственные и общественные деятели. Немалую роль в этом могут сыграть и ученые. Примером делового сотрудничества политиков и ученых явилась прошедшая недавно в Москве международная научно-практическая конференция «Мир и развитие на Кавказе». В составе азербайджанской делегации в ней принимала участие доцент Бакинского государственного университета, кандидат исторических наук, член политсовета партии «Ени Азербайджан» Ирада ГУСЕЙНОВА.

– Ирада ханум, расскажите немного о том, как проходила конференция.

– Это был очень авторитетный и солидный форум. Помимо ученых из южнокавказских республик – Азербайджана, Армении и Грузии, а также республик Северного Кавказа, в нем принимали участие московские ученые. Надо отметить, что на первом заседании присутствовал министр иностранных дел России Игорь Иванов. Открыл же конференцию президент Российской

академии наук Ю.Осипов. Затем были зачитаны приветственные послания участникам конференции от Президента РФ В.Путина и Президента Азербайджана Гейдара Алиева. Письмо руководителя нашего государства зачитал посол Азербайджана в РФ Рамиз Ризаев.

– Насколько нам известно, ваш доклад на конференции вызвал большой интерес. О чем вы говорили?

– Мой доклад назывался «Политика Азербайджанской Республики в развитии мира и сотрудничества на Кавказе». Я говорила о том, что на протяжении всей своей истории азербайджанская дипломатия отличалась мирным, толерантным характером. Как на заре своей истории, так и на современном этапе, в условиях национальной независимости, Азербайджан, его дипломатические институты отстаивают государственную независимость, территориальную целостность страны, право ее народа жить в свободном процветающем обществе.

Всего этого мы стремимся добиться мирным путем. Сегодня республика живет в условиях полной внутренней стабильности, несмотря даже на наличие до сих пор не урегулированного карабахского конфликта, навязанного нам Арменией. И в этом – огромная заслуга Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева, который является гарантом стабильности не только у нас в стране, но и в целом на Кавказе.

Кстати, во время конференции у меня была беседа с Игорем Ивановым, в которой я еще раз подчеркнула эту мысль. И.Иванов согласился с этим тезисом, а также выразил заинтересованность в развитии научных связей между нашими странами. Сохранение и укрепление независимости Азербайджана, мирное урегулирование карабахского и других конфликтов – вот важнейшие гарантии благополучного будущего для всех остальных стран региона.

Сегодня общественное мнение в большинстве республик Кавказа все больше склоняется к идее региональной интеграции, что находит свое выражение в высказываниях лидеров кавказских народов о необходимости формирования в регионе единого, общекавказского дома. Однако, как я уже говорила, это возможно лишь при условии мирного урегулирования всех региональных конфликтов и, в первую очередь, – карабахского.

Особо я остановилась на важности миротворческой деятельности, осуществляемой нашим Президентом Гейдаром Алиевым, значение личности которого трудно переоценить. Все, что он сделал и делает для урегулирования армяно-азербайджанского конфликта, его роль в создании таких глобальных экономических проектов, как восстановление Великого шелкового пути, построение трубопровода Баку–Джейхан, призванных обеспечить экономическое развитие не только Азербайджана, но и других стран, которые будут задействованы в этих проектах, очень важно для всех нас.

– О значении личности Гейдара Алиева вы говорили и в других ваших работах. Насколько я знаю, вы автор объемной (300 страниц) монографии «Во имя государственности», посвященной деятельности лидера нашего государства.

– Да, и тема моей докторской диссертации, которую я вскоре завершу, та же: она будет называться «Роль Гейдара Алиева в становлении и развитии Азербайджанского государства». Это – человек, перед которым я всегда преклонялась, личность, которая сыграла неопценимую роль в истории Азербайджана, укреплении нашей государственности, развитии демократических ценностей в республике.

– Давайте вернемся к конференции. Какова была реакция на ваш доклад?

– Его высоко оценил вице-президент АН РФ В.Кудрявцев, отметивший, что мне удалось очень корректно поставить вопрос об этнических конфликтах на Кавказе, обстоятельно раскрыть вопросы сотрудничества в регионе и что от моего доклада «веяло мирным воздухом». Конечно же, такая оценка крупного российского ученого меня очень воодушевила.

– **В выступлениях армянских ученых содержались какие-либо новые подходы?**

– К сожалению, я ждала каких-либо трансформаций, но особых различий в подходах, которые они демонстрировали прежде и демонстрируют сейчас, не было. В докладах большинства армянских ученых превалировали идеи «исторической памяти», мнимой «Великой Армении». Они и на этот раз подбросили нам сумгайтскую «карту». Но мы сразу же им ответили, что сумгайтские события были спровоцированы армянской стороной (их непосредственным зачинщиком был армянин), чтобы ввести в заблуждение общественное мнение.

И не только это – они поднимали и другие такие же провокационные вопросы, на которые мы по ходу отвечали. Разумеется, хотелось бы, чтобы армянские ученые апеллировали к объективным событиям, историческим фактам. Но, к сожалению, этого нет – они любыми способами стараются обелить себя и обвинить во всем нас. Конечно, если армянская сторона будет и впредь стоять на таких позициях, то найти с ней точки соприкосновения будет очень трудно.

Тем не менее у конференции были и позитивные стороны. Так, несмотря на разные подходы к проблеме, с армянскими учеными мы все же постарались найти какие-то точки соприкосновения, и, я думаю, это нам удалось. Главным позитивным результатом я считаю принятие итогового документа конференции, в котором была обозначена необходимость соблюдения территориальной

целостности государства – это очень важный момент, благодаря которому мы можем прийти к консенсусу при решении больших для нас вопросов.

– Как вы оцениваете значение данной конференции?

– Думаю, как достаточно важное. Это – первая в постсоветский период столь представительная международная научная конференция по проблемам Кавказа. Ее проведение решалось на уровне президентов России, Азербайджана и других лидеров Кавказского региона. И она прошла непосредственно в преддверии Минской конференции. Думаю, что и политикам было небезинтересно мнение ученых по проблемам Кавказа и межнациональных конфликтов, которые предстояло рассматривать в Минске.

– Ваш прогноз как ученого о том, как будут развиваться дальнейшие события вокруг урегулирования карабахского конфликта?

– Это очень сложный процесс. Дипломатия – искусство возможного, то есть нужно использовать все возможные ходы, приемы, методы. Думаю, еще не исчерпан потенциал мирных переговоров. Иногда мы горячимся, торопим события. Это потому, что мы хорошо знаем ситуацию у нас, и нам кажется, что и другим все должно быть так же ясно. Но общественное мнение сегодня еще несколько отличается от нашего, и с этим следует считаться. В Москве мы это хорошо чувствовали. Но общественное мнение уже во многом изменилось к лучшему в отношении Азербайджана. И в этом – тоже огромная заслуга Гейдара Алиева, который настолько высоко поднял имидж страны, что сегодня многие вынуждены

считаться с ним. Сегодня уже они не могут ссылаться только на предложения МГ ОБСЕ – мы же не можем согласиться с этими предложениями! В этом плане нашему Президенту трудно, но тем не менее только он сможет решить все наши проблемы – на сегодняшний день нет иной личности в государстве, которая могла бы сделать это. От политика такого ранга, как он, очень многое зависит, и неоспоримо, что это – именно его заслуга в том, что мнение Азербайджана в мире сегодня столь весомо. И то, что сейчас налицо потепление между Россией и Азербайджаном, – тоже его заслуга. Россия понимает всю беспочвенность прежней своей политики, когда она помогала агрессору. Это не привело и не приведет ни к чему хорошему. Кавказ все время будет бурлить, здесь будут вестись военные действия, будет напряженная обстановка – все это не выгодно ни Западу, ни той же России, которая является соседом Азербайджана. Поэтому, думаю, позитивные подвижки будут.

– Кавказский регион сегодня приобретает в мире все большее значение. Вы преподаете историю народов Кавказа в Бакинском государственном университете и являетесь автором учебного пособия «История народов Кавказа» и впервые разработанной программы общего курса.

– Да, я уже многие годы в университете веду общий курс по истории Кавказа. Помимо этого, в прошлом году у нас открыта специальность «Кавказоведение». Кавказ сегодня действительно играет очень важную роль в политике и экономике крупных государств мира, и открытие специальности

«Кавказоведение и подготовка историков-кавказоведов» имеет большое значение. К тому же это – и история нашего народа, которую необходимо знать и любить.

– Ирада ханум, знаю, что вы успешно сочетаете научно-педагогическую деятельность с общественно-политической.

И в заключении нашей беседы хочу пожелать вам успехов на обоих этих поприщах.

*«Бакинский рабочий» qəzeti
5 iyul 2001-ci il*

AZƏRBAYCANDA DÜNYƏVİ DÖVLƏT QURUCULUĞUNUN MÖHKƏM TƏMƏLİ QOYULUB

**Cəmiyyət İlham Əliyevin liderlik potensialına
istinad edərək onun statusunun artırılmasını tələb
edir**

*Yeni Azərbaycan Partiyasının qurultayı
əlamətdar tarixi hadisə – müstəqilliyimizin
10-cu ildönümü ərəfəsinə təsadüf edir.
Hamı tərəfindən tarixi zərurətdən yaranmış
partiya kimi qiymətləndirilən YAP fəaliyyətini
cəmiyyətin yeni inkişaf tempinə uyğunlaşdırmaq
üçün növbəti qurultayını keçirməyə hazırlaşır.
Qarşıda duran vəzifələr, müstəqil dövlətimizin
inkişaf perspektivləri barədə tarix elmləri namizədi,
BDU-nun dosenti, YAP Siyasi Şurasının üzvü İradə
Hüseynova fikirlərini bizimlə bölüşür.*

**– İradə xanım, hər şeydən öncə, bir tarixçi kimi
müstəqil Azərbaycanın yaşadığı 10 illik dönmə necə
qiymət verərdiniz? Daha konkret desək, biz nələri
itirdik, nələri qazandıq?**

– Tarixi təcrübənin qiymətləndirilməsi, perspektiv
inkişaf yollarının müəyyənləşdirilməsi baxımından
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin
yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan
xalqına müraciəti, müstəqilliyimizin 10 illiyi ilə bağlı
verdiyi fərman müstəsna əhəmiyyətə malik sənədlərdir.
Bu sənədlərdə qeyd edildiyi kimi, ötən əsrdə Azərbaycan

xalqının əldə etdiyi ən böyük nailiyyət müstəqil dövlətin yaradılmasıdır. Azərbaycanın tarixi bəşər tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Bu gün milli müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğunun möhkəm təməli qoyulmuşdur. Həyata keçirilən məqsədyönlü siyasi kurs nəticəsində Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi dönməz xarakter almışdır. Məsələn, uğurlu neft strategiyası ölkəmizin iqtisadiyyatının əsas sahəsinin sabit inkişafını təmin etmiş, respublikamızın beynəlxalq aləmə inteqrasiyasında həlledici rol oynamışdır. Azərbaycan həm də zəngin mədəniyyətin formalaşdığı, böyük elmi-texniki potensialın cəmləşdiyi bir ölkədir. Prezidentin fərmanında xüsusi vurğulanır ki, «...biz nadir bir irsin varisləriyik. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu irsə layiq olmağa çalışaraq böyük bir tarixi keçmiş, zəngin mədəniyyəti, yüksək mənəviyyəti olan ölkəmizin həm dünəninə, həm bugününə, həm də gələcəyinə dərin bir məsuliyyət hissilə yanaşmalıdır». Bu, möhtərəm Prezidentimizin dövlət rəhbəri, millətin rəmzi kimi gələcək naminə indiki və sonrakı nəsillərə ünvanlanmış tövsiyəsidir. Bu gün Azərbaycan Respublikası dünya birliyinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Dövlətimiz milli müstəqilliyimizin bərpasından sonra BMT, ATƏT, Avropa Şurası, MDB, İKT və sair nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarda öz demokratik imicini təsdiq etmişdir. Azərbaycan, həmçinin, Avropa Birliyi, NATO, Parlamentlərarası İttifaq, Avropa Parlamenti və başqa beynəlxalq təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq əlaqələri qurmuşdur. Bütün bunlar möhtərəm Prezidentimizin yeritdiyi daxili və xarici siyasətin məntiqi nəticələridir.

– Hazırda müstəqil dövlət quruculuğu prosesinin dönməz xarakter aldığı respublikamızda YAP-ın rolunu necə qiymətləndirirsiniz? Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvüsünüz. Yasamal rayonu və BDU-nun YAP Qadınlar Şurasının sədri, idarə heyətinin üzvüsünüz. Siz partiyanın II qurultayından nələri gözləyirsiniz?

– Hər şeydən əvvəl qeyd edim ki, Yeni Azərbaycan Partiyası cəmiyyətin artmaqda olan ictimai-siyasi tələbatının nəticəsi kimi meydana gəlmiş, təbii axarından çıxaraq ölkəni fəlakət uçurumuna doğru aparən siyasi prosesləri tənzimləmək, millətə nicat yolunu göstərmək kimi məsuliyyətli və şərəfli bir tarixi vəzifəni yerinə yetirmək ehtiyaclarından doğmuşdur. Bu gün YAP ölkəmizdə qaynar siyasi həyatın aparıcı qüvvəsi olaraq üzərinə götürdüyü tarixi missiyanı uğurla yerinə yetirir. Cəmiyyətdə sabitləşdirici meyllərin gücləndirilməsi, vətəndaş həmrəyliyinin, milli birliyin qaydalarının möhkəmləndirilməsindən tutmuş sosial-iqtisadi, hərbi-siyasi, əxlaqi, psixoloji problemlərin həllinin optimal yollarının axtarılıb tapılmasınadək böyük fəaliyyət dairəsi onun siyasi yönümünün və fəal, sağlam mövqeyinin səciyyəvi göstəriciləri kimi diqqəti cəlb edir. Prezident Heydər Əliyevin gərgin əməyi və müdrik siyasəti nəticəsində Azərbaycanda son illərdə müşahidə edilən pozitiv dəyişikliklərdə, diplomatik uğurlarda, ictimai əhval-ruhiyyənin yuksəlməsində YAP-ın özünəməxsus xidməti olduğunu görməmək qeyri-mümkündür. Möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə xilaskarlıq, quruculuq, milli dirçəliş kursuna sadıq olan YAP-çılar azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşdırılmasına bərqərar edilməsinə çalışırlar. Mən partiyamızın bir çox

qurultayqabağı konfranslarının iştirakçısıyam. Özüm şahidəm ki, xalq gələcəyini yalnız partiyamızın fəaliyyətində görür, onun liderinə dərin hörmət və ehtiram göstərir. Bu, partiya üzvü kimi məndə qürur hissi oyadır.

Bakı Dövlət Universitetində sədri olduğum YAP Qadınlar Şurası öz fəaliyyətini sağlam prinsiplər əsasında qurub. Hazırda təşkilatda 100-dən çox yüksək intellektual potensiala malik ziyalı qadın fəaliyyət göstərir. Ölkədə baş verən bütün ictimai-siyasi hadisələrin önündə gedən qadınlarımız beynəlxalq miqyaslı konfrans, simpozium və müşavirələrdə iştirak edir, seçkilərdə xüsusi fəallıq göstəriirlər. Partiyamız yeniləşən, mütərəqqi fikirli gəncləri öz ətrafında daim birləşdirən siyasi qurumdur. Gənclik böyük qüvvədir. Ona görə də ölkədə gənclər siyasətinin düzgün strategiya və taktikasının müəyyənləşdirilməsi prinsipial əhəmiyyət daşıyır.

– Gənclər siyasətindən söz düşmüşkən, artıq əksər hesabat seçki konfransı keçirən rayon təşkilatlarında sırası YAP-çılar İlham Əliyevin partiya idarəetməsində səlahiyyətlərinin artırılmasını təklif edir...

– Bəli, belə əhval-ruhiyyə təşkilat daxilində kütləvi şəkildə duyulmaqdadır. Biz, hər şeydən öncə, bunu cəmiyyətin tələbi kimi qiymətləndiririk. Çünki YAP ayrıca götürülmüş, konkret sosial zümrələrin maraqlarından çıxış edən partiya deyil. I qurultayın qəbul etdiyi ciddi qərarlardan sonra YAP-da təşkilatçılıq işi güclənmiş və o, kifayət qədər kütləviləşmişdir. İndi cəmiyyətin İlham Əliyevin liderlik potensialına istinad etməsi, onun partiya rəhbərliyində statusunun artırılması təkliflərinin səslənməsi Heydər Əliyev siyasi kursuna etimaddan, inamdan və onun davamlı olması zərurətindən

irəli gəlir. Mən bu mövzudan danışarkən müxalifətdə təmsil olunan funksionerlərin «varis planı» və «X günü» kimi heç bir mənəviyyata, etik çərçivəyə sığmayan fikirlərinə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Onların fəaliyyətsizliklərini ört-basdır etmək üçün ortaya atdığı bu cəfəng tezislər qətiyyənlə reallığı əks etdirmir. Düşünürəm ki, özünü İlham Əliyevə alternativ görmək istəyən şəxslər bu mövzudan da yararlanmaq istəyirlər. An-caq son dövrlərdə cərəyan edən proseslər göstərir ki, əks düşərgəyə ciddi kontekstdən yanaşmaq mümkün deyil. Bu gün birmənalı şəkildə vurğulamalıyıq ki, artıq Azərbaycan xalqı öz siyasi seçimini edib. Bu da Heydər Əliyev siyasi kursunun davam etdirilməsi, müstəqilliyimiz üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən sabitliyin əbədi olmasıdır. Məhz bu dönməz kursun alternativsiz varisi kimi İlham Əliyevin liderliyinə böyük inam olduqca təbii qarşılanmalıdır. Əminəm ki, yaxınlaşan qurultayımızda sıradı YAP-çıların, cəmiyyətin tələbləri nəzərə alınacaq. Təsadüfi deyil ki, hamı qurultaya böyük ümidlərlə yanaşır.

*«Yeni Azərbaycan» qəzeti
12 oktyabr 2001-ci il*

«HEYDƏR ƏLİYEV İDEYALARINA XİDMƏT ETMƏK HƏYATIMIN ƏN BAŞLICA MƏQSƏDİDİR»

Məktəb, maarif, təhsil işi ilə həmişə sıx bağlı olmuşam. Hesab edirəm ki, cəmiyyət haradan olursa-olsun, nədən olursa-olsun, kəsib təhsilə xərcləməli, gənc nəslin təhsilinə, müəllimə kömək etməlidir. Bu, mənim prinsiplial mövqeyimdir. 25 il bundan öncə Azərbaycana rəhbər seçiləndə də bu mövqedə olmuşam, indi müstəqil Azərbaycanın dövlət başçısı kimi də bu mövqedəyəm. Mən həyatımın bütün mərhələlərində məhz belə mövqedə durmuşam.

Heydər Əliyev

İradə Mehtiqulu qızı Hüseynova 1963-cü ildə Bakı şəhərində anadan olub. 1985-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib və Elmi Şuranın qərarı ilə universitetdə saxlanılıb. Türkc və Qafqaz xalqları tarixi kafedrasının dosenti, tarix elmləri namizədidir. Onlarca elmi əsərin, Qafqaz xalqlarının tarixinə dair ümumi kurs programının və dərs vəsaitinin müəllifidir. Ankarada, İstanbulda, Çanaqqalada, Moskvada, Strasburqda, Tbilisidə keçirilən beynəlxalq elmi simpozium və konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdir.

Doktorluq dissertasiyası müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin roluna həsr edilmişdir. «Dövlətçilik naminə» kitabının müəllifi, «Heydər Əliyev işığı – İpək yolu» kitabının elmi redaktorudur. Azərbaycan milli mətbuatında səmərəli fəaliyyətinə, elmi-tarixi problemlər və siyasi mövzularda yaradıcılıq uğurlarına görə «Azərbaycan Bayrağı» mükafatı ilə təltif edilib.

Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü, BDU-da YAP Qadınlar Şurasının sədridir. Bu ilin avqustunda dövlət başçımızın fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin müavini təyin olunub.

Ailəlidir, iki övladı var.

«Qiyamət günündə alimin mürəkkəbinin bir damlası şəhid qanına bərabər tutulacaq». Bu müqəddəs deyimi şərh etməyə heç bir ehtiyac yoxdur. «Hər bir milləti onun ziyalı ilə tanıyırlar» deyimi də bu müvəqqəti dünyamızda bəşər övladının gəldiyi son qənaətdir. Sonu bilinməyən elm zirvəsinə çatmağın qeyri-mümkünlüyü də bəllidir. Sadəcə, bu sonsuzluqda hər kəsin öz zirvəsi, öz yeri var. Bu zirvəyə gedən yollar müxtəlif, çətin, enişli-yoxuşlu olur. Bu zirvəyə gedən yollar içində hamının getdiyi daha bir yol var – məktəb yolu. Artıq dünəndən səssizliyə qapılmış bu yolların sükutu yenidən pozulmuşdur. 2 sentyabr – yeni dərs ili qaribsəmiş sinif otaqlarının hayını-küyünü də özünə qaytarmışdır.

Bu tarix yeni təqvimimizdə həm də Bilik günüdür, elmimizin bayramıdır. Bayram ərafəsində Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin müavini İradə Hüseynova ilə söhbəti sizə təqdim edirik.

– İradə xanım, əvvəla, Sizi bu yüksək kürsüyə layiq görülməyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirik. Artıq

yeni dərs ili bařlanmıřdır. Mən istərdim ki, bir az ke miř d n k. Müstəqil müəllim kimi ilk dərs ilinizin ilk g n n  neçə xatırlayırınsız?

– T brik , xoř sözlərə görə  z t ř kk r m  bildirirəm. Mən 1985-ci ildə BDU-nun tarix fakültəsini bitirmiř m. Hələ tələbə olarkən universitetin elmi cəmiyyətində fəal iřtirak edirdim. Bunu nəzərə alaraq Elmi řuranın qərarı ilə məni kafedrada saxladılar. Dig rl rindən fərqli olaraq, pedaqoji fəaliyyətə orta təhsil məktəbində deyil, m t b r bir ali təhsil ocağında bařlamalı oldum. Bu isə ikiqat məsuliyyət, böyük etimad demək idi. Əlbəttə, əlində jurnal auditoriyaya ilk dəfə girdiyim günün sevincini, hiss və həyəcanını indi sözlə təsvir etməyə  atinlik  kir m. Xořb xtlikdən  z md n yařca o qədər də kiçik olmayan t l b l riml  tez bir zamanda ünsiyyət yarada bildim, tədris etdiyim fənnə qarřı onlarda yaranan marağı gördükcə h v s  gəlirdim,  z üzərimdə daha çox  alıřır, müəllim kimi p xt leřirdim. Beləcə, t l b l rimin bir müəllim, insan, t rbiy ci, alim kimi mənə qarřı olan istək və s mimiyy tini gördükcə fərəh hissi ke irirdim. Müəllim   n bundan böyük mükafat yoxdur.

– Bu ilin 1 sentyabrını isə artıq nazir müavini kimi qarřılayırınsız. Həyat yolunuzda maraqlı məqamlar, acılı-řirinli xatir l riniz yəqin ki, çox olub....

– Həyatın  z  eniřli-yoxuřludur. Təbii ki, bu pill y  çatanadək mən onun acısını da, řirinini də dadmalı olmuřam. Kənardan hər řey asan görünə bilər. Mən bu yolu pillə-pillə qalxmıřam. Bəzən b dr miř m, lakin yıxılmamaq   n ayaqlarımı bu torpağı var g c ml  bənd edib ist yim  doğru addımlamıřam.

Həyatımın unudulmaz məqamları, yaddaqalan anları da olub. Məhz həmin anlar taleyimdə böyük dönüş yaradıb. 1981-ci il idi. Onda II kursda oxuyurdum. Respublika sarayında Ümumrespublika müşavirəsi keçirilirdi. Respublika tələbələri adından danışmaq şərəfi də mənə nəsib olmuşdu. Möhtərəm Heydər Əliyevlə, o siyasi düha, nadir tarixi şəxsiyyətlə mənim ilk görüşüm məhz həmin müşavirədə oldu. O vaxt mənim çıxışım ölkə rəhbərinin diqqətini özünə cəlb etmişdi. Həmin tarixi gün mənə böyük həyata vəsiqə verdi. Mən o gündən etibarən pedaqoji, elmi fəaliyyətimlə yanaşı, ictimai həyatda da fəal mövqe tutmağa çalışırdım. İstər sovet quruluşu dövründə, istərsə də müstəqillik şəraitində ictimai-siyasi mövqeyimlə fərqlənmişəm və Heydər Əliyev ideyalarına xidmət etməyi həyatımın ən başlıca məqsədlərindən biri hesab etmişəm. Ümumiyyətlə, onu qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyevin böyük dövlətçilik təcrübəsi, vətənə, xalqa bağlılığı, analitik düşüncə tərzii gələcək nəsillər üçün də tükənməz tarixi mənbədir, böyük sərvətdir.

Həyatımın yadda qalan, unudulmaz anlarından danışarkən mən respublikamızın təhsil sistemində belə bir yüksək rütbəyə təyin olunduğum günü də yəqin ki, heç zaman unutmayacağam. Bu, dövlət başçısının mənə böyük etimadıdır. Və bu etimadı doğrultmağa çalışmalıyam. İndi nazir müavini kimi məsuliyyətli bir vəzifəni icra edərəkən düşünürəm ki, 22 ildən artıq bir dövrü əhatə edən zəhmətim hədəf getməyib. Əlbəttə, hələ görüləsi işlər çoxdur. Bunun üçün gərgin əmək sərf etməliyik. Azərbaycan təhsilinin, bütövlükdə elmimizin gələcəyi bu gün işimizi necə qurmağımızdan çox asılıdır. Sevinirəm ki, bu işlərin uğurunda mənim də öz payım olacaqdır. Bunun üçün dövlət başçımıza minnətdaram.

– Sizcə, pedaqoq hansı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır ki, həyatda uğur qazana bilsin? Bu il ilk dəfə sinif otaqlarına daxil olan gənc müəllimlərə nə tövsiyə edərdiniz?

– Müəllim, hər şeydən əvvəl, güclü psixoloq olmalı, şagirdin, tələbənin psixologiyasını dərinlən bilməlidir. Onlarla necə rəftar etməyi, ünsiyyət yaratmağı, dünyagörüşlərinə, şüurlarına təsir göstərməyi bacarmalıdır. Sözsüz ki, hər bir pedaqoq yüksək biliyə malik olmalıdır. Zənnimcə, belə olduqda müəllimin nüfuzu da, hörməti də artar.

– Azərbaycanca təhsil sistemi yenidən qurulur. Bu illərdə nələri itirib, nələri qazanmışıq? Ümumiyyətlə, təhsilimizin problemləri, onların həlli Sizə müşkül görünür ki?

– 1999-cu il iyun ayının 15-də Prezident tərəfindən təsdiq olunmuş «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı» bu sahədə toplanmış potensialı saxlamaq, onu inkişaf etdirmək, təhsil sistemini tənzimləyən müvafiq normativ-hüquqi bazanı yaratmaq, cəmiyyətin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında, Təhsil Qanununda təsbiq olunmuş tələbləri, sosial, iqtisadi və siyasi həyatın demokratikləşməsinə əsaslanan dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini qarşıda əsas məqsəd kimi qoymuşdur.

Təhsil sahəsi özü strateji əhəmiyyətə malik bir sahədir və təhsilin inkişafı bilavasitə cəmiyyətin inkişafı ilə sıx bağlıdır. Yeni islahatla bağlı təhsil işçilərinin qarşısında böyük vəzifələr, problemlər durur. Biz işimizi onların həlli istiqamətində qurmalıyıq.

– İradə xanım, Siz dövlətçiliyimizə sıx bağlı insansınız. Doktorluq dissertasiyanızın mövzusu, ötən

il nəşr olunmuş «Dövlətçilik naminə» kitabınız dediklərimə əyani sübutdur. Bu mövzu nədən Sizi bu qədər özünə cəlb edib?

– Çox gözəl sualdır. Bilirsiniz, müxtəlif mərhələlərdə xalqımızın tarixində mühüm xidmətləri olan insanlar olub. XVI əsrdə Azərbaycanı vahid bir dövlət kimi dünya siyasətində tanıdan Şah İsmayıl Xətai kimi dövlət xadimimiz olub. Tam qətiyyətlə demək olar ki, XX əsrdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi də məhz Heydər Əliyevdir. Onun xalq, tarix qarşısında xidmətlərindən biri odur ki, o, parçalanmaqda olan bir dövləti qoruyub saxlaya bildi, onu möhkəmlətdi, bütövlükdə dövlətçiliyimizi, müstəqilliyimizi qoruyub saxladı. İndi Azərbaycanda demokratik, sivil bir dövlət qurulur. Bu mənada Heydər Əliyevin xalq qarşısında olan misilsiz xidmətləri, cahanşümul fəaliyyəti Azərbaycan tarixində müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Bu xidmətlər 33 illik tarixi inkişafımızın real yekunu ilə bir daha təsdiqlənir və Heydər Əliyev fenomeninin böyüklüyünü bütün dünyaya nümayiş etdirir. Mən böyük fəxr və cəsarətlə deyə bilərəm ki, onun ölkəmizə rəhbərlik etdiyi dövr Azərbaycan tarixinin ən şərəfli səhifələrindəndir. Keçən əsrin 70-ci illərinin milli intibahı olmasaydı, 80-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəllərinin milli-azadlıq hərəkatının vüsəti də mümkün olmazdı.

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk demişdir: «Ən böyük şəxslər özündən çox mənsub olduğu cəmiyyəti düşünən, onun varlığının və xoşbəxtliyinin qorunması yolunda həyatını verən insanlardır». Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyev də məhz bu cür xoşbəxt taleli, dahi insanlardan biridir. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəldiyi 1969-cu

ildən başlayan tarixi mərhələ bu gün Azərbaycan təhsilinin, elminin və mədəniyyətinin intibah dövrü sayıla bilər. Və bu dövr indi də davam etdirilməkdədir.

Ən çətin şəraitdən düzgün çıxış yolu tapmaq bacarığı Allahın ölkə başçımıza bəxş etdiyi vergidir. Ona görə də Heydər Əliyevin fəaliyyətini elmi cəhətdən əsaslandırmaq, fakt və dəlillərlə açıqlamaq çox vacib və zəruri bir məsələdir. Bir tarixçi, tədqiqatçı alim kimi bu şərəfli və məsuliyyətli missiyanı da öz üzərimə götürmüşəm. Onun öhdəsindən layiqincə gəlməyə var qüvvəmlə çalışıram.

– Bir halda ki, dövlətçilikdən söz düşdü, bir neçə gün bundan əvvəlki növbəti tarixi hadisə – referendumda da münasibətinizi bilmək istərdik.

– Referendum Azərbaycan dövlətinin tarixində çox mühüm bir hadisə idi. Mən bu ümumxalq səsverməsində YAP-ın Mərkəzi Aparatından təhkim olunmuş müşahidəçi kimi Suraxanı rayonunun bir çox məntəqələrində iştirak etdim. Səsvermə məntəqələrində olarkən xalqın bu mühüm el tədbirində mütəşəkkilliklə, maraq və əzmlə iştirak etməsinin şahidi olmuşam. Ümumiyyətlə, səsvermə prosesi hər yerdə tam aşkarlıq, şəffaflıq şəraitində keçirilirdi.

Son vaxtlar həqiqətən də Azərbaycanda demokratiya yolunda hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə mühüm addımlar atılır. Avqustun 24-də referendumun keçirilməsi də məhz insan hüquqlarının qorunması yolunda atılan mühüm bir addım kimi qiymətləndirilməlidir.

– Azərbaycan elmi hər zaman dünyaya öz töhfələrini verib, Sizcə, bu ənənələri yaşatmağa gücümüz çatacaqmı, elmimiz buna qadirdirmi?

– Elm xalqın bəşər tarixində yerini müəyyənləşdirən mühüm amillərdən biridir və 15-20 il sonrakı elmimizin vəziyyəti təhsilin bugünü ilə müəyyənləşir. Bu mənada ziyalıların üzərinə böyük və məsul vəzifələr düşür. Məlumdur ki, artıq böyük bir dövrü əhatə edən Sovet İttifaqının tərkibində olduğumuz vaxtlarda, Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi o dövrlərdə Azərbaycan elmində gözəl ənənələr, möhkəm bünövrə yaradılmışdı. Biz bu mütərəqqi, gözəl ənənələrə söykənərək elmimizi dünya standartlarına uyğunlaşdırmalı və inkişaf etdirməliyik.

Dahi Nizami demişkən:

Qüvvət elmdədir, başqa cür heç kəs

Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz.

Fürsətdən istifadə edərək hamını Bilik günü və yeni dərs ili münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

– **Biz də bu təbrikə qoşuluruq. Sizə şərəfli, həm də məsul işinizdə Azərbaycan təhsilinin inkişafı naminə uğurlar diləyirik.**

*«Respublika» qəzeti
3 sentyabr 2002-ci il*

HEYDƏR ƏLİYEV ŞƏXSİYYƏTİ AZƏRBAYCANIN TƏRƏQQİSİNİ TƏMİN EDİR

**Müxalifətin respublikamızın imicinə zərbə vurməsi
xəyanətə bərabərdir**

– İradə xanım, oktyabr ayı müstəqil Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında istər müsbət, istərsə də mənfi çalarlarına görə yadda qalıb. Bu ərəfədə baş vermiş prosesləri necə qiymətləndirirsiniz?

– Qeyd edirəm ki, müstəqilliyini yenidən əldə etməsinə baxmayaraq, Azərbaycanın dövlətçiliyi üçün həmişə ciddi təhlükə mənbələri olub. Təəssüflər olsun ki, hakimiyyət uğrunda mübarizəsində hətta milli maraqları belə qurban verməyə hazır olan daxili düşmən qüvvələrlə xarici qüvvələrin niyyətləri, bir qayda olaraq, üst-üstə düşüb. Oktyabr ayında isə bu niyyətlər özünü daha çox büruzə verib. Ancaq Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin qətiyyəti, yorulmaz fəaliyyəti nəticəsində ölkəmizə uzanan düşmən qüvvələrin əli birdəfəlik kəsildi. Beləliklə, Heydər Əliyevin başladığı milli dövlət quruculuğu prosesi intensivləşdi, elə bunun sayəsində müstəqilliyimiz dönməz və daimi xarakter aldı.

1993-cü ilin oktyabrında seçicilərin 98 faizdən çox səsini toplayan Heydər Əliyev prezident seçildi. O, ilk dəfə olaraq əsl xalq etimadi qazanıb demokratik yolla prezident seçildi və beləliklə də hakimiyyətin yeganə mənbəyinin xalq olduğunu, hakimiyyət dəyişikliyinə xalqın iradəsindən kənarında mümkünsüzlüyünü sübut etdi. Həmin dövrdə cərəyan edən hadisələrə nəzər salsaq, hələ sütunları bərkiməmiş dövlətin məhv olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə dayandığının şahidi olarıq. AXC iqtidarının sərişəsizliyi ucbatından yaranmış kaos və anarxiya cəmiyyətdə çəşqinlik yaradırdı. Ən əsası isə, artan problemlərin günü-gündən kəskinləşdiyini görən geniş

ictimaiyyət arasında ümitsizlik artır, hətta bəziləri müstəqillikdən imtina etməyi təklif edirdi. Qarabağ və onun ətrafında gedən döyüşlərdə bir-birinin ardınca uğursuzluğa düçar olmağımız, digər tərəfdən, torpaqlarımız uğrunda mübarizədən siyasi alver predmeti kimi istifadə edilməsi haqlı narazılığa səbəb olurdu. Bütün yol verilmiş nöqsanlar – əslində bunları nöqsan kimi yox, milli xəyanət kimi qiymətləndirmək lazımdır – xalqı hiddətləndirir, vətəndaş qarşdurmasını daha da kəskinləşdirirdi. Ordunun Rəhim Qaziyev, Surət Hüseynov, Əlikram Hübətov kimi cinayətkar qruplaşmanın əlində cəmləşməsi dövlətimiz üçün ciddi təhlükə mənbəyi idi. Cəmiyyətdə baş alıb gedən narazılıqlardan bu qruplaşmalar öz siyasi məqsədləri – nəyin bahasına olursa-olsun, hakimiyyətə gəlmək üçün istifadə etməyə başladılar. AXC iqtidarının Heydər Əliyevi Bakıya dəvət etməyə məcbur olduğu dövəmdə Azərbaycanda vəziyyət belə idi.

Yaranmış çətin şəraitə baxmayaraq, xalqının çətin günlərində onunla birgə olmaq istəyən Heydər Əliyev çoxsaylı müraciətlərə cavab verdi. Məhz qurtuluş günündən başlayaraq dövlətçiliyimiz bərpa edildi, dinc quruculuq prosesinə, islahatlara təkan verildi, gərgin səylər nəticəsində sabitlik, əmin-amanlıq bərqərar oldu. 1993-cü ildə seçicilər Heydər Əliyevə böyük etimad göstərdilər, onu prezident seçdilər. Beləliklə, Heydər Əliyev şəxsiyyəti ötən əsrdə bir-birinə zidd ictimai-siyasi formasiyaların qovşağından keçərək Azərbaycan Respublikasının tərəqqisini təmin etdi.

– 1994-cü ildə baş vermiş dövlət çevrilişinə cəhd də oktyabr ayına təsadüf edir, Sizcə, dövlətimizi məhv etmək niyyətində olan şəxslər nəyə nail olmaq istəyirdilər?

– Onların nəyə nail olmaq istədiklərini sonrakı proseslər göstərdi. Şübhəsiz ki, başlıca məqsəd yenicə formalaşmağa başlayan müstəqil dövlətin əsaslarını sarsıtmaq idi. Mafioz qruplaşmalar Heydər Əliyevin iradəsi, məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanın geniş inkişaf orbitinə çıxmasından narahət idilər. Onları qorxudan respublikamızda ictimai-siyasi

sabitliyin getdikcə daha da möhkəmlənməsi, davamlı xarakter alması idi. Yaddan çıxarmamalıyıq ki, Gəncədə ikinci dəfə dövlət çevrilişinə cəhd 1994-cü il sentyabrın 20-də «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanmasından sonra baş verdi. Düşmənlərimiz yaxşı dərk edirdi ki, dünyanın 11 aparıcı neft şirkəti ilə müqavilənin imzalanması az vaxt ərzində respublikamızda iqtisadiyyatın dirçəldilməsinə və islahatların sürətlə aparılmasına şərait yaradacaq. Məhz buna görə də xarici emissarlardan aldıkları sifarişləri yerinə yetirən daxili pozucu qüvvələr ölkənin ikinci böyük sənaye şəhərində dövlət çevrilişinə cəhd etdilər. Onlar əsl reallığı yaddan çıxarmışdılar. Yəni 1994-cü ilin Azərbaycanını əvvəlki illərin dağınıqlığı ilə müqayisə etmək olmazdı.

Xalq yenidən fitnəkar qüvvələrin baş qaldırmasına imkan vermədi. Heydər Əliyevin həyəcan dolu çağırışını eşidən minlərlə insan müstəqil Azərbaycan dövlətinin müqəddəratını qorumaq məqsədilə Prezident sarayı qarşısındakı meydana topladı. Gecədən xeyli keçmiş qədər davam edən mitinqdə xalq Heydər Əliyevi dəstəklədi, onunla həmrəy olduğunu bildirdi. Səhəri gün dağıdıcı qüvvələrə qarşı etiraz aksiyası bütün respublikanı əhatə etdi. Xalqın iradəsi, demokratik yolla seçilmiş Prezidenti ilə həmrəyliyi sayəsində dövlət çevrilişinin qarşısı alındı. Həmin tarixi günlərdə formalaşmış «Xalq – Heydər, Heydər – xalq» birliyi özünün təsdiqini tapdı.

– İradə xanım, Siz Azərbaycan Prezidentinin müstəqil dövlət quruculuğu istiqamətindəki əvəzilməz fəaliyyətindən bəhs edən doktorluq dissertasiyası üzərində işləyirsiniz. Bu istiqamətdə elmi araşdırmalarınız nə yerdədir?

– Bir tarixçi kimi bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində böyük xidmətlər göstərmiş şəxsiyyətlər olub. Məsələn, Şah İsmayıl Xətai gərgin mübarizədən sonra Azərbaycanı vahid dövlətə çevirdi, milli tariximizin formalaşmasına böyük töhfə verdi. Uzun bir zaman fasiləsindən sonra yalnız Heydər Əliyevə müyəssər oldu ki, parçalanmış,

dağılmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalmış Azərbaycanı yenidən birləşdirsin, dünyanın qabaqcıl ölkələri sırasına çıxarsın. Bütün bu cahanşümul fəaliyyətin elmi cəhətdən öyrənilməsinə böyük ehtiyac var idi. Mənim hələ tələbəlik illərindən bir alim, vətəndaş kimi formalaşmağında Heydər Əliyevin qayğısı və rolu olmuşdur. Bu baxımdan olduqca geniş əhatəli və məsuliyyətli mövzu haqqında doktorluq dissertasiyası səviyyəsində əsər yazmaq qərarına gəldim. Hesab edirəm ki, Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı kimi xidmətləri və tarixi missiyası o qədər böyük, əhatəlidir ki, bu istiqamətdə müxtəlif aspektlərdən elmi araşdırmalar aparmaq, öyrənmək lazımdır.

– Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sonuncu sessiyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin iştirakı cəmiyyət tərəfindən diqqətlə izlənilirdi. Sizin orada qaldırılan məsələlərə münasibətiniz necədir?

– Azərbaycan AŞ-nin tamhüquqlu üzvü kimi üzərinə götürdüyü öhdəlikləri yüksək səviyyədə yerinə yetirir. Təkcə qonşu Ermənistanla müqayisə aparsaq, respublikamızın vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması, mətbuat və söz azadlığının təmin olunması, insan haqlarının müdafiəsi sahəsində xeyli qabaqda getdiyinin şahidi olarıq. Qeyd edirəm ki, parlament nümayəndə heyətimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi altında AŞ-də Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil edir, erməni deputatların bütün təxribatlarına layiqli cavab verir. Elə sonuncu sessiya zamanı biz İlham Əliyevin bir daha qətiyyətli mövqe nümayiş etdirdiyinin və bunun nəticəsində AŞ-nin rəsmi sənədlərində Dağlıq Qarabağ ətrafındakı rayonlarımızın məhz işğal edilməsi faktının öz əksini tapmasının şahidi olduq.

Yeri gəlmişkən qeyd edirəm ki, AŞ-dəki səmərəli fəaliyyətə baxmayaraq, ölkə müxalifəti və adını hüquq müdafiəçisi qoymuş bir çox qeyri-hökumət təşkilatları respublikamız haqqında həqiqətə uyğun olmayan məlumatları beynəlxalq təşkilatlara ötürürlər. Elə bu yaxınlarda bir qrup müxalifət partiyasının 24 avqust referendumunun nəticələrini

tanımamaq barədə beynəlxalq təşkilatlara məktub ünvanlaması milli xəyanətdən başqa bir şey deyil. Mən özüm Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü kimi Suraxanı rayonu seçki məntəqələrində müşahidəçi olmuşam və seçkidə xalqın necə fəallıq nümayiş etdirdiyinin canlı şahidiyəm. Eləcə də digər, hətta müxalifət partiyalarını təmsil edən müşahidəçilər də xalqın aktivliyini gördülər. Belə olan təqdirdə dağıdıcı müxalifətin respublikamızın imicinə zərbə vurmaq yolu tutması milli xəyanətdən başqa bir şey deyil.

– İradə xanım, bu yaxınlarda təhsil nazirinin müavini təyin olunmusunuz, Azərbaycan təhsilinin bugünkü durumunu necə qiymətləndirirsiniz? Sizcə, müstəqil Azərbaycanın təhsil sistemi hansı komponentləri özündə əxz etməlidir?

– Təhsil hər bir ölkənin strateji əhəmiyyətə malik olan sahələrindəndir. Ölkənin gənc vətəndaşları məhz bu sistemin yetirməsidir, cəmiyyətdə elə bir ailə yoxdur ki, təhsil ondan yan keçsin. Möhtərəm Prezidentimiz yüksək balla qəbul olunmuş tələbələrlə və Suraxanı rayonu 286 sayılı orta məktəbdə keçirdiyi görüşündə orta təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsinin vacibliyini qeyd edib.

Təhsilin bugünkü səviyyəsi 15-20 ildən sonra elmin inkişafını müəyyənləşdirəcəkdir. Biz sanballı elmi kadrların, mütəxəssislərin hazırlanması prosesinə orta məktəbdən ciddi fikir verməliyik.

Qeyd edim ki, möhtərəm Heydər Əliyev müxtəlif dövrlərdə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi zamanlarda daim elm və təhsilə qayğı göstərmişdir. Bir vaxtlar məhz onun təşəbbüsü ilə Azərbaycanın qabaqcıl övladları keçmiş İttifaqın müxtəlif ali təhsil məktəblərinə təhsil almağa göndərilmişdi. İndi həmin tələbələr ixtisaslı kadr kimi müstəqil dövlət quruculuğu prosesində birbaşa iştirak edir. Hörmətli Prezidentimiz bizdən tələb edir ki, təhsilin keyfiyyəti yaxşılaşdırılsın və ümumi işimiz günün tələbləri səviyyəsində qurulsun.

*«Yeni Azərbaycan» qəzeti
8 oktyabr 2002-ci il*

QADIN BÖYÜK QÜVVƏDİR

*İradə Hüseynova – Azərbaycan
Respublikası təhsil nazirinin müavini.
Onlarca elmi əsərin, o cümlədən
«Qafqaz xalqlarının tarixinə dair»
proqramının və dərs vəsaitinin, magistrlər
üçün «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh
prosesi» proqramının, möhtərəm Prezidentimiz
cənab Heydər Əliyevin fəaliyyətinə həsr
edilmiş «Dövlətçilik naminə» kitabının müəllifidir.
Bir çox beynəlxalq elmi konfranslarda, o
cümlədən, Strasburq, Ankara, Moskva, Tbilisi və
Sofiyada elmi məruzələrlə çıxış etmişdir.*

– İradə xanım, xahiş edirik əvvəlcə özünüz barədə məlumat verəsiniz.

– 1980-ci ildə Bakı şəhəri Nəsimi rayonunun 8 nömrəli orta məktəbini bitirmiş və həmin ildə BDU-nun tarix fakültəsinə daxil olmuşam. 1985-ci ildə oranı fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş və Elmi Şuranın qərarı ilə universitetdə saxlanmışam. Həmin ildən elmi yaradıcılığa və pedaqoji fəaliyyətə başlamışam. İkinci kursda oxuyarkən universitet Həmkarlar İttifaqının sədr müavini seçilmişəm. 8 il bu vəzifədə çalışmışam. Eyni zamanda respublikanın o vaxtkı ictimai həyatında fəal iştirak etmişəm. Belə ki, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqının XVI və XVII, SSRİ Həmkarlar İttifaqının XVII və XVIII qurultaylarının nümayəndəsi olmuşam. 1982-ci ildə keçirilən XVII qurultayda 5 min nümayəndənin arasında ən gənc nümayəndə kimi SSRİ Həmkarlar İttifaqı Rəyasət Heyətinin üzvü seçilib Azərbaycanı 5 il ərzində İttifaq səviyyəsində təmsil etmişəm. Bununla yanaşı, elmi işlə məşğul olaraq namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişəm. Qeyd edim ki, namizədlik dissertasiyam o dövrlərdə Azərbaycanda ali təhsilin inkişafı problemlərinə həsr edilmişdir. Hazırda eyni zamanda BDU-nun dosentiyəm və

artıq necə illərdir ki, elmi-tədqiqat obyektim müstəqil Azərbaycan dövlətini bilavasitə inkişaf etdirən, möhkəmləndirən, onun daim keşiyində duran ümummillî liderimiz Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyəti ilə bağlıdır. Həqiqətən də onun ölçüyəgəlməz fəaliyyəti ilə zəngin arxiv materialları əsasında tanış olduqca bu qənaətə gəlirsən ki, Heydər Əliyev zamanəmizin qüdrətli tarixi şəxsiyyətidir. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, mən o dövrdə əldə etdiyim nailiyyətlərə görə məhz o zamanlar Azərbaycana rəhbərlik etmiş Heydər Əliyevə minnətdaram.

Ən çətin şəraitdə mürəkkəb problemləri təhlil edib düzgün çıxış yolu tapmaq bacarığı Ulu Tanrının möhtərəm Prezidentimizə bəxş etdiyi vergidir və istər Azərbaycana sovet quruluşu dövründə rəhbərlik edərkən, istərsə də müstəqillik şəraitində cənab Heydər Əliyev daim öz xalqını düşünmüş və bugünkü müstəqilliyimizin qazanılmasında da məhz onun 1970-80-ci illərdə göstərdiyi fəaliyyət öz səmərəli bəhrəsini vermişdir. Qətiyyətlə, tam inamla demək olar ki, o illərdə Azərbaycanın inkişafını təmin edən, Azərbaycanı İttifaq səviyyəsində qabaqcıl respublikaya çevirən Heydər Əliyevin yaratdığı o elmi-intellektual potensial əsasında müstəqil Azərbaycan dövləti bu gün də inkişaf edir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin bu inkişafının təməli məhz o dövrdə qoyulmuşdur.

– İradə xanım, artıq müəyyən müddətdir ki, Siz elmi-pedaqoji fəaliyyətdən tamamilə ayrılmasanız da, bir növ inzibatçılıqla məşğulsunuz. Nazir müavini kimi fəaliyyətinizlə bağlı nə deyə bilərsiniz?

– Bəli, mən artıq 7 aydır ki, təhsil nazirinin müavini təyin olunmuşam və işimin əsas istiqaməti Heydər Əliyevin təhsillə bağlı keçirdiyi tədbirlərin, imzaladığı sərəncam və fərmanların həyata keçirilməsindən ibarətdir. Və onu da qeyd edim ki, cənab Heydər Əliyev təhsilə, elmə çox böyük qayğı göstərir. Onun hələ 1999-cu il 15 iyun tarixdə təsdiq etdiyi «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat

proqramı» müstəqil Azərbaycanın milli təhsil quruculuğunda müstəsna tarixi əhəmiyyətə malik olmaqla, təhsilin inkişafı sahəsində strateji istiqamətləri müəyyənləşdirmişdir. Bundan sonra da «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 iyun 2000-ci il tarixli fərmanı təhsil sistemi strukturunun əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməsinə, idarəetmənin müasir prinsipləri əsasında qurulmasına həsr olunmuşdur.

Hörmətli Prezidentimiz ötən il sentyabrın 2-də 275 nömrəli məktəbdə olarkən orta təhsilə böyük önəm verilməsinin vacibliyini vurğulamış və bəyan etmişdir ki, Azərbaycanda ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazası, kadrlar potensialı gücləndirilməli və yeni məktəb binaları tikilməlidir.

2002-ci il oktyabrın 4-də hörmətli Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev «Azərbaycan ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında» sərəncam imzaladı və bunun ardınca 2003-cü il fevralın 17-də «Azərbaycan Respublikasında yeni ümumtəhsil məktəblərinin tikintisi və mövcud olan məktəblərin əsaslı təmiri və müasir tədris avadanlıqları ilə təmin olunmasına dair proqram (2003-2007)»-in təsdiq edilməsi haqqında sərəncam verdi. Bu proqrama görə, 2003-2007-ci illərdə respublikamızda 149 məktəb binasının tikintisi nəzərdə tutulub ki, bu da 44 mindən artıq şagirdin yeni məktəb binalarında təhsil almasına şərait yaradacaqdır. Hörmətli Prezidentimiz məhz orta təhsilin düzgün təşkili və inkişafına çox böyük diqqət yetirir. Çünki orta məktəb gələcək nəslin inkişafının bünövrəsini təşkil edir. Gələcək nəslin inkişafı orta məktəbdə təlim-tədris prosesinin düzgün təşkilindən çox asılıdır.

Mənim başlıca vəzifələrimdən biri də hörmətli Prezidentimizin təhsil sahəsində qarşımıza qoyduğu tələbləri həyata keçirməkdən, təhsil sistemini beynəlxalq normalara və cəmiyyətimizin müasir tələblərinə uyğunlaşdırmaqdan, bütövlükdə gənc nəslin təlim-tərbiyəsinin düzgün təşkilini təmin etməkdən ibarətdir.

– İradə xanım, bilirik ki, qarşıdan əlamətdar günlər gəlir. Onlardan biri də 8 Mart – Beynəlxalq Qadınlar günüdür. Xalqımız onu bir bayram kimi qəbul etmişdir. Bu münasibətlə əziz qadınlarımız barədə nə demək istərdiniz?

– Bu bayram çox əlamətdar bayramlardan biridir, beynəlxalq xarakter daşıyır. Bundan başqa, qarşıdan Novruz bayramı da gəlir. Mart yazın ilk ayıdır və yazın gəlişi bir təravətdir, o, xoş hisslərin və təbiətin oyanışı deməkdir ki, bunun özü də bir gözəllikdir. Qadın isə bütövlükdə gözəlliyin tərənnümüdür, çox saf bir mənəviyyat, zəriflik və gözəllik dünyasıdır. O, harmoniya yaradan xilqətdir. Yəni qadında bir çox üstün keyfiyyətlər mövcuddur. Qadın daha çox həssas və sülhsevər olur. Hər hansı bir münaqişə ocağında qadın özünü sülhün carçısı kimi göstərir. Qadın həm də çox böyük qüvvədir. Ələlxüsus bizim Azərbaycan qadını. Hörmətli Prezidentimiz də daim bunu vurğulayır ki, dünyanın ən gözəl qadını Azərbaycan qadınıdır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin mövcudluğu şəraitində də Azərbaycan qadını ictimai-siyasi həyatda özünü bərqərar edə bilir. Çünki möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev bunun üçün də münbit şərait yaradıb. Onun 1998-ci il yanvarın 14-də Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaratması, 2000-ci il martın 6-da qadınların ictimai-siyasi və mədəni həyatda rolunun artırılmasına dair xüsusi bir sərəncam imzalaması dediyim fikrə əsaslı dəlildir. Bunlar çox vacib tədbirlərdir. Bunun bəhrəsidir ki, bu gün qadınlarımız bir çox sahələrdə kişilərlə çiyin-çiyinə çalışır, həyatımızın bir çox sahələrində yeni-yeni zirvələr fəth edirlər. Və bu gün biz qadınlar möhtərəm Prezidentimizə bu qayğılara görə minnətdarıq. Bu gözəl şəraiti məhz cənab Heydər Əliyev yaratmışdır və təhsilimizin, elmimizin nailiyyətlərini bütün cahana bəyan edən, Azərbaycana dünyaya tanıdan Heydər Əliyevdir. Bir çox beynəlxalq elmi konfranslarda, elmi forumlarda olmuşam. Orada da bunun şahidi olmuşam ki, həqiqətən də bu gün Azərbaycan deyiləndə «sizin dahi lideriniz var» söyləyirlər. Bu da bizim hər birimizdə qürur hissi oyadır.

Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyəti, onun ailəsinə və Zərifə xanımın ruhuna olan hörmət və ehtiramı hər bir ailə üçün ibrət rəmzidir. Bu gün müəyyən iqtisadi çətinliklərin mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan qadını bütün sahələrdə özünü doğruldub ona tapşırılan işlərin öhdəsindən layiqincə gəlir. Bir ana kimi övlad böyüdür, ziyalı kimi gənc nəslin tərbiyəsi ilə məşğul olur, alim kimi elmi inkişaf etdirir, öz dəyərli elmi töhfələrini elmimizə bəxş edir. Qadın həqiqətən də müstəqil Azərbaycan dövlətinin inkişafının yorulmaz cəfakəşidir. Mən bayram münasibətilə qadınlarımızı səmimi qəlbdən təbrik edir, onlara cansağlığı, ailələrinə səadət, harmoniya, əmin-amanlıq arzu edirəm.

– **İradə xanım, maraqlı müsahibənizə görə redaksiyamızın kollektivi adından öz minnətdarlığımızı bildirir, eləcə də üzümüzdə gələn bayramlar münasibətilə Sizi təbrik edir, məsuliyyətli işinizdə uğurlar arzulayırıq.**

*«Təhsil problemləri» qəzeti
2-12 mart 2003-cü il*

«AİLƏ DÖVLƏTİN DAYAĞI, CƏMİYYƏTİN ƏSASIDIR»

Müsaibimiz İradə xanım 1963-cü il aprelin 19-da Bakı şəhərində dünyaya göz açıb. Orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirən İradə xanım 1980-ci ildə o dövrün ən mötəbər ali təhsil ocağı sayılan indiki Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil olmuş, tezliklə istedadlı tələbə kimi ad çıxarmış və təhsilini fərqlənmə diplomu ilə uğurla başa vurduğuna görə Elmi Şuranın qərarı ilə universitetdə saxlanılmışdır. Aspiranturadan başlanan, hazırkı nazir müavini vəzifəsinə qədər – BDU-nun Türk və Qafqaz xalqları kafedrasının dosenti, tarix elmləri namizədi (doktorluq dissertasiyasını tamamlayıb) kimi yüksəlməsinə seçdiyi və sevə-sevə məşğul olduğu ixtisası səbəb olub. Səmərəli fəaliyyəti onu həm respublikamızın, həm də yaxın-uzaq ölkələrin elmi-mədəni ictimaiyyəti arasında ciddi tarixçi-alim-pedaqoq kimi tanıdıb. İradə xanımın dəvət olunduğu və iştirak etdiyi müxtəlif beynəlxalq elmi simpozium və konfranslardakı çıxışları, elmi məruzələri dünyanın aparıcı elm adamlarını maraqlandırmışdır. Alim hər ay müntəzəm olaraq mötəbər tədbirlərə dəvətlər alır.

İndiyə kimi alimin bir neçə kitabı işıq üzü görüb. Onlarca elmi əsərin, o cümlədən, Qafqaz xalqlarının tarixinə dair ümumi kurs proqramının, dərslər vəsaitinin, magistrələr üçün «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» proqramının, möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevə həsr edilmiş «Dövlətçilik naminə» kitabının müəllifidir. «Heydər Əliyev işığı – İpək yolu» kitabının elmi redaktoru olan İradə Hüseynova «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu»

mövzusunda doktorluq dissertasiyasını artıq tamamlayıb. Ölkə mətbuatında elmi-tarixi problemlər və siyasi mövzularda yaradıcılıq uğurlarına görə «Azərbaycan Bayrağı» mükafatı ilə təltif edilib.

Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü, BDU YAP Qadınlar Şurasının sədridir. 2000-ci il noyabrın 5-də Milli Məclisə seçkilərdə hakim partiyadan proporsional sistem üzrə siyahıda namizədliyi irəli sürülüb. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin 7 avqust 2002-ci il tarixli fərmanı ilə respublika təhsil nazirinin müavini vəzifəsinə təyin olunub.

Ailəlidir, iki övladı var.

– İradə xanım, Şərqi mentaliteti baxımından tarixən, elə indinin özündə də qadın daha çox ailə qayğıları ilə məşğul olur. Təhsil nazirinin müavini kimi məsuliyyətli bir vəzifədə çalışmaq Sizin üçün çətin deyil ki?

– Tarixdən də məlumdur, elə indinin özündə də görürük ki, Azərbaycan qadını bir çox şərəfli vəzifələrin, mühüm missiyaların öhdəsindən uğurla gəlir. Yəni xanımlarımız cəmiyyətdə tutduqları fəal mövqeləri ilə həmişə fərqləniliblər. Tariximizdə Tomiris, Məhsəti, Sara xatun, Nigar, Həcər və Natəvandan tutmuş, indinin özündə də Nigar təbiətli, Həcər qeyrətli qadınlarımız çoxdur. Qadınlarımız Qarabağ müharibəsində, azadlıq uğrunda savaşlarda, həmçinin müstəqilliyimizi möhkəmləndirmək, xalqımızın indiki və gələcək inkişafı naminə kişilərimizlə çiyin-çiyinə çalışırlar. Eyni zamanda qadın ailədə, doğma ocaqda evin xanımı, əsas dirəyidir. Qadın övladlarını cəmiyyətə gərəkli şəxslər kimi tərbiyələndirir. Uşaqların əsl şəxsiyyət kimi yetişməsində, formalaşmasında ananın rolu mühüm və əvəzsizdir. Bu ağır və müqəddəs vəzifəni layiqincə yerinə yetirən Azərbaycan qadını bir çox mühüm sahələrdə müvəffəqiyyətlə çalışır, böyük uğurlara nail olur.

Ölkəmizin bütün sahələrində, yəni istər elm və təhsildə, istərsə səhiyyədə və mədəniyyətdə, istər iqtisadiyyatda və siyasətdə, istərsə də biznes və ictimai sektorda qadınlarımızın rəhbər vəzifələrdə uğurla çalışmaları artıq aktuallığını itirmiş bir problemin – qadınların cəmiyyətdə passiv mövqe sahibi olması məsələsinin get-gedə aradan çıxdığını sübut edir. Əlbəttə, ailə-məişət və ictimai vəzifələr uğrunda eyni müvəffəqiyyətlə çalışmaq xanımlarımızdan ötrü bir qədər çətin olsa da, qarşısına hər hansı böyük məqsəd qoymuş qadın ona tapşırılmış vəzifəyə daha məsuliyyətlə yanaşır, fəaliyyətini elə qurur ki, istər ailə məsələsində, istərsə də işində nöqsanlara yol verməsin. Bu istiqamətdə dövlət başçısı möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə yaradılmış yeni ictimai-siyasi, sosial-mədəni şəraitin, Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş və sivil dəyərlərə tam cavab verən mövcud qanunların verdiyi imkanlardan xanımlarımız hələ də lazımınca bəhrələnmə bilmirlər. Qadın, ilk növbədə, ailəsinə – ömür-gün yoldaşına, övladlarına diqqət ayırmalıdır. Axı ailə dövlətin dayağı, cəmiyyətin əsasıdır: sağlam ailə olmayan yerdə cəmiyyət inkişaf edə, dövlət isə çiçəklənə bilməz. Bir daha təkrar etmək istəyirəm: qadın ailənin əsası, geniş mənada isə cəmiyyətin möhkəm dayağıdır. Müxtəlif vəzifələrdə çalışan xanımlarımız həm ailə, həm də ictimai işlərini tarazlaşdırıb bilsələr, harmoniyaya nail olsalar, ortaya heç bir problem çıxmaz.

– Bəs deyirlər ki, həyatını karyera qazanmağa həsr edən qadınlar öz şəxsi həyatlarını unudurlar...

– Bu fikirlə mən qəti razı deyiləm. Ailəsinə yüksək tutan qadın cəmiyyətdə də, ictimai-siyasi, mədəni-sosial sahələrdə də uca zirvəyə nail ola bilər. Zənnimcə, bu halda karyera sözü yerində işlənmir. Xanımlarımız cəmiyyətin tamhüquqlu üzvləri kimi özlərini təsdiq etmək, qarşılarına

qoyduqları məqsədə nail olmaqdan ötrü çalışıb bütün sahələrdə böyük uğurlar qazanırlarsa, bunu ancaq alqışlamaq və qadınlarımıza yeni imkanlar yaratmaq lazımdır. Və bu gün də görkəmli tarixi şəxsiyyət, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev qadınlarımıza ən böyük qayğı göstərir və biz bunu daim öz üzərimizdə hiss edirik. Bunun nəticəsidir ki, müstəqil Azərbaycan dövlətində möhtərəm Prezidentimizin fərmanı ilə 1998-ci ildə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı və onların həyatın bir çox sahələrində rolunun artmasına dair xüsusi sərəncam və fərmanlar imzalanmışdır. Biz bu qayğının canlı şahidiyik.

– Siz həm də tarixçi kimi elmi-pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olursunuz. Yəqin ki, araşdırdığınız mövzu ilə bağlı müxtəlif işlər görmüsünüz...

– Üzərində çoxdan çalışdığım doktorluq dissertasi-yam çağdaş tariximizin çox maraqlı və zəngin bir sahəsinə – «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu» mövzusunə həsr olunub. Tədqiq edə-edə özümün də çox şeylər öyrəndiyim bu mövzu ilə bağlı bir sıra mötəbər beynəlxalq tədbirlərdə – elmi konfrans və simpoziumlarda məruzələr etmişəm. Bu mötəbər elmi forumlar dünyanın müxtəlif şəhərlərində – Strasburq, Ankara, Çanaqqala, Tbilisi, Moskva, Sofiya və başqa elm mərkəzlərində yüksək səviyyədə keçirilib. İştirakçısı olduğum bütün konfranslarda möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin çoxsahəli və zəngin ictimai-siyasi, həmçinin dövlət rəhbəri kimi fəaliyyətini elmi cəhətdən əsaslandıraraq dəqiq tarixi fakt və dəlillərlə təhlil etmiş, geniş ictimaiyyətə çatdırmışam. Bu yaxınlarda tədris etdiyim fənn üzrə ali tədris ocaqlarının magistrantları üçün «Heydər Əliyev və

Qafqazda sülh prosesi» mövzusunda fənn proqramı çap etdirmişəm. Dövlət başçısının çoxillik gərgin və səmərəli fəaliyyətinə həsr olunmuş məqalələrim dövrü mətbuatda tez-tez işıq üzü görür. Prezidentimizin siyasi fəaliyyətinə həsr olunmuş yeni kitab üzərində də işləyirəm...

– Bu günlərdə ölkə Prezidenti cənab Heydər Əliyev milli təhsilin inkişafı ilə bağlı yeni dövlət sənədi imzaladı. Ümumiyyətlə, İradə xanım, müstəqillik illərində milli təhsilimizin uğurları barədə oxucularımıza məlumat verməyinizi xahiş edirik.

– Yaxın keçmişimizə nəzər salanda aydın görünür ki, dövlət başçımız orta və ali təhsilə, elmə xüsusi diqqət, qayğı göstərmişdir. İndi dövlət orqanlarında, ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial sahələrdə çalışanların böyük əksəriyyəti məhz Heydər Əliyev məktəbinin yetirmələridir. Möhtərəm Prezidentimiz ənənəsinə sadıq qalaraq müstəqil Azərbaycanın intellektual potensialını gücləndirməkdən ötrü bir çox fərman və sərəncamlar imzalamış, onun rəhbərliyi ilə milli təhsil konsepsiyamız yeniləşdirilmiş, dünya standartlarına cavab verən səviyyəyə yüksəlməsi sahəsində müəyyən addımlar atılmışdır. Ölkə başçısının təhsillə bağlı imzaladığı son sərəncamlar isə daha çox orta məktəblərin inkişafına təkan verəcək. Qarşıda bizi daha böyük işlər gözləyir: çalışırıq ki, ölkə başçısının etimadını doğruldaq.

– Ötən əsrin ortalarından etibarən bütün dünyada, o cümlədən Azərbaycanın təhsil sistemində xanımların rolu ildən-ilə artmaqdadır. Məktəbi böyük bir təlim-tərbiyə institutu kimi götürsək, kişi müəllimlərin sayının azalması şagirdlərin cəmiyyətə gərəkli fərd kimi yetişməsi sahəsində boşluq yaratmayacaq ki?

– İlk baxışda bu fikirdə həqiqət olsa da, müəyyən mənada məsələyə bir qədər başqa istiqamətdə yanaşmaq

lazımdır. Təlim-tərbiyə prosesi ancaq təhsillə məhdudlaşmır. Mədəni-maarif ocaqlarında keçirilən tədbirlər, idman yarışları, elektron və yazılı kütləvi informasiya vasitələrinin təsiri yeni texnologiyalar, o cümlədən İnternetdən istifadə və başqa bu kimi amillərin uşaq və yeniyetmələrin formalaşmasında, əsl şəxsiyyət kimi inkişafında mühüm rolu var. Mən xüsusilə idman sahəsindəki uğurları və bu istiqamətdə görülən məqsədəuyğun işlərin yeni nəslin sağlam böyüməsindəki rolunu vurğulamaq istəyirəm. Bilirsiniz ki, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti, Milli Məclisin üzvü, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının vitse-prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü və başçılığı ilə respublikamızın hər yerində idman sarayları – olimpiya kompleksləri tikilib gənclərin ixtiyarına verilib. Beynəlxalq yarışlarda, dünya çempionatlarında idmançılarımızın möhtəşəm qələbəsi məhz İlham müəllimin başçılığı və xüsusi qayğısı nəticəsində mümkün olub. Müharibə şəraitində yaşayan bir ölkə üçün bu faktın gərəkliyini isə izah etməyə lüzum görmürəm.

– «Sara xatun» jurnalının növbəti sayı mart ayında işıq üzü görəcək. Xanımların bayramı sayılan 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar günü və müqəddəs Novruz bayramı münasibətilə oxucularımıza arzularımız...

– 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar günü yazın ilk ayına düşür. Yazın gəlişi isə təbiətin, həyatın oyanışı deməkdir. Qadın özü də həyat rəmzidir. Təbiətin yaratdığı zərif, incə, gözəl məxluqdur. Azərbaycan xalqının böyük bayramı olan Novruz da, həmçinin, bu aya təsadüf edir. Mən qadınlarımızı 8 Mart, bütövlükdə Azərbaycan xalqını qarşıdan gələn Novruz bayramı münasibətilə təbrik edir, cansağlığı, əmin-amanlıq arzulayır, ona təcrübəli dövlət

başçısı, dünya şöhrətli siyasətçi, müdrik insan, öz taleyini xalqın taleyi ilə bağlayan cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə müstəqil dövlətimizin inkişafı naminə yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

«Sara xatun» jurnalı mart 2003-cü il, №4

AZƏRBAYCANI MÜSTƏQIL DÖVLƏT KİMİ YAŞADAN QÜDRƏTLİ TARIXI ŞƏXSİYYƏT HEYDƏR ƏLİYEVDIR

Müsaibim təhsil nazirinin müavini, YAP Siyasi Şurasının üzvü, BDU-nun dosenti, tarix elmləri namizədi İradə Hüseynovadır. 2000-ci il noyabrın 5-də YAP-ın si-yahısı ilə proporsional seçkilər üzrə Milli Məclisə deputatlığa namizədliyi irəli sürülmüşdür. O, dəfələrlə Strasburq-da, Ankarada, Çanaqqalada, Tbilisidə, Sofiyada, Mos-kvada və digər şəhərlərdə elmi məruzələrlə çıxış edərək Azərbaycanı yüksək səviyyədə təmsil etmişdir. Müxtəlif beynəlxalq elmi simpozium və konfransların iştirakçısıdır. Eyni zamanda onlarla elmi əsərin, Qafqaz xalqlarının tarixinə dair ümumi kurs proqramının və dərs vəsaitinin müəllifidir. O, Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinə həsr olunmuş «Dövlətçilik naminə», «Müstəqilliyimizin təminatçısı» adlı kitabların, «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» magistratura pilləsi üçün tədris proqramının müəllifi, «Heydər Əliyev işığı – İpək yolu» kitabının elmi redaktorudur. O, «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu» mövzusunda doktorluq dissertasiyasını tamamlayıb.

– Bildiyimiz kimi, son dövrlərdə təhsil sahəsində önəmli addımlar atılmış, belə ki, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının təhsilə diqqət və qayğısı nəticəsində qısa zamanda bu sahədə ardıcıl islahatlar aparılmışdır.

– Müstəqil Azərbaycan bu gün yeni əsrin, yeni min-illiyin üçüncü ilini yaşayır. Qədim tarixə, zəngin mədəniyyətə, Şərqlə və Qərblə sivilizasiyasının qovuşduğu

əlverişli coğrafi və geosiyasi məkana malik olan ölkəmiz demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi yeni minilliyə daxil olur, beynəlxalq birliyə sürətlə inteqrasiya olunur, dövlət quruculuğu sahəsində inamla addımlayır.

Bu gün müstəqil Azərbaycan möhtərəm Heydər Əliyev şəxsiyyətinin müdrik rəhbərliyi ilə dünya birliyinə inamla daxil olur, ölkədə dövlət quruculuğu, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, iqtisadiyyat sahəsində islahatlar uğurla həyata keçirilir. Bu da taleyin xalqımıza ərmağandır ki, Azərbaycanda son 34 illik mərhələdə aparılan bütün təhsil islahatlarına məhz möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev başçılıq edib və hazırda da etməkdədir.

Bildiyimiz kimi, xalqın haqlı tələbi ilə Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyununda milli qurtuluş missiyalı hakimiyyətə qayıdışı bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də 1988-ci ildən başlayan tənəzzül, depressiya, böhran proseslərinin qarşısını aldı. Ölkədə yaradılmış sabitlik nəticəsində təhsil orqanları və müəssisələrinin ahəngdar işi bərpa olundu, təhsil sisteminin milli-mənəvi dəyərlər, milli ideologiya, azərbaycançılıq məfkurəsi və demokratik prinsiplər əsasında qurulmasına əlverişli zəmin yarandı.

Möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin 30 mart 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə müstəqil Azərbaycanda təhsil sahəsində islahatlar aparılması məqsədilə dövlət komissiyası yaradıldı. Qısa müddət ərzində komissiya tərəfindən «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı» hazırlandı və möhtərəm Prezidentimizin sərəncamı ilə 15 iyun 1999-cu ildə – Milli Qurtuluş günündə təsdiq edildi.

Ötən müddətdə, xüsusən I mərhələdə islahatın hüquqi-normativ bazası yaradılıb, II mərhələdə nəzərdə tutulan tədbirlər uğurla həyata keçirilməkdədir. Artıq dördüncü ildir ki, ölkədə təhsil sahəsində islahat prosesi dönməz xarakter almış, təhsilin inkişafına xidmət edən bir sıra kardinal addımlar atılmış, təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələr genişlənmişdir.

– Məlumdur ki, son vaxtlar Azərbaycanda yeni ümumtəhsil məktəblərinin tikintisinə ciddi ehtiyac yaranmışdır. Bu problemin aradan qaldırılması üzrə hansı işlər görülür?

– Qeyd edim ki, ötən ilin oktyabr ayında möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev «Azərbaycanda ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında» tarixi sərəncam imzalamışdır. Həmin sərəncamdan sonra respublikada fəaliyyət göstərən 4513, o cümlədən Bakı şəhərində 301 ümumtəhsil məktəbi ekspertizadan keçirilmiş, hər bir təhsil ocağının real vəziyyəti ilə bağlı ətraflı məlumat toplanmışdır. Sərəncama uyğun olaraq Təhsil Nazirliyi tərəfindən 2003-2007-ci illəri əhatə edən xüsusi proqram işlənib hazırlanmış və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 fevral 2003-cü il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

Proqrama müvafiq olaraq respublikada 44.698 şagird yeri olan 149 yeni məktəb tikiləcək, 175 məktəbdə 1.328 əlavə sinif otağı inşa olunacaq, 408 məktəb əsaslı təmir ediləcəkdir. Bakı şəhərində isə 3.146 şagird yeri olan 5 yeni məktəbin tikintisi, 35 məktəbdə 536 əlavə sinif otağının inşası, 60 məktəbin əsaslı təmiri nəzərdə tutulmuşdur.

Təsdiq olunmuş proqramın həyata keçirilməsi üçün beynəlxalq təşkilatların, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici ölkə səfirliklərinin, qeyri-hökumət təşkilatlarının və digər maliyyə qurumlarının da köməyindən istifadə olunacaqdır.

Məktəb tikintisi, eləcə də təmir və bərpa işlərinin görülməsi sahəsində beynəlxalq təşkilatların, xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirliklərinin apardıqları işlər təqdirəlayiq hesab olunmalıdır. Ümumilikdə 1999-2002-ci illərdə xarici təşkilatlar tərəfindən respublikamızın 10 rayonunda 8.936 yerlik 28 məktəb binası tikilmiş, 15 rayonda 29.045 yerlik 70 məktəb binası təmir edilmişdir. Hazırda bu iş davam etdirilməkdədir.

Ciddi ehtiyac nəzərə alınaraq Bakı şəhərində Səudiyyə İnkişaf Fondunun maliyyə yardımı ilə 5 yeni məktəbin tikintisi üçün layihə-smeta sənədləri hazırlanmış, Yaponiya hökuməti tərəfindən müasir tələblərə cavab verən bir məktəbin inşası da nəzərdə tutulmuşdur.

Məktəb tikintisi sahəsində Naxçıvan MR-də görülən işlər xüsusi qeyd olunmalıdır. Son illərdə burada 50-dən artıq orta məktəb binası tikilmiş, bir sıra məktəblər əsaslı təmir edilmişdir.

Bakıdakı 23 nömrəli məktəb demək olar ki, yenidən qurulmuş, ən müasir tədris avadanlığı və laboratoriyalarla təchiz olunmuşdur. Məktəbdə müasir təlim metodlarının tədris prosesində tətbiqinə dair yüksək səviyyədə təşkil edilmiş və keçirilmiş elmi-təcrübi konfrans zamanı bütün iştirakçılar tərəfindən məktəbin maddi-tədris bazasının beynəlxalq standartlara cavab verdiyi xüsusi vurğulanmışdır. Eyni zamanda pozitiv dəyişikliklər, sözsüz ki, təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinə də müsbət təsir göstərir.

– Şübhəsiz ki, nazir müavini kimi tez-tez məktəblərə gedir, yerlərdə mövcud vəziyyətlə tanış olursunuz. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

– Bəli, məktəblərə tez-tez baş çəkir, məktəb həyatı ilə yaxından tanış oluram, orada olan mövcud problemlər, nailiyyətlər haqqında dəqiq, düzgün-dürüst məlumat əldə etməyə çalışır, müəyyən problemlərin həlli istiqamətində lazımı tədbirləri həyata keçirirəm.

Təbii ki, tez-tez məktəblərlə əlaqə saxlayanda, kollektivlə görüşəndə, təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini nəzarətdə saxlayanda nizam-intizama ciddi riayət edilir, təlim-tərbiyə prosesi diqqət mərkəzində olur, hər bir məktəb rəhbərliyinin, pedaqoji kollektivin hər bir üzvünün, hər bir şagirdin məsuliyyətinin artmasına təsir göstərir. Lakin hələ görülməyən işlərimiz də çoxdur. Hesab edirəm ki, hörmətli Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin bizə verdiyi istiqamət, təhsilə göstərdiyi diqqət və qayğı nəticəsində işimizi qurub, onun təbirincə desək, «gələcəyimizin əsasını təşkil edən ümumtəhsil məktəblərini inkişaf etdirmək, möhkəmləndirmək, gənclərimizi, şagird və tələbələrimizi azərbaycançılıq, vətənə məhəbbət və sədaqət ruhunda tərbiyə etmək kimi vacib və məsul vəzifələri» həyata keçirməyi özümüzə ən ali məqsəd bilməliyik.

Hörmətli Prezidentimizin qarşımızda qoyduğu başlıca vəzifələrdən biri təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir. Çünki ən əsas məsələ gələcəkdə şagirdlərin özünütəyimidir ki, bu da məktəblərdə lazımı baza biliklərinə yiyələnəndən mümkün deyildir. Bu səbəbdən də keyfiyyətli bilik əldə etmək üçün şagirdlərə lazımı şərait yaradılması istiqamətində müəyyən işlər görməyə çalışıram.

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üzrə ümumtəhsil məktəbləri qarşısında qoyulmuş vəzifələr Təhsil Nazirliyinin əsas fəaliyyət istiqamətinə çevrilmiş, təhsilin keyfiyyətinə mənfi təsir edən amillərin aşkar olunması, səbəblərin təhlili, ümumilikdə keyfiyyətin yüksəldilməsinə nail olunması məsələləri təhsili idarəetmə orqanlarının rəhbərləri ilə ciddi müzakirə edilmişdir. Bu istiqamətdə Təhsil Nazirliyinin fəaliyyət planı təsdiq edilmiş və icrası xüsusi nəzarətə götürülmüşdür.

Çalışıram ki, Prezidentimizin mənə göstərdiyi etimadı doğruldum. Əgər bu qısa zaman çərçivəsində az-çox iş görə bilmişəmsə, özümü çox xoşbəxt sayıram.

– İradə xanım, bu gün ölkəmizdə islahatlar yalnız təhsil sahəsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda digər sahələrdə də islahatlar aparılır. Azərbaycanın inkişaf etmiş ölkələrlə sıx əməkdaşlıq, dostluq əlaqələrinin yaranması qısa bir zaman çərçivəsində reallaşmış. Müstəqillik şəraitində əldə edilən nailiyyətlər möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır desək, yanılmırıq.

– Bu gün Azərbaycan dövləti tarixi baxımdan son dərəcə məsul bir dövrünü yaşayır. Çünki dövlətimizin başında Heydər Əliyev kimi qüdrətli və müdrik şəxsiyyət da-yanır. Cənab Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının taleyində, onun mənəvi, siyasi, iqtisadi, mədəni, ictimai həyatında misilsiz xidmətlər göstərən dahi bir şəxsiyyətdir. Bu gün Heydər Əliyev şəxsiyyətinin layiqli davamçısı, mahir siyasətçi və dünya miqyasında öz dəst-xətti ilə tanınan, Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini, millət vəkili, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti, ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti, Avropa Şurası Parlament Assam-bleyasının vitse-prezidenti və

büro üzvü cənab İlham Əliyevdir. İlham Əliyev müasir Azərbaycan gəncliyinin ümidlərini, arzularını, gələcək perspektivlərini təmsil edir. Bugünkü Azərbaycan gəncliyi onun tərəfindədir. Onun rəhbərlik etdiyi sahələrin hamısı ölkəmiz və dövlətimiz üçün həyati əhəmiyyətli strateji fəaliyyət sferasıdır. Gənclərin lideri İlham Əliyev Azərbaycanın iqtisadi və siyasi həyatının ən mürəkkəb problemləri haqqında aydın qənaətlərə və niyyətlərə malikdir.

Yanvarın 27-də cənab İlham Əliyevin nüfuzlu bir təşkilata – Avropa Şurası Parlament Assambleyasına sədr müavini, büro üzvü seçilməsi, mən deyərdim ki, Azərbaycanın tarixində misilsiz nailiyyətdir, həm də xalqımızın ölçüyəgəlməz qələbəsidir.

– Bildiyimiz kimi, Siz Bakı Dövlət Universitetinin dosenti, tarix elmləri namizədisiniz. Elmi yaradıcılığınızın tədqiqat obyektini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev şəxsiyyətidir. Hazırda elmi araşdırmalarınız hansı mərhələdədir?

– Mən bu mühüm və vacib mövzu üzərində artıq neçə ildir ki, dərin elmi araşdırmalarla məşğulam və iri həcmli elmi-tədqiqat işlərini artıq yekunlaşdırıram. Mövzu ilə bağlı respublikamızın bir çox mərkəzi dövlət arxivlərində, o cümlədən Rusiyanın dövlət arxivlərində nadir arxiv materiallarını işləyib təhlil etmişəm və araşdırmalar nəticəsində bu qənaətə gəlmişəm ki, Heydər Əliyev öz istedadına, dünyagörüşünə, dünya miqyaslı analitik düşüncə tərzinə görə hadisələrə düzgün qiymət verə bilən və bunu dövlətçiliyimizin xeyrinə yönəldərək öz iradəsinə tabe etmək bacarığına malik olan nadir siyasi dühadır və mən deyərdim ki, belə miqyaslı siyasətçini Ulu Tanrı Azərbaycana yalnız yüz ildə, min ildə bir dəfə bəxş edir. Bu

gün tam qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi mövcuddursa, müstəqil bir dövlət kimi yaşayırsa, onu yaşadan qüdrətli tarixi şəxsiyyət cənab Heydər Əliyevdir.

Onu da qeyd etmək istərdim ki, Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinə həsr olunmuş «Dövlətçilik naminə», «Müstəqilliyimizin təminatçısı» kitablarının, o cümlədən, «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» magistratura pilləsi üçün tədris proqramının müəllifiyəm.

Bu gün xalqımız dahi şəxsiyyət, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyevin 80 illik yubileyi qarşısındadır. Ziyalılar, alimlər, müxtəlif sənət adamları, o cümlədən pedaqoji işçilər bu tarixi hadisəni müxtəlif sahələrdə əldə etdikləri uğurlarla qarşılacaq və mən fürsətdən istifadə edib, müstəqilliyimizin keşiyində duran, dövlətimizi dünyaya tanıdan Prezidentimizi yubiley münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, ona möhkəm cansağlığı, Azərbaycan xalqının, Azərbaycan dövlətinin rifahı, xoş gələcəyi naminə yeni-yeni nailiyyətlər arzu edirəm.

«Səs» qəzeti
17 aprel 2003-cü il

TƏHSİLƏ VƏ MÜƏLLİMƏ DAHA BİR QAYĞI

Dövlət başçısının sərəncamı sevinc və minnətdarlıq hissi ilə qarşılanmışdır

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev 2003-cü il mayın 15-də "Təhsil müəssisələri işçilərinin əmək haqlarının artırılması haqqında" yeni sərəncam imzalamışdır. Həmin sərəncama görə, dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən təhsil müəssisələrinin pedaqoji və digər kateqoriyalara aid olan işçilərinin aylıq vəzifə maaşları bu ilin iyun ayının 1-dən 50 faiz artırılmışdır. Sərəncam respublikanın pedaqoji ictimaiyyəti tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmış, dövlət başçısının müəllimə və onun əmə-yinə verilən yüksək qiymətinin bariz nümunəsi olmuşdur. Təhsil nazirinin müavini İradə Hüseynova ilə söhbətimiz milli təhsil quruculuğu sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri barədədir.

- Bu gün Azərbaycan ictimaiyyəti, ilk növbədə pedaqoji kollektivlər ölkə rəhbərinin təhsilə və təhsil işçilərinə olan diqqət və qayğısını hər addımda hiss edir və bunu yüksək qiymətləndirir. Cənab prezidentin milli təhsil siyasətinin davamı kimi sonuncu sərəncamının əhəmiyyəti haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Möhtərəm Heydər Əliyevin indiyədək işləyib hazırladığı və həyata keçirdiyi milli dövlət quruculuğu strategi-yasının əsas istiqamətlərindən birini təhsil siyasəti təşkil edir. Dövlət rəhbəri bütün dövrlərdə təhsilə və elmə, ümumiyyətlə xalqın intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə xüsusi qayğı ilə yanaşmış və öz çıxışlarında bunun prioritet sahələrdən biri olduğunu dəfələrlə vurğulamışdır. Xatırlamaq yerinə düşərdi ki, hətta keçid dövrünün problem və ziddiyyətlərinə, gərginliyinə baxmayaraq, həmin vaxtlarda

dövlət təhsilə, məktəblərə, xüsusilə də bu sahədə çalışan insanlara diqqəti həmişə ön plana çəkmişdi. “Güclü dövlət, güclü iqtisadiyyat və sağlam milli kadrlar yetişdirmək” məramını möhtərəm Heydər Əliyev hələ 1969-cı ildə məşhur avqust plenumundakı çıxışında fəaliyyətinin əsas prinsipi kimi irəli sürmüşdür. Bu baxımdan cənab prezidentin təhsil işçilərinin sosial problemlərinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı verdiyi sonuncu sərəncam böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu ilk növbədə ölkənin iqtisadi durumunun yüksəlməsinə, aparılan məqsədyönlü islahatların uğurlu nəticələrinə, əhali arasında qurub-yaratmaq meylinin güclənməsinə dəlalət edir. Digər tərəfdən, həmin sərəncam müəllimin cəmiyyətdə ən nüfuzlu şəxs səviyyəsində olduğunu göstərən və onun əməyinə verilən layiqli qiymətdir.

Ötən illər ərzində dövlət başçısı təhsil işçilərinin maaşlarının artırılması ilə bağlı 10-cu sərəncamını vermişdir. Bununla da, 1993-cü ildən bəri müəllim kadrlarının əməkhaqqı 6 dəfəyədək yüksəldilmişdir. Müqayisə üçün bəzi rəqəmlərə diqqət yetirək. 1994-cü ildə təhsil işçilərinin orta aylıq əməkhaqqı 15400 manat, 1995-ci ildə 46400 manat idisə, 2002-ci ildə təhsil işçilərinin maaşı 178000, müəllimlərin isə 245000 manat idi. 2003-cü ilin iyun ayından isə təhsil işçilərinin orta aylıq əməkhaqqı 267000, müəllimlərin isə 368000 manat olacaqdır. Sərəncamların imzalandığı tarixə nəzər salsaq görərik ki, hər il bir və ya iki dəfə müəyyən faizlərlə sistemli şəkildə pedaqoji kadrların əməkhaqları artırılıb. Bu dövlət rəhbərinin müəllimlərə olan böyük diqqət və qayğısının təzahürüdür. Onu da qeyd edim ki, ölkə rəhbəri tərəfindən belə bir münasibət hər bir təhsil işçisinin məsuliyyətini artırmaqla yanaşı, onların vəzifə borclarını daha yaxşı yerinə yetirməyə sövq edir.

- Hazırda Azərbaycan təhsili özünün dərin dəyişikliklər dövrünü yaşayır. İslahat proqramının yeni mərhələsinin icrası ilə bağlı müəyyən tədbirlər həyata keçirilir. Bu baxımdan təhsilimizin mövcud durumunu necə səciyyələndirərdiniz?

- Mən bu suala cavab vermək üçün qısaca da olsa,

təhsilimizin yaxın keçmişinə müraciət etməli olacağam. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarından etibarən Azərbaycanda bütün sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də durğunluq meyilləri kök atmağa başlamışdı. 1970-ci illərdə əsas qoyulmuş sürətli tərəqqi zəifləyir, mütərəqqi ənənələr unudulurdu. Ən əsas isə təhsilə qayğı yaddan çıxır, onun cəmiyyətdə aparıcı rolu lazımınca qiymətləndirilmirdi. Xalqın milli mənafeələrini dərk etməkdən uzaq olan, cəmiyyətin inkişaf tələblərindən deyil, şəxsi hisslərdən çıxış edən 1990-1993-cü illərdəki ölkə rəhbərləri əvvəllər böyük zəhmət hesabına yaradılmış maddi bazanı, təhsil ənənələrini bilərəkdən dağıdır, tənəzzülün baş alıb getməsinin qarşısını almaq bacarığında deyildilər. Belə bir tənəzzül müstəqillik əldə edildikdən sonra daha geniş miqyas aldı, təhlükəli meyillər kəsb etdi. Ölkədə ictimai-siyasi durumun patoloji qeyri-sabitliyi təhsil sistemində özünü bariz şəkildə göstərdi. Məktəblərin bina və avadanlıqlarının mənimlənməsi, maddi bazanın dağıdılması və satılması, ayrı-ayrı təhsil ocaqları arasında beynəlxalq əlaqələrin pozulması və digər neqativ hallar ziyalılarımızı şok vəziyyətinə salmışdı. Yalnız 1993-cü ilin iyununda xalqın tələbi ilə Heydər Əli-yevin hakimiyyətə qayıdışı ilə bütün sahələrdə olduğu kimi təhsildə də tənəzzülün, təhlükəli, dağıdıcı halların qarşısı alındı, milli təhsil sisteminin bərpası və yeni şəraitin tələblərinə uyğun olaraq daha da inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli siyasi, hüquqi, iqtisadi, əxlaqi, mənəvi mühit yarandı. Təhsil islahatları möhtərəm Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi prinsiplər - hər bir yeniləşmənin təkamül yolu ilə həyata keçirilməsi, dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, XX əsrdə qazanılmış ənənələrdən səmərəli istifadə olunması, milli və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanan beynəlxalq standartlara uyğun milli təhsil sisteminin yaradılması və s. prinsiplər əsasında həyata keçirilməyə başladı. Heydər Əliyevin bu yönümdə ardıcıl şəkildə verdiyi fərman və sərəncamlar, gördüyü əməli tədbirlər təhsil quruculuğu sahəsində qarşıya çox ciddi tələblər qoydu. Digər tərəfdən, bu sahədə formalaşmaqda olan keyfiyyət dəyişiklikləri, eləcə də ölkə iqtisadiyyatının

bazar münasibətlərinə keçidi geniş planlı islahatların aparılmasını zəruri etdi.

Möhtərəm prezidentin 1998-ci il 30 mart tarixli sərəncamı ilə Azərbaycanda təhsil islahatı proqramını hazırlayan dövlət komissiyası yaradıldı. 1999-cu il iyunun 15-də isə “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı”nı təsdiq edən sərəncamın imzalanması təhsil tarixində əlamətdar hadisə oldu. Bu proqramı əsas konseptual ideyaları ölkə rəhbəri Heydər Əliyev tərəfindən hələ Azərbaycan Müəllimlərinin XI qurultayındakı proqram xarakterli nitqində açıq şəkildə irəli sürülmüşdü. İslahat Proqramı XX əsrin sonunda təsdiq olunsa da, strateji əhəmiyyətə malik həmin sənəd yeni yüzilliyin ilk 15-20 ilində təhsilimizin inkişafının öncül istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Bu gün islahatların 2003-2007-ci illər üçün nəzərdə tutulan mərhələsinə başlamaq üçün müəyyən hazırlıq işləri aparılır. Ötən dövr ərzində ölkə rəhbəri “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında”, “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” fərmanlar vermiş və milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması ilə bağlı 2001-ci il 13 avqust tarixli bəyanat imzalamışdır. Geniş ictimaiyyətin, o cümlədən ziyalılardan dərin rəğbətlə qarşıladığı bu tarixi sənədlər ana dilimizin təbliği, öyrənilməsi, tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi sahəsində, gənclərimizin vətənpərvərlik tərbiyəsində, milli şüurun, azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır.

Təhsildə keyfiyyət göstəricisi, ilk növbədə müəllim hazırlığı kimi vacib məsələ də ölkə rəhbərinin diqqətindən kənar qalmamışdır. Məhz bu diqqətin nəticəsidir ki, cənab prezident 2000-ci il iyunun 13-də “Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında” imzaladığı fərman ilə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu və onun respublikanın bütün müəllim kontingentini əhatə edəcək 12 filialı yaradıldı. Bu gün danılmaz faktdır ki, bütün vətəndaşlara təhsil almaq üçün bərabər şəraitin yaradılması, 11 illik icbari orta təhsilə keçilməsi, peşəkar müəllim korpusunun, eləcə də

güclü elmi-pedaqoji kadr potensialının formalaşması, təhsildə yeni dövlət standartlarının hazırlanıb tətbiq olunması və son on ildə milli təhsil sisteminin təşəkkül tapması ən böyük nailiyyətlərimizdən sayılmalıdır. Düzdür, bəzi orta məktəblərdə istər təhsilin təşkilində, icra intizamı və vəzifə məsuliyyətinin yerinə yetirilməsində, istər səmərəli idarəetmə strukturunun yaradılmasında, istərsə də təlim-tərbiyə prosesinin müasir tələblər səviyyəsində qurulmasında real faktlara əsaslanan bəzi problemlər, nöqsan və çətinliklərimiz də mövcuddur. Lakin bütün bunlarla yanaşı görülən işlər və qazanılan uğurlar hamının gözü qarşısındadır.

- Respublikamızda orta təhsil sistemində ən ciddi problemlərdən biri də məktəb tikintisi ilə bağlıdır. Bu istiqamətdə ölkə rəhbərinin 17 fevral 2003-cü il tarixli xüsusi sərəncamı müstəsna əhəmiyyətə malik dövlət sənədi olmuşdur. Hazırda həmin sənədin icra mexanizmi hansı mərhələdədir?

- Dövlət başçısı 2002-ci il oktyabrın 4-də “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin maddi texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında” taleyüklü bir sərəncam imzaladı. Həmin sənəd milli təhsil sisteminin inkişafında mühüm amil olan ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsinin

genişləndirilməsinə, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə zəmin yaratdı. Bu sərəncamın icrası ilə bağlı Təhsil Nazirliyi müvafiq təhlillər apardı, real vəziyyət ətraflı şəkildə öyrənilmişdir. Hazırda Azərbaycanda 4513 ümumtəhsil məktəbi fəaliyyət göstərir. Onlardan 1248-i bir tipli layihə üzrə tikilmiş binalarda, 3265-i isə uyğunlaşdırılmış binalarda yerləşdirilir. Maraqlıdır ki, həmin məktəblərin 800-dən çoxu Heydər Əliyevin Azərbaycanda rəhbərlikdə olduğu 1970-1980-ci illərdə inşa edilmişdir. Bütün bunları nəzərə alaraq respublika prezidenti 2003-cü il fevralın 17-də “Azərbaycan Respublikasında yeni ümumtəhsil məktəblərinin tikintisi, əsaslı təmiri və müasir tədris avadanlıqları ilə təmin olunmasına dair Proqram (2003-2007-ci illər)”ın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam vermişdir. Proqrama müvafiq olaraq 2003-2007-ci illərdə respublika üzrə 44698 şagird yeri olan 149 yeni məktəb binasının tikintisi, 175 məktəbdə 1328 əlavə sinif otağının inşası, 408 məktəbin isə əsaslı təmiri nəzərdə tutulmuşdur. Cari ildə 19 yeni məktəb binasının tikintisi, 27 təhsil ocağında 242 əlavə sinif otağının inşası, 45 məktəbin isə əsaslı təmiri aparılacaqdır. Bütün bunlar ölkə təhsilinə, pedaqoji ictimaiyyətə dövlət tərəfindən göstərilən böyük diqqət və qayğının, milli təhsil siyasətinin uğurlu fəaliyyətinə dəlalət

edir.

Biz təhsil işçiləri əldə edilən hər bir nailiyyəti möhtərəm Heydər Əliyevin yeritdiyi müdrik və uzaqgörən siyasətinin, milli dirçəliş doktrinasının təntənəsi hesab edirik. Hazırda təhsil sistemimiz bir çox mütərəqqi ənənələrini geniş şəraitdə bərpa etməklə yanaşı, milli inkişafın və milli özünüdərkini tələbləri yönündə yeniləşməyə başlayıb, aparılan islahatlar ümumi məcraya yönəldilərək dönməz xarakter alıb. Bu yolda cənab prezidentin imzaladığı fərman və sərəncamlar bizim ən optimal istiqamətimizin, düzgün fəaliyyətimizin əsasını təşkil edir.

Təhsil işçilərinin əməkhaqqlarının artırılması ilə bağlı çoxminli pedaqoji ictimaiyyətin adından xalqımızın və milli təhsil sistemimizin böyük təəssübkeşi cənab Heydər Əliyevə öz dərin minnətdarlığımızı bildirir və əmin edirik ki, bu qayğı bizim məsuliyyətimizi daha da artıracaq, təhsildə yeni uğurlara və nailiyyətlərə təkən verəcəkdir.

*«Azərbaycan» qəzeti
21 may 2003-cü il*

III BÖLMƏ

RƏYLƏR, DÜŞÜNCƏLƏR, TƏBRİKLƏR

PREZİDENT VƏTƏNƏ DÖNDÜ: HAMI «KEÇMİŞ OLSUN!» – DEYİR

İllərlə gərgin iş rejimi Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin sağlamlığına öz təsirini göstərmişdi. Bütün ölkə vətəndaşları Türkiyənin Gülhanə xəstəxanasında müalicə olunan Prezidentin səhhəti ilə bağlı məlumatları böyük intizarla gözləyir, onun tezliklə ayağa qalxmasını arzulayırdılar. Budur, artıq Heydər Əliyev müalicə kursunu başa vurduqdan sonra vətənə döndü. Bu sevincli gündə Prezidenti qarşılamaq, ona «Keçmiş olsun» demək üçün insan seli küçələrə axışırdı. Bu münasibətlə söhbətləşdiyimiz adamlar sevinclərini bizimlə bölüşdülər. İradə Hüseynova, tarix elmləri namizədi, BDU-nun dosenti:

«Azərbaycan xalqı böyük intizar və səbirsizliklə öz liderini, dövlət başçısı Heydər Əliyev cənablarını gözləyirdi. Çünki xalqın nicatı, onun pənahı Heydər Əliyevdir. Bu, artıq ötən iki həftədən də az bir müddətdə özünü xüsusilə qabarıq və qətiyyətlə sübut edən bir həqiqətdir. O, xalqın ürəyində demokratik ideyaların təntənəsinə, müstəqilliyimizin dönməzliyinə, iqtisadi dirçəlişin davamlılığına, işğal olunmuş torpaqların qaytarılacağına ümid çırağı yandırmışdır. Heydər Əliyev qüdrətli şəxsiyyətdir, dünya miqyaslı siyasətçidir. Və etiraf etməliyik ki, dünya xəritəsindəki kiçik bir məmləkəti böyük edən, onu dünya dövlətləri sırasına çıxaran də məhz bu dühadır. Fikir verin ki, müalicəyə ehtiyacı olan bir şəxs orada də işsiz dayanmır, dövlət və xalq qayğısından özünü azad edə bilmir, Türkiyənin dövlət və hökumət adamları ilə görüşlər keçirirdi. Heç şübhəsiz ki, bu görüşlər iki ölkə

arasında iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələr müstəvisində daha yaxın münasibətlərin bərqərar olmasına və artıb inkişaf etməsinə təkan verəcəkdir».

«Azərbaycan» qəzeti
31 yanvar 1999-cu
il

«QAFQAZ XALQLARININ TARİXİ»

BDU-nun nəşriyyatında tarix elmləri namizədi İradə Hüseynovanın «**Qafqaz xalqlarının tarixi**» kitabı kütləvi tirajla çapdan çıxmışdır.

Elmi-metodiki kitab həm geniş oxucu kütləsi, həm də tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdur. Tələbələr bu dərsliyi öyrənməklə Cənubi və Şimali Qafqaz xalqlarının XIX əsrin 20-60-cı illərində müstəmləkəçilik əleyhinə, eləcə də XX əsrin əvvəllərində milli-azadlıq uğrunda apardıqları mübarizə ilə tanış olacaqlar.

Kitab iki fəsildən ibarətdir. Birinci fəsil Şimali Qafqazda XIX əsrin 20-60-cı illərində gedən müstəmləkə əleyhinə mübarizədən bəhs edir. Burada azadlıq hərəkatının səbəb və xüsusiyyətləri, mərhələləri göstərilir. Ayrı-ayrı üsyanların milli-azadlıq mübarizəsinə çevrilməsindən və s.-dən söhbət açılır.

İkinci fəsil isə əsrimizin əvvəllərinə həsr olunmuşdur. Qafqazda o vaxtkı sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyət açıqlanır. Siyasi partiyaların yaranması, onların proqramları, mübarizənin güclənməsi göstərilir.

Beləliklə, kitabda Qafqazda milli-azadlıq hərəkatının tarixi köklərinin çox qədimliyindən söhbət açılır.

Müəllif elmi araşdırmalar çərçivəsindən çıxaraq Qafqaz xalqlarının tarixi aspektlərinə də toxunur.

*«Azərbaycan» qəzeti
22 avqust 1999-cu il*

ИСТОРИЯ КАВКАЗА ИМЕЕТ ПРОДОЛЖЕНИЕ

Кавказ всегда занимал особое место не только на географической и политической картах, но и в самой истории. Он всегда был местом притяжения взглядов: его история волновала, его специфика настораживала, его образ будоражил сознание. Это происходило прежде всего потому, что Кавказ являлся уникальным по культурно-этническому разнообразию регионом мира, представленным разными народами со своей яркой культурой и традициями. Судьба его народов – сложная и многообразная – дает ключи к пониманию и оценке событий, происходящих здесь в каждый исторический момент, в данном случае – в сложных 90-х годах нашего века.

Надо сказать, что учебники и учебные пособия порой не успевают (и это тоже динамика истории) дать оценочный материал, ограничиваясь в лучшем случае констатацией. Редкое исключение – отдельные попытки журналистов-аналитиков увидеть сквозь телевизионный орудейный дым исторические закономерности и общественные движения. В их ряду, безусловно, займет особое место только что увидевшее свет аккуратно изданное на русском языке учебное пособие «История народов Кавказа» (новый период) для студентов вузов. Автор – преподаватель БГУ им. Расулзаде, кандидат исторических наук, доцент Ирада Гусейнова.

В книге речь идет о самом сложном, самом бурном периоде в истории народов Кавказа, охватывающем последние полтора столетия: с середины XIX века, ознаменовавшегося началом антиколониальной борьбы, до

сегодняшних дней, также проходящих под знаком политической и национально-освободительной борьбы.

Знакомство с пособием, его структурой и формой изложения позволяет сделать вывод, что оно должно помочь и обязательно поможет будущим исследователям и педагогам истории разбираться в клубке сложных и противоречивых проблем.

Народы как Южного Кавказа (азербайджанцы, грузины и армяне), так и Северного (дагестанцы, чеченцы, ингуши, кабардинцы, балкарцы, осетины, карачаевцы, черкесы) история запомнила выступлениями различного характера и значения. И каждый период времени представлял собой сложную совокупность обстоятельств, внешних влияний и внутренних факторов, обуславливающих специфику выступлений радикального и демократического характера, – от разрозненных форм стихийного протеста до национально-освободительных войн – с одной стороны, и столь же разнообразные формы и методы их подавления – с другой.

Следует отметить принципиальную позицию автора, призывающего внимательно и критически относиться к трудам, написанным тенденциозно, – по обстоятельствам времени и исторической судьбы.

Это прежде всего касается таких важнейших и сегодня проблем, в том числе и психологического характера, как пути завоевания Кавказа Россией, «добровольного» присоединения южной и северной частей региона к империи, насильственной депортации целого ряда народов Кавказа, особенностей национально-государственного строительства в условиях командно-административной системы и т.д.

Если попытаться концептуально выразить главную идею книги, то следует сказать, что это, возможно, первая в регионе попытка систематизировать хотя бы в рамках учебного процесса главные тенденции и направления

национально-освободительной борьбы горцев Кавказа, носившей явно выраженный антиколониальный характер.

Выводы и положения автора позволяют соответствующим образом оценить длившуюся десятилетиями борьбу царской России за овладение Кавказом вообще, укрепление своих позиций на Черном и Каспийском морях в частности, в том числе за счет организации армянской агрессии против Азербайджана еще на рубеже прошлого и нынешнего веков.

Милитаристская психология и милитаристская тенденция во внешней политике, особенно укрепившиеся после войны с наполеоновской Францией, шахским Ираном и султанской Турцией, подвигли царской самодержавие на установление в пределах Кавказа комендантского управления, мало чем отличавшегося от режима военной оккупации.

По материалам книги просматривается, как встретило население края этот открытый против него фронт. Начиная с идеологических лозунгов мюридизма и кончая действиями феодальных властителей – все было нацелено хоть и на раздробленную, но тем не менее сильную форму сопротивления. Особенно ярко и упорно проявилось оно на протяжении четвертьвековой борьбы горцев под руководством шейха Шамиля, ставшего признанным лидером всего Восточного Кавказа.

Однако вся героическая борьба народов Кавказа в целом была безрезультатной. Половину XIX и почти весь XX век Кавказ оставался одной из колониальных окраин России.

Проводимая царизмом политика консервации на низком уровне отсталых полуфеодальных социально-экономических отношений и торможение развития производительных сил поставили регион в положение аграрной окраины государства. Он превратился в рынок сбыта товаров русской промышленности, поставщика сырья и ра-йон ввоза капитала.

Таким образом, начался период колониального имперского владычества над богатейшим краем, в котором проживало около ста наций и народностей, находящихся на различных стадиях культурного и социально-экономического развития. Он совпал вскоре с энергетикой революционного и национально-освободительного движения, мощной социальной борьбы.

В книге отводится много места перипетиям этих процессов вплоть до конца 20-х годов нового века. В палитру экономического движения и политических событий, о которых говорится в книге, входили такие факторы и обстоятельства, как особенности национальных проблем в различных районах Кавказа, инфраструктуры, складывающейся в связи с резкими темпами роста нефтяной промышленности, обстоятельства мирового экономического кризиса 1900-1903 годов, нарастание противоречий в аграрном секторе и их особенности, переселенческая политика царизма, особенно ее армянский аспект, наконец, первые зачатки национально-демократического движения.

Таким образом, можно сказать, что подготовлен и издан хороший помощник для студенчества всего Кавказа, и мы имеем все основания ожидать от автора продолжения этой работы с хронологией, включающей уже и конец нашего бурного века, почти во всех событиях которого приняли участие народы Кавказа, его лидеры, в первую очередь, патриарх этого замечательного края Президент Азербайджана Гейдар Алиев с его огромным опытом, мудростью и авторитетом.

Книга издана, история продолжается...

*«Бакинский
рабочий»
1 oktyabr 1999-cu il*

TƏBRİK EDİRİK

YAP-çılar seçkilərdəki uğurlardan sonra şad xəbər almışlar. Azərbaycan milli mətbuatında səmərəli fəaliyyətinə, elmi-tarixi problemlər və siyasi mövzularda çıxışlarına, yaradıcılıq uğurlarına görə Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü, BDU-da YAP Qadınlar Şurasının sədri, Bakı Dövlət Universitetinin dosenti, tarix elmləri namizədi İradə Mehtiqlu qızı Hüseynova Kütləvi İnformasiya Vasitələri İşçiləri Həmkarlar İttifaqının qərarı ilə «Azərbaycan Bayrağı» mükafatına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan bayrağı Azərbaycanın rəmzi, ucalığıdır. «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu» adlı doktorluq dissertasiyasının müəllifi kimi tanınan İradə Hüseynovanın son illər dövrü mətbuatdakı fəallığı bir mövzu ilə bağlı olmuşdur: Azərbaycanın müstəqilliyi, tərəqqisi və Heydər Əliyev rəhbərliyi!

Müəllifin bir-birinin ardınca bu mövzu ətrafında isti-ışıqlı yazıları respublika oxucuları arasında geniş əks-səda və böyük maraq doğurmuşdur.

İradə xanımı mükafat münasibətilə təbrik edir, ona elmi yaradıcılığında və siyasi fəaliyyətində daha böyük uğurlar, həyatında möhkəm cansağlığı arzulayırıq.

*«Yeni Azərbaycan» qəzeti
25 noyabr 2000-ci il*

«DÖVLƏTÇİLİK NAMİNƏ»

Bakı Dövlət Universiteti Nəşriyyat Şurasının qərarı ilə tanınmış tarixçi alim, Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü, BDU-nun dosenti İradə Hüseynovanın elmi-publisistik yazılardan ibarət 300 səhifəlik «Dövlətçilik naminə» adlı kitabı nəşr edilmişdir. Kitabı vərəqlədikcə 1993-cü ildən əvvəlki dövrdə Azərbaycanın böhranlı zamanı – dövlətçiliyimizin məhvi, vətəndaş müharibəsi, silahlı quldur dəstələrinin cövlanı, bir sözlə, respublikamızın tamamilə parçalanması göz önünə gəlir.

Xalqımızın böyük oğlu, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlməsi faktiki olaraq Azərbaycanın xilasını ilə nəticələndi. Daxildəki sabitliyə, əmin-amanlığa qovuşan Azərbaycan atəşkəsə də nail oldu. Azərbaycan tarixində misli görünməmiş bir hadisə – «Əsrin müqaviləsi» imzalandı. Xarici şirkətlərin investisiya-ları ölkəmizə axmağa başladı. Qədim İpək yolunun bərpası ilə bağlı Prezident Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə dünyanın onlarca adlı-sanlı dövləti Bakıya gəldi. Həmin günlər bütün qonaqlar Heydər Əliyevin məşhur sözlərinin təsiri altında idilər: «Böyük İpək yolu keçmişdən başlasa da, gələcəyə doğru gedən yoldur. Mən inanıram ki, əgər biz əməkdaşlıq edə-edə bir-birimizə hörmət bəsləyərək və bir-birimizi dəstəkləyərək bu yolla birlikdə getsək, o, xalqlarımızı firavanlığa və tərəqqiyə gətirib çıxaracaqdır».

Bu və bu kimi ümumölkə tədbirləri haqqında rəhbərimizin xarici və daxili siyasətinin bütün çalarlarını əks etdirən, elmi axtarışların bəhrəsi olan, publisistik mənə və məzmunla cilalanan onlarca yazı kitabın əsas mövzusunun təşkilidir.

Tarixçi alim İradə Hüseynova həm bir müəllif, həm də YAP Siyasi Şurasının üzvü, Yeni Azərbaycan Partiyasına daha yaxın bir insan kimi möhtərəm Heydər Əliyevin çıxış və məruzələrində irəli sürülən müdrik kəlam və müddəaların təbliğinə, daha geniş şərhinə xüsusi yer ayırır. Əsasən 1993-2001-ci illər arasında xalqımızın görkəmli oğlu Heydər Əliyevin ölkəmizdə bir-birinin ardınca həyata keçirdiyi tədbirlər, ictimai-siyasi, iqtisadi, sosial sahələrdəki uğurlar, habelə elm, mədəniyyət, təhsil, idman, tikinti-quruculuq işlərindəki nəhəng yeniliklər gərgin zəhmət bahasına yazılan bu kitabda öz elmi əksini tapmışdır.

Müəllifin uzun vaxt ərzində yuxusuz gecələr hesabına, elmi yaradıcı axtarırlarının bəhrəsi ilə araya-ərsəyə gətirdiyi bu dəyərli kitab respublikamızda Heydər Əliyev məktəbinin dərsləri üçün layiqli vəsait kimi qiymətləndirilməlidir.

Xoş bir təsadüfdən bu qiymətli toplu hörmətli Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin adı ilə bağlı günə, aya – gözəl may ayına, 10 maya təsadüf edir.

Artıq Azərbaycan ziyalılarına, Azərbaycan oxucularına yaxşı məlumdur ki, İ.Hüseynova Heydər Əliyev haqqında, onun Azərbaycan dövlətçiliyi ilə bağlı həyata keçirdiyi misilsiz tədbirlər yönündə yazılan bir sıra dəyərli elmi əsərlərin müəllifidir. Oxucular bu kitabı əldə etməklə «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması və möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu» adlı doktorluq dissertasiyasının bir hissəsi ilə tanış olmaq imkanı qazanacaqlar.

«Respublika» qəzeti
17 aprel 2001-ci il

TARİXİ HƏQİQƏTLƏRDƏN VƏ TARİXİ ŞƏXSİYYƏTDƏN BƏHS EDƏN KİTAB

Azərbaycan mətbuatından imzası oxucularımıza yaxşı tanış olan BDU-nun dosenti, tarix elmləri namizədi, Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü İradə Hüseynovanın Bakı Dövlət Universiteti Nəşriyyat Şurasının qərarı ilə çapdan çıxan 300 səhifəlik «Dövlətçilik naminə» kitabında dövrü mətbuatda dərc edilən, ümumilikdə 90-cı illərin Azərbaycan tarixinin ən dəyərli məqamlarını əks etdirən elmi-publisistik məqalələr öz əksini tapıb. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq aləmdə tanınmasında və qəbul edilməsində müstəsna əməyi olan dünya şöhrətli siyasi lider, xalqımızın iftixarı, güvənc yeri Heydər Əliyevin adı ilə bağlı uğurlardan danışan müəllif «Qafqaz bölgəsində sülhün və sabitliyin möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu», «Heydər Əliyev və Bakı Dövlət Universiteti», «Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövrü», «Bakı–Ceyhan neft kəməri Azərbaycanın rifah yolu», «Heydər Əliyev və Azərbaycan dövlətçiliyi», «Milli qürurumuz», «Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü», «Yeni Azərbaycan Partiyasının ilk qurultayı», «Qadınlar böyük qüvvədir» və digər məqalələrdə oxucunun yaddaşını tarixi ardıcılıqla, məharətlə təzələyir və Prezident Heydər Əliyevin fəaliyyətini elmi cəhətdən əsaslandırır.

Kitaba ön söz yazan fəlsəfə elmləri namizədi Əli Əhmədov XX əsrdə müstəqillik qazanan Azərbaycan dövlətinin imkanlarını təhlil edir, səbəbləri araşdırır.

Müstəqilliyimizi və dövlətçiliyimizi təhlükədən xilas etmək üçün xalqın təkidli çağırışı ilə hakimiyyətə qayıdan layiqli vətən oğlu, torpaq təəssübkeşi Heydər Əliyevin və onun sədri olduğu Yeni Azərbaycan Partiyasının müasir cəmiyyətdə aparıcı rol oynamasını oxucu sonda real nəticə kimi qəbul edir.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan ziyalılarına yaxşı məlumdur ki, İradə Hüseynova Heydər Əliyev, onun Azərbaycan dövlətçiliyi ilə bağlı həyata keçirdiyi misilsiz tədbirlər haqqında yazılan bir sıra dəyərli elmi əsərlərin müəllifidir.

Müəllifin ölkənin aparıcı mətbuat orqanlarında çap etdirdiyi və gərgin elmi yaradıcılığın məhsulu olan yazıların toplu halında təqdim olunduğu bu kitabını respublikamızdakı Heydər Əliyev dərsləri üçün də l ayiqli vəsait kimi də-yərləndirmək olar.

«Azərbaycan» qəzeti
17 aprel 2001-ci il

ГАРАНТ НЕЗАВИСИМОСТИ, СТАБИЛЬНОСТИ И СВОБОДЫ

Недавно вышедшая в издательстве Бакинского государственного университета книга «Во имя государственности» представляет собой сборник исторических и научно-публицистических материалов. Автор – кандидат исторических наук, доцент кафедры истории тюркских и кавказских народов БГУ, член Политического совета партии «Ени Азербайджан» Ирада Гусейнова. Структура книги неординарна (хотя материал расположен в строго хронологическом порядке), и этим она интересна.

Помимо авторского обращения, книга состоит из двух частей: «Гарант независимости» и «Мечты и раздумья...», которые несколько отличаются друг от друга по жанру. Если же говорить о тематическом разнообразии, то мы видим широкий охват большинства основных сфер бытия азербайджанского общества в обозреваемый период времени.

Вначале – об общих и самых ярких впечатлениях. В книге живет органичный и полнокровный образ лидера нашей нации, подлинного архитектора независимости Азербайджана Президента Гейдара Алиева, превратившего свою страну в первый на Востоке плацдарм демократического созидания. Его роль прослеживается во всем, и мы вновь наглядно видим, сколь широк масштаб уникальной личности и диапазон ее деяний. В отличие от многих публикаций подобного рода о Президенте говорится беспристрастно – без ложного пафоса и ненужного любования, он показан в гуще жизни, в неразрывной связи с народом, рассматривается в широком историческом контексте.

С большим знанием дела анализируется деятельность Президента по демонтажу оставшихся в наследство от СССР структур государственных и правовых органов. Это был реально ощутимый путь к формату демократических норм.

Положительным, нечасто встречающимся у других авторов обстоятельством является и то, что во многих материалах, таких, например, как «Гейдар Алиев и азербайджанская государственность», «Нахчыванский период политической деятельности Гейдара Алиева» присутствует исторический экскурс, позволяющий констатировать закономерность произошедших событий и обоснованность выводов. Это можно было бы объяснить только профессио-нальными особенностями Ирады Гусейновой – историка-ученого. Но как часто мы, к сожалению, встречаем труды, созданные ее коллегами, – поверхностные, чисто конъюнктурные и потому – неубедительные. В данном же случае мы видим материалы, отличающиеся глубиной содержания, теоретической и практической направленностью.

Хотелось бы сказать еще вот о чем. Судя по материалам книги, ее автор живо откликается на большинство важнейших общественно-политических событий новейшей истории Азербайджана, увязывая их с главными вехами и поворотными пунктами. Мы видим здесь опытное перо не только ученого-обществоведа, специалиста-политолога, но и деятельного члена руководящего органа своей партии. Так и хочется сказать: вот бы столь активно выступали все члены политических организаций и представители общественных наук! Ведь именно такой подход позволяет «оживлять» страницы истории, тем более – политической, приближающей

нас к постижению Истины, без которой немислим прогресс.

Характерны в этом смысле суждения автора о первом съезде партии «Ени Азербайджан», ее организационных и идейных принципах. Этот съезд стал важнейшим событием новейшей истории нашей страны в канун нового года и нового века. Форум показан на фоне широко и активно развернувшегося строительства независимого суверенного Азербайджанского государства. Автор совершенно справедливо отмечает, что ПЕА родилась как итог чаяний, размышлений и действий нашего народа, став совместным творением самых лучших представителей его общественной мысли, национальной науки и культуры. Именно партия «Ени Азербайджан», созданная Гейдаром Алиевым, раньше всех увидевшим историческую перспективу для нашего народа, который он спас в годину тяжелых испытаний от хаоса и беспредела, от утраты независимости, стала подлинным маяком для тех, кого оставила надежда на свободу, веру в справедливость.

Автор убедительно демонстрирует опыт и знания историка, подчеркивая, что во всей многогранной деятельности Президента Гейдара Алиева находит отражение идеология государственности и независимости – лейтмотив научного творчества Ирады Гусейновой. И, как бы отвечая оппозиционным взглядам по этому поводу, она дает высокую оценку съезду, как знаменательному историческому этапу на пути национального возрождения и строительства правового, демократического государства, формирования и укрепления в общественном сознании таких высоких понятий, как независимость, азербайджанизм и прогресс. «В партию «Ени Азербайджан» каждый должен прийти по зову совести, сердца и души, эта партия создана с чистыми помыслами и с чистыми намерениями» – подчеркивал Президент Гейдар Алиев. Читая статьи и материалы, опубликованные в новой

книге Ирады Гусейновой, мы с удовлетворением можем отметить, что она и сама отвечает этим высоким требованиям.

Действительно, впечатляет спектр интересов автора: здесь и такие глобальные вопросы, как вклад Гейдара Алиева и всей нашей страны в укрепление мира и стабильности на Кавказе, разные интерпретации этой большой проблемы, ряд историко-государственных и геополитических аспектов, как то: реформы, ситуация вокруг Нагорного Карабаха, методы политической борьбы в этой связи, митинговая тактика оппозиции и информационная война. Мы хорошо помним, как благодаря титаническим усилиям Президента была прорвана эта блокада, организованная нашими недругами, и Азербайджан стал тем, чем он является ныне, – следующим демократическим путем государством, уважаемым и признанным во всем мире.

Значительный интерес представляют размышления автора о «Контракте века», «Дне солидарности азербайджанцев всего мира», этнических процессах на Кавказе под углом зрения проблем взаимоотношений Азербайджана с Грузией и Арменией, роли женщин, молодежи и подрастающего поколения в государственном строительстве...

В целом же, если попытаться проанализировать изложенное И.Гусейновой на страницах книги и, самое главное, систему высказанных ею оценок, становится понятным главное – закономерность выбора исследователем столь глубокой и многосложной темы докторской диссертации, как политическая биография Гейдара Алиева – выдающегося государственного деятеля и мыслителя нашего времени. Ведь, как известно, название и содержание – понятия, далеко не всегда соответствующие одно другому. В данном же случае мы видим, что потенциал научных и педагогических знаний автора позволяет

подойти к такому глобальному явлению, как оценка роли личности Президента Азербайджанской Республики в судьбах его страны и народа, и достойно решить эту большую и благородную задачу. По материалам книги, которая увидела свет в канун дня рождения ее героя – Президента Гейдара Алиева, мы отмечаем высокий уровень знаний молодого исследователя, его владение предметом, опыт и зрелость.

Подтверждением сказанному является и то, что книгу Ирады Гусейновой положительно оценили такие авторитетные специалисты, как ее научный редактор – заведующий кафедрой политологии и социологии Бакинского государственного университета, исполнительный секретарь партии «Ени Азербайджан» Али Ахмедов и рецензенты: член Милли меджлиса, заслуженный деятель науки, доктор исторических наук, профессор Ягуб Махмудов и доктор исторических наук, профессор Гурбан Байрамов.

По нашему мнению, книгу можно рекомендовать в качестве учебного пособия для гуманитарных вузов. Более того, посвященная воплощению в жизнь многовековой мечты нашего народа о своей государственности, она представляет интерес для каждого, кого волнует историческое будущее своего народа на его многотрудном пути к свободе.

«Бакинский рабочий»
9 may 2001-ci il

QAFQAZDA SÜLHƏ HƏSR EDİLMİŞ BEYNƏLXALQ KONFRANS

28-29 may 2001-ci ildə Moskvada, RF Elmlər Akademiyasının binasında «Qafqazda sülh və inkişaf» mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans keçirilmişdir. Konfransda Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan və Rusiya alimləri iştirak etmişdir.

Rusiya Elmlər Akademiyasının prezidenti Yuri Osipov konfransı açaraq ölkəmizin nümayəndələrini, bütün Azərbaycan xalqını Respublika günü münasibətilə təbrik etdi, xoşbəxtlik və tərəqqi arzuladı.

Konfransda Rusiyanın xarici işlər naziri İqor İvanov da çıxış etdi. O, RF prezidenti Vladimir Putinin konfrans iştirakçılarını təbrikini oxudu və Azərbaycan xalqını Respublika günü münasibətilə təbrik etdi.

Sonra ölkəmizin Rusiyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Ramiz Rizayev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin forum iştirakçılarını təbrikini oxudu.

Konfransın birinci günü Qafqazda iqtisadi inkişaf və regional əməkdaşlıq məsələlərinə, regionun sosial, demografik, miqrasiya proseslərinə həsr olundu. Birinci iclasa ölkəmizin nümayəndəsi – siyasi elmlər doktoru, Azərbaycan MEA İnsan Hüquqları İnstitutunun direktoru Rövşən Mustafayev sədrlik edirdi.

Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü Ağasəlim Ələsgərov «Azərbaycanla Rusiya arasında xarici iqtisadi əlaqələrin təkmilləşdirilməsi», akademiyanın Milli Münasibətlər İnstitutunun şöbə müdiri İsrail Məmmədov isə «Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və azərbaycanlı qaçqınların problemləri» mövzusunda məruzə etdilər. Rusiya, Ermənistan və Gürcüstan nümayəndələri də çıxış etdilər.

Bütün nətiqlər Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan və Rusiya prezidentlərinin bu forumu keçirmək, habelə «Qafqaz dörtlüyü» formatında əlaqələri sahmanlamaq təşəbbüslərinə

yekdilliklə yüksək qiymət verdilər. Onların fikrincə, «Qafqaz dördlüyü» təhlükəsizlik problemlərinə ümumi yanaşmanın razılaşdırılması üçün, gələcəkdə isə iqtisadi, mədəni, elmi, ekoloji, humanitar və digər sahələrdə əməkdaşlığın müvafiq regional strukturlarının formalaşdırılmasında mühüm amil ola bilərdi.

Çıxışların əksəriyyətinin əsasında belə bir tezis dururdu ki, Qafqazın ümdə problemləri onun sülh, mehriban qonşuluq və tərəqqi regionuna çevrilməsi üçün Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan və Rusiyanın razılaşdırılmış qərarlarını və söylərinin birləşdirilməsini tələb edir.

Bir çox natiqlər müqavilə-hüquqi məkan yaradılması və beynəlxalq terrorizmin, ekstremizmin kökünün kəsilməsi sahəsində birgə söylər göstərilməsini Qafqazda təhlükəsizliyin və sabitliyin təmin olunmasının çox mühüm amilləri sırasına aid etdilər. Qeyd olundu ki, beynəlxalq terrorizm və ekstremizmlə mübarizə hələ kifayət qədər razılaşdırılmamışdır və səmərəli deyildir. Odur ki, ölkələrimizin yurisdiksiyasından kənar qalan və narkobiznes, qanunsuz silah ticarəti üçün istifadə olunan kriminal dəhlizlərin yönəldilmiş hüquqi və təşkilati tədbirlərin birgə işlənilib hazırlanması çox səmərəli nəticələr verərdi.

Konfransın ikinci günü Qafqazda sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsi perspektivlərinin müzakirəsinə həsr olundu. **Azərbaycan nümayəndə heyətindən Bakı Dövlət Universitetinin dosenti İradə Hüseynova «Qafqazda sülhün və əməkdaşlığın inkişafında Azərbaycan Respublikasının siyasəti» mövzusunda məruzə etdi. O, nəzərə çarpdırdı ki, Qafqaz dövlətlərinin siyasi söylərinin ümdə, birinci dərəcəli məqsədi mövcud münaqişələrin beynəlxalq hüquqi prinsiplər əsasında dincliklə və ədalətlə həllinə nail olmaqdan ibarətdir.**

İştirakçılar Qafqazda sülhün və inkişafın aktual problemlərinə dair bu cür konfransların müntəzəm keçirilməsi ideyasını irəli sürdülər və dəstəklədilər.

«Qafqazda sülh və inkişaf» mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın yekunlarına dair qətnamə qəbul edildi. Qətnaməni Rusiya Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, akademik Vladimir Kudryavtsev oxudu.

Bununla da konfrans işini başa çatdırdı.

«Azərbaycan» qəzeti
1 iyun 2001-ci il

TBİLİSİDƏ QAFQAZ PROBLEMLƏRİNƏ HƏSR OLUNMUŞ BEYNƏLXALQ KONFRANS KEÇİRİLİB

Mayın 20-25-də Tbilisi şəhərində Qafqaz problemlərinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfrans keçirilib. Tədbirdə ölkəmizi YAP Siyasi Şurasının üzvü, BDU-nun dosenti İradə Hüseynova təmsil edib. Qeyd edək ki, tədbirdə Avropa (Almaniya, Fransa, Yunanıstan, Hollandiya, İngiltərə), ABŞ, Avstraliya və MDB ölkələrindən alimlər iştirak edirdilər.

Toplantıda «Müstəqil Azərbaycan dövləti və Qafqazda regional əməkdaşlıq» mövzusunda həsr edilmiş məruzə ilə çıxış edən İ.Hüseynova Azərbaycan dövlətinin Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə bütün dünyada, o cümlədən, Qafqaz regionunda sülhün və sabitliyin qarçısı olduğunu diqqətə çatdırıb. Məruzədə həmçinin qeyd olunub ki, tarixi İpək yolunun bərpası, Bakı–Tbilisi–Ceyhan boru kəmərinin istifadəyə verilməsi, Qafqaz xalqları ilə iqtisadi əməkdaşlıq, Azərbaycan və Gürcüstan arasında bağlanmış sazişlər və birgə işlənən layihələr regionda əməkdaşlığa təkan verən başlıca amil sayılmalıdır.

Çıxışında Dağlıq Qarabağ məsələsinə xüsusi olaraq toxunan İradə Hüseynova torpaqlarımızın 20 faizinin erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edildiyini və 1 milyondan artıq qaçqının ağır vəziyyətdə yaşadığını bildirib. Diskussiya zamanı müzakirə edilən məsələ ilə bağlı erməni tərəfinin verdikləri sualları cavablandırın tarixçi alim proseslərin mahiyyətini əks etdirən real faktları konfrans nümayəndələrinin diqqətinə çatdırıb.

*«Yeni Azərbaycan» qəzeti
4 iyun 2002-ci il*

S İ Y A S Ə T

AZƏRBAYCAN ZİYALILARI REFERENDUMA QIYMƏT VERİR

24 avqust 2002-ci ildə Konstitusi-yaya dəyişikliklərlə bağlı keçirilən referendum – ümumxalq səsverməsində təhsil nazirinin müavini İradə Hüseynova müşahidəçi kimi iştirak etmişdir. İradə xanım ölkənin tələyüklü məsələsi olan səsvermədəki müşahidələrini bizimlə bölüşür:

– Avqustun 24-də keçirilən ümumxalq səsverməsində müşahidəçisi olduğum məntəqələrdə ardıkəsilməz insan axınının, ruh yüksəkliyinin və fəallığın şahidi oldum. Əslində bu, bütün səsvermə məntəqələrinə xas olan ümumi mənzərə idi. Müxalifətin sonradan qaldırılan əsassız hay-küyünün isə yalnız bir mənası var: növbəti məğlubıyyəti ört-basdır etmək və xalq tərəfindən boykotedilmənin pərtliyini gizlətmək.

***«Azərbaycan» qəzeti
28 avqust 2002-ci il***

QAFQAZŞÜNASLIĞA VƏ ƏLİYEVŞÜNASLIĞA DƏYƏRLİ TÖHFƏ

Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin müavini, Bakı Dövlət Universitetinin dosenti, tarix elmləri namizədi İradə Hüseynovanın «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» adlı tədris proqramı bu günlərdə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində nəfis tərtibatla «Təhsil» nəşriyyatında çapdan çıxmışdır. Universitetlərdə ali təhsilin magistratura pilləsində magistr hazırlığı üçün nəzərdə tutulmuş proqram Təhsil Nazirliyinin qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin yubileyi ərəfəsində çap edilmişdir. Azərbaycan tarixşünaslığında və Qafqazşünaslıqda ilk dəfə olaraq üç dildə nəşr edilən həmin proqram dünya sivilizasiyasının ən ulu yaşayış məskənlərindən, etnodil, etnodemoqrafik, etnososial, etnomədəniyyət, etnik münaqişələr və proseslər baxımından unikal regionlarından sayılan, eləcə də geosiyasi və coğrafi mövqeyinə görə Şərqlə Qərb, Cənubla Şimal arasında mədəni, iqtisadi körpü rolu oyna-yan məkan kimi tanınan Qafqazda sülh, əmin-amanlıq, milli təhlükəsizlik kimi qlobal problemlərin həlli istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Qafqazda sülhün böyük carçısı Heydər Əliyevin çoxsahəli fəaliyyətinin işıqlandırılmasına həsr olunub.

Elmi ictimaiyyətə, Qafqaz tarixini öyrənən magistrələrə, mütəxəssislərə geopolitika ilə məşğul olan politoloqlara, Qafqazın beynəlxalq münasibətlər tarixini öyrənən qafqazşünaslara ünvanlanan həmin proqramın əvvəlində Prezident Heydər Əliyevdən gətirilən aşağıdakı müdrik kəlam proqramın məzmunu barədə mütəxəssislərdə aydın təsəvvür yaratmağa xidmət edir: **«Qafqaz indi bütün**

dünyanın diqqət mərkəzindədir. Ona görə də Qafqazda gedən prosesləri düzgün istiqamətə, sülh istiqamətinə yönəldib Qafqazda sülhə, əmin-amanlığa nail olmaq çox böyük, müqəddəs məqsəddir, ali məqsəddir və biz bu məqsəd uğrunda bundan sonra da əzmlə çalışacağıq».

Müəllif İradə Hüseynovanın öz proqramı üçün uğurla seçdiyi bu epigrafdan Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin «Vətəndə sülh, bölgədə sülh, dünyada sülh» konsepsiyasının əsas məzmunu, mahiyyəti, perspektivləri zər-gər dəqiqliyi ilə müəyyən edilmiş, leytmotivi düzgün seçilmişdir.

«Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» tədris proqramı ənənəvi fənn proqramlarından fərqli olaraq «Proqramın məzmunu» ilə yanaşı, kursun məzmun, məqsəd və perspektivlərini aydınlaşdıran «Ön söz»lə, proqrama dair metodik tövsiyələrlə, tədris proqramının nəzəri və təcrübi məsələlərini dəqiqləşdirən tematik planlaşdırma ilə təchiz olunmuşdur.

Qafqaz tarixi üzrə tanınmış mütəxəssis, tarixçi-alim olan İradə Hüseynovanın haqqında söz açdığımız «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» proqramı on dörd bölməni əhatə edir və hər bölmədə qarşıya qoyulan problemlər Qafqaz xalqlarının müasir tarixinin, beynəlxalq münasibətlər tarixinin, Qafqazşünaslığın və geopolitikanın son nailiyyətləri zəminində, çağdaş dünyada baş verən qloballaşma və inteqrasiya proseslərinin nəzərə alınması, Qafqazın və dünyanın taleyi müstəvisində, ən başlıcası isə «Qafqazda sülh təşəbbüsünü dəstəkləyən ilk dövlət başçısı», «Ümumqafqaz evinin ağsaqqalı» kimi tanınan Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin «Vətəndə sülh,

bölgədə sülh, dünyada sülh» konsepsiyasının müddəaları, parlaq ideyaları əsasında elmi ictimaiyyətə, mütəxəssislərə təqdim olunmuşdur.

Müəllifin belə bir fikri ilə tam şərik və onu dəstəkləyirik ki, Qafqaz mürəkkəb etnik münafişələrin çoxluğu və miqyası baxımından da unikal coğrafi məkanlardan biridir. Belə bir şəraitdə dünyanın ən qaynar nöqtələrindən birinə çevrilən Qafqazda sülh, təhlükəsizlik, sabitlik təkcə region ölkələri üçün deyil, bütövlükdə Asiya və Avropa ölkələri üçün də faydalı və əlverişli olub həyati əhəmiyyət daşıyır. Qafqazda sülhü və sabitliyi təmin etmədən Şərqlə Qərb, Cənubla Şimal arasında, eləcə də region ölkələrinin bir-birilə iqtisadi, siyasi və mədəni inteqrasiyasından söhbət gedə bilməz. Bütün bu tarixi, sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni amillər onu deməyə əsas verir ki, «Qafqazda sülh, bölgədə sülh, dünyada sülh» modeli bu gün beynəlxalq aləmi düşündürən başlıca amillərdən, dünyanı narahat edən qlobal problemlərdən biridir.

Bu da tarixi reallıqdır ki, bu gün Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın, siyasi sabitliyin, iqtisadi və mədəni inteqrasiyanın əsas təminatçısı, alovlu təbliğatçısı, çağdaş dövrdə «Qafqazda sülh», «Ümumqafqaz evi» ideyasının və konsepsiyasının müəllifi və ideoloqu, bu konsepsiyayı həyata keçirən əsas lider missiyasını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev yerinə yetirir.

Proqramda bu tarixi reallıqlar konkret əməli fəaliyyət, zaman və tarix məntiqində, beynəlxalq münasibətlər müstəvisində təqdim və şərh olunur. Proqramda qarşıya qoyulan problemlər elmiliyi, məntiqiliyi, tarixiliyi, aktuallığı ilə seçilməklə yanaşı, şərhlərinin orijinallığı, intellektual zənginliyi ilə də diqqəti cəlb edir ki, bütün

bunlar müəllifin problemə dərindən bələdliyini, Heydər Əliyev şəxsiyyətinə olan yüksək münasibətini göstərir.

Oxuculara təqdim olunan proqramda göstərilir ki, bu mövzu ilə bağlı müəllif son illərdə müxtəlif nüfuzlu beynəlxalq elmi konfranslarda (Strasburq, Ankara, Çanaqqala, Moskva, Tbilisi, Sofiya və b.) məruzələrlə çıxış etmiş və Prezident Heydər Əliyevin bölgədə apardığı sülhsevər siyasətin mahiyyətini elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır.

«Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» proqramı zəngin ədəbiyyat və mənbə göstəricisi ilə təmin edilmişdir ki, bu, həmin problemləri öyrənən magistrələr, tədqiqatçılar, eləcə də həmin kursu tədris edən mütəxəssislər, ali məktəb müəllimləri üçün çox faydalıdır. Tanınmış qafqazşünas tarixçi alim İradə Hüseynovanın «Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi» adlı irihəcmli, dərin məzmunlu, qlobal əhəmiyyətli proqramı Azərbaycan tarixşünaslığına, bütövlükdə Qafqazşünaslıq elminə dəyərli töhfə, magistr hazırlığı sahəsində uğurlu addım kimi yüksək qiymətə layiq elmi araşdırmaadır.

*AzərTAc, «Azərbaycan» qəzeti,
«Xalq qəzeti», 3 may 2003-cü il,
«Respublika» qəzeti, 6 may 2003-cü il*

ЦЕННЫЙ ВКЛАД В КАВКАЗОВЕДЕНИЕ И АЛИЕВОВЕДЕНИЕ

На днях в издательстве «Тэхсил» на азербайджанском, русском и английском языках в изящном оформлении вышла учебная программа заместителя министра образования Азербайджанской Республики, доцента Бакинского государственного университета, кандидата исторических наук Ирады Гусейновой «Гейдар Алиев и мирный процесс на Кавказе». Решением Министерства образования программа, рассчитанная для подготовки в университетах магистров на ступени магистратуры высшего образования, вышла в канун юбилея Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева. Данная программа, впервые в азербайджанской историографии и кавказоведении изданная на трех языках, освещает многогранную деятельность Президента Азербайджанской Республики, выдающегося глашатая мира на Кавказе Гейдара Алиева в области решения таких глобальных проблем, как мир, спокойствие, национальная безопасность на Кавказе, считающемся одним из самых древних поселений в мировой цивилизации, уникальных с точки зрения этноязыковых, этнодемографических, этносоциальных, этнокультурных, этнических конфликтов и процессов регионов, а также известном как регион, играющий в силу своего геополитического и географического положения роль культурного, экономического моста между Востоком и Западом, Севером и Югом.

Следующее мудрое изречение Президента Гейдара Алиева, приведенное в начале программы, адресованной научной общественности, магистрам, специалистам,

изучающим историю Кавказа, политологам, занимающимся геополитикой, кавказоведам, исследующим историю международных отношений Кавказа, дает специалистам четкое представление о содержании программы. «Сегодня Кавказ находится в центре внимания всего мира. Поэтому достижение на Кавказе мира и спокойствия путем направления протекающих здесь процессов в правильное, мирное русло – очень важная, священная задача, высшая цель, мы и впредь будем прикладывать все усилия во имя этой цели».

В этом эпиграфе, который Ирада ханум удачно выбрала для своей программы, с ювелирной точностью определены основное содержание, перспективы сущности концепции Президента Азербайджана Гейдара Алиева «Мир в стране, мир в регионе, мир во всем мире!» правильно выбран ее лейтмотив.

В учебную программу «Гейдар Алиев и мирный процесс на Кавказе», в отличие от традиционных предметных программ, наряду с «Содержанием программы» включены «Предисловие», разъясняющее содержание, задачи и перспективы курса, методические рекомендации по программе, тематическое планирование, уточняющее теоретические и практические вопросы.

Программа известного специалиста по истории Кавказа, ученого-историка Ирады Гусейновой «Гейдар Алиев и мирный процесс на Кавказе» охватывает четырнадцать разделов, проблемы, поставленные в каждом разделе, предлагаются научной общественности, специалистам на основе последних достижений современной истории кавказских народов, истории международных отношений, кавказоведения и геополитики, в ракурсе протекающих в современном мире процессов глобализации и интеграции, судьбы Кавказа и всего мира, а главное – на основе положений, ярких идей концепции известного как «Первый глава государства,

поддержавший мирную инициативу на Кавказе», «Аксакал общего кавказского дома», Президента Азербайджана Гейдара Алиева «Мир в стране, мир в регионе, мир во всем мире!»).

Мы полностью разделяем и поддерживаем мнение автора о том, что Кавказ является уникальным географическим пространством и с точки зрения многочисленности и масштабов сложных этнических конфликтов. В сложившихся условиях мир, безопасность, стабильность на Кавказе, превратившемся в одну из самых горячих точек планеты, полезны, благоприятны и имеют жизненно важное значение не только для стран региона, но и в целом для азиатских и европейских государств. Без обеспечения мира и стабильности на Кавказе не может быть и речи об экономической, политической и культурной интеграции между Востоком и Западом, Севером и Югом, а также между странами региона. Все эти исторические, соци-ально-политические, экономические и культурные факторы позволяют говорить о том, что модель «Мир на Кавказе, мир в регионе, мир во всем мире!» является одним из важнейших факторов, беспокоящих сегодня международное сообщество, глобальных проблем, заботящих весь мир.

Историческая реальность заключается в том, что именно Президент Азербайджанской Республики Гейдар Алиев является сегодня главным гарантом и пламенным пропагандистом мира, спокойствия, политической стабильности, экономической и культурной интеграции на Кавказе, автором и идеологом идеи и концепции «Мир на Кавказе», «Общего кавказского дома» на современном этапе, лидером, осуществляющим данную концепцию.

Эти исторические реалии представлены и комментируются в программе на основе конкретной практической деятельности, на логике времени и истории, в плоскости международных отношений. Поставленные в

программе проблемы не только отличаются своей научностью, логичностью, историчностью, актуальностью, но и привлекают внимание оригинальностью комментариев, интеллектуальной насыщенностью, все это свидетельствует о глубоком знании автором проблемы, высочайшем уровне ее отношения к личности Гейдара Алиева.

В предлагаемой вниманию читателей программе указывается, что в последние годы, автор выступала с докладами на эту тему на различных авторитетных международных научных конференциях (в Страсбурге, Анкаре, Чанагале, Москве, Тбилиси, Софии, и других городах) и научно обосновала сущность миролюбивой политики, проводимой в регионе Президентом Гейдаром Алиевым.

Программа «Гейдар Алиев и мирный процесс на Кавказе» сопровождается богатым указателем литературы и источников, что будет очень полезно для магистров, исследователей, изучающих данные проблемы, а также специалистов, преподающих данный курс, преподавателей высших учебных заведений. Представляющая глобальное значение, объемная, глубоко содержательная программа известного политического деятеля, видного ученого-историка – кавказоведа Ирады Гусейновой «Гейдар Алиев и мирный процесс на Кавказе» является ценным вкладом в азербайджанскую историографию, кавказоведение, научным исследованием, достойным высокой оценки как успешный шаг в области подготовки магистров.

*АзерТадж, «Бакинский рабочий»
qəzeti, 3 may 2003-cü il*

Son söz əvəzi

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev Azərbaycan tarixində misilsiz xidmətləri olan böyük tarixi şəxsiyyətdir. Onun dövlət başçısı kimi fəaliyyətinin hər bir mərhələsi haqqında ayrıca kitab yazmaq mümkündür. Çünki ölkə rəhbərinin siyasi fəaliyyəti ictimai həyatın bütün sferalarını əhatə edir. Bu kitabda biz konkret istiqamətlər üzrə qazanılmış nailiyyətləri təhlil etməyə, respublikada həyata keçirilən qlobal miqyaslı işlərin əhəmiyyətinin izahını verməyə çalışmışıq. Gəldiyimiz qənaət budur ki, hansı tarixi zaman kəsiyində yaşamasından asılı olmayaraq, Azərbaycan dövlətçiliyinin əsası Prezident Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş ideoloji inkişaf xəttinə həmişə ehtiyac duyacaqdır. Başqa sözlə, Heydər Əliyevin ideyaları bu gün olduğu kimi, gələcəkdə də öz aktuallığını saxlayacaqdır. Çünki Azərbaycan dövlətçiliyinin təməl daşı məhz bu ideyalar üzərində bərqərar olmuşdur.

Kitabın əsas məziyyətlərindən biri ondan ibarətdir ki, burada Heydər Əliyevin yalnız Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın və iqtisadi tərəqqinin təmin edilməsi istiqamətindəki xidmətləri deyil, eyni zamanda beynəlxalq miqyasda, o cümlədən Qafqaz regionunda sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasında oynadığı müstəsna rolun elmi şəkildə əsaslandırılmış təhlilinə geniş yer ayrılmışdır.

«Qafqaz XXI əsrin ayrıcında», «Qafqazda sülhün və sabitliyin möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu», «Müs-təqil Azərbaycan dövləti və Qafqazda əməkdaşlıq inkişafı» və digər məqalələrdə dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyevin Qafqazda gedən ictimai-siyasi proseslərin regionun ümumi təhlükəsizliyinin təmin

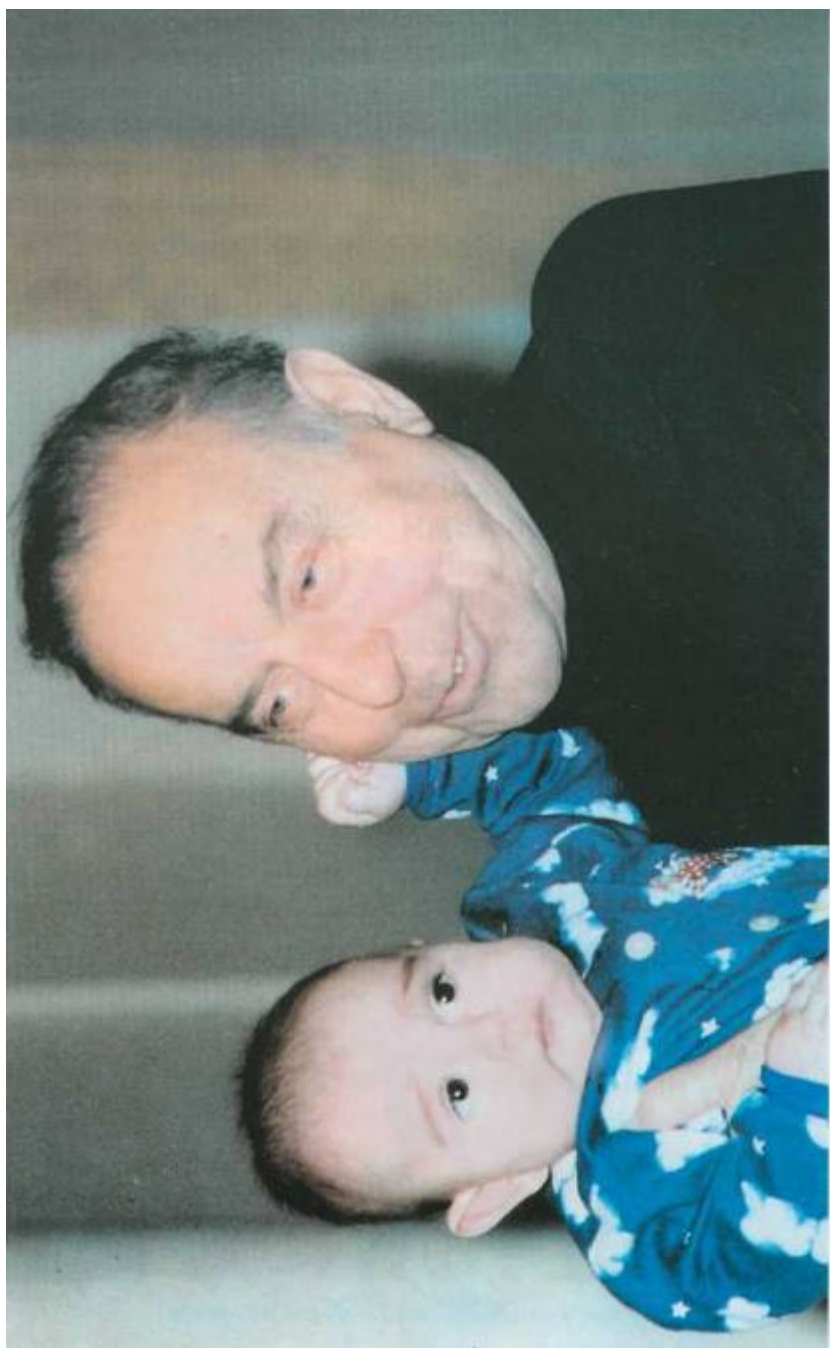
olunmasına istiqamətləndirilməsi sahə-sində xidmətləri geniş təhlil edilmişdir. Burada Azərbaycan Prezidentinin regionda sülh atmosferinin yaradılmasına yönəlmiş səylərinə dair konkret faktlar göstərilib.

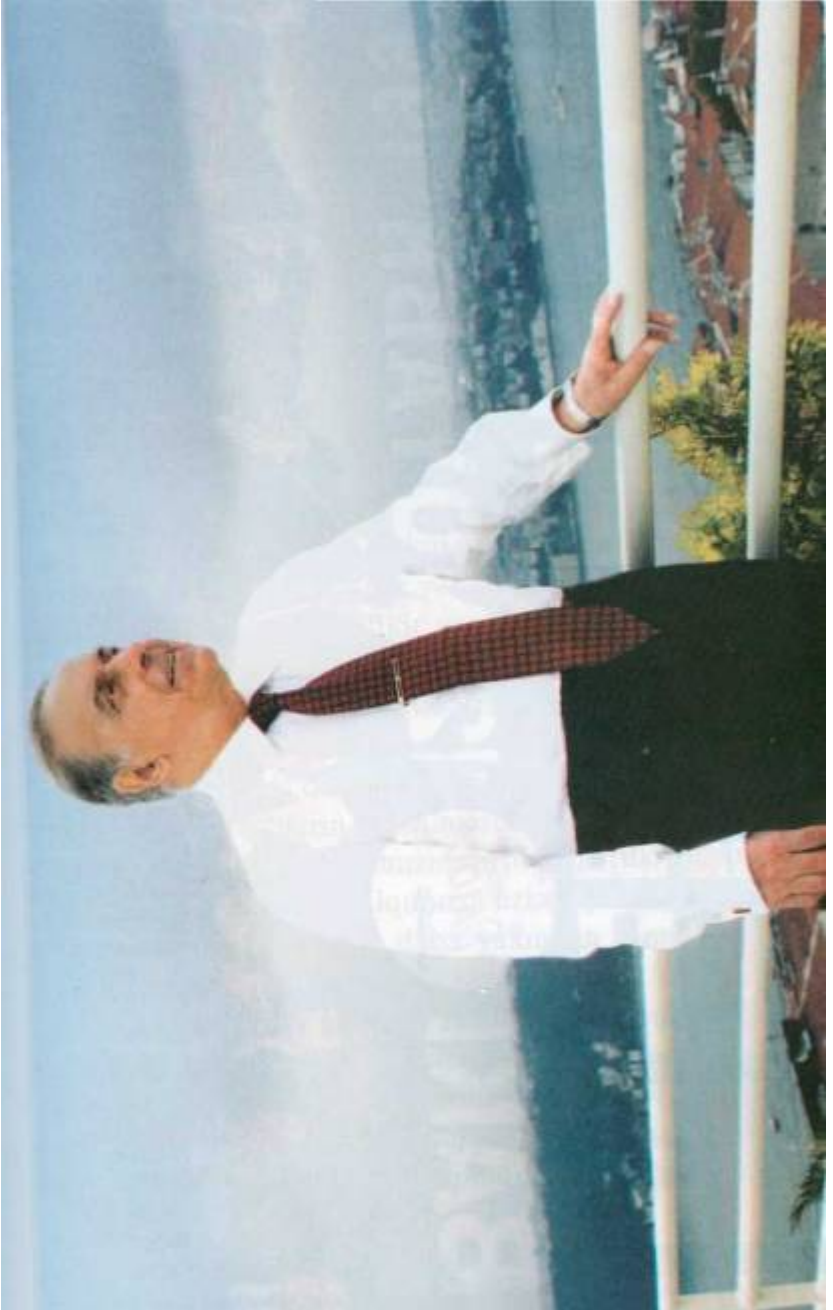
Kitabda Azərbaycanda müstəqil dövlətçilik strategiyasının həyata keçirilməsi prosesinin müxtəlif mərhələlərinin şərhini verməklə oxucularda bu barədə ətraflı təsəvvür formalaşdırmağa çalışmışıq. Bu kitabda Azərbaycanda müasir dövlətçiliyin keçdiyi keşməkeşli yolun bir çox mərhələlərinə aid konkret faktlar öz əksini tapmışdır. Böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin dövlətimizin beynəlxalq aləmdə öz mövqelərinin möhkəmləndirilməsində göstərdiyi xidmətlərlə yanaşı, daxili ictimai-siyasi sabitliyin və iqtisadi yüksəlişin yaradılmasında da misilsiz fəaliyyəti danılmazdır. Yeni Azərbaycan Partiyasının ölkəmizin həyatında oynadığı rol, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesində Azərbaycanın yeni lideri kimi tanınmaqda olan İlham Əliyevin xidmətlərinə dair məqalələrin də oxucularda böyük maraq yaradacağına şübhə etmirik.

İnanırıq ki, bu kitab Azərbaycanda milli dövlətçilik fəlsəfəsinin meydana gəlməsi, ölkəmizin bugünkü səviyyəyə gəlib çatması üçün hansı mərhələlərdən keçdiyini öyrənmək istəyən hər bir oxucu üçün qiymətli vəsait olacaqdır. Hər halda, daha dəqiq və obyektiv qiyməti oxucu özü verməlidir və biz bunun müsbət olacağına ümid edirik. Çünki bu kitab, hər şeydən öncə, tarixi həqiqətləri özündə ehtiva edir, tarixi öyrənmək isə həmişə vacibdir.

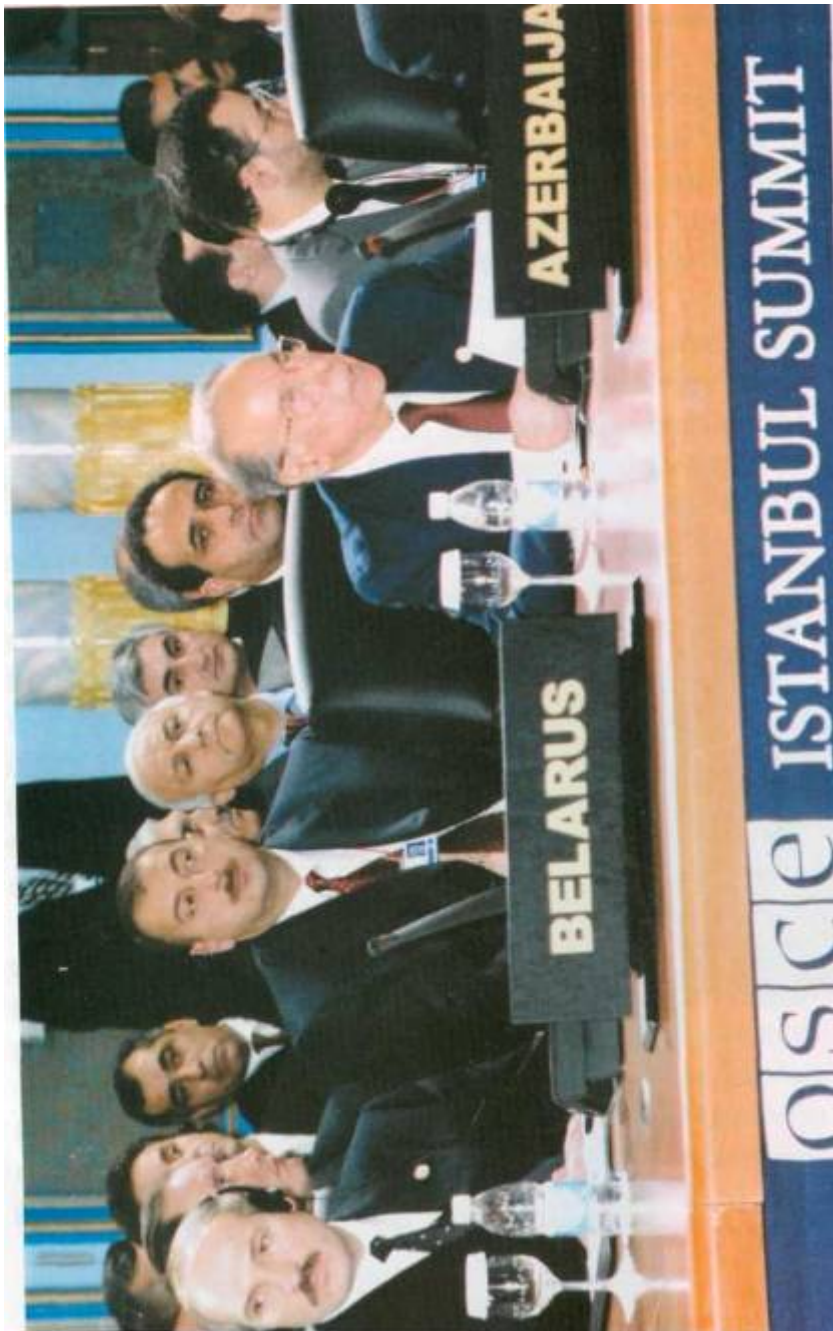

Mündəricat

Elmi redaktordan.....	3
Müəllifdən.....	7

I Bölmə

Heydər Əliyev – müstəqilliyimizin keşiyində

Naxçıvan demokratik inkişaf yolunda.....	14
Heydər Əliyev və Azərbaycan dövlətinin inkişafı.....	31
Гейдар Алиев и Нахчыван: путь к демократии.....	33
Кавказ на пороге XXI века: Особая роль Гейдара Алиева в укреплении мира и стабильности в регионе	56
Общий дом «Мирный Кавказ»	68
Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü.....	70
Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətçiliyinin bugününün və sabahının qarantıdır.....	74
Milli qürur günümüz.....	91
Bəşəriyyət qadınla yüksələcək.....	95
Независимое Азербайджанское государство и развитие сотрудничества на Кавказе.....	97
Qafqazla bağlı vahid elmi mərkəz yaradılmalıdır	109
Müstəqil dövlətçiliyimizin tarixi keçmişi və parlaq gələcəyi var.....	111
İkinci qurultay tarixi qərarlar qəbul edəcək.....	118
İkinci qurultay müasir dövrün tələblərinə uyğun partiyanın yeni məqsəd və vəzifələrini, eləcə də inkişaf yollarını müəyyənləşdirəcək.....	123
Heydər Əliyev zəkasından və qətiyyətindən pərvazlanan Yeni Azərbaycan Partiyası.....	128
Demokratik prinsiplərə sədaqət.....	134
Vətənin və xalqın xidmətində.....	139
Regional təhlükəsizliyə mane olan səbəblər aradan Qaldırılmalıdır.....	146
Азербайджан в системе межгосударственных отношений на Кавказе.....	150
Нефтепровод Баку–Тбилиси–Джейхан как фактор	

стабильности на Кавказе	152
14 iyul 1969-cu il Azərbaycanın taleyində tarixi dönüş mərhələsinin başlanğıcıdır.....	153
За мир и стабильность на Кавказе.....	159
Demokratik cəmiyyətin inkişafı naminə.....	168
4 oktyabr 1994-cü il təxribatının qarşısını xalq – Heydər Əliyev birliyinin təntənəsi aldı.....	172
5 Oktyabr – Beynəlxalq Müəllim günüdür	180
Nicat yolumuzun sönməz ulduzu.....	184
Heydər Əliyev dövlət müstəqilliyinin təminatçısı və baş memarıdır.....	190
Azərbaycan Respublikasında qadın problemlərinə dair dövlət siyasəti.....	198
Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yaradıcısıdır.....	209
YAP, on yaşın mübarək!.....	218
Müstəqil Azərbaycanın siyasi gücü.....	223
Qadın və siyasət.....	231
Ən böyük xoşbəxtlik xalqa xidmətdir.....	241
Nurlu insan.....	252
Xalqın gələcəyi naminə.....	255
Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan	263
Müstəqil Azərbaycanda iqtisadi inkişaf sürətinin artması və onun nəticələri.....	274
Heydər Əliyev və Qafqazda sülh siyasəti: reallıqlar, problemlər, perspektivlər.....	303
Müstəqil Azərbaycanda elmin və təhsilin inkişaf strategiyası Heydər Əliyev ideyaları işığında.....	321
Qafqazda sülh prosesi və inteqrasiya beynəlxalq münasibətlər kontekstində.....	343

II Bölmə

Heydər Əliyev ideyaları qalib gəlir

Ziyalı saf amallara xidmət etməlidir.....	365
Считаю себя воспитанницей политической школы Гейдара Алиева.....	374
За атмосферу мира на Кавказе.....	381
Azərbaycanda dünyəvi dövlət quruculuğunun	

möhkəm təməli qoyulub.....	388
«Heydər Əliyev ideyalarına xidmət etmək həyatımın ən başlıca məqsədidir»	393
Heydər Əliyev şəxsiyyəti Azərbaycanın tərəqqisini təmin edir.....	400
Qadın böyük qüvvədir.....	406
«Ailə dövlətin dayağı, cəmiyyətin əsasıdır»	411
Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi yaşadan qüdrətli tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevdir.....	417
Təhsilə və müəllimə daha bir qayğı.	
Dövlət başçısının sərəncamı sevinc və minnətdarlıq hissi ilə qarşılanmışdır.....	424

III Bölmə **Rəylər, düşüncələr, təbriklər**

Prezident vətənə döndü:	
Намı «Keçmiş olsun!» – deyir.....	432
«Qafqaz xalqlarının tarixi»	433
История Кавказа имеет продолжение.....	434
Təbrik edirik.....	438
«Dövlətçilik naminə»	439
Tarixi həqiqətlərdən və tarixi şəxsiyyətdən bəhs edən	
Kitab.....	441
Гарант независимости, стабильности и свободы.....	443
Qafqazda sülhə həsr edilmiş beynəlxalq konfran.....	448
Tbilisidə Qafqaz problemlərinə həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilib.....	451
Siyasət. Azərbaycan ziyalıları referendumu qiymət verir.....	452
Qafqazşünaslığa və Əliyevşünaslığa dəyərli töhfə.....	453
Ценный вклад в Кавказоведение и Алиевоведение.....	457
Son söz əvəzi.....	461

Müstəqilliyimizin təminatçısı

Bakı – 2003

Nəşriyyatın redaktoru
Bədii və texniki redaktoru
Kompüter tərtibatı

Kompüterçi-dizaynerlər
Korrektorları

*Gülər Mehdiyeva
Abdulla Ələkbərov
Səadət Quluzadə,
Nüşabə Qasımova
Arif Həsənov, Aqil Əmrahov
Zülfüyyə Rzayeva,
Xatirə Sadıqova*

Çapa imzalanmış 10.05.2003. Kağız formatı 60x90^{1/16}.

Ofset çapı. Tabaşırli kağız. Fiziki çap vərəqi 31,5+5,25 yapış. şək.
Tirajı 1000. Sifariş 87. Qiyməti müqavilə ilə.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
«Təhsil» nəşriyyatı
Bakı, 370073, Şəhriyar küçəsi, 6